

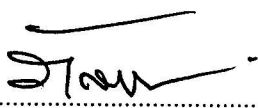
ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณ ชายฝั่งทะเล
ตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

ปริยานุช จันทเดิม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคง
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
สิงหาคม 2561
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

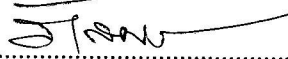
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์และคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณา
วิทยานิพนธ์ของ ปรียานุช จันทเดิม ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคง
ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

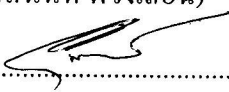
อาจารย์ผู้ควบคุมงานนิพนธ์

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ดร.ภัสรินทร์ พ่วงเดือน)

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร.จิระ ประทีป)

..... กรรมการ
(ดร.ภัสรินทร์ พ่วงเดือน)

..... กรรมการ
(ดร.อนุรัตน์ อนันทนาธร)

..... กรรมการ
(ดร.อมรทิพย์ อมราภิบาล)

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ อนุมัติให้รับงานนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาขาวิชายุทธศาสตร์และความมั่นคง
ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีชร)

วันที่ 17 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2561

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษา จังหวัดระยอง สำเร็จลุล่วงได้เนื่องจากผู้เขียนได้รับความช่วยเหลือในการให้ข้อมูล คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ ความคิดเห็น และกำลังใจจากบุคคลหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจารย์ดร.ภัสรินทร์ พ่วงเดือน ผู้ซึ่งเป็นที่ปรึกษาและอาจารย์ผู้ควบคุมงานวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน ที่ได้กรุณาสละเวลาให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ในทุกขั้นตอน ตลอดจนให้กำลังใจแก่ผู้เขียนในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้มาโดยตลอด รวมทั้ง กรุณาพิจารณาและตรวจสอบวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องอย่างสมบูรณ์

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ อาจารย์ดร.อนุรัตน์ อนันทนาธร ประธานหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา ที่ให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์ ให้การช่วยเหลือและความปรารถนาดีต่อผู้เขียนมาโดยตลอด ทำให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความสมบูรณ์ได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ทุกท่านแห่งมหาวิทยาลัยบูรพาที่ได้ถ่ายทอดและสร้างความรู้ให้แก่ผู้เขียน และขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ทุกท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นอย่างดี และขอขอบคุณในอาชีพประมงพื้นบ้านของพ่อและแม่ ที่เป็นส่วนสำคัญในการเติบโตมา เป็นความภาคภูมิใจ และเป็นแรงบัลดาลใจให้กับผู้เขียนในการทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับเรื่องประมงพื้นบ้านจนได้มีความสำเร็จในครั้งนี้

ท้ายที่สุด ผู้เขียนขอขอบพระคุณและมอบความสำเร็จทั้งหมดจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แด่ นางสาวอังค์ พิมพงษ์ นางสาวละอียด พิมพงษ์ นายถนอม จันทเดิม และนายบัณฑิต ศรีธาราม ผู้ซึ่งเป็นครอบครัวของผู้เขียน รวมถึงญาติพี่น้องและกัลยาณมิตร ที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน กระตุ้นเตือน และเป็นกำลังใจ ตลอดจนเป็นแรงใจที่สำคัญยิ่งของผู้เขียนตลอดมา จนทำให้การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ประสบความสำเร็จได้ตามที่ตั้งใจ

ปรียานุช จันทเดิม

58920748: สาขาวิชา: การจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคง; ร.ม. (การจัดการทรัพยากรเพื่อความมั่นคง)

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์การดำรงชีพ/ ชาวประมงพื้นบ้าน/ โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก/ ระยอง

ปริยานุช จันทเดิม: ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษา จังหวัดระยอง (LIVELIHOOD STRATEGIES OF LOCAL FISHERMEN UNDER EASTERN SEABOARD DEVELOPMENT PROGRAM: A CASE STUDY OF RAYONG PROVINCE.) คณะกรรมการควบคุมงานนิพนธ์: ภัสนันท์ พ่วงเถื่อน, รด., อนุรัตน์ อนันทนาธร, รด., 195 หน้า, ปี พ.ศ. 2560.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน 2. วิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพ และ 3. เสนอยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง โดยเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ที่เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 320 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการพรรณนา และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 ราย

ผลการศึกษาพบว่า ชาวประมงพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดระยอง ส่วนใหญ่ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 72.2 โดยมีอายุเฉลี่ยระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.1 และมีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 72.5 ส่วนในเรื่องของการศึกษานั้นส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 63.4 และอาศัยอยู่ร่วมกันครัวเรือนละ 4 – 5 คน คิดเป็นร้อยละ 44.1 พบว่าชาวประมงพื้นบ้านได้รับการสืบทอดอาชีพจากบรรพบุรุษมา 1 – 2 รุ่น คิดเป็นร้อยละ 46.3 และสร้างรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายอยู่ระหว่าง 50,001 – 100,000 บาทในระยะเวลา 1 ปี

การทำประมงพื้นบ้านต้องอาศัย “ทุน” ในการดำรงชีพ ผลการศึกษาพบว่า ทุนที่ส่งผลในเชิงบวก คือ ทุนมนุษย์ ได้แก่ ทักษะการอ่านสัญญาธรรมชาติ การประดิษฐ์เครื่องมือ สุขภาพที่แข็งแรง ทุนสังคม ได้แก่ การรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง ทุนการเงิน ได้แก่ อาหารทะเลราคาสูง ทุนสถาบัน ได้แก่ ความช่วยเหลือจากหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน/อุตสาหกรรม ส่วนทุนที่ส่งผลกระทบในเชิงลบ คือ ทุนมนุษย์ ได้แก่ การขาดความตระหนักเรื่องสุขภาพ การขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอ การขาดความภูมิใจในอาชีพของตนเอง ทุนการเงิน ได้แก่ การไม่สามารถคาดการณ์รายรับได้ ทุนกายภาพ ได้แก่ การมีพื้นที่สำหรับการทำประมงพื้นบ้านอย่างจำกัด เครื่องมือถูกทำลายจากปัจจัยภายนอก ทุนสังคม ได้แก่ ชาวประมงทำร้ายกันเอง เกิดการแข่งขันและแย่งชิงทรัพยากร และทุนธรรมชาติ ได้แก่ สภาพอากาศที่ไม่แน่นอน ภัยธรรมชาติ สัตว์น้ำน้อยลง ซึ่งจะเห็นได้ว่า ทุนมนุษย์ ทุนสังคม และทุนการเงิน เป็นทุนที่ให้ทั้งคุณและโทษขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมในเรื่องของนโยบายเศรษฐกิจ ค่านิยมของสังคม ฯลฯ เช่นเดียวกับ ทุนธรรมชาติ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้เสนอ 3 ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 1 ขับเคลื่อนการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและทันต่อการเปลี่ยนแปลง ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างมีธรรมาภิบาลและมีประสิทธิภาพ และยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการคุ้มครองและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลอย่างยั่งยืน

58920748: MAJOR: POLITICS AND GOVERNMENT; M.POL. SC. (RESOURCE
MANAGEMENT FOR SECURITY)

KEYWORDS: LIVELIHOOD STRATEGIES/ LOCAL FISHERMEN/ UNDER EASTERN
SEABOARD DEVELOPMENT PROGRAM/ RAYONG

PERRYANUT CHANTHADOEM: LIVELIHOOD STRATEGIES OF LOCAL
FISHERMEN UNDER EASTERN SEABOARD DEVELOPMENT PROGRAM : A CASE
STUDY OF RAYONG PROVINCE. ADVISORY COMMITTEE: PASSANNAN
PHUANGTHUEAN, Ph.D., ANURAT ANANTANATORN, Ph.D., 195 P. 2017

The objectives of this research were 1) to study the living conditions of folk fishermen, 2) to analyze the factors affecting the livelihoods, and 3) to propose strategies for livelihoods of folk fishermen under the Development Projects of Eastern Seaboard, case study in Rayong. This study is the combining research which collected questionnaire data from 320 sampling groups. This research analyzed data by the statistic; means of percentage, mean, standard deviation, descriptive data and semi-structured interview from 10 key informants.

The result of study indicated that folk fishermen in Rayong, most of fishery occupations are male. The average age is between 41-50 years, accounted for 29.1%, and marital status accounted for 72.5%. In terms of education, most of them were educated at the elementary level, accounted for 63.4%. And there are 4 or 5 persons lived in the household, accounted for 44.1%. Folk fishermen inherit from their ancestors from 1 to 2 generations, accounted for 46.3%. Income after deducting expenses between 50,001 - 100,000 baths in one year.

Folk fishing requires "capital" for livelihood. Positive impacts are on human capital include natural reading skills, tooling, and good healthy. Social capital is a strong grouping. Financial capital is high-priced seafood. Institutional capital is the assistance from government sectors and the private/industrial sectors. The capital contributions in negatively impacts is on human capital include lack of health awareness, lack of sufficient information perception and lack of self-esteem. Financial capital is the ability to predict revenues. Physical capital includes limited space for folk fisheries. Tools are destroyed by external factors. Social capital is the fishermen attack assault others, the competition and the resource hijack. And natural capital is including unstable weather, natural disasters and less of aquatic animals. It can be seen that human capital, social capital, and financial capital are the capital that provides both benefits and penalties. It depends on the context of economic policy, social values, as well as natural capital.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ซ
สารบัญภาพ.....	ฅ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	9
ขอบเขตการวิจัย.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ.....	11
2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	13
ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา (Development theory).....	13
แนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์/ยุทธศาสตร์ (Strategic management).....	43
ทฤษฎีและแนวคิดเชิงระบบ(System theory).....	52
แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihoods framework).....	53
ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดระยอง.....	60
เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	70
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	79
สมมติฐานการวิจัย.....	79
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	81
การศึกษาเชิงปริมาณ.....	81
การศึกษาเชิงคุณภาพ.....	87
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	91
ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีพตามตัวแปรต้นทั้งหมด.....	92
ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณ ชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง.....	136

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	143
สรุปผลการศึกษา.....	143
อภิปรายผลการศึกษา.....	151
ข้อเสนอแนะ.....	166
บรรณานุกรม.....	170
ภาคผนวก.....	175
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	195

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2-1	ประเด็นสำคัญในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์..... 45
2-2	การสรุปผลวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อนำไปจัดประเด็นยุทธศาสตร์..... 48
3-1	กลุ่มตัวอย่างจากประชากรแบบสัดส่วนตามพื้นที่การศึกษาจังหวัดระยอง..... 82
3-2	ค่า IOC ของแบบสอบถาม..... 83
3-3	ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม..... 84
4-1	จำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง..... 92
4-2	สภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเล ตะวันออก ภูมิศึกษาจังหวัดระยอง..... 96
4-3	สภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเล ตะวันออก ภูมิศึกษาจังหวัดระยอง..... 104
4-4	สภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเล ตะวันออก ภูมิศึกษาจังหวัดระยอง..... 109
4-5	การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT analysis) ของการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน..... 129
4-6	การวิเคราะห์กลยุทธ์ TOWS Matrix ของการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน..... 134
5-1	สรุปสภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่ง ทะเลตะวันออก ภูมิศึกษาจังหวัดระยอง..... 146

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1-1 ปริมาณสัตว์น้ำเค็มและน้ำจืดที่จับได้ ปี 2548-2557.....	6
1-2 ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ พ.ศ. 2557.....	7
2-1 ความสัมพันธ์ของความสำคัญของการบริหารการพัฒนา.....	20
2-2 สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.....	34
2-3 กระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์.....	46
2-4 ทฤษฎีระบบ (System theory).....	53
2-5 กรอบการทำงานการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihood framework).....	59
2-6 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	79
2-7 สมมติฐานการวิจัย.....	80
4-1 แผนที่กลยุทธ์ (Strategy map).....	142
5-1 สรุปผลการศึกษาตามสมมติฐานการวิจัย.....	148

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศต่าง ๆ ได้รับเอกราชและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก การพัฒนาจึงมีมาตั้งแต่สมัยทศวรรษที่ 18 ในยุคนี้ถือเป็นยุคแรกของการพัฒนา โดยการพัฒนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการมีชีวิตหรือการดำรงชีวิต ที่หากพบเห็นปัญหาความขัดสน ความเสื่อมโทรม และความยากจน ใด ๆ ก็ล้วนแต่ชี้ให้เห็นว่าเป็นการด้อยพัฒนาที่นั่น และจำเป็นต้องการต้องแก้ปัญหาเหล่านั้น เพราะความยากจนถือเป็นปัญหาที่ลดทอนความเป็นมนุษย์ จึงเกิดการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจผ่าน โครงการจากภาครัฐ เพื่อเป็นการกระจายความเจริญสู่พื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ และพร้อมกับเป็นการสร้างงานและกระจายรายได้ให้กับประชาชน แต่ด้วยความที่การพัฒนาเป็นรูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) ทั้ง โครงสร้างทางสังคมและทัศนคติของประชาชน ส่งผลให้การพัฒนาที่ผ่านมา ล้วนเป็นเรื่องของการต่อสู้ทางความคิด เพราะการพัฒนาถือเป็นสิ่งใหม่ของคนชน จึงก่อให้เกิดข้อถกเถียงและกระแสการคัดค้านขึ้นอย่างกว้างขวาง (เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550)

โดยการพัฒนาในยุคแรกให้ความสำคัญกับอุตสาหกรรมอย่างมาก ถือได้ว่าการพัฒนาเป็นสิ่งเดียวกันกับความเจริญทางเศรษฐกิจ อีกทั้งฝ่ายคัดค้านยังมองว่าวัฒนธรรมของคนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา อาทิ สังคมเกษตรกรรมที่ขัดกับการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม การพึ่งพาอาศัยทรัพยากรของชุมชนขัดกับหลักความคุ้มค่าในการใช้ทรัพยากรของโรงงาน และความสัมพันธ์แบบเครือญาติในหมู่บ้านขัดกับหลักการสรรหาของโรงงาน เป็นต้น การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยจึงไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของประเทศ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงมาจากการบังคับภายนอก และในระยะเริ่มต้นของการสร้างความเจริญจำเป็นต้องมีการลงทุนในการผลิต นักวางแผนจึงไม่ให้ความสนใจปัญหาความเป็นธรรมและการกระจายรายได้ ผลคือ มีคนจำนวนน้อยที่ได้ประโยชน์จากการพัฒนา ช่วงการเปลี่ยนผ่านจึงต้องใช้ระบบเผด็จการโดยใช้การควบคุมและกำลังทางทหารเข้าร่วม จึงเป็นเหตุผลที่ตอกย้ำฝ่ายคัดค้านว่า เป็นการพัฒนาที่ไม่ค่อยคำนึงถึงความ เป็นมนุษย์เพราะใช้การบังคับมากเกินไป (เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550)

ยุคต่อมาการเปลี่ยนแปลงจึงต้องมุ่งไปที่ตัวคน ด้วยวิธีการเพิ่มความสามารถของมนุษย์ที่ คำนึงถึงศักยภาพของปัจเจกชนและไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลมากขึ้น ฉะนั้นจุดสำคัญจึงอยู่ที่การ จัดทำโครงการเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ตัวคน แต่ในขณะเดียวกันการพัฒนาการเปลี่ยนแปลง

หรือการเพิ่มศักยภาพที่ตัวบุคคลนั้นไม่ใช่เรื่องที่สามารถทำได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว เพราะการพัฒนาที่มีความยั่งยืนต้องใช้ระยะเวลายาวนาน ทั้งในการพัฒนาบุคคลไปพร้อมปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน พลังงานและแร่ธาตุที่มีจำกัด และมีปัญหามลพิษ ดังนั้นการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดต้องคำนึงถึงอนาคตว่าการพัฒนาโดยการก่อสร้างหรือผลิตบางอย่างจะส่งผลให้เราอยู่ได้อย่างยั่งยืนตลอดไปหรือไม่ เพราะในช่วงต้นศตวรรษที่ 21 คนเริ่มคำนึงถึงปัญหาทางด้านภาวะนิเวศและสิ่งแวดล้อม ฉะนั้นการพัฒนาเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญในหลายบริบท อาทิ ภูมิประเทศ วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม สิ่งแวดล้อม เป็นต้น ไม่ใช่เพียงแค่การทำให้ทันสมัยตามประเทศต้นแบบทางตะวันตกเท่านั้น ดังนั้นประเทศไทยซึ่งถือเป็นหนึ่งในประเทศกำลังพัฒนา จึงสามารถนำมาใช้ได้เพียงหลักการของการพัฒนาเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ที่อยู่ในรูปแบบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมให้สอดคล้องกับประเทศต่อไป (เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550)

ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศไทย นั้น ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของการพัฒนา ด้านเศรษฐกิจและสังคมตามแบบประเทศตะวันตก ว่าด้วยคำจำกัดความหรือการให้สถานะของประเทศไทยว่าเป็นกลุ่มของประเทศที่มีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง (ประเทศกำลังพัฒนา) จึงส่งผลให้รูปแบบในการพัฒนาประเทศนั้น มุ่งไปสู่การพัฒนาตามแบบประเทศต้นแบบที่พัฒนาแล้ว โดยให้ความสำคัญเฉพาะด้านเศรษฐกิจของประเทศเป็นสำคัญตามคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญของธนาคารโลก โดยมีสภาพพัฒนาเศรษฐกิจรับผิดชอบในการกำหนดแผนและนโยบายอันเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ จึงเกิดเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกของประเทศไทยขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2504 โดยเน้นเรื่องเศรษฐกิจ การลงทุนในสิ่งก่อสร้างพื้นฐานในรูปแบบของระบบคมนาคม การขนส่ง การชลประทาน ไฟฟ้าและสาธารณสุขเป็นต้น และในแผนการพัฒนารายถัดมา ก็ยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลักโดยการเพิ่มและขยายโครงการพัฒนาเพื่อให้เกิดการกระจายตัวในพื้นที่ห่างไกลและได้รับความเจริญทางเศรษฐกิจไปพร้อมกัน ส่งผลให้ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 2 เศรษฐกิจมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว รัฐจึงต้องหันมาให้ความสำคัญกับการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โดยรักษาอัตราการขยายตัวของปริมาณเงินตรา ราคาสินค้าที่จำเป็นต่อการครองชีพ การเงินระหว่างประเทศ การส่งออกและการนำเข้า (เร่งรัดการส่งออกและทดแทนสินค้านำเข้า) และให้ความสำคัญกับการพัฒนาสังคมมากขึ้นตามลำดับความเจริญทางด้านเศรษฐกิจควบคู่กันไป เมื่อมีการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศไปอย่างมหาศาล ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 จึงต้องเน้นการฟื้นฟู บูรณะและปรับปรุง โดยการสำรวจและพัฒนาแหล่งพลังงานใหม่ในอ่าวไทยและทะเลใต้ฝั่งภาคตะวันออก เพื่อนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งจะเห็นได้ว่าการพัฒนาในช่วงนี้เน้นไปยังพื้นที่ส่วนภูมิภาคของประเทศเป็นหลัก และหนึ่งใน

พื้นที่เป้าหมายของการพัฒนา ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 คือ “พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก” เพราะพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก มีความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ในหลายปัจจัยที่จูงใจให้ภาคเอกชนเข้ามาลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่องทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่หลายประเภท (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2557)

จากสภาพภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายที่จะพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก อันได้แก่ จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เนื้อที่ประมาณ 8.3 ล้านไร่ ให้เป็นศูนย์กลางความเจริญและแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมหลักของประเทศ พื้นที่เป้าหมายแต่ละพื้นที่ถูกกำหนดเพื่อการพัฒนาที่แตกต่างกัน โดยบริเวณระหว่างสัตหีบ – เขตเทศบาลเมืองระยอง เนื้อที่ทั้งสิ้นประมาณ 123,750 ไร่ เป็นที่ตั้งของ “อุตสาหกรรมหลัก” เช่น อุตสาหกรรมแยกก๊าซ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมเหล็ก และเหล็กกล้า อุตสาหกรรมปุ๋ยเคมี เป็นต้น โดยรัฐมีจุดมุ่งหมายส่งเสริมให้เอกชนมาลงทุนในบริเวณพื้นที่เป้าหมาย และเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดโครงสร้างบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาเมืองใหม่และการพัฒนาอุตสาหกรรมหลัก จึงกำหนดมาตรการพิเศษที่จะควบคุมระดับราคาที่ดินให้เป็นไปในลักษณะที่สนับสนุนการลงทุนอย่างสมเหตุสมผล รวมถึงการจัดให้มีงบประมาณพิเศษเพื่อการจัดหาที่ดินสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรม อีกทั้งมีการระดมแหล่งเงินทุนจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศเพื่อการลงทุนอุตสาหกรรมของภาคเอกชนในพื้นที่เป้าหมายด้วย และที่สำคัญในโครงการนี้มีการกำหนดมาตรการควบคุมสถานะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษและความเสื่อมโทรมของดิน โดยให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดมาตรการที่ใช้ควบคุมสถานะแวดล้อมเป็นพิษจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมซึ่งมีผลกระทบต่อการตั้งถิ่นฐาน การอนุรักษ์พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล และเป็นคู่มือการแก้ปัญหาด้านสถานะแวดล้อมของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่จะมีผลกระทบต่อการประมง (วิรัตน์ ศิริสกุลงาม และคณะ, 2554)

การพัฒนาสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม โครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น โดยเฉพาะการพัฒนาจากโครงการพัฒนาฯ ชายฝั่งทะเลตะวันออกในภาคอุตสาหกรรมที่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับภาคตะวันออกเป็นอย่างมาก เพราะเดิมภาคตะวันออกเป็นภูมิภาคขนาดเล็กของประเทศไทยที่ไม่ได้มีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจ ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงขนาดเล็ก เพื่อการบริโภคในครัวเรือน และสร้างรายได้เสริมในการดำรงชีพแบบพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น แต่เมื่อรัฐบาลสร้างถนนสุขุมวิทเข้าสู่ภาคตะวันออก การคมนาคมมีความสะดวกมากขึ้น เปลี่ยนการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อเหลือขาย และเมื่อมีการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาฯ ชายฝั่งทะเลตะวันออก ส่งผลให้เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่องกว่า 5 ทศวรรษ จนภาคตะวันออกเป็น

ภูมิภาคที่มีระดับ การพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นของประเทศ เนื่องจากภาคตะวันออกมีข้อได้เปรียบในหลายด้าน คือ แหล่งที่ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจาก กรุงเทพมหานครมากนัก มีพื้นที่ติดต่อเชื่อมโยงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นแหล่งที่มาของ แรงงาน และติดกับอ่าวไทยอันเป็นช่องทางเข้าออกที่สำคัญของการขนส่งสินค้า นอกจากนี้ภาค ตะวันออกมีปัจจัยพื้นฐานค่อนข้างสมบูรณ์ คือ มีโครงข่ายด้านคมนาคมและการสื่อสารเชื่อมโยงที่ดี มีท่าเรือน้ำลึกและเป็นประตูที่จะนำก๊าซธรรมชาติขึ้นชายฝั่ง เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2557)

อาณาบริเวณของภาคตะวันออกส่วนหนึ่ง มีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลเป็นแนวยาว ต่อเนื่องกัน ส่วนที่เรียกว่าฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่ส่วนที่เป็นกันอ่าวไทยคือ จังหวัดสมุทรปราการ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง จันทบุรี ไปสิ้นสุดที่จังหวัดตราด จากการที่มีพื้นที่ ติดกับชายฝั่งทะเลนี้เอง มีผลทำให้อาชีพของผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว ที่ส่วนหนึ่งจะประกอบ อาชีพประมง จับสัตว์น้ำทั้งในบริเวณชายฝั่งและห่างไกลออกไปในทะเลลึก จากนั้นกลับมาจอดพัก เรือบริเวณชายฝั่งทะเล จากสภาพภูมิประเทศจึงมีผลให้ผู้ซึ่งประกอบอาชีพประมง มีความจำเป็นที่ จะต้องตั้งถิ่นฐานในการประกอบอาชีพอยู่ในบริเวณที่จะก่อให้เกิดความเหมาะสมและสะดวกใน กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ดังนั้น เราจึงพบว่า หมู่บ้านของผู้ประกอบอาชีพประมง หรือที่ เรามักจะเรียกกันว่า ชาวประมง อยู่ในบริเวณที่จะจอดพักเรือ ซึ่งได้แก่ บริเวณที่ติดต่อกับชายฝั่ง ทะเล หรือบริเวณปากแม่น้ำ หรือคลองที่ต่อเนื่องกับทะเล ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสะดวกในการขน ถ่ายสัมภาระ ผลผลิตที่ได้ตลอดจนสามารถที่จะจอดพักเรือ หรือนำเรือออกไปจับสัตว์น้ำในทะเลได้ สะดวก (บ้านทรงไทยคอคอม, 2552) อาชีพประมงจึงเป็นอาชีพที่มีความสำคัญในการแสดงถึง ร่องรอยการปักหลักตั้งทัพพักพิงเพื่อประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านที่ดำเนินสืบเนื่องมานับร้อยปี ถือเป็นอาชีพที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตของชาวเลที่อยู่กับชายฝั่งภาคตะวันออกอย่างช้านาน

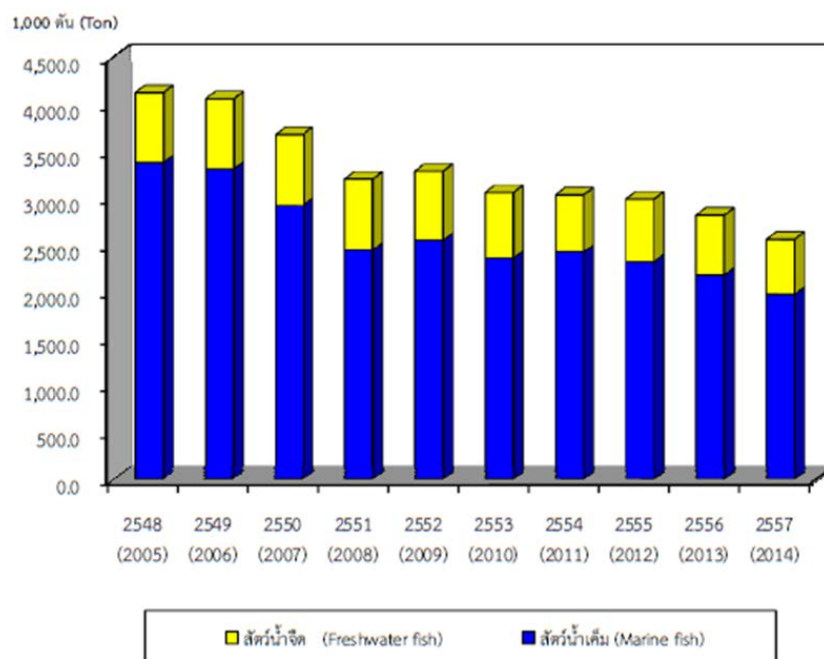
การทำประมง ต้องมีภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพ โดยการประกอบ อาชีพประมงตั้งแต่อดีตมาส่วนใหญ่เป็นการทำประมงชายฝั่งด้วยเรือที่มีขนาดเล็ก ไม่มีเครื่องยนต์ เครื่องมือและอุปกรณ์ในการจับสัตว์น้ำที่ไม่มีความซับซ้อน ไม่ทำลายล้างทรัพยากรทางทะเล เครื่องมือที่สร้างขึ้นอาศัยภูมิปัญญาและความชำนาญทางอาชีพที่สั่งสมและตกทอดจากบรรพบุรุษ จึง เป็นการประมงเพื่อยังชีพมุ่งการหาอาหารเพื่อการบริโภคในครอบครัวเป็นสำคัญหรืออาจจะเรียกได้ ว่าเป็น “ประมงพื้นบ้าน” ซึ่งเป็นการทำประมงแบบวันเดียว มีวิถีที่อยู่อย่างพึ่งพาตัวเอง อาศัย รวมกันเป็นชุมชนเล็ก ๆ ริมชายฝั่งและปากแม่น้ำ ต่อมาในภูมิภาคตะวันออกมีการพัฒนาทาง เศรษฐกิจและ โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นจาก โครงการของภาครัฐ ส่งผลให้เครื่องมือและ รูปแบบในการทำประมงพื้นบ้านได้มีการพัฒนาวิธีการจับสัตว์น้ำไปพร้อมกับความเจริญที่เริ่มเข้า

มาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะการทำประมงจึงมีหลายรูปแบบมากขึ้น ด้วยประมงพื้นบ้านเองมีการพัฒนาเครื่องมือให้มีความหลากหลายและทันสมัยขึ้นรวมถึงตัวเรือก็ได้มีการประยุกต์นำเครื่องยนต์เข้ามาซ่อมแซมและติดตั้งในตัวเรือเพื่อเพิ่มความเร็วและเป็นเครื่องมือในการผ่อนแรงของชาวประมงในการออกเดินเรือได้ในระยะไกลขึ้น อีกทั้งเมื่อมีการเข้ามาลงทุนจากภาคเอกชนและต่างชาติ เศรษฐกิจมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง จึงมีการประมงแบบพาณิชย์เกิดขึ้นเป็นการทำประมงที่ใช้เรือขนาดใหญ่ ใช้เครื่องยนต์ที่มีความทันสมัย มีลูกเรือลำละ 10 คนเป็นอย่างน้อยซึ่งลูกเรือส่วนใหญ่เป็นแรงงานต่างด้าว ออกเดินเรือระยะไกล โดยใช้เวลาหลายสัปดาห์ในแต่ละครั้ง และใช้เครื่องมือที่สามารถจับสัตว์น้ำได้จำนวนมากต่อครั้ง ส่งผลให้เกิดอุตสาหกรรมผลิตและส่งออกอาหารทะเล และอุตสาหกรรมอื่น ๆ ตามมา

การพัฒนาในภาคอุตสาหกรรม ส่งผลเชิงบวกในทางเศรษฐกิจที่มีการขยายตัวเติบโตอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดการมีงานทำของคนบางกลุ่มในพื้นที่เป้าหมาย แต่ก็มีผลกระทบในเชิงลบที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ตั้งแต่ในระดับมหภาคจนถึงระดับจุลภาค กล่าวคือ ในระดับมหภาคการเจริญเติบโตในภาคอุตสาหกรรมส่งผลกระทบต่อให้เกิดภาวะโลกร้อน ซึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อคนทุกกลุ่ม แต่เมื่อมองถึงชาวประมงที่มีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงฤดูกาลและธรรมชาติเป็นหลัก จึงเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากภาวะโลกร้อนมากที่สุด (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2556) การเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้อยู่ในชุมชนชายฝั่งอย่างไร้ระเบียบ แม้คนในชุมชนจะพยายามปรับตัวให้วิถีชีวิตไปกันได้กับกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น หรือแม้กระทั่งความพยายามของรัฐบาลที่จะพัฒนาระบบบริหารจัดการเพื่อให้เกิดผลดีต่อสังคมของชุมชนชายฝั่งทะเลก็ตาม แต่ปัญหาของชุมชนชายฝั่งทุกวันนี้เป็นปัญหาที่ก่อตัวขึ้นและสั่งสมอย่างไร้ระเบียบต่อเค้ารุนแรงที่จะทำให้ชุมชนชายฝั่งโดยรวมล่มสลายลงอย่างสิ้นเชิงในอนาคตอันใกล้ ปัญหาต่าง ๆ ได้ปรากฏขึ้นทั้งอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นมลภาวะ ความเสื่อมโทรมของภูมิทัศน์ การขูด-รีด ทำลายทรัพยากรทางทะเลที่มากเกินไป เหตุ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพอย่างต่อเนื่อง หรือปัญหาที่เป็นนามธรรมในด้านความรู้ความเข้าใจ ความสำนึกต่อสภาวะแวดล้อมของผู้คน อันเป็นมูลเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งของกลุ่มคนในสังคมและชุมชนตลอดมาท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่รวดเร็ว โดยปัจจุบันพบว่าสภาพท้องทะเล โดยเฉพาะบริเวณเขตนุรักษ์ชายฝั่ง ระยะห่างจากฝั่ง 3,000 เมตร ช่วงจากเกาะเสม็ด - ช่องเสม็ด มีความเสื่อมโทรมอย่างมาก สภาพท้องทะเลหากไม่ทำการฟื้นฟูอย่างเร่งด่วนจะไม่สามารถฟื้นตัวเองได้โดยธรรมชาติดังที่เคยเป็น ขณะเดียวกันสภาพความเป็นอยู่ของประมงเรือเล็กพื้นบ้านก็ตกอยู่ในสภาพที่กำลังจะช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ นับเป็นปัญหาที่ยากจะ

แก้ไขได้ (ชมรมประมงเรือเล็กจังหวัดระยอง, 2560) จากสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นกับ
ท้องทะเล ส่งผลให้ปริมาณสัตว์ทะเลลดลงเรื่อย ๆ อย่างเห็นได้ชัด

ดั่งภาพ

ภาพที่ 1-1 ปริมาณสัตว์น้ำเค็มและน้ำจืดที่จับได้ ปี 2548-2557

ที่มา: สถิติการประมงแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2557 (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559)

จากภาพที่ 1-1 แสดงให้เห็นถึงจำนวนสัตว์น้ำเค็มที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง จากทรัพยากรชายฝั่งที่เคยมีความสมบูรณ์ได้ลดจำนวนลง และอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพที่หากินอยู่กับทะเลชายฝั่ง เพราะเป็นเรือเล็ก ใช้เครื่องมือในการจับสัตว์ทะเลตามภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น ไม่ได้มีการพึ่งพิงเทคโนโลยีที่มีความทันสมัย เพราะฉะนั้นชาวประมงพื้นบ้านจึงเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและทรัพยากรชายฝั่งที่เสื่อมโทรม ชาวประมงพื้นบ้านจึงเป็นผู้ที่ดำรงชีวิตด้วยความเสี่ยงมาเป็นระยะเวลายาวนาน เพราะเป็นการประกอบอาชีพแบบพึ่งลม ฟ้า อากาศ ความแปรปรวนของสภาพอากาศจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญของการทำประมง รวมทั้งปริมาณน้ำฝน วิกฤตเศรษฐกิจทั้งในและต่างประเทศ สารเคมีจากโรงงานอุตสาหกรรม ตลอดจนการพัฒนาของภาครัฐที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน แม้ในทศวรรษที่ผ่านมา รัฐบาลและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจ กำหนดนโยบายและ

มาตรการเพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้มีความมั่นคงมากขึ้นในบางด้าน แต่กลับพบปัญหาในทางปฏิบัติ อีกมากมาย อาทิ ภาครัฐไม่สามารถควบคุมการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมได้ตามที่กำหนดไว้ เจ้าหน้าที่จากภาครัฐมีความถี่ไม่มากพอในการตรวจจับเครื่องมือทำลายล้างนานาชนิด ยังมีเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมบางคนรับเงินจากรือประมงที่ทำผิดกฎหมาย และรัฐยังทำโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อด้านทรัพยากรทางทะเล เป็นต้น จึงคาดว่าชาวประมงพื้นบ้านยังเป็นกลุ่มที่มีความมั่นคงน้อยที่สุดในอีกสิบปีข้างหน้า (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2556) ถึงแม้ว่าอาชีพประมงพื้นบ้านจะเป็นอาชีพที่มีความมั่นคงน้อยมากก็ตาม แต่เป็นอาชีพที่อยู่คู่กับทะเลไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายถ้าเราจะให้ความสำคัญเพียงการพัฒนาเศรษฐกิจโดยไม่อนุรักษ์และรักษาอาชีพท้องถิ่นที่มีความสำคัญ และเต็มไปด้วยภูมิปัญญาในอาชีพนี้ที่สืบทอดกันมา

ภาพที่ 1-2 ปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ พ.ศ. 2557

ที่มา: กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2557

จากภาพที่ 1-2 เป็นการแสดงปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ด้วยเครื่องมือต่าง ๆ แต่ที่น่าสนใจมากกว่าสถิติการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำแล้ว คือการใช้เครื่องมือในการทำการประมงสามารถชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของภูมิปัญญาในอาชีพนี้ได้เป็นอย่างดี สังเกตได้จากแผนภูมิเครื่องมือในแท่งเครื่องมือประเภทเบ็ดเตล็ดสามารถจับสัตว์น้ำได้สูงมากกว่าเครื่องมือหลักทุกชนิด เครื่องมือ

ประเภทเบ็ดเตล็ดส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือที่ใช้ในยามว่าง เพื่อนำสัตว์น้ำมาบริโภคในครัวเรือนหรือหารายได้เสริม นำมาใช้เป็นการชั่วคราวและมีหลายประเภท เช่น การเก็บรวบรวมสัตว์ทะเล (หอยลาย แมงกะพรุน ปลิงทะเล และสาหร่ายทะเล) ของขุดปูทะเล ผ้าบางเจียคเคย ฉมวกแทงปลา กุ้ง เรือผีหลอก กร่ำปลา จับปู เป็นต้น และนี่คือสิ่งมีค่าที่แฝงอยู่ในสถิติที่ว่าเครื่องมือประเภทเบ็ดเตล็ดมีความสามารถในการจับสัตว์น้ำได้มากที่สุดมาเป็นเวลานาน แม้แต่ในยุคที่เข้าสู่การพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยแล้ว การใช้เครื่องมือในประเภทเบ็ดเตล็ดหรือภูมิปัญญาของอาชีพประมงพื้นบ้าน ก็ยังคงมีความสามารถในการจับสัตว์น้ำได้มากกว่าเครื่องมือประเภทอื่น ๆ ที่มีการนำเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยเข้ามาเป็นตัวช่วยในการผลิตเครื่องมือเหล่านั้น

อาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอีกหนึ่งอาชีพที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ โดยเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับผู้ที่มีต้นทุนค่อนข้างต่ำ เพราะเป็นการจับสัตว์น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ อีกทั้งสัตว์ทะเลยังเป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง จำเป็นสำหรับชีวิตประจำวัน ชาวประมงส่วนใหญ่ถึงแม้จะทำงานอย่างหนักแต่มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง และชาวประมงยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของพวกเขา โดยการทิ้งสัตว์น้ำที่มีขนาดเล็กลงสู่ทะเล ไม่จับขึ้นมาทำอาหารหรือวางขายเพื่อสร้างรายได้ และบทบาทการอนุรักษ์ที่สำคัญคือลักษณะการจับสัตว์น้ำตามฤดูกาล โดยมีการผลัดเปลี่ยนการจับสัตว์น้ำชนิดที่แตกต่างกัน เช่น หน้าลมมรสุมจับปู หน้าหนาวจับปลาอินทรี ช่วงปลายฝนจับเคยเพื่อมาแปรรูปทำกะปิต่อไป เป็นต้น ดังนั้นการเว้นช่วงตามฤดูกาลเป็นการพักการจับสัตว์น้ำเพื่อให้เกิดการขยายพันธุ์และเติบโตตามธรรมชาติ เป็นการประกอบอาชีพแบบพึ่งพิงธรรมชาติ ส่วนของเครื่องมือในการทำประมงเป็นเครื่องมือขนาดเล็ก จับสัตว์น้ำแบบรายวันในปริมาณที่เพียงพอต่อการดำรงชีพและเลี้ยงดูครอบครัวได้เท่านั้น เครื่องมือเพื่อการทำประมงพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสนใจและเก็บรักษาไว้ เพราะการประดิษฐ์เครื่องมือแต่ละชนิดขึ้นมา นั้น เป็นการสืบทอดภูมิปัญญาทางอาชีพจากบรรพบุรุษ โดยอาศัยประสบการณ์ในการทำประมงที่สั่งสมมามากกว่าร้อยปี การทำประมงพื้นบ้านจึงเป็นอาชีพที่มีวิถีชีวิตที่มีเสน่ห์ มีประวัติศาสตร์ยาวนาน มีเอกลักษณ์ในวิชาชีพ และมีคุณค่าที่จะต้องหวงแหนไว้ให้ดำรงอยู่คู่กับชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อไป

ผู้วิจัยเห็นว่า การพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งภาคตะวันออกของประเทศไทยมีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจด้วยการมีอุตสาหกรรมในการสร้างรายได้หลักให้แก่ประเทศ และการมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ที่จะส่งเสริมให้ประชาชนมีงานทำและมีความอยู่ดีกินดีมากยิ่งขึ้นจากในอดีตที่ผ่านมา เพื่อการเจริญเติบโตที่ครอบคลุมทุกด้าน เพื่อความสามารถในการแข่งขันกับประเทศที่อยู่ในสถานะกำลังพัฒนาเหมือนกัน และเพื่อให้เกิดความทัดเทียมกับ

ประเทศที่พัฒนาแล้วได้อย่างมีศักยภาพ ทั้งนี้ผู้วิจัยมองถึงความสำคัญของอาชีพที่อยู่เคียงคู่กับชายฝั่งทะเลของเรามาเป็นระยะเวลาช้านาน อาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพที่มีความน่าสนใจในการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับความเสี่ยงต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีต คือการปรับตัวให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้กับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ จนมาถึงปัจจุบัน และมีการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อการทำประมงพื้นบ้านอีกหลายปัจจัยด้วยกัน ที่จะสามารถทำให้อาชีพประมงพื้นบ้านสามารถดำรงอยู่ร่วมกับการพัฒนาในพื้นที่ต่อไปได้หรือไม่ ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจพื้นที่จังหวัดระยองเป็นพื้นที่ในการศึกษาเพราะจังหวัดระยองเป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายของโครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก และได้รับฉายานามว่า เป็นจังหวัดที่เดินสามขา ประกอบไปด้วยอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และการเกษตร/ประมง จึงมีความโดดเด่นในความหลากหลาย ที่จะต้องมีการปรับตัวเพื่อรักษาอาชีพของตนให้ดำรงอยู่ไปพร้อมกับการพัฒนาในทุกภาคส่วนของจังหวัดระยอง ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งทะเลทั้ง 3 อำเภอของจังหวัดระยอง ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแกลง และอำเภอบ้านฉาง ที่ต้องเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดท่ามกลางผลกระทบจากอุตสาหกรรม เพราะพื้นที่ติดชายฝั่งทะเลของจังหวัดระยองล้วนเป็นแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่จำนวนมากเช่นกัน

ดังนั้น จึงเป็นที่มาของการศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง เพราะผู้วิจัยต้องการทราบสภาพในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดระยองและมีปัจจัยใดบ้างที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก เมื่อเกิดผลกระทบแล้วชาวประมงพื้นบ้านมีข้อเสนอแนะหรือการปรับตัวอย่างไร เพื่อธำรงรักษาอาชีพการทำประมงพื้นบ้านต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง
3. เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษานี้ ใช้เวลาเก็บข้อมูลภาคสนามและวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่วันที่ 15 กรกฎาคม ถึง 15 สิงหาคม พ.ศ. 2560

ขอบเขตด้านพื้นที่

ทำการศึกษาในเขตพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลของจังหวัดระยอง ประกอบด้วย อำเภอเมืองระยอง อำเภอบ้านฉาง และอำเภอแกลง

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้เรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง มีขอบเขตในการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ข้อในข้างต้น โดยใช้ทฤษฎีระบบ (System theory) เป็นกรอบในการดำเนินการศึกษานี้ และมีทฤษฎีหรือทฤษฎีในการดำรงชีพ จากแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihoods framework) เพื่อนำมาเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดระยอง โดยใช้หลัก SWOT Analysis เป็นกระบวนการ (Process) ในการวิเคราะห์ปัจจัยนำเข้า (Inputs) เพื่อที่จะได้มาซึ่ง Outputs คือ ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาในกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดระยอง จำนวน 1,600 ราย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลงานวิจัยจะเป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง
2. สำนักงานประมงจังหวัดระยอง สามารถนำผลจากการศึกษาไปเป็นข้อมูลเพื่อให้ความช่วยเหลือและดูแลชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดระยอง
3. ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดระยอง สามารถนำผลการศึกษาไปเป็นยุทธศาสตร์ของกลุ่มในการนำไปปฏิบัติตาม เพื่อสามารถดำรงอาชีพประมงพื้นบ้านต่อไป

นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ในการศึกษา ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนา บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: จังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้ให้ความหมายของคำสำคัญไว้เพื่อไม่ให้เกิด ความสับสนหรือความเข้าใจคลาดเคลื่อนของข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ไว้ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ หมายถึง แนวทางในการบรรลุผลลัพธ์ในการดำรงชีพของชาวประมง พื้นบ้านจังหวัดระยอง ภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก

ชาวประมงพื้นบ้าน หมายถึง คนที่ทำการประมงน้ำตื้นหรือการทำประมงในเขตทะเล ชายฝั่ง ไม่ว่าจะใช้เรือประมงหรือใช้เครื่องมือโดยไม่ใช้เรือประมงก็ตาม

โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก หมายถึง โครงการพัฒนาเขตอุตสาหกรรม ในบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ประกอบด้วย จังหวัดระยอง จังหวัดชลบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อให้เป็นแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมขั้นพื้นฐานและก๊าซธรรมชาติจากอ่าวไทย

ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยคุณสมบัติในตัวบุคคลที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการประกอบ อาชีพและดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดระยอง เช่น ทักษะ ความรู้ ความสามารถ เงินทุน เป็นต้น

ปัจจัยภายนอก หมายถึง ปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ แต่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อ การประกอบอาชีพและดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดระยอง เช่น สภาพอากาศ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย เทคโนโลยี เป็นต้น

การดำรงชีพ หมายถึง การที่มนุษย์มีชีวิตรอยู่โดยอาศัย ความสามารถ (Capacities) ทักษะ (เครื่องมือใช้สอยที่จำเป็น ทรัพยากร สิทธิและการเข้าถึง) และกิจกรรม (Activities) ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตแล้วนำไปแปรเปลี่ยนให้ได้มาซึ่งสิ่งที่จำเป็นหรืออยากได้ เพื่อให้สามารถมีชีวิตอยู่ตามปกติและมั่นคงอันเป็นสภาพที่สามารถรับมือกับปัญหาได้ดี และการจัดหาโอกาสในการ ดำรงชีพอย่างยั่งยืนสำหรับรุ่นถัดไป สภาพการดำรงชีพประกอบด้วย ทุนมนุษย์ (Human capitals) ทุนการเงิน (Financial capitals) ทุนธรรมชาติ (Human capitals) ทุนกายภาพ (Human capitals) ทุนสังคม (Human capitals) และทุนสถาบัน (Institutional capitals)

ทุนมนุษย์ หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถด้านแรงงาน คุณภาพแรงงาน ศักยภาพ การเป็นผู้นำ สุขภาพ การศึกษา ภูมิปัญญาการจับสัตว์น้ำ และนวัตกรรม โดยทรัพยากรมนุษย์ถือว่า มีความสำคัญและมีคุณค่ามากที่สุดที่สามารถใช้หรือสนับสนุนทรัพยากรประเภทอื่นได้

ทุนการเงิน หมายถึง เงินสะสมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เงินออม เงินไหลเวียน และหนี้สิน ทุนประเภทนี้ถือว่ามีความยืดหยุ่นที่สุด เพราะสามารถแปลงสภาพเป็นทุนประเภท

อื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย และใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้โดยตรง เช่น การซื้ออาหารเพื่อลดความไม่มั่นคงทางอาหาร

ทุนธรรมชาติ หมายถึง ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยทุนทางธรรมชาติเหล่านี้เป็นทั้งแหล่งที่มาของการดำรงชีพ และบริบทของความอ่อนแอและความไม่แน่นอน ซึ่งทุนธรรมชาติในสภาวะปกติจะช่วยสนับสนุนทุนมนุษย์ (เป็นแหล่งอาหาร และช่วยเพิ่มพูนสุขภาพ) แต่ก็สามารถเพิ่มความอ่อนแอและความไม่แน่นอนได้ในภาวะภัยพิบัติ

ทุนกายภาพ หมายถึง โครงสร้างพื้นฐาน และสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น การคมนาคมขนส่ง ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง สิ่งอำนวยความสะดวก และวัสดุที่ใช้ในการผลิตหรือเครื่องมือที่ใช้ เป็นต้น ทรัพยากรเหล่านี้เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สนับสนุนให้การดำรงชีพเป็นไปได้ด้วยดี

ทุนสังคม หมายถึง กลุ่ม เครือข่าย ประชาสังคม การเป็นสมาชิก ความสัมพันธ์ หน้าที่ในสังคม และภาวะผู้นำ ความสัมพันธ์ของความไว้วางใจ การแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนระหว่างบุคคล ความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เครือข่าย และกลุ่ม รวมถึงการเข้าถึงสถาบันทางสังคมที่กว้างกว่าภายในชุมชน กฎเกณฑ์ร่วม บรรทัดฐาน สิ่งที่ดีตกลงร่วมกัน และสืบทอดต่อกันมาในชุมชน ความร่วมมือและช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านองค์กรทางศาสนา กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากร กลุ่มทางการเมืองต่าง ๆ เป็นต้น

ทุนสถาบัน หมายถึง หน่วยงานภาครัฐที่ดูแลเกี่ยวกับการทำประมงพื้นบ้านตั้งแต่ระดับประเทศ ภูมิภาค และท้องถิ่น และหน่วยงานภาคเอกชนที่อยู่ในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล และพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดระยอง

เพศ หมายถึง ความเป็นหญิงและชายของผู้ตอบแบบสอบถาม

อายุ หมายถึง จำนวนเต็มปีของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพ หมายถึง สถานภาพในการครองคู่ของผู้ตอบแบบสอบถาม

ระดับการศึกษา หมายถึง วุฒิทางการศึกษาสูงสุดที่ได้รับตามระบบการศึกษาปัจจุบันของผู้ตอบแบบสอบถาม

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนคนทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในครอบครัวผู้ตอบแบบสอบถาม

จำนวนรุ่นที่สืบทอดในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน หมายถึง จำนวนรุ่นที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน ในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน

รายได้เฉลี่ย หมายถึง รายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายในการลงทุน โดยประมาณในรอบ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง สามารถสรุปเป็นหัวข้อต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา (Development theory)
2. แนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์/ยุทธศาสตร์ (Strategic management)
3. ทฤษฎีระบบ (System theory)
4. แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihoods framework)
5. ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดระยอง
6. เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดการวิจัย
8. สมมติฐานการวิจัย

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา (Development Theory)

เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ (2550) ได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา ไว้ ดังนี้ การศึกษาการพัฒนาที่มีมาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 18 คือยุคหลังสงคราม โลกครั้งที่สอง ประเทศต่าง ๆ ได้รับเอกราชและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ สังคมจึงถกเถียงกันถึงเรื่องการพัฒนาเป็นอย่างมาก ประเด็นที่ถกเถียง คือ จุดกำเนิด ลักษณะและการนำการพัฒนาไปปฏิบัติ ส่วนใหญ่เริ่มกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นรากฐานของการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนา นอกจากนี้ยังมีการประเมินขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่เกิดขึ้นจริงหรือควรจะเกิดขึ้น ในบรรดาปัญหาเหล่านี้มีประเด็นหลักอันหนึ่ง คือ ใครควรเป็นผู้ตัดสินใจ กำหนดทิศทางและกำหนดลักษณะของการเปลี่ยนแปลง ประวัติของแนวคิดในการพัฒนาอาจจำแนกได้เป็น 2 ยุค คือ

ยุคแรกเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ หลังสงคราม โลกครั้งที่สองประเทศในเอเชียและแอฟริกา เริ่มได้เอกราช ทำให้ประเทศที่เกิดใหม่เริ่มมองหาแนวทางพัฒนาใหม่ ๆ แต่ช่วงทศวรรษ 1950-1960 นักเศรษฐศาสตร์เข้ามาครอบงำวาทกรรมการพัฒนา ในช่วงนี้ถือว่าการพัฒนาเป็นสิ่งเดียวกันกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมและประสิทธิภาพการผลิต

การวางแผนพัฒนาจึงเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม อยู่ 2 แนวทางหลัก แนวทางแรก ซึ่งเป็นแนวทางที่นิยมมากที่สุด คือ การกระตุ้นให้เกิดอุตสาหกรรมใหม่ โดยนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมก่อน ขณะที่การผลิตแบบดั้งเดิมก็ยังให้คงอยู่เป็นคู่แข่ง ส่วนแนวทางที่สองที่ได้รับความนิยมน้อยกว่า คือ การเปลี่ยนจากการผลิตแบบดั้งเดิมมาเป็นอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะต้องการใช้แรงงานจากภาคการผลิตดั้งเดิมมากกว่าการนำเข้าเทคโนโลยี

เศรษฐศาสตร์มีอิทธิพลต่อการพัฒนามากกว่าสาขาอื่นในบรรดาสังคมศาสตร์ด้วยกัน เพราะเศรษฐศาสตร์มีการศึกษารายละเอียดและตัวเลขที่ชัดเจน อีกทั้งยังสอดคล้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลัก โดยมีวิธีการวัดและการศึกษาเชิงปริมาณที่แน่นอน แนวคิดของเศรษฐศาสตร์จึงเป็นที่ยอมรับมากกว่าสาขาอื่นที่พยายามแทรกปัจจัยต่าง ๆ เพิ่มเข้าไปกับการพัฒนา อาทิ นักมานุษยวิทยาพยายามพูดถึงความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติแบบดั้งเดิมและการกระตุ้นให้เกิดจริยธรรม ส่วนนักรัฐศาสตร์พูดถึงการควบคุมทางการเมือง นักรัฐประศาสนศาสตร์พูดถึงระบบคุณธรรมของการบริหารราชการ ฝ่ายนักสังคมวิทยาพูดถึงบทบาทของผู้นำ เป็นต้น แต่ทั้งหมดนี้ก็ไม่มีหลักฐานยืนยันได้ชัดเจนเท่ากับเศรษฐศาสตร์

ส่วนนักวางแผนและนักการเมืองนำข้อเสนอแนะของนักวิชาการ โดยเฉพาะความเห็นของนักเศรษฐศาสตร์มารวมกับความคิดของตนเพื่อสร้างความทันสมัย การยอมรับแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์นี้จึงก่อให้เกิดผลสำคัญที่ตามมา 2 ประการ ประการแรก ความทันสมัยมักไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของแต่ละประเทศ เช่น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติในหมู่บ้านขัดกับหลัก การสรรหาของโรงงาน นักวางแผนและผู้กำหนดนโยบายจึงมองว่าวัฒนธรรมของคนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา การกำหนดให้เปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยจึงเป็นการบังคับจากภายนอกซึ่งใช้การควบคุมและมักใช้กำลังทางทหาร ประการที่สอง ช่วงเริ่มต้นของการสร้างความเจริญเติบโต จำเป็นต้องมีการลงทุนในการผลิต นักวางแผนจึงไม่ได้สนใจปัญหาความเป็นธรรมและการกระจายรายได้เท่าที่ควร การมองเช่นนี้ทำให้การพัฒนาต้องมีกลไกการควบคุมอย่างมาก จึงต้องอาศัยระบบเผด็จการเป็นกลไกผลักดันการพัฒนา แม้ว่าจะมีคนจำนวนไม่มากได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นก็ตาม

การพัฒนาในยุคแรกจึงก่อให้เกิดกระแสการคัดค้านอย่างกว้างขวาง การคัดค้านที่รุนแรงเกิดขึ้นในประเทศโลกที่สามเอง โดยเฉพาะในละตินอเมริกาที่ปกครองโดยทหาร ซึ่งฝ่ายคัดค้านเห็นว่าไม่ก่อภัยจนถึงความเป็นมนุษย์ และประเทศเหล่านี้จึงมีปัญหาระงือระง้างจากการพัฒนาที่ใช้อำนาจบังคับมากเกินไป

ยุคที่สองจากการเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ หลังจากที่เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำจากการพัฒนาตามแนวทางของนักเศรษฐศาสตร์แล้ว นักเศรษฐศาสตร์ก็ออกมาให้เหตุผลว่าความร่ำรวย

ใหม่ที่เป็นผลมาจากการพัฒนานั้นจะแผ่กระจายผล (Trickle down) ไปยังคนจนเอง พร้อมกันนั้นยังตั้งสมมติฐานขึ้นมาใหม่ว่า ความเหลื่อมล้ำเป็นรูปตัวยูคว่ำ (Inverted-U) นั่นคือ เมื่อมีความเจริญเติบโตเกิดขึ้น ความเหลื่อมล้ำจะเพิ่มในตอนต้น แต่เมื่อถึงระยะหนึ่งแล้วจะลดลง สาเหตุที่เพิ่มตอนต้นก็เพราะคนบางกลุ่มมีโอกาสจากการพัฒนาดีกว่าคนกลุ่มอื่น แต่พอนานไปคนกลุ่มอื่นจะเริ่มเข้ามามีรายได้เช่นกัน จากนั้นความเหลื่อมล้ำจะค่อย ๆ ลดลง

อย่างไรก็ตาม ประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างความเจริญเติบโตกับความไม่เท่าเทียมยังเป็นไปอย่างสับสน การศึกษาในทศวรรษ 1960 และ 1970 แสดงความเคลื่อนไหวของความเจริญเติบโตกระจายผลไปยังคนจนจริงหรือไม่ ในทศวรรษ 1980 นักเศรษฐศาสตร์หลายคน เช่น วิลเลียม โลเออร์ (William Loehr) และจอห์น พาวเวลสัน (John Powelson) ก็อ้างว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของบางประเทศก่อให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่เริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษ 1950 นักเศรษฐศาสตร์สองคนนี้ยังตั้งข้อสงสัยต่อสมมติฐานรูปตัวยูคว่ำ เพราะไม่พบว่าความเจริญเติบโตกับความไม่เท่าเทียมมีความสัมพันธ์กัน เหตุผลที่พบผลกลับกันนั้นน่าจะเกิดเพราะไม่ได้ศึกษาอย่างต่อเนื่องหรืออาจจะเกิดความไม่เท่าเทียมมาก่อนแล้ว ทั้งยังยกการศึกษาอีกหลายชิ้นมายืนยันว่าความเหลื่อมล้ำมาจากปัญหาทางการเมืองและประเด็นทางโครงสร้าง รวมทั้งการขาดโอกาสที่คนจนจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนา ขนาดของการใช้จ่ายตามนโยบายการคลังและผลของนโยบายเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น นโยบายการศึกษา และนโยบายเกษตรกรรม แต่ในทางกลับกันนักเศรษฐศาสตร์การพัฒนา อย่างเช่น เจมส์ วีฟเวอร์ (James Weaver) ก็นำเสนอข้อมูลใหม่ ๆ ด้วยว่าบางประเทศ เช่น บราซิลและไต้หวัน นั้น ปรากฏว่ายังมีความเจริญเติบโต ก็ยังทำให้ความไม่เท่าเทียมเพิ่มขึ้น

ที่ผ่านมานักวิชาการให้ความหมายของการพัฒนาทั้งส่วนที่ใกล้เคียงกันและส่วนที่แตกต่างกัน อาทิ การพัฒนา หมายถึงการกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า (ยูวันน์ วุฒิมณี, 2526, หน้า 1) หรือคำว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ ส่วนการแปลงรูปเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำ การ ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น การคมนาคมของประเทศเมื่อแรกเริ่มได้มีการใช้รถเทียมม้า แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้เครื่องจักรไอน้ำมาทำรถไฟ และค่อย ๆ ปรับปรุงให้ดีและเร็วยิ่งขึ้น จนมาเป็นรถยนต์ หรือเครื่องบิน นับได้ว่าเป็นการพัฒนา (อมร รักษาสัตย์ และชัชฌิยา วรรณสุด, 2515, หน้า 2-8) หรือแท้จริงแล้ว การพัฒนา ควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว

ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ การพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่าพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณสินค้าหรือรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่ความพอใจของประชาชนมากกว่า (วิทยากร เชียงกูล, 2527, หน้า 17-18) แต่สำหรับเรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ มองว่าการพัฒนาเป็นการเพิ่มศักยภาพที่จะมีอิทธิพลต่ออนาคตโดยมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การเพิ่มความสามารถและพลังในการเปลี่ยนแปลง (สมรรถนะ)
2. กลุ่มต่าง ๆ ต้องได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึง โดยสามารถเข้าถึงและรับสิ่งที่มีคุณค่าจากการพัฒนาได้ (ความเป็นธรรม)
3. ประชาชนต้องมีอำนาจที่ทัดทานเชิงนโยบาย และมีเพียงประชาชนที่มีอำนาจเท่านั้นที่จะได้รับประโยชน์จากการพัฒนา (อำนาจ) และ
4. การพัฒนาต้องคำนึงถึงความมั่นใจที่จะอยู่ร่วมกันต่อไปในอนาคต เพราะโลกทั้งหมดต้องพึ่งพาอาศัยกัน (ความยั่งยืน) (เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550, หน้า 24-26)

1. แนวคิดการบริหารการพัฒนา

การบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐมีวิธีการและแนวทางที่มีความหลากหลาย รัฐบาลแต่ละยุคสมัยใช้ชื่อเรียก “การพัฒนา” ที่แตกต่างกันไป โดยมีปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในประเทศเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ปัจจัยภายนอก เช่น กระแสโลกหรืออิทธิพลของประเทศมหาอำนาจที่แพร่กระจายและส่งออกวิธีการบริหารงานของประเทศตนเอง โดยส่วนหนึ่งเข้ามาทางวิชาการ ในรูปแบบของตำราหนังสือที่นักวิชาการได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ ส่วนปัจจัยภายในประเทศ เช่น หัวหน้ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับแนวทางหรือวิธีการบริหารใดสำหรับการบริหารประเทศในยุคของตน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือในสมัยของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ได้นำคำว่า “การพัฒนา” มาใช้กันอย่างแพร่หลาย (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2550)

ความหมายของการบริหารการพัฒนา

การให้ความหมายของคำในทางสังคมศาสตร์นั้น ไม่อาจให้ความหมายได้อย่างแน่นอนตายตัว เหตุผลสำคัญสืบเนื่องจากธรรมชาติของลักษณะวิชาซึ่งแตกต่างจากศาสตร์ธรรมชาติ รวมทั้งขึ้นอยู่กับความรู้ ความคิด และประสบการณ์ของผู้ให้ความหมายแต่ละคน ดังนั้น จึงควรหลีกเลี่ยงการถกเถียงกันในเรื่องความหมายที่ถูกหรือผิด ผู้วิจัยจะนำเสนอความหมายของการบริหารพัฒนานักวิชาการหรือผู้รู้ทั้งต่างประเทศและประเทศไทยบางส่วน ดังนี้

แกนต์ (Gant, 1979, p.20) นักวิชาการชาวอเมริกันอธิบายแนวคิดและความหมายของการบริหารการพัฒนา (Development administration) เป็นคนแรก ๆ โดยมีประสบการณ์มาจากการปฏิบัติงานที่ (Tennessee Valley Authority: TVA) ว่า การบริหารการพัฒนาเป็นคำที่ให้ความสำคัญกับหน่วยงาน ระบบการจัดการ และกระบวนการต่าง ๆ ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานให้บรรลุ

วัตถุประสงค์ของการพัฒนา พร้อมกันนี้ การบริหารการพัฒนายังเป็นเครื่องมือของรัฐบาลที่กำหนดให้ปัจจัยต่าง ๆ ของการพัฒนาเชื่อมโยงกัน เพื่อให้วัตถุประสงค์ทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของชาติประสบผลสำเร็จ ดังนั้น การบริหารการพัฒนาจึงหมายถึง การบริหารนโยบาย แผนงาน และโครงการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนา

การบริหารการพัฒนาของแก่นท์ แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือ “การบริหารงานภายใน” (Internal administration) หมายถึง การบริหารงานใด ๆ ก็ตาม มีความจำเป็นที่จะต้องจัดให้องค์การมีการจัดการภายในที่สามารถเป็นกลไกการบริหารงานที่ดีและมีประสิทธิภาพสูงสุดซึ่งอาจทำได้ด้วยการบริหารงานบุคคล งานคลัง งานวางแผน การตัดสินใจ ฯลฯ อันเป็นสาขาย่อยของรัฐประศาสนศาสตร์ ส่วนที่สองคือ “การบริหารงานภายนอก” (External administration) ครอบคลุมถึงเรื่องต่าง ๆ ที่หน่วยงานนั้นต้องติดต่อกับปัจจัยภายนอกทั้งหมด องค์กรมีหน้าที่ต้องปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีที่สุด โดยมีหน้าที่รับผิดชอบในการหาช่องทางที่ดีติดต่อกับปัจจัยภายนอกเหล่านั้นมาร่วมมือกับองค์กรของตนเพื่อช่วยให้งานที่ได้รับมอบหมายสัมฤทธิ์ผล เพราะความสามารถในการบริหารปัจจัยภายนอกมีผลกับความอยู่รอดขององค์กรส่วนมาก จึงเป็นเรื่องสำคัญที่องค์กรต้องมีส่วนร่วมปฏิบัติการติดต่อกับคนหรือปัจจัยภายนอกอื่น ๆ

เออร์วิง (Irving, 1963 อ้างถึงใน อาษา เมฆสุวรรณ, 2520 หน้า 270) นักวิชาการชาวอเมริกันอธิบายว่า การบริหารการพัฒนา หมายถึง การบริหารในประเทศที่ยากจนหรือประเทศด้อยพัฒนา เพราะประเทศที่ยากจนทั้งหลายมีลักษณะพิเศษหลายประการซึ่งทำให้รัฐบาลต้องมีบทบาทแตกต่างกัน อาทิ ลักษณะและแบบแผนของการบริหาร บทบาทของรัฐบาลและบทบาทของข้าราชการ เป็นต้น ลักษณะและบทบาทของรัฐดังกล่าว ทำให้การทำงานของนักบริหารมีลักษณะแตกต่างออกไป ในที่ใดก็ตามที่มีความแตกต่างอยู่ การบริหารรัฐกิจจะต้องถือได้หรือเรียกได้ว่าเป็นการบริหารการพัฒนา

ฮัน (Hahn, 1997, p.108, อ้างถึงใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2550, หน้า 8) นักวิชาการชาวเกาหลีใต้กล่าวว่า การบริหารการพัฒนาเป็น การเพิ่มสมรรถนะ (Capability) ของระบบบริหารที่จะรับมืออย่างต่อเนื่องกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางในการสร้างความก้าวหน้าทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ติน ปรัชพฤทธิ (2544, หน้า 163) นักวิชาการชาวไทยอธิบายว่า การบริหารการพัฒนา (Development administration, Administration of development, หรือ a of d) หมายถึง การนำเอาความสามารถที่มีอยู่ในการพัฒนาการบริหารมาลงมือปฏิบัติตามนโยบายแผน แผนงาน หรือโครงการพัฒนาประเทศ เพื่อให้บังเกิดความเปลี่ยนแปลงตามที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า และความเปลี่ยนแปลงตามที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า นี้ จะมุ่งความเจริญขององคมนตรีทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และ

การเมืองของประเทศอันจะนำไปสู่การลดความทุกข์ยากของคนทั้งที่อยู่ในองค์กร (ข้าราชการ) และที่อยู่ภายนอกองค์กร (ประชาชน)

สรุปได้ว่า “การบริหารการพัฒนา” เป็นคำที่ให้ความสำคัญกับระบบการจัดการและกระบวนการบริหารนโยบาย แผนงาน และโครงการต่าง ๆ ที่ใช้บริหารในประเทศที่ยากจนหรือด้อยพัฒนา เพื่อเป็นการเพิ่มสมรรถนะของระบบการบริหารและนำไปสู่การลงมือปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน หรือโครงการพัฒนาประเทศ ให้เกิดความก้าวหน้าทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

ลักษณะสำคัญของการบริหารการพัฒนาไทย

แม้นักวิชาการหรือผู้รู้ที่อ้างถึงข้างต้น ได้กล่าวถึงแนวคิดและความหมายของการบริหารการพัฒนาที่คล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันบ้าง แต่ได้ปรากฏชัดเจนว่า นักวิชาการและผู้รู้ ดังกล่าว โดยเฉพาะนักวิชาการชาวเอเชีย ได้ให้ความหมายร่วมหรือลักษณะร่วมที่เห็นพ้องต้องกันหรือคล้ายคลึงกันไว้ด้วย ลักษณะร่วมดังกล่าวมี 4 ประการ (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2550) ได้แก่

ประการที่หนึ่ง การบริหารการพัฒนาเป็น “การบริหารงานภาครัฐ” โดยเป็น วิธีการหนึ่งหรือแนวทางหนึ่งที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐนำมาใช้ทำนองเดียวกับคำว่า “การบริหารงาน” หรือ “การบริหารจัดการ” ซึ่งครอบคลุมการบริหารงานที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง การดำเนินงานในลักษณะเป็นเครือข่าย และการผสมผสานกับแนวทางการบริหารการพัฒนาอื่น เช่น การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good governance) เป็นต้น ตามความเหมาะสม

ประการที่สอง การบริหารการพัฒนาเป็น “การบริหารเพื่อการพัฒนา” (Administration of development) หมายถึง การบริหารที่เกี่ยวกับกิจกรรมการพัฒนา เช่น การพัฒนาเมือง การพัฒนาชนบท การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนารัฐวิสาหกิจ การพัฒนาองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และการพัฒนาโครงการ ทั้งนี้ เป็นการให้ความสำคัญกับการปฏิบัติการหรือกิจกรรม (Action or activity oriented) ที่เกี่ยวกับการพัฒนา

ประการที่สาม การบริหารการพัฒนาเป็น “การพัฒนาการบริหาร” (Development of administration) ที่หมายถึง การพัฒนาหรือปรับปรุงการบริหารภายในของหน่วยงาน เช่น ปรับปรุงที่โครงสร้าง อำนาจหน้าที่ กระบวนการ และตัวบุคคล โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อมด้วย

ประการที่สี่ การบริหารการพัฒนาให้ความสำคัญกับ “การมีวัตถุประสงค์หรือ จุดหมายปลายทาง (Goal oriented) ที่เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง หรือการมี วัตถุประสงค์ที่เน้นการอำนวยความสะดวกและให้บริการประชาชน ทั้งนี้ ต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (Change for the better) ไม่ใช่เพื่อการรักษาสถานภาพเดิม (Status quo)

เหตุผลที่มีลักษณะร่วมดังกล่าวเกิดขึ้น เนื่องจากนักวิชาการหรือผู้รู้บางส่วนเป็นชาวเอเชียซึ่งสนใจและให้ความสำคัญอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนา นอกจากนี้ นักวิชาการชาวตะวันตกทุกคนที่ให้แนวคิดและความหมายเป็นลักษณะร่วมดังกล่าวก็ล้วนสนใจศึกษาค้นคว้าหรือมีประสบการณ์จากการปฏิบัติงานพัฒนาในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะประเทศในเอเชียทั้งสิ้น

สรุป การบริหารการพัฒนา เป็นแนวทางหรือวิธีการหนึ่งของการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐที่นำมาใช้ในการบริหารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมพัฒนารวมทั้งการพัฒนาหรือปรับปรุงการบริหารภายในของหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น โครงสร้าง อำนาจหน้าที่ กระบวนการ

ความสำคัญของการบริหารการพัฒนา

ในทุกประเทศจำเป็นต้องมีการบริหารราชการหรือการบริหารภาครัฐ และเป็นธรรมดาที่การบริหารภาครัฐย่อมมีได้หลายวิธีการหรือหลายแนวทาง เช่น การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี การบริหารแบบยั่งยืน และการบริหารการพัฒนา เป็นต้น

การบริหารพัฒนานั้นมีความสำคัญในหลายส่วน โดยมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นวิธีการหรือแนวทางหนึ่งของการบริหารภาครัฐซึ่งหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐนำมาใช้เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกและให้บริการประชาชนเท่านั้น แต่การบริหารการพัฒนายังมีความสำคัญในลักษณะที่มีส่วนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการให้

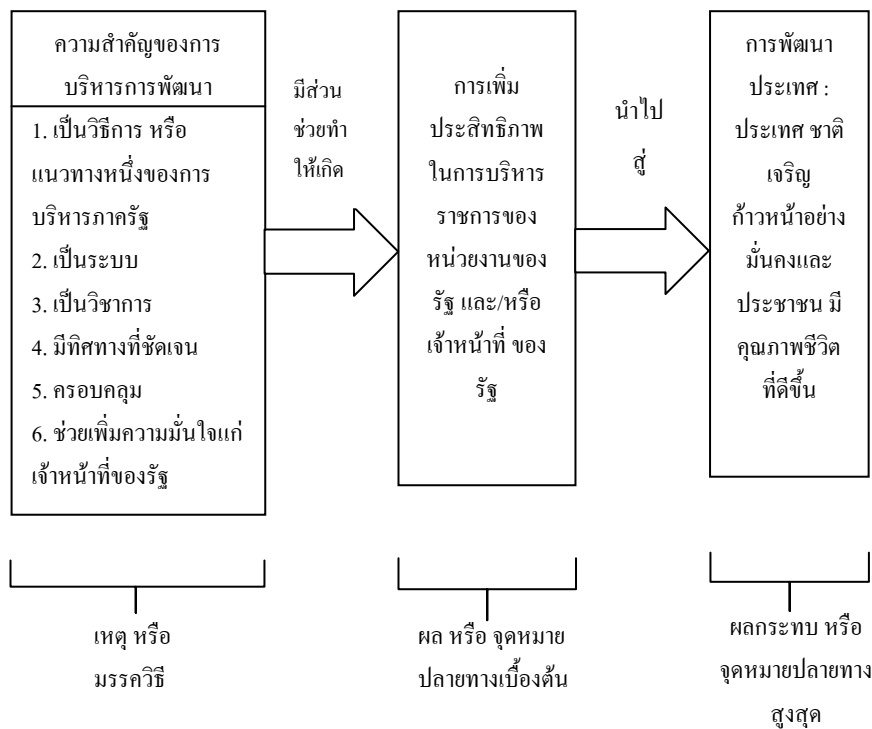
2. เป็นระบบ ที่ครอบคลุมทั้งระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม ระบบการเมืองการปกครอง ตลอดจนระบบการบริหารทั้งภายในและภายนอกประเทศ โดยทุกระบบมีความสัมพันธ์กันอย่างสมดุล

3. เป็นวิชาการ ในรูปแบบสาขาวิชา ตำรา หรือหนังสือ

4. มีทิศทางที่ชัดเจน ในการลงมือปฏิบัติตามนโยบาย แผน แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมพัฒนา เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามที่วางแผนไว้ล่วงหน้า

5. มีความครอบคลุมครบถ้วนทั้งการบริหารเพื่อการพัฒนาและการพัฒนาการบริหารเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม ตลอดทั้ง

6. ช่วยเพิ่มความมั่นใจแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการอีกด้วย ความสำคัญของการบริหารการพัฒนาดังกล่าวนี้ (เหตุ) จะมีส่วนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ผล) และในที่สุด จะมีส่วนทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (ผลกระทบ) หรือ อาจกล่าวได้ว่า การบริหารการพัฒนา เป็น มรรควิธี ที่นำไปสู่ จุดหมายปลายทางซึ่งแบ่งเป็นจุดหมายปลายทางเบื้องต้น และจุดหมายปลายทางสูงสุด ดังภาพที่ 2-1

ภาพที่ 2-1 ความสัมพันธ์ของความสำคัญของการบริหารการพัฒนา

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว การบริหารพัฒนายังคำนึงถึงสภาพแวดล้อมด้วย เช่น สภาพแวดล้อมด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการเมืองการปกครองและการบริหารภายในและภายนอกประเทศ โดยทั้งระบบย่อยและระบบใหญ่ล้วนมีความสัมพันธ์กันและส่งผลต่อกัน พร้อมกับปรับตัวเพื่อความสมดุล (Equilibrium) และเพื่อให้อยู่รอด

สรุป การบริหารพัฒนาที่มีความสำคัญ ไม่เพียงเป็นแนวทางหรือวิธีการหนึ่งที่หน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐนำมาใช้ในการบริหารราชการเท่านั้น แต่ยังมี ความสำคัญในลักษณะที่มีส่วนช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารราชการอีกที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติและการเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน ในเวลาเดียวกัน การบริหาร การพัฒนายังเป็นวิธีการหรือแนวทางการบริหารงานที่เป็นระบบ เป็นวิชาการ มีทิศทางที่ชัดเจน ครอบคลุม และช่วยเพิ่มความมั่นใจในการบริหารงานให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมตลอดถึงการ คำนึงถึงสภาพแวดล้อม เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการเมืองการปกครองและการบริหารทั้ง ภายในและภายนอกประเทศอีกด้วย

แนวคิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นเนื้อหาทางเศรษฐศาสตร์ที่มีความน่าสนใจ ซึ่งถือเป็นลักษณะหนึ่งของการพัฒนา (สุกัญญา ตันชนวัฒน์ อสัมภินพงศ์ นัตราคม วรณี จิเจริญ และอดิ ไทยานันท์, 2552) ดังนี้

ลักษณะของการพัฒนา

การพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงทศวรรษ 1960 มีนัยที่หมายถึง ความจำเป็นทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ แต่ภายหลังจากตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ถึงปัจจุบันนี้ การพัฒนาเศรษฐกิจ หมายถึง การลดความยากจนความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายรายได้และการว่างงาน ภายใต้อัตราการเจริญเติบโต

ขั้นตอนของการพัฒนาเศรษฐกิจ ประกอบด้วยการพัฒนา ดังนี้

1. การมีจุดมุ่งหมาย คือการมีเป้าหมายทางเศรษฐกิจที่จะบรรลุ อาทิ การเพิ่มขึ้นของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ การเพิ่มขึ้นของผลิตภาพของปัจจัยการผลิต การจ้างงานเต็มที่ หรือ การลดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ เป็นต้น
2. การมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนระหว่างปัจจัยต่าง ๆ โดยในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ มีสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ สถาบันทางการเมือง สถาบันทางสังคม ภาคเอกชนภาคประชาสังคม สถาบันทางวัฒนธรรมและศาสนา เป็นต้น ซึ่งนโยบายในการพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องอาศัยความเชื่อมโยงของสถาบันต่าง ๆ เหล่านี้ ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสถาบัน เพื่อบรรลุถึงผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่มนอกเหนือจากการต่อรองบนพื้นฐานความเสมอภาคแล้วยังขึ้นอยู่กับกติกาหลักของประเทศที่จะเอื้ออำนวยผลประโยชน์สูงสุด ภายใต้อัตราการลดความรุนแรงของการใช้กำลัง
3. การมีการเปลี่ยนแปลงแบบพลวัต การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นกระบวนการการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจจากระดับที่เป็นอยู่ ไปสู่สภาพการณ์ในอนาคตที่พึงปรารถนา โดยผ่านเส้นทางการเปลี่ยนแปลง (Path of transformation) ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาต่าง ๆ ของโครงสร้างระบบเศรษฐกิจอาจเกิดผลกระทบที่ไม่คาดคิดขึ้น อาทิ ปัญหาทางสังคม หรือปัญหาสิ่งแวดล้อมขึ้น ซึ่งพลวัตที่เกิดขึ้นจะมีทั้งในเชิงบวกและลบในขณะเดียวกัน อย่างไรก็ตามเพื่อให้ได้รับผลกระทบที่ไม่คาดหวังน้อยที่สุดต้องมีความรอบคอบในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

จุดมุ่งหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจ

แนวคิดเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคหลังเน้นหนักไปที่ความต้องการของมนุษย์ อาทิ (Goulet, 1973) หรือ Schumacher, 1973 อ้างถึงใน สุกัญญา ตันชนวัฒน์, อสัมภินพงศ์ นัตราคม วรณี จิเจริญ และอดิ ไทยานันท์, 2552) ประกอบด้วย

1. การดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ โดยได้รับการตอบสนองในการบริโภคสินค้าและบริการ
ขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพที่จำเป็น

2. การลดความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ด้วยการเน้นการกระจายผลของการ
พัฒนาให้ตกอยู่กับคนส่วนใหญ่ของประเทศ ในขณะที่ต้องพยายามให้กลุ่มคนที่ด้อยโอกาสมีส่วน
ในการแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาทั้งทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ยังรวมถึงโอกาสใน
การเข้าถึงบริการสาธารณะ (เช่นการศึกษา และการสาธารณสุข) และการเข้าถึงข่าวสารข้อมูลที่
ปราศจากการบิดเบือน

3. สร้างความเป็นธรรมให้สังคม ด้วยการปรับโครงสร้างของสังคมให้มีความเป็น
ประชาธิปไตย ที่ทุกคนมีความเท่าเทียมทั้งในทางกฎหมายและในการปฏิบัติ ลดการผูกขาดตัดตอน
ลดอภิสิทธิ์ของกลุ่มคนต่าง ๆ สร้างมาตรการต่อต้านคอร์รัปชันในทุกระดับ และส่งเสริมการ
รวมกลุ่มผลประโยชน์ในการต่อรอง

4. การสร้างเสรีภาพในการเลือกให้กับประชาชน ทั้งกระบวนการทางเศรษฐกิจ สังคม
การเมือง และวัฒนธรรม ภายใตเสรีภาพนี้ยังหมายรวมถึงการมีส่วนร่วมตรวจสอบกลไกการทำงาน
ของรัฐและเอกชนเพื่อให้เกิดความถูกต้องและโปร่งใส

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

ปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจประกอบด้วย 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economic factors) เป็นปัจจัยที่ใช้ในการผลิตสินค้าต่าง ๆ เช่น
ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ทุน เทคโนโลยี และผู้ประกอบการ เป็นต้น

2. ปัจจัยนอกเหนือปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Non economic factors) เป็นปัจจัยอื่น ๆ ที่มีส่วน
ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคในการพัฒนาเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ค่านิยมและสถาบันทางสังคม
ศาสนาและวัฒนธรรม ระบบการเมืองการปกครอง รวมถึงระบบการบริหารและการจัดการ เป็นต้น

3. ปัจจัยความสัมพันธ์กับต่างประเทศ (International economic relationship)
ประกอบด้วยการค้าระหว่างประเทศ การไหลเข้าของทุนระหว่างประเทศ ความช่วยเหลือจาก
ต่างประเทศ และความร่วมมือและข้อตกลงระหว่างประเทศ เป็นต้น

ทฤษฎีและแนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจ

ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจจาก
นักวิชาการถึง 3 ยุค โดยแนวคิดของนักวิชาการในแต่ละยุคมีความเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของ
กระแสโลกในช่วงเวลานั้น (สุกัญญา ตันธนวัฒน์ อสัมภินพงศ์ ฉัตราคม วรณี จิเจริญ และอติ
ไถยานันท์, 2552) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดยุคแรกถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ประกอบด้วยแนวคิดของกลุ่มคลาสสิก, คาร์ล มาร์กซ์, นีโอคลาสสิก, และเคนส์ ดังนี้

1. คลาสสิก (Classical) เชื่อในกลไกตลาดภายใต้การแข่งขันสมบูรณ์ ความจำริญเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับ ปัจจัยการผลิต 3 ประการหลัก คือ ที่ดิน แรงงาน และทุน โดยถือว่าการกระจายรายได้เป็นสิ่งจำเป็นที่ก่อให้เกิดการออมและการลงทุน

2. คาร์ล มาร์กซ์ (Marx) เชื่อว่าทุนนิยมเป็นขั้นที่ทำให้เกิดการขยายผลผลิตและรายได้ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีและแรงงาน ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า แต่การพัฒนาเทคโนโลยีที่มุ่งประหยัดแรงงาน จะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนายทุนและแรงงานจนนำไปสู่การล่มสลายของทุนนิยม โดยการปฏิวัติระหว่างชนชั้นซึ่งนำไปสู่การจัดระเบียบเป็นระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมในที่สุด โดยมีรายละเอียดดังนี้ Marx ได้ปฏิเสธหลักการพัฒนาเศรษฐกิจของสำนักคลาสสิก โดยได้เสนอการวิเคราะห์ของตนเองภายใต้กรอบประวัติศาสตร์สังคม (Socio-historical) ซึ่งเชื่อว่ากระบวนการ พัฒนาเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางสังคม เพราะ โครงสร้างทางสังคมเป็นปัจจัยกำหนดลักษณะการแจกแจงผลผลิตระหว่างกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ใน สังคม และสังคมแบบทุนนิยมที่มุ่งส่งเสริมประโยชน์แก่ปัจเจกบุคคลและมุ่งเอาเปรียบบุคคล ที่อ่อนแอกว่า จะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม แบบจำลองพัฒนาการทางเศรษฐกิจของ Marx ขึ้นอยู่กับพลวัตหลัก ดังนี้ (Ghatak, 1999)

2.1. กฎการสะสมทุนของทุนนิยมระบุว่านายทุนจะเป็นผู้สะสมทุนเพียงผู้เดียว และปรารถนาจะสะสมทุนให้มากที่สุดเท่าที่มีกำไรอยู่

2.2 กฎของการลดลงของกำไรมีบทบาทสำคัญในการทำลายระบบทุนนิยม

2.3 กฎของการกระจุกตัวและรวมตัวของทุน (Law of concentration and centralization of capital) แสดงถึงการแข่งขันระหว่างผู้ผลิตรายต่าง ๆ อย่างรุนแรงและนำไปสู่การทำลายล้างผู้ประกอบการรายย่อย ในที่สุดจะเหลือแต่ผู้ประกอบการรายใหญ่เพียงหนึ่งหรือสองรายที่จะเป็นผู้ผูกขาดหรือผู้ขายน้อยรายในที่สุด

3. นีโอคลาสสิก (Neo-classical) เชื่อในกลไกตลาดภายใต้การแข่งขันสมบูรณ์ แต่ความจำริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นผลสืบเนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยี และการค้นพบทรัพยากร นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญระหว่างการตลาดทุนและแรงงานที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดภายใต้ระบบราคา

แนวคิดสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงทศวรรษ 1960 ประกอบด้วยแนวคิดของ แฮร์รอด โคมาร์ และโซโลว์ ดังนี้

1. แฮร์รอด โดมาร์ (Harrod-Domar): การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับอัตราการออมของประเทศ และ อัตราส่วนของทุนต่อผลผลิต (Capital – output ratio) ซึ่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะมีเสถียรภาพภายใต้เงื่อนไข 3 ประการ คือ การลงทุนเท่ากับการออม การจ้างงานเต็มที่ และ มีการใช้ปัจจัยทุนเต็มที่ โดยมีรายละเอียดดังนี้ “ทฤษฎีการเจริญเติบโต” The Harrod – Domar Growth Model (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2559) ให้ความสำคัญของการออมและการสะสมทุน ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอันจะส่งผลต่อผลผลิตรวมของประเทศเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังจะผลักดันให้ระบบเศรษฐกิจเจริญเติบโตต่อไป การสะสมทุนที่เพิ่มขึ้นเกิดจากการลงทุนที่เพิ่มขึ้น ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นกับการออมทั้งหมดของประเทศ

ตัวแบบการเจริญเติบโตของ Harrod – Domar นั้น อธิบายว่า อัตราการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจในระยะสั้น ถูกกำหนดโดยการออมของประเทศและอัตราส่วนของทุนต่อผลผลิต ระบบเศรษฐกิจจะขยายตัวสูงได้จะต้องอาศัยการออมและการลงทุนในประเทศที่สูง ในทางตรงข้ามประเทศต่าง ๆ ต้องพยายามให้อัตราส่วนของทุน (Capital) ต่อผลผลิตลดลง ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเศรษฐกิจของประเทศชาติจะเจริญได้นั้นมาจากการออมของประชาชนภายในชาติ รวมทั้งการลดการบริโภคในสินค้าที่ไม่จำเป็นลงไป

ข้อบกพร่องของทฤษฎีที่ว่าด้วยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

1.1 ขอบเขตของปัจจัยเพื่อการพัฒนาแคบเกินไป กล่าวคือ มีการเน้นเฉพาะเรื่องการออมและการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของปัจจัยทุน โดยไม่คำนึงความสำคัญของปัจจัยแรงงาน ซึ่งมีอยู่เหลือเฟือในประเทศด้อยพัฒนาจนทำให้อัตราค่าจ้างแรงงานต่ำซึ่งต่างจากปัจจัยทุน

1.2 อัตราการออมและการลงทุนสูง ๆ อย่างเดียวไม่พอที่จะเร่งรัดการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ

1.3 ขาดการพิจารณาเรื่องการปรับปรุงด้านวิชาการ เทคโนโลยี

1.4 ในประเทศด้อยพัฒนา ระดับการออม อาจไม่ทำให้เกิดระดับการลงทุนในด้านที่ก่อให้เกิดผลผลิตสูงตามไปด้วยเพราะว่าสภาพต่าง ๆ ยังไม่เอื้ออำนวยพอที่จะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนในด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นด้านการตลาด การขนส่ง การคมนาคม

1.5 ประชาชนในประเทศขาดการตระหนักในการออม

1.6 ประชาชนนิยมบริโภคสินค้าที่มาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจากประเทศที่พัฒนาแล้ว

2. โซโลว์ (Solow, 1956) ได้ปรับปรุงแนวคิดของ Harrod-Domar model โดยกำหนดให้ปัจจัยทุนและแรงงานเปลี่ยนแปลงและทดแทนกันได้ ซึ่งจะทำให้ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมี

เสถียรภาพเสมอ โดยมีความก้าวหน้าทางวิชาการกระตุ้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ Robert Solow ได้เสนอสาเหตุความแตกต่างระหว่างรายได้ของประชากรในประเทศร่ำรวยกับประเทศยากจน (อิทธิพงศ์ มหาชนเศรษฐ์, 2557) ดังนี้

ประการแรก เราสามารถสังเกตเห็นได้ว่าประชาชนมีเครื่องมือเครื่องใช้ อุปกรณ์และเครื่องจักรในการช่วยทำงานดีกว่าประชาชนในประเทศยากจน ในทางเศรษฐศาสตร์เราเรียกเครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องจักรเหล่านั้นว่า ทุนกายภาพ (Physical capital) ซึ่งก็คือสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่ถูกผลิตขึ้นมาไม่ใช่เพื่อการบริโภคแต่เพื่อใช้ในการผลิตสินค้าชนิดอื่น ๆ ต่อไป การได้มาซึ่งทุนกายภาพจำเป็นจะต้องผ่านกระบวนการที่เรียกว่า "การสะสมทุน" (Capital accumulation) โดยผ่านการออมและการลงทุน

ประการที่สอง ประชาชนในประเทศร่ำรวยมีระดับการศึกษาที่ดีกว่า จากสถิติของธนาคารโลกพบว่า ประชาชนในประเทศร่ำรวยจำนวนถึง 90% รู้หนังสือ เมื่อเทียบกับประชาชนแค่ 58% ที่รู้หนังสือในประเทศยากจน ระดับการศึกษาสูงทำให้ประชาชนในประเทศร่ำรวยสามารถคิดค้นสิ่งประดิษฐ์และแนวคิดใหม่ ๆ และสามารถนำสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมาใช้ในการผลิตสินค้าและบริการ นอกจากระดับการศึกษาแล้วสุขภาพของประชาชนในประเทศก็นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ความยืนยาวของอายุโดยเฉลี่ยของคนในประเทศร่ำรวยเท่ากับ 78 ปี ในขณะที่คนในประเทศยากจนมีอายุยืนยาวโดยเฉลี่ยแค่ 58 ปี ยิ่งไปกว่านั้นประชาชนในประเทศยากจนจำนวนมากยังต้องเผชิญกับภาวะขาดสารอาหาร โดยเฉพาะประชาชนในวัยเด็กซึ่งภาวะขาดสารอาหารจะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้อย่างมาก ด้วยปัจจัยทางด้านการศึกษาและสุขภาพที่กล่าวมาทำให้แรงงานในประเทศร่ำรวยมีคุณภาพสูงกว่าแรงงานในประเทศยากจนมาก ในทางเศรษฐศาสตร์เราเรียกปัจจัยทางด้านแรงงานรวมถึงระดับระดับการศึกษาและสุขภาพของแรงงานว่า "ทุนมนุษย์" (Human capital)

ประการที่สาม นักเศรษฐศาสตร์จำนวนมากเห็นตรงกันว่าการคิดค้นและผลิตแนวคิดใหม่ ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่อยู่เบื้องหลังความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ที่ผ่านมา สหรัฐอเมริกา ประเทศในยุโรป และ ญี่ปุ่น มีความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจก็เพราะประชาชนในประเทศเหล่านั้นประสบความสำเร็จในการคิดค้นแนวคิดใหม่ ๆ ที่ไม่ใช่แค่ใช้ในการผลิตผลิตใหม่ ๆ (เช่น เครื่องพิมพ์ เครื่องจักร ใต้น้ำ เคมีภัณฑ์ กระแสไฟฟ้า และคอมพิวเตอร์) เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการคิดค้นแนวคิดใหม่ ๆ ที่ช่วยให้สามารถผลิตผลิตชนิดเดิมได้ด้วยต้นทุนที่ต่ำลงอีกด้วย เราเรียกกระบวนการคิดค้นและพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ นี้ว่า "การวิจัยและพัฒนา" (Research and development)

สรุปสาเหตุที่ประเทศต่าง ๆ ในโลกมีมาตรฐานความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันก็เนื่องมาจากแต่ละประเทศมีสิ่งที่เรียกว่า ทุนกายภาพ (เครื่องมือเครื่องจักร) ทุนมนุษย์ (แรงงานและคุณภาพของแรงงาน) และการวิจัยการพัฒาที่แตกต่างกัน ดังนั้นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการยกระดับความเป็นอยู่ของประชากรในประเทศยากจนก็คือ รัฐบาลจำเป็นต้องมีนโยบายในการส่งเสริมการลงทุนและเพิ่มระดับการออม จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานและบริการสาธารณะทางการศึกษาและสาธารณสุขที่ดี ส่งเสริมการลงทุนทางการวิจัยและพัฒนา ฯลฯ

แนวคิดในทศวรรษ 1970 ถึง ปัจจุบัน ประกอบด้วยแนวคิดของรอสโตว์ แนวคิดเศรษฐกิจแบบทวีลักษณ์ และทฤษฎีขั้วความเจริญเติบโต ดังนี้

1. รอสโตว์ (Rostow) เสนอแนวคิดขั้นตอนการพัฒนา ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลง 5 ขั้น คือ ขั้นสังคมดั้งเดิม > ขั้นเตรียมการ > ขั้นทะยาน > ขั้นสู่ความเจริญเติบโต > ขั้นอุดม โภคา โดยการเปลี่ยนแปลงจากขั้นหนึ่ง ไปยังอีกขั้นหนึ่งจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจ โดยอาศัยการวางแผนในการดำเนินนโยบาย โดยมีรายละเอียดดังนี้ Rostow นักเศรษฐศาสตร์ได้เขียนไว้ในหนังสือ ความเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้นว่า การเปลี่ยนแปลงความเปลี่ยนแปลงจากความด้อยพัฒนาไปสู่ความพัฒนาของแต่ละประเทศมีลำดับขั้นตอน โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2559) คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นลำดับดั้งเดิม (The traditional society)

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นก่อนที่ระบบเศรษฐกิจจะทะยานขึ้น (The precondition for takeoff)

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นทะยานขึ้น (The takeoff)

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นผลักดัน ไปสู่ความเจริญเติบโตแบบเต็มที่ (The drive to maturity)

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นที่มีการบริโภคขนาดใหญ่ (The age of high mass consumption)

ตามแนวคิดของ Rostow นี้มีปัญหาว่าระยะเวลาแต่ละขั้นตอนความยาวนานแค่ไหนและแต่ละขั้นตอนมักมีความเหลื่อมซ้อนกันทำให้การแบ่งเขตแต่ละขั้นตอนทำได้ไม่ชัดเจน และอาจมีการผลักดันให้ข้ามขั้นตอนกันได้

ในประเทศกำลังพัฒนา ระบบเศรษฐกิจของประเทศเหล่านี้ยากที่จะแยกขั้นตอนตามที่ Rostow เสนอไว้ เพราะมีปรากฏการณ์หลายขั้นตอนรวมอยู่ด้วยกัน เช่นบางส่วนของระบบเศรษฐกิจอาจเป็นแบบสังคมโบราณ ในขณะที่ส่วนอื่นมีลักษณะก่อนการทะยานขึ้นและในส่วนอื่น ๆ อาจจะได้ทะยานขึ้นเรียบร้อยแล้ว ตัวอย่างในเมืองใหญ่ ๆ ที่มีความเจริญก้าวหน้ามากกว่าชนบท ดังนั้นในระยะเวลาหนึ่ง ๆ สภาพการณ์ของทั้ง 5 ขั้นตอนของ Rostow อาจเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันในแต่ละส่วนของระบบเศรษฐกิจก็ได้ โดยที่แต่ขั้นตอนมิได้สูญสิ้นไปก่อนที่จะเกิดขั้นตอนใหม่ ๆ ขึ้น สภาพของ

ระบบเศรษฐกิจบางส่วนยังล้าหลังอยู่ ในขณะที่ส่วนอื่น ๆ เจริญก้าวหน้าทันสมัย มีช่องว่างแตกต่างกันมากก็ได้

นอกจากนี้ทฤษฎีนี้ยังกล่าวว่า เงื่อนไขสำคัญของความสามารถในการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ คืออัตราการพัฒนาอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรม 2 – 3 ประเภท ซึ่งอุตสาหกรรมสำคัญนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับสภาพบริบทของแต่ละประเทศ เมื่ออุตสาหกรรมหนึ่งเจริญก็ทำให้อุตสาหกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องเจริญไปด้วย และการที่เศรษฐกิจแต่ละขั้นต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 ขนาดของรายได้

ประการที่ 2 ประเภทของอุปสงค์

ประการที่ 3 การตัดสินใจเรื่องนโยบาย

ทั้งนี้ในสังคมแบบดั้งเดิมนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจยังอยู่ในสภาพที่ไม่มีการปรับปรุงนัก เพราะฉะนั้นจึงมีประสิทธิภาพการผลิตต่ำและมีสภาพสังคมที่ไม่เปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงได้ เมื่อประเทศเจริญขึ้นสู่สภาวะก่อนที่ระบบเศรษฐกิจจะทะยานขึ้น ประเทศต้องปรับปรุงบางส่วนของระบบเศรษฐกิจ โดยวิธีดังนี้ คือ

วิธีที่ 1 เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร

วิธีที่ 2 ส่งสินค้าออกให้ทันการ

วิธีที่ 3 มีการลงทุนด้านการคมนาคมขนส่ง การพัฒนาพลังงาน

ส่วนในขั้นทะยานขึ้นนั้น จะเห็นความสำเร็จขึ้นได้ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจบางส่วน และเมื่อมาถึงขั้นผลักดันจะมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัยมีการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง และได้ผลมาแล้ว สำหรับในขั้นสุดท้ายนั้นสังคมจะมีทางเลือก 3 ทาง คือ

ทางเลือกที่ 1 การพัฒนา / สร้างความมั่นคงทางสังคม

ทางเลือกที่ 2 การขยายอำนาจออกไป

ทางเลือกที่ 3 การเพิ่มปริมาณสินค้าอุปโภคบริโภคนาชนิดเพื่อให้

อย่างไรก็ตามกลยุทธ์ในการพัฒนาดังที่ทฤษฎีการเติบโตลำดับขั้นได้เสนอไว้ไม่

จำเป็นต้องใช้ได้ผลเสมอไป เหตุผลสำคัญก็คือมิใช่การออมทรัพย์และการลงทุนไม่ได้เป็นเงื่อนไขที่จะเป็นต้องการพัฒนา แต่เป็นเพราะว่ามันไม่ได้เป็นเงื่อนไขที่เพียงพอต่างหากการที่แผนการมาร์เชลประสบความสำเร็จในยุโรปเนื่องจากประเทศเหล่านั้นได้รับความช่วยเหลืออันเหมาะสมกับสภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นและประเทศในยุโรปก็มีโครงสร้างสถาบัน ตลอดจนทัศนคติของประชาชนเอื้ออำนวยและเหมาะสมอยู่แล้ว เช่น ตลาดสินค้าและตลาดเงินที่ดีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการขนส่งกำลังแรงงานที่ได้รับการศึกษาและฝึกฝนเป็นอย่างดี แรงจูงใจที่จะประสบ

ความสำเร็จและการบริหารที่มีประสิทธิภาพ แต่ประเทศโลกที่สามยังขาดแคลนสิ่งเหล่านี้เป็นอย่างมาก ฉะนั้นทั้ง ๆ ที่มีการวางแผนตามโครงการไว้แล้วก็ได้ดีเลิศเพียงใด ก็ไม่อาจนำไปสู่ความสำเร็จได้ เนื่องจากขาดปัจจัยเสริม เช่น ความสามารถในการบริหารแรงงานที่มีฝีมือ เป็นต้น

2. แนวคิดเศรษฐกิจแบบทวิลักษณ์ (Dualistic model): Lewis ได้แบ่งภาคเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนาเป็น 2 ภาค คือ ภาคเกษตรกรรมที่มีแรงงานส่วนเกิน มีการใช้เทคนิคการผลิตล้าหลัง มีผลิตภาพต่ำจนผลิตผลผลิตหน่วยท้ายของแรงงาน (MPP) มีค่าเข้าใกล้ศูนย์ และภาคอุตสาหกรรมที่มีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ใช้ทุนมากและแรงงานมีผลิตภาพสูง ซึ่งค่าจ้างของแรงงานในภาคเศรษฐกิจนี้จะสูงกว่าภาคเกษตรกรรม การพัฒนาเศรษฐกิจเกิดจากการขยายการลงทุนของภาคอุตสาหกรรมทำให้เกิดความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้น จึงเป็น โอกาสที่ทำให้แรงงานภาคเกษตรเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมเพื่อแสวงหาค่าตอบแทนที่สูง ถ้าการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่องจะทำให้แรงงานส่วนเกินในภาคเกษตรกรรมหมดไป ในที่สุดกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจจะรวดเร็วเพียงใดขึ้นอยู่กับความเร็วในการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ต่อมา Fei และ Ranis ได้อธิบายเพิ่มเติมในผลของการเคลื่อนย้ายแรงงานว่าการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรจะทำให้รายรับเฉลี่ย (Average revenue) เพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้ผลจากการเพิ่มสูงขึ้นของค่าจ้างในภาคอุตสาหกรรมทำให้ความต้องการสินค้าเกษตรเพิ่มขึ้น ส่งผลทำให้เกิดกำไรส่วนเกินในภาคเกษตร และนำไปสู่การสะสมทุนที่เพิ่มขึ้นอันนำไปสู่การเพิ่มผลิตภาพในภาคเกษตรกรรมให้สูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจในที่สุด

3. ทฤษฎีขั้วความเจริญเติบโต (Growth pole theory)

3.1 การเจริญเติบโตแบบสมดุล การพัฒนาเริ่มจาก การแก้ปัญหาตลาดแคบเนื่องจากอำนาจซื้อต่ำ ต้องตั้งโรงงานอุตสาหกรรมหลาย ๆ แห่งพร้อมกันเพื่อเพิ่มการจ้างงานและอำนาจการซื้อ (แนวคิดของ Rosenstein) หรือมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมไปพร้อมกับการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) หรือมุ่งเน้นการลงทุนขนาดใหญ่ (Big push) ซึ่งทำให้เกิดการขยายตัวของตลาดและเกิดการประหยัคภายนอกจากโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ

3.2 การเจริญเติบโตแบบไม่สมดุล Hirschman เสนอว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้อยพัฒนาจำเป็นต้องลงทุนอย่างประหยัค พยายามเลือกลงทุนในกิจการที่มีผลเชื่อมโยงไปข้างหน้ายังอุตสาหกรรมอื่น ๆ (Forward linkage) และมีผลเชื่อมโยงไปข้างหลังยังอุตสาหกรรมอื่น ๆ ด้วย (Backward linkage) นอกจากนี้ยังมีแนวคิดในการสร้างขั้วการเจริญเติบโตโดยการเลือกลงทุนในบริเวณที่เป็นจุดศูนย์กลางของการเจริญเติบโต เพื่อก่อให้เกิดการแพร่กระจาย (Tricking-down) ความเจริญเติบโตไปยังพื้นที่โดยรอบ

ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency theory)

ทฤษฎีนี้เกิดจากปัญหาความด้อยพัฒนาที่เรื้อรังในกลุ่มประเทศละตินอเมริกา โดยเป็นการศึกษาถึงปัญหาการพึ่งพาของพัฒนาในประเศโลกที่สาม โดยมีขอบข่ายที่ครอบคลุมถึงการพัฒนาแบบพึ่งพา (Self-dependency) ชาตินิยม (Nationalism) โครงสร้างนิยม (Structuralism) และพัฒนานิยม (Developmentalism) แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ซึ่งนักพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนาและประเทศที่มีความเจริญแล้วต่างก็พยายามหาความหลุดพ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา โดยการปรับปรุงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศที่พัฒนาและประเทศที่ด้อยพัฒนา การปรับปรุงความสัมพันธ์ทางการผลิตเพื่อเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพของเศรษฐกิจและสังคมใหม่จะเห็นได้ว่า แนวทางการศึกษาของทฤษฎีพึ่งพา (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2559) ดังนี้

แนวทางศึกษาแบบมาร์ซิสต์ (Maxist)

แนวทางศึกษาแบบนี้เป็นการศึกษาถึงรากเหง้าของปัญหาความด้อยพัฒนา เป็นผลมาจากกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเป็นพลวัตมากกว่าเป็นผลมาจากปัญหาภายในประเทศ การผลิตสินค้าแบบเกษตรกรรมเป็นผลให้เกิดระบบนายทุน – นายหน้าจะเห็นได้ว่าความด้อยพัฒนา (Underdevelopment) ไม่ใช่ภาวะเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาประเทศที่ทุกสังคมต้องประสบ ประเทศที่พัฒนาแล้วบางประเทศไม่เคยตกอยู่ในสภาวะที่ด้อยพัฒนา แต่อาจอยู่ในสภาวะที่ไม่พัฒนา (Undeveloped) มาก่อน นอกจากนี้ความด้อยพัฒนาส่วนมาก เป็นผลมาจากความเป็นระบบทุนนิยมโลกของประเทศพัฒนาไม่ใช้เป็นผลสะท้อนจากลักษณะ บกพร่องทางโครงสร้างเศรษฐกิจสังคม หรือแม้แต่การเมืองภายในประเทศด้อยพัฒนาเอง ซึ่งระบบทุนนิยมนั้นมีมุมมอง คือ ประเทศแม่หรือประเทศศูนย์กลางและประเทศบริวาร (Peripheral countries) ความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองนี้จะมีความสัมพันธ์ทั้งทางบวก และทางลบ กล่าวคือ ในลักษณะที่ประเทศบริวารต้องคอยพึ่งพาประเทศศูนย์กลางอยู่ตลอดเวลา ถูกประเทศศูนย์กลาง (Core) เอารัดเอาเปรียบ มีการดูดซึมส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากประเทศบริวารเพื่อไปพัฒนาประเทศของตน และสามารถกำหนดวิถีชีวิตความเป็นไปต่าง ๆ ในประเทศบริวาร จนทำให้ประเทศบริวารไม่อาจมีแนวทางพัฒนาประเทศได้อย่างเป็นอิสระ และลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกกำหนดให้ดำรงต่อไป ด้วยเจตนาของประเทศศูนย์กลางตามโครงสร้างของระบบทุนนิยมโลก ซึ่งเป็นสาเหตุของความด้อยพัฒนาเรื้อรังในประเทศบริวาร

แต่อย่างไรก็ตาม ถือว่า การพัฒนาของประเทศบริวารนั้นต่างไปจากของประเทศศูนย์กลาง โดยที่สถานะทางโครงสร้างในการที่ตนต้องเป็นประเทศบริวารเป็นตัวทำให้พัฒนาการของประเทศมีขีดจำกัด ประเทศศูนย์กลางจะอยู่รอดได้ต้องมีประเทศบริวาร แต่ประเทศบริวารไม่อาจ

พัฒนาเป็นทุนนิยมเต็มรูปแบบประเทศศูนย์ได้ ครอบงำที่ยังอยู่ในระบบศูนย์บริหารของระบบทุนนิยมโลกอยู่ในขณะที่ประเทศศูนย์มีองค์ประกอบทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาทุนนิยมเต็มรูปแบบ ซึ่งได้แก่ความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเองมาก มีโครงสร้างที่เอื้อต่อการเร่งการผลิตระบบทุนนิยมโลก บังคับให้ประเทศบริวารไม่สามารถประสบซึ่งลักษณะเช่นนั้นได้

สำหรับมาตรการในการแก้ปัญหาตามแนวทางศึกษานี้ การปฏิบัติแบบสังคมนิยมและการตัดความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาที่เคยมีมาต่อประเทศศูนย์เท่านั้น ที่จะทำให้ประเทศเหล่านี้หลุดพ้นจากความด้อยพัฒนา

แนวทางศึกษาแบบทุนนิยม (Capitalism)

แนวทางศึกษาในแบบนี้ ยังคงเห็นด้วยที่ว่าประเทศด้อยพัฒนาถูกประเทศที่พัฒนาแล้วเอารัดเอาเปรียบ โดยการกอบโกยผลประโยชน์หรือมูลค่าส่วนเกินไปหมด ทำให้ประเทศเหล่านี้ไม่อาจพัฒนาได้ อย่างไรก็ตามแนวความคิดนี้เชื่อว่ายังมีโอกาสที่จะพัฒนาประเทศตามแบบทุนนิยมต่อไปได้หากมีการปรับปรุงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศด้อยพัฒนากับประเทศพัฒนาเสียใหม่ ไม่ให้ถูกเอารัดเอาเปรียบ ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าว อาศัยทัศนะของการพัฒนาแบบพึ่งตนเองและลักษณะของความเป็นชาตินิยมมาเป็นองค์ประกอบสำคัญ แนวทางเรื่องการพัฒนาโดยอาศัยความพยายามในการพึ่งพาตนเองเป็นหลักนั้น (สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์, 2533, หน้า 40) ดังนี้

1. การลดการพึ่งพาด้านการนำเข้าสำหรับสินค้าและบริการด้านอาหาร น้ำมัน ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม และที่สำคัญ คือ ลดการพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ที่มาจากภายนอกประเทศ
2. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและระบุนิยมในการบริโภค และการเพิ่มสมรรถนะในการผลิต
3. การกระจายรายได้ ในลักษณะของการกำหนดนโยบายที่จะเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนที่มีรายได้มาก โดยการใช้นโยบายภาษี นโยบายด้านราคา และวิธีการปันส่วน เป็นต้น
4. ในบางประเทศ รัฐอาจใช้นโยบายการควบคุมเจ้าของกิจการที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการเพิ่มความสามารถและความพยายามในการเจรจาต่อรองกับบริษัทข้ามชาติ
5. การดำเนินนโยบายทางวัฒนธรรม เพื่อลดภาวะพึ่งพาทางวัฒนธรรมที่เคยมีต่อประเทศมหาอำนาจ

แนวทางศึกษาแบบผสมระหว่างแนวมาร์กซิสต์กับแนวทุนนิยม

แนวทางนี้เป็นการศึกษาว่า การพึ่งพาภายในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกนั้น มีลักษณะต่างกันอย่างไรแต่ละสังคม เพราะเชื่อว่าในแต่ละประเทศนั้นมีลักษณะและความเป็นไปทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม ปัจจัยทาง

ธรรมชาติต่างกันไปและเชื่อว่าลักษณะดังกล่าวเฉพาะตัวในสังคมหนึ่งย่อมเป็นตัวกำหนด
เงื่อนไขความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศ

แนวความคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development)

นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาสິงแวดล้อมเพื่อการดำรงชีวิตด้วยกัน
ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นต้นมา ทิศทางการพัฒนาของประเทศไทย
มุ่งเน้นไปที่การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม จึงทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างมหาศาล
เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม
มากมาย อาทิ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาการเกิดมลภาวะหรือมลพิษ
ต่าง ๆ รวมถึงมลพิษจากขยะมูลฝอย ดังนั้น มนุษย์จึงเริ่มมีความคิดที่จะหาแนวทางแก้ไขปัญหา
สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาร่วมกัน ซึ่งเริ่มขึ้นใน “การประชุมสหประชาชาติว่าด้วย
สิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (United Nations Conference on Human and Environment)” เมื่อ พ.ศ. 2515
ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ราชอาณาจักรสวีเดน (อัยฎาพร ไกรพานนท์ และคณะ, 2549, หน้า 24)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้นำแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเผยแพร่ โดย
ท่านได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาของประเทศไทยพัฒนาตามแนวคิดของยูเนสโก (UNESCO) ที่ให้
ความสำคัญแก่คุณค่าของมนุษย์และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาสำหรับชาวพุทธ
แล้ว การพัฒนาที่ยั่งยืนควรเป็นการพัฒนาเพื่อสร้างสังคมที่ยั่งยืน ควบคู่กับตอบสนองความต้องการ
ของตนได้ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อสัตว์โลก และประชาชนรุ่นต่อ ๆ ไปในอนาคตต้องเดือดร้อน
นั่นหมายความว่า การทำกิจกรรมของมนุษย์ต้องสอดคล้องกับกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเพื่อบูรณาการ
ทั้งเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน จึงจะพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและกำจัดความ
ยากจนออกไป ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงมีแนวทางสรุปได้ ดังนี้

1. ต้องมีการวางแผนนโยบายประชากรให้เหมาะสม เช่น ควบคุมจำนวนประชากรด้วยการ
วางแผนครอบครัว ในการแก้ปัญหาประชากรที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการแก้ปัญหาทางการศึกษา
เพราะจะครอบคลุมไปถึงการแก้ปัญหาในด้านอื่น ๆ ทั้งหมด ทั้งปัญหาความยากจน สาธารณสุข
ตลอดจนการอนุรักษ์ธรรมชาติ

2. ต้องอนุรักษ์หรือสงวนทรัพยากร สิ่งแวดล้อม ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและมี
ประสิทธิภาพ ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายวิธี เช่น การประกาศพื้นที่เป็นป่าสงวน วนอุทยาน
อุทยานแห่งชาติ เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า การฟื้นฟูแหล่งธรรมชาติที่เสื่อมโทรม การรักษาดิน น้ำ
และอากาศให้ปลอดภัยและมีมลภาวะ

3. การผลิตเทคโนโลยีกำจัดน้ำเสีย ตลอดจนการปรับเปลี่ยนการใช้ชีวิตไม่สุรุ่ยสุร่าย ประหยัดพลังงาน (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2546 อ้างถึงใน อัยฎาพร ไกรพานนท์ และคณะ, 2549)

การพัฒนาที่ยั่งยืนจะสำเร็จได้จะต้องพัฒนาคนให้มีจริยธรรม พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2546 อ้างถึงใน อัยฎาพร ไกรพานนท์ และคณะ, 2549) ได้สรุปให้เห็นว่า ปัญหาในการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ไม่ประสบความสำเร็จนั้น เกิดจากกิเลส 3 อย่าง ที่ขัดขวางจริยธรรม คือ ตัณหา มานะ และทิฐิ เราจึงต้องพัฒนาคนและเศรษฐกิจให้คู่ขนานไปกับการพัฒนาจริยธรรม ดังนั้น ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงขึ้นกับ 4 ปัจจัย ได้แก่

1. มนุษย์ สิ่งแรกคือการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีฝีมือ มีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มีความรับผิดชอบ ขยัน ซื่อสัตย์ อดทน พร้อมทั้งมีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง พร้อมทั้งจะเป็นกลไกสำคัญในการเกื้อหนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2. สังคม จัดระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การบริหาร รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานแห่งความรู้และความเป็นจริง ที่สำคัญคือการสร้างบรรยากาศให้เป็นสังคมแห่งความช่วยเหลือเกื้อกูลทุกคนที่อยู่ในสถานะที่แตกต่างกันให้มีโอกาสและความสามารถเท่ากัน

3. ธรรมชาติ ในการพัฒนาต้องยึดหลักให้มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ดำรงชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนและไม่ทำลายธรรมชาติ

4. เทคโนโลยี สำหรับสังคมไทยต้องพัฒนาเทคโนโลยีควบคู่ไปกับการพัฒนาตนเอง เพื่อใช้เทคโนโลยีให้เกิดการเกื้อกูลให้ตนเองมีชีวิตที่ดีงาม สมบูรณ์ มีอิสรภาพอย่างสันติสุขไม่ประมาทและไม่ทำลายธรรมชาติ

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economy)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้รับการเชิดชูสูงสุด จากองค์การสหประชาชาติ (UN) โดย นาย โคฟี อันนัน ในฐานะเลขาธิการองค์การสหประชาชาติ ได้ทูลเกล้าฯถวายรางวัล The Human Development Lifetime Achievement Award แก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ 26 พฤษภาคม 2549 และได้มีปาฐกถาถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่สามารถเริ่มได้จากการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเอง สู่หมู่บ้าน และสู่เศรษฐกิจในวงกว้างขึ้นในที่สุด เป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ โดยที่องค์การสหประชาชาติได้สนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิก 166 ประเทศยึดเป็นแนวทางสู่การพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน (สิรินภา กิจเกื้อกูล, 2560)

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกัน จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (อัญญาพร ไกรพานนท์ และคณะ, 2549)

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่รัชกาลที่ 9 นี้ นับว่าเป็นแนวคิดสำคัญที่สุดในการสอนคน ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งคำนิยาม ความพอเพียงจะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะพร้อม ๆ กัน คือ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2549)

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ
3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมเพื่อสามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันที่

เงื่อนไข การตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียงนั้น ต้องอาศัยทั้งความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐาน กล่าวคือ

1. เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

แนวทางปฏิบัติ/ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้านทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคมสิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ดังภาพที่ 2-2

ภาพที่ 2-2 สรุปปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2549, หน้า 5)

สรุปแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศไทย

ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับแรกเมื่อ พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งหมด 12 ฉบับ เป็นเวลากว่า 50 ปีที่ประเทศไทยได้ดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นต้นแบบในการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2557) ดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) เน้นการลงทุนสร้างปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ (Infra-structure) ของประเทศ ได้แก่ การสร้างทางหลวงสายประธาน การพัฒนาเส้นทางรถไฟ การปรับปรุงการประปา และการสร้างเขื่อนเพื่อการชลประทานและการผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำ เช่น เขื่อนภูมิพล และเขื่อนอุบลรัตน์ เป็นต้น ส่งเสริมการลงทุนของเอกชนในด้านอุตสาหกรรม และส่งเสริมการศึกษาขั้นอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาค แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับนี้ ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก เศรษฐกิจของประเทศไทยมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น แต่ก็พบกับอุปสรรคมากมายเช่นเดียวกัน นั่นคือ การพัฒนาเป็นไปอย่างล่าช้า เนื่องจาก ประเทศขาดแคล

เงินลงทุน ต้องพึ่งเงินกู้ยืมจากต่างประเทศเพื่อมาพัฒนาเศรษฐกิจ ขาดแคลนบุคลากรที่มี
 ความสามารถในด้านเทคนิค วิชาการ และการบริหาร และยังเกิดการกระจายรายได้ที่ไม่ยุติธรรม
 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2510-2514) เป็นการโครงสร้าง
 พื้นฐานที่จำเป็นจากกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 ส่งเสริมการพัฒนาการผลิตด้านเกษตรกรรมและ
 อุตสาหกรรม โดยสนับสนุนการลงทุนของชาวต่างประเทศ อีกทั้งมุ่งพัฒนากำลังคนเพื่อเป็น
 พื้นฐานในการพัฒนาประเทศ โดยกระจายการศึกษาและการสาธารณสุขให้ทั่วถึง เริ่มให้
 ความสำคัญต่อการพัฒนาชนบทและทรัพยากรธรรมชาติ ในระยะแรก ระบบเศรษฐกิจพัฒนาได้
 อย่างรวดเร็ว มีการลงทุนทั้งภายในและภายนอกประเทศในอัตราที่สูง แต่ในระยะหลังเกิดปัญหา
 ราคาข้าวและยางพาราโลกลดต่ำลง ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวช้าลง อีกทั้ง ดุลการชำระเงิน เกิดปัญหา
 ขาดดุลเป็นครั้งแรก ส่งผลให้การทำงานของภาครัฐประสบปัญหาขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) ยังคงเน้นการพัฒนา
 โครงสร้างพื้นฐาน มีการส่งเสริมการวางแผนครอบครัว เพื่อลดปริมาณประชากร เนื่องจากส่วน
 หนึ่งของสาเหตุที่ทำให้เศรษฐกิจพัฒนาล่าช้ามาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วจนเกินไป
 มีการยกระดับการผลิตและรายได้ประชาชาติให้สูงขึ้น เน้นการพัฒนาคนและเพิ่มการมีงานทำ อีกทั้ง
 ให้ความสำคัญสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยรักษาทุนสำรองระหว่างประเทศให้มั่นคง ตลอด
 ระยะเวลาของแผนพัฒนาฉบับนี้ เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจโลก เกิดการขึ้นราคาน้ำมันครั้งใหญ่
 ค่าเงิน ดอลลาร์สหรัฐอเมริกาตกต่ำ ส่งผลให้เกิดภาวะเงินเฟ้อ ภาวะเศรษฐกิจและการลงทุนใน
 ประเทศซบเซา และมีการว่างงานสูง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เน้นการฟื้นฟูของ
 สภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำ โดยขยายการผลิต การลงทุน และเพิ่มการจ้างงานให้สูงขึ้น มุ่งสร้างความเป็น
 ธรรมในสังคม เร่งกระจายรายได้ให้ทั่วถึงและยกฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกร ผู้ใช้แรงงาน
 และคนยากจน มีการสำรวจและพัฒนาแหล่งพลังงานอ่าวไทย ปรับปรุงสภาพสิ่งแวดล้อมและ
 ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงสุดเนื่องจากสภาพทางเศรษฐกิจโลกยังไม่
 ฟื้นตัวเต็มที่เท่าที่ควร ส่งผลให้ราคาน้ำมันยังคงเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ อีกทั้ง เกิดภาวะเงินเฟ้อและค่า
 ครองชีพสูง ตลอดจนรายจ่ายภาครัฐบาลสูงขึ้นเป็นผลให้ขาดดุลการค้ากับต่างประเทศ ทำให้
 แผนพัฒนาฉบับนี้ ไม่เป็นไปดังที่คาดการณ์ไว้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) พื้นฟูฐานะทาง
 เศรษฐกิจและการเงินของประเทศ ลดการขาดดุลการค้า เร่งระดมเงินออม เน้นโครงการพัฒนา
 ขนาดใหญ่ และเริ่มขยายเมืองหลักไปในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ จึงเกิด โครงการพัฒนาชายฝั่ง
 ทะเลตะวันออก แต่สำหรับการเพิ่มผลิตภัณฑ์รายได้ประชาชาติยังคงมีอัตราต่ำกว่าเป้าหมายที่

กำหนดไว้ ประเทศขาดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ เพราะการใช้จ่ายเงินเกินตัวทั้งภาครัฐบาลและเอกชน แต่ภายหลัง ดุลการชำระเงินเกินดุลเป็นครั้งแรก ดุลการค้าขาดทุนน้อยลง และมีเงินทุนสำรองเพิ่มขึ้นมามากขึ้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) ยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาเมืองและพื้นที่เฉพาะ กระจายความเจริญสู่ภูมิภาคต่อจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 มุ่งเน้นปรับโครงสร้างการผลิตและการตลาดของประเทศให้กระจายตัวมากขึ้น เน้นการขยายตัวของของระบบเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการรักษาเสถียรภาพและการเงินการคลัง ภาครัฐเองได้บทบาทบทบาทในการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา และนำบริการพื้นฐานที่มีอยู่แล้วมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ อีกทั้งยังมีการขยายขอบเขตการพัฒนาชนบทให้ครอบคลุมทั่วประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ยังคงเน้นเรื่องการกระจายรายได้และการพัฒนาไปสู่ภูมิภาคและชนบทอย่างต่อเนื่อง และรักษาอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ โดยให้มีความสนใจและให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพและสิ่งแวดล้อม เน้นการพัฒนากฎหมาย รัฐวิสาหกิจ และระบบราชการ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เป็นจุดเปลี่ยนในการวางแผนพัฒนาประเทศ ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมและมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นศูนย์กลางการพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นพร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 โดยยึดหลักทางสายกลาง เพื่อให้ประชาชนรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีภูมิคุ้มกันอย่างยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อีกทั้งยังมุ่งเน้นการสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานราก บรรเทาปัญหาสังคมและแก้ปัญหาความยากจน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็นโอกาสและข้อจำกัดมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้มีภูมิคุ้มกันพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น โดยยังคงอัญเชิญ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 และ 9 ให้ความสำคัญกับ

การรวมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมดำเนินการในทุกขั้นตอน พร้อมทั้งสร้างเครือข่าย การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการติดตามตรวจสอบผลการดำเนินการ ตามแผนอย่างต่อเนื่อง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ในแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้มีวิสัยทัศน์ว่า “ประเทศมีความมั่นคง เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” จึงเน้น การสร้างความเป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และสร้างภูมิคุ้มกันจากวิกฤตการณ์ ตระหนักถึงใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน เน้นการผลิตและ การบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงของพลังงานและอาหาร เพิ่มขีดความสามารถใน การแข่งขันของประเทศ แต่เป็นการพัฒนาที่เน้นการตั้งรับมากกว่าการรุก โดยเน้นการป้องกัน ปัญหามาจากวิกฤตการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เพราะเพียงผ่านวิกฤตการณ์ทางการเมือง ภายในประเทศมา และมุ่งสร้างจิตสำนึกให้คนไทยสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

สรุป แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศไทยทั้ง 11 ฉบับ เป็นการ พัฒนาตามลำดับขั้น โดยการวิเคราะห์ผลการดำเนินงานของแผนที่ผ่านมา จากนั้นนำมาปรับปรุงใน ส่วนที่บกพร่องและต่อขาดการพัฒนาในส่วนที่ได้ผลเป็นที่พอใจ ในรูปแบบของ โครงการพัฒนา ต่าง ๆ และมีการเสริมโครงการใหม่ขึ้นมาบ้างเล็กน้อยในแต่ละแผนตามที่กระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนพัฒนาฯ ได้วิเคราะห์ และเห็นเป็น โอกาสในการขยายการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 มีประเด็นที่มีความใหม่และน่าสนใจอย่างยิ่ง ใน เรื่องของการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก เพราะถือเป็นโครงการวิจัยใหม่ที่ได้เริ่มทำการ สำรวจข้อมูลและวิจัยมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เริ่มก่อร่างสร้าง โครงการไปสู่การปฏิบัติด้วยความรวดเร็ว

1. ประเด็นในการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5) มีรายละเอียดที่สรุปไว้ดังนี้

ลักษณะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2505- 2525) แสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำของฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ กิจกรรมการผลิต ส่วนใหญ่มารวมตัวกันอยู่ในภาคกลาง โดยเฉพาะบริเวณกรุงเทพมหานคร ส่วนภาค ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือกลับมีบทบาทหรือสัดส่วนต่อการผลิตและรายได้ประชาชาติ ลดลง ขณะเดียวกันเมืองขาดความสมดุล กล่าวคือ ขนาดของประชากรและอิทธิพลของ กรุงเทพมหานครได้ขยายตัวในอัตราที่เร็วกว่าเมืองอื่น ในปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีขนาด ประชากรในเมืองใหญ่กว่าเมืองที่สอง คือ เชียงใหม่ถึง 50 เท่า ซึ่งนับว่าเป็นชุมชนระบบเมืองที่ไม่มี

ความสมดุลกันเป็นอย่างดี ทั้งหมดนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาโครงสร้างหลักของระบบเศรษฐกิจและการตั้งถิ่นฐานของประชากรดังต่อไปนี้

ประการแรก โครงสร้างเศรษฐกิจและการผลิตของภาคต่าง ๆ ส่วนใหญ่ยังพึ่งการเกษตรอยู่มาก กิจการอุตสาหกรรมและบริการยังไม่กระจายไปสู่ส่วนภูมิภาคมากนัก และมากระจุกตัวกันอยู่ในภาคกลางและกรุงเทพมหานคร

ประการที่สอง ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากร ยังเป็น “ชุมชนแบบชนบท” อยู่ กล่าวคือ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศกว่าร้อยละ 80 ยังอาศัยอยู่ในชนบท การอพยพเคลื่อนย้ายประชากรที่ผ่านมายังเป็นการโยกย้ายถิ่นฐานจากชนบทหนึ่งไปสู่อีกชนบทหนึ่งเพื่อแสวงหาพื้นที่เพาะปลูกหรือที่ทำกินใหม่ การอพยพของคนชนบทเข้าสู่เมืองยังมีไม่มากนัก

ประการที่สาม การขยายตัวเติบโตของเมืองใหญ่ มีเฉพาะในบริเวณกรุงเทพมหานครเท่านั้น เมืองอื่น ๆ ในส่วนภูมิภาคมีอัตราการเติบโตค่อนข้างช้ามาก ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองทั้งประเทศมีสัดส่วนคงที่หรือประมาณร้อยละ 16 – 17 ของประชากรทั้งประเทศเท่านั้น การเติบโตเฉพาะกรุงเทพมหานคร นั้นสาเหตุส่วนใหญ่มาจากการกระจุกตัวของกิจการอุตสาหกรรม ส่งผลให้เกิดความแออัดคับคั่งมากขึ้นเรื่อย ๆ

ฉะนั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 จึงได้กำหนดแนวทางที่จะกระจายความเจริญและกิจกรรมเศรษฐกิจไปสู่ส่วนภูมิภาค โดยได้คัดเลือกพัฒนา “พื้นที่เฉพาะ 5 แห่ง” และ “พัฒนาระบบเมือง” ในส่วนภูมิภาคให้เข้ามามีส่วนเสริมในการปรับโครงสร้างการผลิตด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมให้ได้ผลยิ่งขึ้นอีกทางหนึ่ง กล่าวคือ ได้คัดเลือกพื้นที่เฉพาะแถบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกของอำเภอไทย ภาคตะวันตก บริเวณชายแดนของภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ เพื่อทำการเร่งพัฒนาเป็นกรณีพิเศษใน 5 ปีข้างหน้า ซึ่งจะมีส่วนในการแก้ปัญหาทางด้านความมั่นคงตามบริเวณชายแดนได้ด้วย ขณะเดียวกันได้กำหนดที่จะ “พัฒนาระบบเมืองหลักและเมืองรอง” ขึ้นในภาคต่าง ๆ ตลอดทั้งพัฒนากรุงเทพมหานครไปในลักษณะที่จะช่วยสร้างความสมดุล “ระบบเมือง” ได้ดีขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ เพราะขนาดของระดับเมืองนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่ง มิฉะนั้นแล้วจะมีการอพยพหลังไหลเข้ากรุงเทพมหานคร สร้างความแออัดและความเสื่อมโทรมทวีมากขึ้นกว่าปัจจุบันหลายเท่า

2. การพัฒนาพื้นที่สามจังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก

ภาคตะวันออกนับว่าเป็นภาคที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ ดังจะเห็นได้ว่าภาคตะวันออกมีอัตราการขยายตัวในช่วงปี 2519-2522 ร้อยละ 12.4 ต่อปี สูงกว่าของประเทศ และภาคอื่น ๆ ทั้งหมด สาขาการผลิตที่มีสัดส่วนสูงสุดในการผลิตของภาค คือ สาขาอุตสาหกรรม สูงถึงร้อยละ 30.8 ของผลผลิตรวมของภาค ทั้งนี้ เนื่องจาก

ภาคตะวันออกมีข้อได้เปรียบเทียบในด้านแหล่งที่ตั้ง คืออยู่ไม่ห่างไกลจากกรุงเทพมหานครมากนัก และมีพื้นที่ติดต่อเชื่อมโยงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของแรงงานและวัตถุดิบ หลากอย่างและติดกับอ่าวไทยอันเป็นช่องทางเข้าออกที่สำคัญของสินค้า นอกจากนี้ภาคตะวันออก มีปัจจัยพื้นฐานค่อนข้างสมบูรณ์ คือ มีโครงข่ายด้านคมนาคมและสื่อสารเชื่อมโยงที่ดี มีท่าเรือน้ำลึก และเป็นประตูที่จะนำก๊าซธรรมชาติขึ้นบก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้จูงใจให้เอกชนเข้ามาลงทุนพัฒนา อุตสาหกรรม ต่อเนื่องทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่หลายประเภท

จากสภาพภูมิศาสตร์และเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น รัฐบาลจึง ได้กำหนดนโยบายที่จะพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก อันได้แก่จังหวัดชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา เนื้อที่ประมาณ 8.3 ล้านไร่ และประชากร 1.6 ล้านคน ให้เป็นศูนย์กลาง ความเจริญและแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมหลักของประเทศในอนาคตโดยพิจารณาจากข้อ ได้เปรียบที่พื้นที่ 3 จังหวัดนี้เป็นที่ตั้งท่าเรือน้ำลึก สนามบินอู่ตะเภา พลังงานจากก๊าซธรรมชาติและ โครงข่ายกิจการ ขึ้นพื้นฐานอื่น ๆ ที่สมบูรณ์กว่าพื้นที่ในภาคอื่น

2.1 สรุปประเด็น

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก จะมีปัญหาและ ข้อจำกัดในพื้นที่ที่จะต้องแก้ไข 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 การขาดแคลนน้ำเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค สำหรับแหล่ง อุตสาหกรรมและชุมชนใหม่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ เนื่องจากแหล่งน้ำที่มีอยู่ในปัจจุบันมีจาง วนน้อย ประกอบกับพื้นที่ที่มีลักษณะเหมาะสมกับการพัฒนาให้เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่มีน้อยมาก

ประการที่ 2 ปัญหาการเวนคืนที่ดิน เพื่อการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมในบริเวณพื้นที่ที่ คณะรัฐมนตรีได้กำหนดให้เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมหลัก เนื่องจากระดับราคาที่ดินในบริเวณ ดังกล่าวได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วหลายเท่าตัว

ประการที่ 3 การพัฒนาพื้นที่ 3 จังหวัดนี้ จะต้องคำนึงถึงความเชื่อมโยงของกิจกรรม การพัฒนาระหว่างพื้นที่กับภาคตะวันออกทั้งหมด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตลอดทั้ง กรุงเทพมหานคร คือจะต้องให้มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาค ที่มีขนาดใหญ่และฐานะเศรษฐกิจดีหลังที่สุด ขณะเดียวกันการพัฒนาภาคตะวันออกจะต้องเป็น ฐานรองรับความเจริญทางเศรษฐกิจที่จะกระจายออกจากกรุงเทพฯ ในอนาคตตามนโยบายการ กระจายความเจริญออกจากกรุงเทพฯ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ด้วย

2.2 เป้าหมายการพัฒนา

รัฐบาลดำเนินการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกเป็นศูนย์กลางความเจริญ แห่งใหม่ตามนโยบายหลักของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ที่ต้องการกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจและ

อุตสาหกรรมให้ไป ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาคอย่างเป็นระบบโดยพัฒนาให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นศูนย์ อุตสาหกรรมหลักและ อุตสาหกรรมต่อเนื่องอื่น ๆ ให้มีความสมบูรณ์ในตัวเอง และเป็นการเสนอ ทางเลือกแหล่งที่ตั้งให้กับอุตสาหกรรมใหม่ในอนาคต โดยไม่ต้องมาอยู่บริเวณกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ จะเป็นการช่วยชะลอการเติบโตและบรรเทาความแออัดของกรุงเทพมหานครลงได้ โดยที่ บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกจะกลายเป็นศูนย์อุตสาหกรรมใหม่ และแหล่งสร้างงานที่สำคัญของ ประเทศอีกแห่งหนึ่ง นอกจากนี้มีเป้าหมายที่จะให้ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นประตูทางออก ให้กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอันที่จะส่งสินค้าออกไปจำหน่ายต่างประเทศ โดยไม่ต้องผ่าน กรุงเทพมหานครอีกต่อไป

พื้นที่เป้าหมาย ถูกกำหนดเพื่อการพัฒนาที่แตกต่างกัน โดยพื้นที่บริเวณระหว่าง สัตหีบ – เขตเทศบาลเมืองระยอง เนื้อที่ ทั้งสิ้นประมาณ 123,750 ไร่ เป็นเมืองอุตสาหกรรมที่ ทันสมัยและเป็นที่ตั้งของ “อุตสาหกรรมหลัก” เช่น อุตสาหกรรมแยกก๊าซ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรม โฆดาแอซ อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้า อุตสาหกรรมปิ๋ยเคมี เป็นต้น โดยยึดหลัก ว่าอุตสาหกรรมหลักที่มีการนำวัตถุดิบเข้าและส่งผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปออกไปเป็นจำนวนมากจะให้ ตั้งอยู่ใกล้ท่าเรือสัตหีบมากที่สุด นอกจากนี้ได้กำหนดให้พื้นที่บริเวณแหลมฉบัง เนื้อที่ประมาณ 2,800 ไร่ เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมด้วย

2.3 มาตรการการพัฒนา

2.3.1 กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณพื้นที่เป้าหมาย โดยเร่งดำเนินการวางผัง และจำแนกขอบเขตพื้นที่ที่จะใช้เป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมหลัก และเมืองใหม่ คือบริเวณระหว่าง สัตหีบและเขตเทศบาลเมืองระยอง ให้สอดคล้องกับบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่และที่จะพัฒนา ต่อไปทั้งในระยะสั้นและระยะยาว กล่าวคือ

2.3.1.1 ระยะสั้น เร่งวาง “นโยบายเค้าโครงการใช้ที่ดิน” เพื่อกำหนดแหล่งที่ตั้ง อุตสาหกรรมหลักแต่ละประเภทที่รัฐมีจุดมุ่งหมายส่งเสริมให้เอกชนมาลงทุนในบริเวณพื้นที่ เป้าหมาย ตลอดจนทั้งกำหนดที่ตั้งของเมืองและแหล่งสาธารณูปโภคที่สำคัญ เพื่อเป็นแนวทางหลักใน การประสานการลงทุนของเอกชนและของรัฐให้ดำเนินไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน และให้เกิด ประสิทธิภาพในการลงทุนพัฒนาโดยเฉพาะในด้านการจัดโครงสร้างบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อ การพัฒนาเมืองใหม่และการพัฒนาอุตสาหกรรมหลัก และกำหนดมาตรการพิเศษที่จะควบคุมระดับ ราคาที่ดินให้เป็นไปในลักษณะที่สนับสนุนการลงทุนอย่างสมเหตุสมผล โดยอาจรวมถึงการจัด ให้มีงบประมาณพิเศษเพื่อการจัดหา ที่ดินสำหรับการพัฒนาอุตสาหกรรมด้วย

2.3.1.2 ระยะยาว วางผังเมืองรวมของพื้นที่เป้าหมาย โดยยึด “นโยบายเค้า โครงการใช้ที่ดิน” เป็นหลักและประกาศเป็นกฎหมายในการควบคุมการใช้ที่ดิน เพื่อเป็นแนวทาง

สำหรับดำเนินงานตามหน้าที่และความรับผิดชอบของราชการบริหารส่วนท้องถิ่นในด้านวางผังเมืองเฉพาะในขั้นต่อไป

2.3.2 กำหนดมาตรการจูงใจให้เอกชนลงทุนพัฒนาอุตสาหกรรมหลัก โดยรัฐจะต้องพิจารณากำหนดมาตรการดังนี้

2.3.2.1 ส่งเสริมการลงทุนโครงการอุตสาหกรรมหลัก โดยกำหนดหลักเกณฑ์เงื่อนไขในการให้สิทธิประโยชน์ด้านภาษี และกำหนดสัดส่วนของการร่วมลงทุนระหว่างรัฐและเอกชนในแต่ละประเภทอุตสาหกรรมอย่างชัดเจน

2.3.2.2 ระดมแหล่งเงินทุนจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศ เพื่อการลงทุนอุตสาหกรรมของภาคเอกชนในพื้นที่เป้าหมาย

2.3.2.3 ตั้งหน่วยงานหรือองค์กรพิเศษขึ้น เพื่อให้เป็นศูนย์กลางประสานนโยบายด้านการลงทุนและลดความล่าช้าของระบบราชการ เพื่ออำนวยความสะดวกการลงทุนของภาคเอกชนมีความคล่องตัวยิ่งขึ้น

2.3.3 จัดหาบริการขั้นพื้นฐานที่จะสนับสนุนอุตสาหกรรมหลักต่าง ๆ โดยปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ ๆ เช่น

2.3.3.1 ทำเรื่อน้ำลึก ขยายท่าเรือพาณิชย์สัตหีบภายในเขตที่กำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกา โดยการขยายท่าเทียบเรือเพิ่มขึ้นเป็น 9 ท่า เพื่อบริการสินค้าได้เพิ่มขึ้นเป็น 8 ล้านตัน/ปี รวมทั้งปรับปรุงร่องน้ำหน้าท่าให้มีความลึกเพื่อให้เรือขนาด 120,000 ตันเข้าออกได้สะดวก สามารถให้บริการสินค้ากองเป็นหลัก และสินค้าทั่วไปด้วย

2.3.3.2 นำ ศึกษาสำรวจและออกแบบก่อสร้างท่อส่งน้ำดิบจากอ่างน้ำดอกทรายไปยัง มาบตาพุดให้เสร็จในปี 2526 และถึงสัตหีบในปี 2528 โดยให้สามารถส่งน้ำได้อย่างน้อยประมาณ 60 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี เร่งก่อสร้างอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหลและบึงบึงในปี 2526 อ่างเก็บน้ำคลองหลวงในระยะต่อไป พร้อมทั้งวางแผนการใช้น้ำในอนุภาคฯ และสำรวจความเหมาะสมแหล่งน้ำอื่น ๆ ที่มีอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำใกล้เคียงเพื่อเตรียมการสำหรับการพัฒนาในอนาคต ส่วนแหลมฉบังนั้นจะนำน้ำจากหนองคือ ศรีราชา มาที่แหลมฉบังให้ทันภายในปี 2526

2.3.3.3 ถนน ศึกษาประมาณจรรยาระหว่างสัตหีบ – ระยอง เพื่อวางแผนปรับปรุง ขยาย และสร้างทางหลวงเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องกับทางรถไฟ ท่าเรือ และการขยายตัวของอุตสาหกรรมและชุมชนในอนาคต

2.3.4 จัดบริเวณด้านการพัฒนาแรงงานฝีมือ และสุขอนามัย เพื่อสนับสนุนการลงทุนของเอกชน ดังนี้

2.3.4.1 พัฒนาแรงงานฝีมือ โดยกรมแรงงานต้องปรับปรุงแนวการฝึกอบรม “สถาบันฝึกอบรม ฝีมือแรงงาน” ที่ชลบุรีให้มีคุณภาพและปริมาณตรงกับความต้องการของโรงงาน ในระยะสั้นและกรมอาชีวศึกษาต้องปรับหลักสูตรและแนวการสอนของ “โรงเรียนหรือวิทยาลัย-อาชีวศึกษา” ในพื้นที่นี้ให้สอดคล้องกับความต้องการด้านอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นในระยะต่อไป หรือขอความร่วมมือจากเอกชนที่ประกอบการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ให้เป็นผู้ฝึกอบรมหรือให้ทุนอุดหนุนในการดำเนินงานดังกล่าว

2.3.4.2 กู้มครองป้องกันสุขภาพอนามัยผู้ใช้แรงงาน โดยจัดตั้ง “ศูนย์หรือสถาบันอาชีวอนามัย” ขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการอบรมให้ความรู้แก่กรรมกร โรงงานต่าง ๆ ให้รู้จักรักษาสุขภาพอนามัยและรู้จักป้องกันอันตรายจากสารเคมีและเครื่องจักรกลโรงงาน ตลอดจนให้การรักษาพยาบาลกรรมกรโรงงานที่เจ็บป่วย

2.3.5 กำหนดมาตรการควบคุมสภาวะสิ่งแวดล้อมเป็นพิษและความเสื่อมโทรมของดิน โดยให้มีการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดมาตรการ เงื่อนไขและโครงการดำเนินการที่จำเป็นเพื่อใช้ควบคุมสภาวะแวดล้อมเป็นพิษจากการขยายตัวของอุตสาหกรรมซึ่งมีผลกระทบต่อการตั้งถิ่นฐานและการอนุรักษ์พื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล นอกจากนั้นให้ส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้น เช่น ยางพาราและไม้ผลแทนการปลูกพืชไร่ในบริเวณที่เป็นแหล่งดินน้ำลำธารที่สำคัญ เพื่อเป็นการชะลอความเสื่อมโทรมของดิน ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์แหล่งน้ำ ซึ่งมีอยู่ค่อนข้างจำกัดในภูมิภาคนี้

2.3.6 จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก โดยศึกษาถึง ผลสะท้อนและความเชื่อมโยงของการพัฒนาฯ ที่จะมีต่อระบบชุมชนภายในพื้นที่และภายในภาค ตลอดจนความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเมืองในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 เพื่อให้เป็นกรอบหลักในการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ให้มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐในอันที่จะพัฒนาพื้นที่นี้ให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักและเมืองใหม่ นอกเหนือไปจากกรุงเทพฯ และเพื่อให้เป็นศูนย์กลางความเจริญในส่วนภูมิภาคที่สามารถรองรับและกระจายผลการพัฒนาไปสู่ชนบท

ในการจัดทำแผนแม่บทได้ว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาเข้ามาดำเนินการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บท ซึ่งสาระสำคัญของการศึกษาจะให้ข้อเสนอแนะด้านต่าง ๆ เช่น

1. รูปแบบการใช้ที่ดินของพื้นที่นี้เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรม และการพัฒนาเมืองอย่างเป็นระบบที่มีความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนากรุงเทพฯ
2. คู่ทางการแก้ปัญหาด้านสภาวะแวดล้อมของการพัฒนาอุตสาหกรรมที่จะมีผลกระทบต่อกิจกรรมท่องเที่ยวและประมง
3. การจัดรูปองค์กรบริหารงานระดับภาคที่จำเป็นต่อการพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้

แผนการและโครงการ

แผนการที่สำคัญมี 8 แผนการ รวมโครงการทั้งสิ้นจำนวน 30 โครงการด้วยกัน คือ

1. แผนการส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้แก่ โครงการส่งเสริมให้เอกชนลงทุนด้านอุตสาหกรรมขนาดย่อมและขนาดกลางที่ไม่ก่อให้เกิดปัญหามลพิษบริเวณแหลมฉบัง และโครงการอุตสาหกรรมหลักต่าง ๆ บริเวณหนองแปน – มาบตาพุด เช่น โซดาแอช ปุ๋ยเคมี เหล็กและเหล็กกล้า เป็นต้น
2. แผนพัฒนาโครงข่ายบริการขั้นพื้นฐาน เช่น โครงการพัฒนาท่าเรือพาณิชย์สัตหีบและโครงการวางท่อน้ำดิบจากอ่างเก็บน้ำดอกกรายไปยังมาบตาพุดและสัตหีบ เป็นต้น
3. แผนการพัฒนาแรงงาน ได้แก่ โครงการส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาแรงงานฝีมือในกิจกรรมอุตสาหกรรม
4. แผนการสาธารณสุข ได้แก่ โครงการจัดตั้งศูนย์ หรือสถาบันอาชีวอนามัยในเมืองใหม่
5. แผนการพัฒนาเมือง ได้แก่ โครงการพัฒนาเมืองหลักชลบุรี เมืองรองระยองและฉะเชิงเทรา และโครงการพัฒนาเมืองใหม่ที่เกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรม
6. แผนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ โครงการฟื้นฟูสภาพป่าเสื่อมโทรมบริเวณแหล่งต้นน้ำลำธาร และโครงการควบคุมสภาวะแวดล้อมเป็นพิษจากการประกอบกิจกรรมอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว
7. แผนการปรับปรุงความเสื่อมโทรมของดินและการผลิตทางการเกษตร ได้แก่ โครงการส่งเสริมการปลูกไม้ยืนต้น
8. แผนการศึกษาเพื่อวางแผนแม่บท ได้แก่ โครงการศึกษาเพื่อวางแผนแม่บทของพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก และโครงการศึกษาออกแบบความเหมาะสมทางวิศวกรรมของโครงการที่ได้กำหนดไว้

แนวคิดการจัดการเชิงกลยุทธ์/ยุทธศาสตร์ (Strategic management)

การจัดการยุทธศาสตร์ประกอบด้วย ความหมายและคำจำกัดความ ความสำคัญของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ กระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ การแปลงแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ การติดตามและการประเมินผล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คำจำกัดความ และ ความสำคัญของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

คำจำกัดความ ก่อนที่จะกล่าวถึงกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ ขอล่าถึงคำจำกัดความที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ เพื่อให้เข้าใจในรายละเอียดมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2552) ดังนี้

ยุทธศาสตร์ (Strategic) หมายถึง แนวทางหรือสิ่งที่หน่วยงานจะทำให้บรรลุเป้าประสงค์

วิสัยทัศน์ (Vision) หมายถึง สิ่งที่ยากจะให้หน่วยงานเป็นในอีก 3-5 ปีข้างหน้า

พันธกิจ (Mission) หมายถึง กรอบ หรือ ขอบเขตการดำเนินงานของหน่วยงาน

ประเด็นยุทธศาสตร์ (Strategic issues) หมายถึง ประเด็นหลักที่ต้องคำนึงถึง ต้องพัฒนาต้องมุ่งเน้น

เป้าประสงค์ (Goal) หมายถึง สิ่งที่หน่วยงานปรารถนาจะบรรลุ

ตัวชี้วัด (Key performance indicators) หมายถึง สิ่งที่จะเป็นตัวบ่งชี้ว่าหน่วยงานสามารถปฏิบัติงานบรรลุเป้าประสงค์ที่วางไว้ได้หรือไม่

เป้าหมาย (Target) หมายถึง ตัวเลขหรือค่าของตัวชี้วัดที่จะต้องไปให้ถึง

กลยุทธ์ (Strategy) หมายถึง สิ่งที่หน่วยงานจะดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์

ความสำคัญของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ การวางแผนเพื่อการพัฒนาในระดับประเทศเป็นการวางแผนที่ต้องให้ความสำคัญจากทุกภาคส่วนเพราะการจัดทำยุทธศาสตร์จะช่วยให้หน่วยงานต่าง ๆ สามารถพัฒนาตนเองได้ทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลง เพราะหน่วยงานต้องมีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กรอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้หน่วยงานเกิดความรับผิดชอบต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของตนเอง เพราะในการวางแผนยุทธศาสตร์เป็นรูปแบบการกระจายอำนาจที่เจ้าหน้าที่ทุกระดับรวมถึงหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงาน อีกทั้งการวางแผนยุทธศาสตร์ ถือเป็นการวางแผนแบบทำทายความสามารถของหน่วยงาน จึงช่วยให้เกิดการริเริ่มสร้างสรรค์ทางเลือกใหม่เสมอ การวางแผนยุทธศาสตร์จึงถือเป็นการวางแผนการพัฒนาอย่างยั่งยืน (สำนักนโยบายและแผน, กระทรวงมหาดไทย, 2557)

กระบวนการจัดทำยุทธศาสตร์

โดยทั่วไปกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงานจะมีองค์ประกอบของแผนยุทธศาสตร์หรือขั้นตอนการดำเนินงาน ได้แก่ การประเมินสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก การประเมินหน่วยงาน การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัด ค่าเป้าหมาย โดยกระบวนการจัดทำ แผนยุทธศาสตร์ของหน่วยงานมุ่งเน้นเชื่อมโยงกับนโยบายรัฐบาล ยุทธศาสตร์ระดับชาติ และถ่ายทอดลงไปสู่การปฏิบัติ ทั้งมิติของกระทรวง/หน่วยงาน

(Function) และมิติของพื้นที่ (Area) โดยสามารถอธิบายรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนได้ดังนี้ (สำนักนโยบายและแผน, กระทรวงมหาดไทย, 2557)

ขั้นตอนที่ 1 ประกอบด้วย 2 ส่วน กล่าวคือ ส่วนที่หนึ่ง คือ การแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์ โดยองค์คณะทำงานมีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการจัดทำยุทธศาสตร์ และสื่อสารกับผู้ที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจกันอย่างครบถ้วนในการจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมกับการปฏิบัติตามแผนงานที่วางไว้ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย ส่วนที่สอง คือ การศึกษา วิเคราะห์และทบทวนแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการบริหารราชการแผ่นดิน นโยบายของรัฐบาล อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานและนโยบายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดทำยุทธศาสตร์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ขั้นตอนที่ 2 จัดทำกรอบแนวคิดในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ โดยใช้ข้อมูลการดำเนินงานของหน่วยงาน นโยบาย ยุทธศาสตร์ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน รวมทั้งข้อมูลอื่น ๆ ภายนอกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำกรอบแนวคิดยุทธศาสตร์ และที่สำคัญข้อมูลในการจัดทำกรอบแนวคิดต้องเป็นปัจจุบัน มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ โดยพิจารณาจากประเด็นสำคัญ ดังตารางที่ 2-1

ตารางที่ 2-1 ประเด็นสำคัญในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

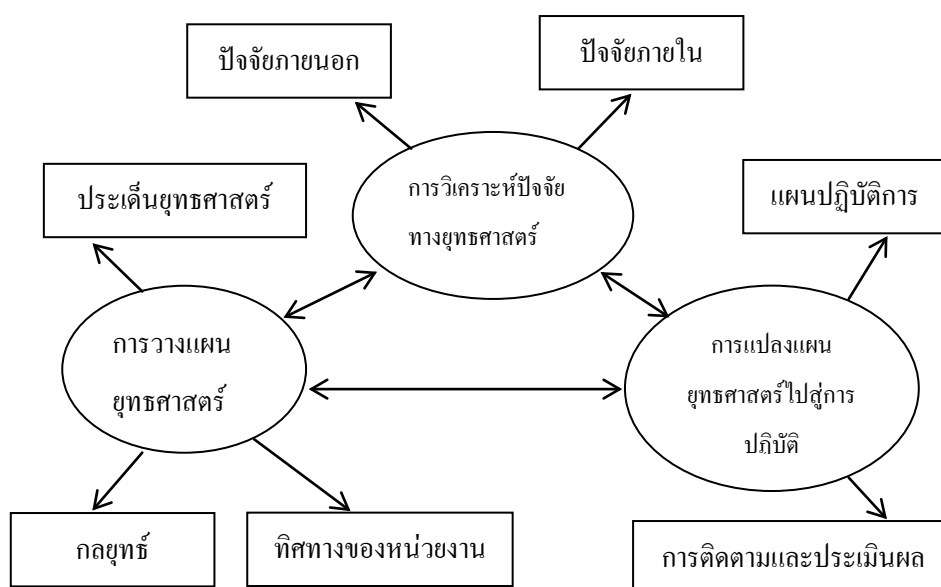
การดำเนินงานในอดีต (Past)	ศักยภาพหรือสถานะที่มีอยู่ในปัจจุบัน (Present)	แนวโน้มการพัฒนาหรือความท้าทายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (Future)
ผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมา	1. นโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	เศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี
ภาพลักษณ์และวัฒนธรรมองค์กร	แผนการบริหารราชการแผ่นดิน นโยบายของรัฐบาล	ปัญหา ขอร้องเรียน ความต้องการทางสังคม กระแสการกระจายอำนาจ
	2. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 และที่แก้ไขเพิ่มเติม	อำนาจ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน/ประชาสังคมที่เพิ่มขึ้น

ตารางที่ 2-1 (ต่อ)

การดำเนินงาน ในอดีต (Past)	ศักยภาพหรือสถานะที่มีอยู่ ในปัจจุบัน (Present)	แนวโน้มการพัฒนาหรือ ความท้าทายที่จะเกิดขึ้น ในอนาคต (Future)
	พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการ บริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546	กระแสการเปลี่ยนแปลง ด้านสภาพภูมิอากาศ/ พิบัติภัย (ภัยพิบัติ)
	พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการมอบอำนาจ พ.ศ. 2550	

ขั้นตอนที่ 3 รับฟังความเห็น ข้อเสนอแนะและระดมความคิดเห็นจากผู้บริหาร/
ผู้เชี่ยวชาญ/ ส่วนราชการระดับต่าง ๆ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยดำเนินการจัดประชุม
คณะกรรมการ/ คณะทำงานจัดทำยุทธศาสตร์ และร่วมกันวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร
กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัด และค่าเป้าหมาย แบบมี
ส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการร่างแผนยุทธศาสตร์ โดยขั้นตอนการดำเนินการจัดทำแผน
ยุทธศาสตร์มี 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. ทบทวนบริบท/สถานภาพปัจจุบันของส่วนราชการ โดยรวบรวมข้อมูลภายนอกที่
เกี่ยวข้อง ทบทวนผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ติดตามผลการเบิกจ่ายงบประมาณ และตรวจสอบ
สภาพแวดล้อมในการจัดทำยุทธศาสตร์ ดังภาพที่ 2-3

ภาพที่ 2-3 กระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

2. ทบทวนและวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กร

2.1 การวิเคราะห์ปัจจัยทางยุทธศาสตร์ คือ การรู้จักสถานภาพหรือสถานะของหน่วยงานเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ประสบความสำเร็จ ข้อมูลจากการวิเคราะห์จะมีประโยชน์ในการกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจของหน่วยงาน โดยอาศัยข้อมูลการวิเคราะห์ดังกล่าวเป็นพื้นฐาน ซึ่งจะทำให้หน่วยงานมีทิศทางและเป้าประสงค์ที่ชัดเจนกว้างไกล โดยการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม 2 ส่วน คือ

2.1.1 สภาพแวดล้อมภายนอก (External environment) ใช้แนวคิด Pestel Analysis ส่วนใหญ่จะเป็นปัจจัยที่ควบคุมไม่ได้ แต่มีผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านกายภาพ และปัจจัยด้านการเมืองและกฎหมาย

2.1.2 สภาพแวดล้อมภายใน (Internal environment) ใช้แนวคิด McKinsey's 7S เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการปฏิบัติงาน ประกอบด้วย ปัจจัยทางด้าน โครงสร้างของหน่วยงาน ปัจจัยด้านระบบบริการ ปัจจัยด้านบุคลากร ปัจจัยด้านการเงิน และปัจจัยด้านการบริหารจัดการ

หลังจากดำเนินการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในแล้ว สามารถนำผลการวิเคราะห์มาสรุปเพื่อประเมินสถานภาพหน่วยงานว่าสภาพแวดล้อมภายในเป็นจุดแข็งหรือจุดอ่อนและสภาพแวดล้อมภายนอกเป็น โอกาสหรืออุปสรรค (SWOT Analysis) ซึ่งแต่ละตัวอักษรมีความหมาย ดังนี้

จุดแข็ง (S - Strength) เป็นผลมาจากปัจจัยภายใน หมายถึง ความสามารถและสถานการณ์ภายในหน่วยงานที่ส่งผลด้านบวก ซึ่งช่วยผลักดันการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ และสามารถนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุดหรือเป็นสิ่งที่หน่วยงานทำได้ดี

จุดอ่อน (W - Weakness) เป็นผลมาจากปัจจัยภายใน หมายถึง จุดอ่อนข้อจำกัด หรือความสามารถและสถานการณ์ภายในหน่วยงานที่ส่งผลด้านลบ

โอกาส (O - Opportunity) ปัจจัยหรือสถานการณ์ภายนอกที่เอื้อต่อการดำเนินการที่เป็นประโยชน์ของหน่วยงานหรือสามารถนำมาพัฒนาให้เป็นผลดีต่อหน่วยงานในอนาคต

ภัยคุกคาม (T - Threat) ปัจจัยหรือสถานการณ์ภายนอกที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการที่เป็นประโยชน์ของหน่วยงาน หรือทำให้เกิดผลเสียหาย ผลกระทบในทางลบต่อหน่วยงาน

ตารางที่ 2-2 การสรุปผลวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อนำไปจัดประเด็นยุทธศาสตร์

	โอกาส	ภัยคุกคาม
จุดแข็ง	สิ่งที่ต้องการส่งเสริม ขยายผล	สิ่งที่ต้องพัฒนา ปรับปรุง
จุดอ่อน	สิ่งที่ต้องพัฒนา ปรับปรุง	สิ่งที่จะต้องป้องกัน ฝ้าระวัง

2.2 การวางแผนยุทธศาสตร์ ขั้นตอนการวางแผนยุทธศาสตร์ เริ่มจากการกำหนดทิศทางของหน่วยงาน โดยการทบทวนและกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด เป้าหมาย มีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 วิสัยทัศน์ นอกจากจะทำให้คนในองค์กรมีการรวมพลังมุ่งไปในทิศทางเดียวกันแล้วยังช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางทิศทางที่ดีด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ควรให้ความกระชับได้ใจความและประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ คือ

2.2.1.1 ต้องการทำอะไรให้สำเร็จ (ภารกิจ)

2.2.1.2 ทำไมจึงต้องทำตามให้สำเร็จ (วัตถุประสงค์)

2.2.1.3 คาดหวังผลเช่นไร (Results)

วิสัยทัศน์จะเป็นตัวบอกความคาดหวังในอนาคตข้างหน้าโดยมีหลักที่สำคัญดังนี้

1. แสดงจุดมุ่งมั่นที่ชัดเจนในระยะเวลาแน่นอน เช่น 3 - 5 ปี /หรือ 10 - 15 ปี
2. มีเจตนารมณ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน
3. สามารถปฏิบัติได้ ยืดหยุ่น ง่าย เข้าใจง่าย จูงใจ ระดมพลังใจ
4. สอดคล้องและสัมพันธ์กับวิสัยทัศน์ของหน่วยงานบังคับบัญชา

พันธกิจ หน่วยงานต้องวิเคราะห์ภารกิจประจำที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายและภารกิจยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับนโยบาย /ยุทธศาสตร์และเป้าหมายของชาติ ซึ่งจะเป็นงานที่ต้องพัฒนา งานประจำและงานใหม่ ๆ ที่มุ่งเน้นเพื่อกำหนดพันธกิจ การวิเคราะห์พันธกิจ (Mission analysis) เป็นการตรวจสอบภารกิจหลัก ภารกิจยุทธศาสตร์และพันธกิจเดิมมาพิจารณาว่าพันธกิจใดคงเดิมปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติม

ประเด็นยุทธศาสตร์ เป็นการกำหนดประเด็นที่สำคัญ ประเด็นที่ต้องคำนึงถึง เพื่อนำไปสู่วิสัยทัศน์ ทั้งนี้ ในการจัดทำประเด็นยุทธศาสตร์ของแต่ละหน่วยงานนั้นจำเป็นต้องคำนึงถึง ประกอบด้วย

1 นโยบายรัฐบาล แผนบริหารราชการแผ่นดิน นโยบายเร่งด่วนความจำเป็นเร่งด่วน และแผนงานอื่นของหน่วยงานบังคับบัญชา

2. วิสัยทัศน์ของหน่วยงาน
3. ความคาดหวังของผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders)
4. ศักยภาพและความเป็นไปได้ของหน่วยงาน

เป้าประสงค์ การกำหนดเป้าประสงค์เป็นการระบุ บอกให้ทราบเกี่ยวกับสิ่งที่หน่วยงาน จะทำให้ได้หรือผลลัพธ์สุดท้าย (Impact) ที่ต้องการให้เกิดขึ้นจากสิ่งที่ทำ เป้าประสงค์ที่กำหนด ขึ้นมานี้ในทางปฏิบัติควรต้องสามารถวัดผลได้ตามสมควร โดยเป้าประสงค์ต้องมีความเชื่อมโยงกับ วิสัยทัศน์ประเด็นยุทธศาสตร์ ที่สำคัญเป้าประสงค์ที่ดีควรจะต้องมีคุณลักษณะ สามารถวัดได้และ ตรวจนับได้มีความเป็นไปได้หรือโอกาสที่จะทำให้เกิดผลสำเร็จได้ มีความคล่องตัวหรือปรับตัวได้ และความสอดคล้องเข้ากันได้กับแผนงานอื่น

การกำหนดตัวชี้วัดและค่าเป้าหมาย การวิเคราะห์ว่าอะไรเป็นสิ่งที่บอกว่าบรรลุผลลัพธ์ สุดท้าย (Impact) ทั้งในเชิงปริมาณ (Output) และคุณภาพ (Outcome)

1. ตัวชี้วัดในหน่วยงานราชการต้องกำหนดตัวชี้วัด 2 ระดับ คือ

ระดับที่ 1 คือ ตัวชี้วัดระดับกระทรวง โดยตัวชี้วัดที่ดีต้องมีลักษณะ 1. เป็นการบริการที่ ประชาชนได้รับประโยชน์สูงสุด 2. มีการเก็บข้อมูลเป็นประจำ 3. สามารถควบคุมผลสัมฤทธิ์ได้ 4. กำหนดเจ้าภาพชัดเจน 5. วัดดูประสงค์ที่ชัดเจนว่าต้องการวัดอะไร

ระดับที่ 2 คือ ตัวชี้วัดระดับหน่วยงาน แบ่งได้เป็น ด้านปริมาณ ด้านคุณภาพ ด้านความ คุ่มค่า และด้านเวลา

2. ค่าเป้าหมาย ในการกำหนดค่าเป้าหมายมีวิธีได้หลายวิธี เช่น คิดใหม่ การประมาณการ เปรียบเทียบเป้าหมายกับปีที่ผ่านมาเปรียบเทียบกับหน่วยงานที่คล้ายคลึงกัน กลุ่มผู้รับบริการหรือผู้ มีส่วนได้เสีย สิ่งที่ต้องพัฒนาเพื่อให้ได้เป้าหมายที่สูงกว่า เป็นต้น เป้าหมายที่ดีควรต้องมี คุณลักษณะดังนี้

กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างมาก

ก่อให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงอย่างค่อยเป็นค่อยไป

รักษาและป้องกันไม่ให้ผลงานต่ำกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

การกำหนดกลยุทธ์หรือสิ่งที่จะทำเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ หมายถึง สิ่งที่จะต้อง ดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ โดยจะกำหนดขึ้นจากการพิจารณาปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Key success factor) เป็นสำคัญคือต้องพิจารณาว่าในการที่จะบรรลุเป้าประสงค์ข้อหนึ่ง ๆ นั้น จะมีปัจจัย ใดบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จ และจะต้องทำอย่างไรจึงไปสู่จุดนั้นได้

สรุป เมื่อรับฟังความเห็น ระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน และวิเคราะห์

สภาพแวดล้อมขององค์กรเรียบร้อยแล้ว จึงดำเนินการนำแนวทาง/กรอบแนวคิดในการจัดทำแผน

ยุทธศาสตร์การประสานความร่วมมือระหว่างผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนของหน่วยงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติจำเป็นต้องมีการประสานงานและติดต่อสื่อสารกัน อย่างใกล้ชิดทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น ทางโทรศัพท์ ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) เป็นต้น เพื่อให้การสื่อสารระหว่างกันเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทันเหตุการณ์และลดขั้นตอนการทำงานทางธุรการ

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรม งบประมาณ และประชุมคณะกรรมการ และคณะทำงาน เพื่อพิจารณารายละเอียดในการร่างแผนยุทธศาสตร์ เมื่อได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วนแล้ว ส่วนราชการจัดทำรายละเอียด เป้าประสงค์ตัวชี้วัด ค่าเป้าหมาย กลยุทธ์ แผนงาน โครงการ กิจกรรม งบประมาณ พร้อมทั้งจัดลำดับความสำคัญ และจัดประชุมคณะกรรมการ และคณะทำงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์อีกครั้ง เพื่อพิจารณาให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข ต่อด้วยการประมวลผลข้อมูลจากการรับฟังความคิดเห็นและปรับปรุงแก้ไขร่างแผนยุทธศาสตร์ เมื่อเรียบร้อยแล้วนำเสนอร่างแผนยุทธศาสตร์เพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบและประกาศใช้อย่างเป็นทางการ และจัดทำเอกสารแผนยุทธศาสตร์ต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 จัดส่งแผนยุทธศาสตร์ที่สมบูรณ์ให้ส่วนราชการระดับต่าง ๆ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้ส่วนราชการและหน่วยงานรัฐวิสาหกิจทราบและใช้ประโยชน์ในการใช้เป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติงานของหน่วยงานตน ที่สำคัญควรสื่อความเข้าใจในแผนยุทธศาสตร์ให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจอย่างครบถ้วนด้วย เพื่อการใช้แผนยุทธศาสตร์ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

การแปลงแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ และการติดตามและประเมินผล

1. การนำแผนยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติ นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เพราะเป็นขั้นตอนที่จะผลักดันการทำงานทั้งหมดให้สามารถบรรลุผลลัพธ์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ การดำเนินงานจะเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิด ค่านิยม เป้าหมาย รวมถึงวิธีการและกระบวนการทำงาน การนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติจะต้องทำให้หน่วยงานปรับเปลี่ยนแนวทาง แผนงาน โครงการงานบางส่วน เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวิธีการปฏิบัติงานของตนอย่างเข้าใจและถูกต้อง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการระดมสรรพกำลังแสวงหาการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้สึกมีส่วนร่วมกับแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ ดังนั้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของหน่วยงานจึงกำหนดแนวทางการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ โดยสังเขปดังนี้

1.1 ผู้บริหารต้องเข้าใจและผลักดันให้มีการดำเนินงานตามแผนอย่างมีประสิทธิภาพและสม่ำเสมอ

1.2 ให้นำหน่วยงานจัดทำแผนปฏิบัติการ (Action plan) และดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์ มีการกำกับติดตามและประเมินผลคุณภาพ เพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

1.3 หน่วยงานดำเนินการเผยแพร่และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสาระสำคัญของแผนยุทธศาสตร์ให้เจ้าหน้าที่และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทราบ เพื่อให้การนำแผนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

1.4 กำหนดภารกิจความรับผิดชอบให้ชัดเจน เพื่อความสอดคล้องกับแผนงาน แผนอัตรากำลังและจัดความซ้ำซ้อนของงาน

1.5 วางแนวทางการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความชัดเจนแก่ผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

1.6 พัฒนาระบบการกำกับติดตามและการประเมินผลที่มุ่งเน้นการประเมินเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงการดำเนินงาน โดยพัฒนาตัวชี้วัดผลสำเร็จการดำเนินงาน ทั้งในด้านปริมาณคุณภาพ ระยะเวลาในการประเมิน ผู้ประเมิน และแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. การติดตามและประเมินผล หลังจากที่ทุกหน่วยงานได้ดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์แล้วจำเป็นต้องมีการกำกับติดตามและประเมินผล เพื่อให้ทราบผลและความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานว่าจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้โดยมีมาตรการดังนี้

2.1 ทุกหน่วยงานสร้างระบบการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงเป็นระบบเดียวกัน เพื่อให้สามารถเอื้อประโยชน์ร่วมกันได้ในทุกหน่วยงาน โดยจัดทำเกณฑ์ชี้วัดความสำเร็จของแผนยุทธศาสตร์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ให้เป็นรูปธรรม

2.2 สร้างมาตรการเร่งรัด หากมีโครงการที่ดำเนินการช้ากว่าที่กำหนดและตรวจสอบคุณภาพอย่างใกล้ชิดสม่ำเสมอ

2.3 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อสรุปผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมาเพื่อนำข้อมูลที่ได้เป็นฐานในการวิเคราะห์ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในครั้งต่อไป

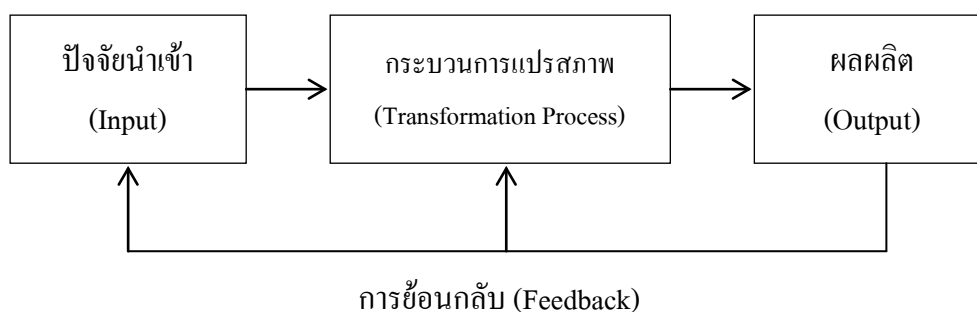
2.4 มีการทบทวนและปรับปรุงแผนยุทธศาสตร์อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ทฤษฎีและแนวคิดเชิงระบบ (System theory)

David and Thomas (n.d. อ้างถึงใน วันชัย มีชาติ, 2550, หน้า 59) เป็นนักวิชาการ ที่มององค์กรว่าเป็นองค์กร หน่วยงาน หรือการประกอบอาชีพทุกอาชีพ เป็นระบบเปิด มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม และต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมซึ่งระบบย่อยต่าง ๆ จะต้องทำงานอย่างสัมพันธ์กัน และเทคโนโลยีในการปฏิบัติงานนั้นต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมด้วย เพื่อการดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

วิธีการเชิงระบบ เป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกสิ่งที่มีปฏิสัมพันธ์กันในการการปฏิบัติงาน แลกเปลี่ยนข่าวสาร เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และประโยชน์จากการใช้วิธีการเชิงระบบ คือ วิธีการนี้จะเป็นการประกันว่า การดำเนินงานจะดำเนินไปตามขั้นตอนที่วางไว้เพื่อบรรลุตามเป้าหมาย โดยใช้เวลา งบประมาณ และบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าที่สุด แนวคิดวิธีการเชิงระบบเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะมีบทบาทในการสร้างสรรค์งานและแก้ปัญหาในองค์กรได้เป็นอย่างดี ทฤษฎีระบบ (System theory) ประกอบด้วย 4 ส่วนที่เกี่ยวข้องกันคือ (วิทยา ด้านธำรงกุล, 2546, หน้า 62-63)

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) เช่น ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ ทุนสังคม ทุนสถาบัน เป็นต้น
2. กระบวนการแปรสภาพในการจัดการ (Transformation process) กระบวนการแปรสภาพที่ใช้ในการเปลี่ยนทุนต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัจจัยนำเข้า นั้น ใช้หลักการวิเคราะห์ (SWOT analysis) มาร่วมวิเคราะห์เพื่อให้ได้มาซึ่งผลผลิต (Output) ที่สมบูรณ์ที่สุด
3. ผลผลิต (Output) ได้ผลในการศึกษา คือ ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก : กรณีศึกษาจังหวัดระยอง
4. การป้อนกลับ (Feedback) ชาวประมงจังหวัดระยองมีโมเดลยุทธศาสตร์เพื่อการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านได้อย่างยั่งยืน เช่น การดูแลทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล และการให้ความช่วยเหลือชาวประมงพื้นบ้านจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่าง ๆ เป็นต้น

ภาพที่ 2-4 ทฤษฎีระบบ (System theory) (Bartol & Martin, 1991, p. 55)

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihoods framework)

การศึกษาวิจัยนี้ ต้องการสร้างยุทธศาสตร์เพื่อให้ประมงพื้นบ้านสามารถดำรงชีพได้อย่างยั่งยืนควบคู่การพัฒนาอุตสาหกรรม จึงเสนอแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihoods framework) ดังนี้

“การประกอบอาชีพ ของกลุ่มอาชีพใดอาชีพหนึ่งย่อมต้องมีความเกี่ยวข้องกับทั้งปัจจัยภายใน (ทักษะ ความรู้ ความสามารถ เงินสะสม และเงินไหลเวียน เป็นต้น) และปัจจัยภายนอก (สภาพอากาศ เศรษฐกิจ รัฐบาล นโยบาย และเทคโนโลยี เป็นต้น) ซึ่งเป็นทั้งสองปัจจัยมีผลต่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืน” (บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับการทำกิจกรรมทางการเกษตรและระบบการดำรงชีพของคนในชนบท ซึ่งจะสนับสนุน โอกาสในการปรับปรุงระบบการดำรงชีพเพื่อบรรเทาความยากจน (DFID, 1997 อ้างถึงใน บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553) โดยกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืนพัฒนามาจากพื้นฐานแนวคิดซึ่งเชื่อว่ามนุษย์นั้นมีศักยภาพที่มีอิสระในการตัดสินใจ (Gronlund, 1981)

DFID (1997 อ้างถึงใน บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553) ได้กล่าวถึงการดำรงชีพ (Livelihoods) ว่าหมายความครอบคลุมถึง งาน กิจกรรม (Activities) ความสามารถ (Capabilities) ทรัพย์สิน (Assets) ทั้งเป็นวัตถุและส่วนประกอบในสังคม ซึ่งมนุษย์ดำเนินการและปรับใช้เพื่อการใช้ชีวิตอยู่โดยที่มนุษย์ต้องอาศัย ความสามารถ ทรัพย์สิน (เครื่องมือใช้สอยที่จำเป็น ทรัพยากร สิทธิ และการเข้าถึง) และกิจกรรมที่ต้องการสำหรับนำไปแปรเปลี่ยนให้ได้มาซึ่งสิ่งที่จำเป็น หรืออยากได้เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ตามปกติและมั่นคงอันเป็นสภาพที่สามารถรับมือกับปัญหาได้ดี สามารถลดความตึงเครียด และผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ อีกทั้งการดำรงไว้หรือปรับปรุงความสามารถ

และทรัพย์สินและการจัดหาโอกาสในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนสำหรับรุ่นถัดไป (Robert and Gordon, 1992 อ้างถึงใน บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553) ซึ่งนิยามการดำรงชีพนั้นเน้นความสัมพันธ์ระหว่างทุนทรัพยากร และทางเลือกที่มีที่คนจนเลือกใช้เพื่อความอยู่รอด หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ชุดทางเลือกในการเป็นอยู่และการกระทำที่คนสามารถจะบรรลุได้ด้วย คุณลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และคุณสมบัติส่วนตัวของเขา (Frank, 2000 อ้างถึงใน บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553)

สำหรับการดำรงชีพอย่างยั่งยืน หมายถึง การแสดงออกถึงศักยภาพในการต่อสู้หรือรับมือกับความตึงเครียดหรือผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยดำรงประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ หรือความมั่นคงของระบบนิเวศน์ ทรัพยากรธรรมชาติ และความเสมอภาคในสังคม ซึ่งเป็นการใช้โอกาสการดำรงชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งโดยไม่รุกรานคนอีกกลุ่มหนึ่งทั้งในปัจจุบันและอนาคต หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงความสามารถของมนุษย์ที่จะมีชีวิตรอยู่และปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ปราศจากการสร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น ทั้งในปัจจุบันและอนาคตโดยระดับความยั่งยืนของวิถีการดำรงชีพใช้เกณฑ์พิจารณาคือ ความยืดหยุ่นได้เมื่อเกิดผลกระทบ ไม่ขึ้นกับการสนับสนุนจากภายนอก รักษาผลิตภาพของทรัพยากรไว้ได้นาน ไม่ทำลายวิถีการดำรงชีวิตผู้อื่น หรือสามารถประนีประนอมร่วมกันได้ ก่อให้เกิดความยั่งยืนของการใช้สภาพแวดล้อม ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของครัวเรือนสังคม และสถาบัน (DFID, 1997 อ้างถึงใน บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553)

แนวทางการดำรงชีพอย่างยั่งยืนต้องอาศัยแนวความคิดหลัก 6 ประการ (DFID, 1997 อ้างถึงใน บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553) ดังนี้

1. คนเป็นศูนย์กลาง (People-centered) เริ่มจากการวิเคราะห์การดำรงชีพของเกษตรกร วิธีการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนโยบาย การจัดองค์กรที่เกิดกับคน การถือครอง มิติของความยากจน และการทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยเน้นความสำคัญของอิทธิพลด้านนโยบาย และการจัดการสถาบันที่เกี่ยวกับความยากจน นำมาปรับในการทำงานสนับสนุนคน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ซึ่งเชื่อว่าความยากจนจะลดลงหากการสนับสนุนจากภายนอกทำงานสอดคล้องกับแนวทางของวิถีการดำรงชีพ สภาพแวดล้อมทางสังคม และความสามารถในการปรับใช้

2. ความเป็นองค์รวม (Holistic) ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ไม่แยกส่วนตามลักษณะภูมิศาสตร์ และกลุ่มสังคม สำนึกในอิทธิพลหลากหลายที่มีต่อมนุษย์ การทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลเหล่านี้ และผลกระทบที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีพ สำนึกในหน้าที่ที่หลากหลาย ยอมรับวิถีการดำรงชีพที่หลากหลาย การทำความเข้าใจเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่หลากหลายของการดำรงชีพ

3. การเป็นพลวัต (Dynamic) ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะสามารถสนับสนุนผลทางบวก บรรเทาผลทางลบ ที่จะเกิดขึ้นจากผลกระทบภายนอก

4. การสร้างบนความเข้มแข็ง (Building on strengths) หลักการสำคัญ คือ การเริ่มวิเคราะห์ความเข้มแข็งมากกว่าความต้องการ

5. การเชื่อมโยงมหภาคและจุลภาค (Macro-micro links) การศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ต้องการที่จะเป็นจุดเชื่อมช่องว่างระหว่างระดับนโยบาย สถาบัน ถึงระดับชุมชน และบุคคล

6. ความยั่งยืน (Sustainability) เป็นการประเมินความยั่งยืนจาก 4 องค์ประกอบหลัก คือ สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และสถาบัน

กรอบการทำงานตามแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihoods framework) การศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืนเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ 5 ประการ ที่จะนำไปสู่เป้าหมายในการดำรงชีพ (ภาพที่ 2-5) ซึ่งประกอบด้วย

1. องค์ประกอบด้านบริบทของความอ่อนแอและความไม่แน่นอน (Vulnerability context) เป็นภาวะที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบโดยตรงต่อทรัพย์สิน และผลลัพธ์จากวิถีการดำรงชีพ ได้แก่

1.1 ภาวะที่เกิดผลกระทบอย่างทันทีทันใด และรุนแรง (Shocks) ส่งผลเสียหายต่อการดำรงชีพ โดยเฉพาะในองค์ประกอบของทรัพย์สิน เช่น ภัยธรรมชาติ การขาดเงินใช้จ่ายความขัดแย้งในสังคม ปัญหาสุขภาพ

1.2 แนวโน้ม (Trends) ภาวะแนวโน้มของการเคลื่อนไหวของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีพ เช่น แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของประชากร การเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากร เศรษฐกิจ รัฐบาล นโยบาย และเทคโนโลยี

1.3 การเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล (Seasonality) ได้แก่ วัฏจักรต่าง ๆ เช่น วัฏจักรราคา ผลผลิต สุขภาพ โอกาสการจ้างงาน เป็นต้น (DFID, 1999 อ้างถึงใน บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553)

Swift (1993) จำแนกปัจจัยที่มีผลต่อความอ่อนแอและความไม่แน่นอนออกเป็นสองประเภท คือ ปัจจัยใกล้เคียง และปัจจัยเบื้องต้น โดยปัจจัยเบื้องต้นอาจประกอบด้วยความแห้งแล้ง น้ำท่วม ราคาพืชผลตกต่ำ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะมีผลกระทบต่อครัวเรือนแตกต่างกันขึ้นกับปัจจัยใกล้เคียงของแต่ละครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วย การผลิต การแลกเปลี่ยน และกระบวนการของทุน /ทรัพยากร Bland et al. (2002) เสนอว่าภาวะความอ่อนแอและความไม่แน่นอนนั้นเกี่ยวกับความไม่มั่นคง ความอ่อนไหวต่อภาวะความเป็นอยู่ที่ดีในการเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนความยืดหยุ่นและความสามารถของครัวเรือนในการสนองตอบต่อความเสี่ยง แนวโน้ม

และวงจรของฤดูกาล และต่อโอกาสต่าง ๆ ที่มีบริบทบางประการอาจมีนัยยะในแง่บวกได้ เช่น แนวโน้ม และฤดูกาล ทั้งนี้ขึ้นกับโอกาสและการปรับใช้ เช่น เทคโนโลยีที่เหมาะสมอาจช่วยเพิ่มศักยภาพในการสร้างความมั่นคงให้กับการดำรงชีพ ทั้งนี้การให้ความสำคัญกับบริบทความอ่อนแอและความไม่แน่นอน ไม่ได้หมายความว่ารายได้และการบริโภคจะไม่มีผลสำคัญ หากแต่เพื่อต้องการเน้นประเด็นความอ่อนแอและความไม่แน่นอนที่เชื่อมโยงกับความไม่มั่นคงในชีวิต และนำไปสู่ความยากจน อันเนื่องมาจากการไม่สามารถใช้หรือจัดการทรัพยากรเมื่อต้องเผชิญกับความยากลำบากได้

2. ทุน/ทรัพยากรในการดำรงชีพ (Livelihoods assets) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญหรืออีกนัยหนึ่ง คือ เป็นทุนที่เกษตรกรนำมาใช้ในกระบวนการดำรงชีพ (Livelihoods process) ซึ่งมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเกิดผลลัพธ์ มีผลต่อโอกาสการเลือกวิถีการดำรงชีพ (Livelihoods strategies) ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากบริบทความอ่อนแอและความไม่แน่นอน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง และสถาบัน ได้แก่

2.1 ทุนมนุษย์ (Human capital) หมายถึง ทักษะ ความรู้ ความสามารถด้านแรงงาน คุณภาพแรงงาน ศักยภาพการเป็นผู้นำ และความสุขภาพดี ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยให้คนสามารถดำเนินยุทธศาสตร์การดำรงชีพและบรรลุผลเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้ ในระดับครัวเรือนนั้น ทรัพยากรมนุษย์มีความแตกต่างกันตามขนาดของครัวเรือน ระดับของทักษะสถานะภาพทางสุขภาพ เป็นต้น โดยทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความสำคัญและมีคุณค่ามากที่สุดที่สามารถใช้หรือสนับสนุนทรัพยากรประเภทอื่นได้

2.2 ทุนธรรมชาติ (Natural capital) หมายถึง ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยทุนทางธรรมชาติเหล่านี้เป็นทั้งแหล่งที่มาของการดำรงชีพ และบริบทของความอ่อนแอและความไม่แน่นอน ซึ่งทุนธรรมชาติในสภาวะปกติจะช่วยสนับสนุนทุนมนุษย์ (เป็นแหล่งอาหาร และช่วยเพิ่มพูนสุขภาพ) แต่ก็สามารถเพิ่มความอ่อนแอและความไม่แน่นอนได้ในภาวะภัยพิบัติ

2.3 ทุนการเงิน (Financial capital) หมายถึง เงินสะสมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ และเงินไหลเวียน ทุนประเภทนี้ถือว่ามีความยืดหยุ่นที่สุด เพราะสามารถแปลงสภาพเป็นทุนประเภทอื่น ๆ ได้อย่างหลากหลาย และใช้ในการบรรลุเป้าประสงค์ในการดำรงชีพได้โดยตรง เช่น การซื้ออาหารเพื่อลดความไม่มั่นคงทางอาหาร

2.4 ทุนกายภาพ (Physical capital) หมายถึง โครงสร้างพื้นฐาน และสินค้าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เช่น การคมนาคมขนส่ง ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง สิ่งอำนวยความสะดวก และวัสดุที่ใช้ในการผลิต เป็นต้น ทรัพยากรเหล่านี้เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่สนับสนุนให้การดำรงชีพเป็นไปได้

ด้วยดี ในบางกรณี โครงสร้างพื้นฐานเหล่านี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของชุมชนที่จะร่วมพัฒนาได้เอง แต่ในหลายกรณีสิ่งเหล่านี้มีราคาแพงและจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

2.5 ทุนสังคม (Social Capital) หมายถึง กลุ่ม เครือข่าย ประชาสังคม การเป็นสมาชิก ความสัมพันธ์ หน้าที่ในสังคม และภาวะผู้นำ เป็นต้น อย่างไรก็ตามทุนทางสังคมนั้นเกี่ยวข้องกับ อายุ ฐานะ เพศ ชนชั้น และอาจแตกต่างกันแม้ภายในครัวเรือนเดียวกัน (Carole, 1999) ส่วน Carney (1999) กล่าวว่าหัวใจของทุนทางสังคมซึ่งมี 3 องค์ประกอบ คือ 1. ความสัมพันธ์ของความไว้วางใจ เชื่อใจ การแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนระหว่างบุคคล 2. ความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เครือข่าย และ กลุ่ม รวมถึงการเข้าถึงสถาบันทางสังคมที่กว้างกว่าภายในชุมชน และ 3. กฎเกณฑ์ร่วม บรรทัดฐาน สิ่งที่ดีตกลงร่วมกัน และสืบทอดต่อกันมาในชุมชน Malone (2006) ได้เสริมว่า ทุนทางสังคมนำถึงความร่วมมือและช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านองค์กรทางศาสนา กลุ่มผู้ใช้ทรัพยากร กลุ่มทางการเมือง ต่าง ๆ

การเปลี่ยนผ่าน โครงสร้างและกระบวนการ (Transforming structures and processes) เป็นองค์ประกอบที่มีผลกระทบโดยตรงที่ทำให้เกิดความอ่อนแอและความไม่แน่นอนใน กระบวนการ และส่งผลต่อการเลือกวิถีการดำรงชีพ มีส่วนประกอบย่อย 2 ส่วน คือ

1. โครงสร้าง (Structures) หมายถึง รากฐานที่วาง และใช้นโยบายและกฎหมายในการ ให้บริการ ชื่อ ค่า และดำเนินการในทุก ๆ หน้าที่ที่มีผลต่อการดำรงชีพ โครงสร้างมี 2 ระดับ คือ ระดับสาธารณะ และระดับเอกชน เช่น รัฐบาล องค์กร ประชาสังคม โครงการพัฒนา หน่วยงานของ รัฐ นโยบาย เป็นต้น

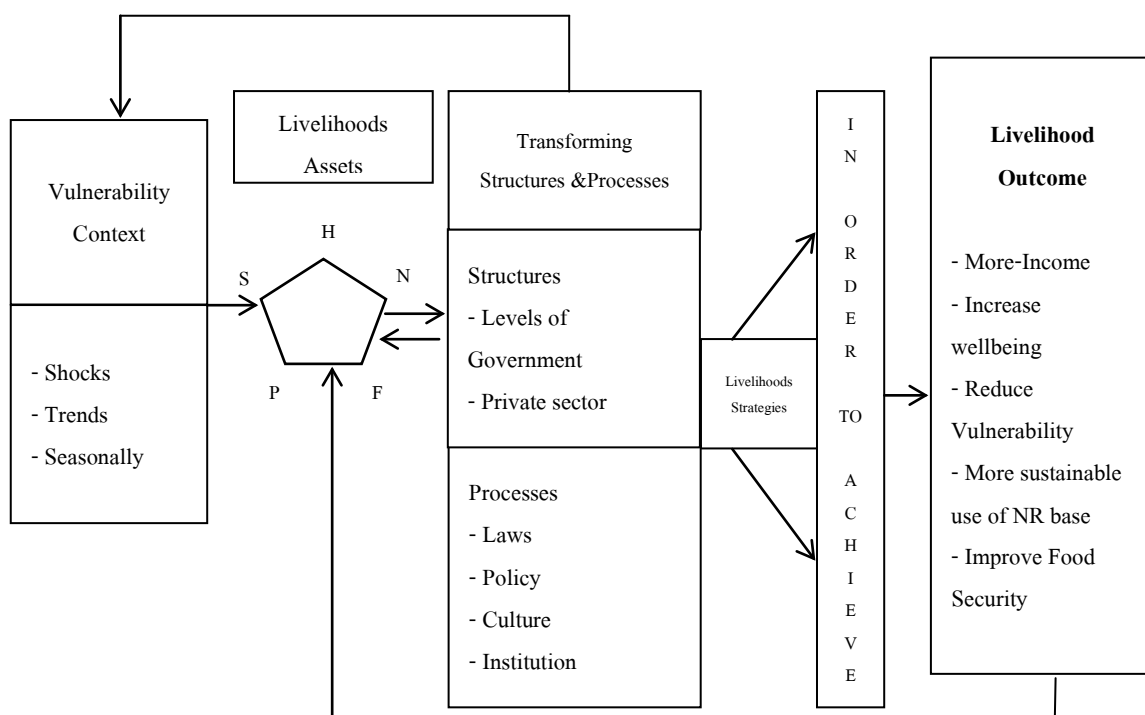
2. กระบวนการ (Processes) หมายถึง ส่วนขับเคลื่อน ของโครงสร้าง เช่น นโยบาย กฎหมาย ข้อกำหนด สถาบัน วัฒนธรรม เป็นต้น กระบวนการที่ดีอาจช่วยสร้างแรงจูงใจให้กับ ประชาชนในการสร้างทางเลือกของตน และอาจช่วยให้คนสามารถปรับใช้ทุนต่าง ๆ ได้ยืดหยุ่นมากขึ้น เช่น การปรับเปลี่ยนและทดแทนทุนประเภทต่าง ๆ ได้อย่างราบรื่น ส่วน โครงสร้างและ กระบวนการที่เป็นปัญหาย่อมสร้างอุปสรรคในการประยุกต์ใช้ทุนประเภทต่าง ๆ เช่น (สุรพงษ์ กองจันทิก, 2553) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการไม่สามารถใช้ความรู้ท้องถิ่นของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนได้ อย่างเต็มที่เนื่องจากไม่ได้รับการรับรองหรือสนับสนุนจากนโยบายรัฐในไทย เป็นต้น

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพ (Livelihoods strategies) เป็นทางเลือก หรือ โอกาส ที่เกษตรกร ใช้เป็นกลยุทธ์ในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะมีความหลากหลาย (Diversity) ตามลักษณะพื้นที่ภูมิประเทศ ที่ดินที่ถือครอง และช่วงเวลา เป็นลักษณะที่เป็นพลวัต (Dynamic) กระจายหลายสถานที่ (Straddling) และมีความเชื่อมโยง (Linkage) กับทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่และบริบทของพื้นที่ ภายใต้ บริบทต่าง ๆ ที่แวดล้อมครอบครัวและปัจเจกบุคคล การดำรงชีพอยู่ได้จำเป็นต้องพัฒนากลวิธีต่าง

ๆ เพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้แล้วยุทธศาสตร์การดำรงชีพยังมีความแตกต่างกันไปภายในครัวเรือนเดียวกันอีกด้วย ในขณะที่โครงสร้างและกระบวนการเชิงโครงสร้างนั้นมีผลต่อสถานภาพการครอบครองทรัพยากรหรือทุนและสถานภาพดังกล่าวมีผลโดยตรงต่อความสามารถในการเลือกใช้ยุทธศาสตร์การดำรงชีพประเภทต่าง ๆ

ยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพนั้นเป็นไปได้ทั้งแนวทางที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้า และทั้งทางเลือกที่ปรับใช้ในการรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจคาดเดาได้ ซึ่งครัวเรือน หรือปัจเจกจึงมีฐานะเป็นเสมือน “ผู้จัดการแผนอันซับซ้อน” ที่ซึ่งทรัพยากรต่างก็เกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ทั้งทุนเสริม หรือทดแทนซึ่งกันและกัน (Moser, 1993) ในการพิจารณาการดำรงชีพในฐานะการจัดการทรัพยากร (Carole, 1999) ได้ยกตัวอย่างทางเลือกที่คนจนใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน คือ การลงทุน เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับทุน/ทรัพยากรที่มีอยู่ หรือเพิ่มช่องทางให้กับทุนใหม่ ๆ เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในระยะยาว ป้องกันความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนเป็นการสร้างการไหลเวียนของรายได้ หรือการผลิต การลงทุนดังกล่าวอาจเป็นไปได้ทั้งการใช้ทุนที่มีอยู่อย่างเข้มข้นมากขึ้น หรือด้วยวิธีการที่หลากหลายมากขึ้น นอกจากนี้การจำหน่ายทุนที่มีเพื่อชดเชยภาวะการณ์บริโภคที่ไม่เพียงพอ หรือเพื่อการลงทุนเพิ่มเติม เช่น การขายที่ดิน หรือทรัพย์สินอื่น ๆ ที่มีการเสียดสละทรัพย์สินเช่นนี้เป็นยุทธศาสตร์ที่อาจพบในภาวะวิกฤติของครัวเรือน เช่น การให้บุตรหลานออกจากโรงเรียน เพื่อมาช่วยงานในไร่ นา เนื่องจากขาดแคลนแรงงาน หรือไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายในการศึกษาได้ เป็นต้น

ผลลัพธ์การดำรงชีพ (Livelihoods outcomes) ผลลัพธ์การดำรงชีพ คือ ความสำเร็จที่ได้จากการใช้ยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพ ได้แก่ การมีรายได้เพิ่มขึ้น (More income) การเพิ่มการเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในด้านวัตถุ จิตใจ สุขภาพ การเข้าถึงบริการต่าง ๆ การถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความอ่อนแอและความไม่แน่นอนที่ลดลง เช่น ความยืดหยุ่นที่เพิ่มมากขึ้นจากสถานภาพในทรัพยากรที่เพิ่มมากขึ้น ความมั่นคงด้านอาหารที่เพิ่มมากขึ้น เช่น ฐานทรัพยากรอาหารที่สมบูรณ์ขึ้น รายได้เพียงพอต่อการซื้ออาหารที่จำเป็น การใช้ทรัพยากรที่ยั่งยืน เช่น มีสิทธิเพิ่มมากขึ้นในการจัดการทรัพยากร เป็นต้น โดยผลลัพธ์จากการดำรงชีพช่วยให้เห็นที่มาและที่ไปของการตัดสินใจในการเลือก และการกระทำตลอดจนเหตุผลในการให้ความสำคัญต่อทางเลือกต่าง ๆ ที่มีอยู่ นอกจากนี้แล้วผลลัพธ์การดำรงชีพยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อทุน/ทรัพยากรตลอดจนพลวัตการเปลี่ยนแปลงของทุน/ทรัพยากร ทั้งนี้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และความสำเร็จในการรับมือกับวิกฤตต่าง ๆ ย่อมส่งผลต่อแนวทางการเลือกใช้ทุน/ทรัพยากรต่อไป (บัญชา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553) ดังภาพที่ 2-5

[Livelihood assets : H= Human Capital, N= Natural Capital, F= Financial Capital, P= Physical Capital, S= Social Capital]

ภาพที่ 2-5 กรอบการทำงานการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable livelihood framework)

ที่มา: Department for International Development (DFID; 1999, pp. 10-26 อ้างถึงใน ปัญญา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553)*

จะเห็นได้ว่ากรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน เริ่มต้นจากบริบทของความอ่อนแอและความไม่แน่นอนซึ่งคนครัวเรือนหรือปัจเจกเผชิญอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่ขณะเดียวกันครัวเรือนหรือปัจเจกก็ยังเข้าถึงทรัพยากรของตนได้ ขณะเดียวกันการเลือกใช้ทรัพยากรตลอดจนการให้ความหมายกับทรัพยากรนั้นกระทำผ่านสถาบัน และกระบวนการทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง บริบทดังกล่าวนี้มีอิทธิพลต่อยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่ครัวเรือนหรือปัจเจกเลือกใช้เพื่อการบรรลุผลลัพธ์การดำรงชีพของตน (ปัญญา สมบูรณ์สุข และคณะ, 2553)

* DFID (Department for International Development) เป็นหน่วยงานหลักของสหราชอาณาจักรที่รับผิดชอบเรื่องความร่วมมือด้านการพัฒนาระหว่างประเทศ

ข้อมูลทั่วไปของจังหวัดระยอง

ข้อมูลจากรายงานบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชน จังหวัดระยอง พบว่า จังหวัดระยองมีสภาพทั่วไป (เทศบาลเมืองมาบตาพุด, 2554) ดังนี้

ที่ตั้ง อาณาเขต และลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดระยองตั้งอยู่ในภาคตะวันออกชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 179 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 3,552 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,220,000 ไร่ ขนาดของพื้นที่คิดเป็นร้อยละ 9.52 ของพื้นที่ภาคตะวันออก ประกอบด้วย 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองระยอง อำเภอบ้านค่าย อำเภอปลวกแดง อำเภอบ้านฉาง อำเภอแกลง อำเภอวังจันทร์ อำเภอเขาชะเมา และอำเภอนิคมพัฒนา

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดระยองประมาณร้อยละ 70 เป็นลอนลูกคลื่น โดยมีแนวเขาทอดตัวในแนวเหนือ-ใต้ 2 แห่ง คือ เขาชะเมาด้านตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดจันทบุรี และเทือกเขาตอนกลางของจังหวัดระยอง เป็นแนวยาวจากอำเภอเมืองระยองขึ้นไปทางเหนือ คือ เขาขุนอิน เขาจอมแห เขาวงช้างในเขตอำเภอบ้านค่าย และเขาท่าจุ๊ด เขายายดา เขาตะเภาคว่า ส่วนพื้นที่ทางด้านตะวันตกของจังหวัด ประกอบด้วยลำน้ำเล็ก ๆ หลายสายไหลลงสู่ม่าน้ำระยอง แม่น้ำประแสร์ และลงสู่อ่าวไทย

ทรัพยากรดินบริเวณที่ราบฝั่งทะเล

1. หาดและสันทราย เกิดเป็นแนวยาวไปจนานไปกับชายฝั่ง พบบริเวณทางด้านใต้ของอำเภอเมือง ตามแนวชายฝั่งไปจนถึงอำเภอแกลง ดินส่วนใหญ่เป็นดินทราย ถูกปล่องทิ้งไว้ตามธรรมชาติหรืออาจปลุกพืชทนแล้ง เช่น มะพร้าว เป็นหย่อม ๆ ชุดดินที่พบในบริเวณนี้ ได้แก่ ดินชุดระยอง ดินชุดสัดหีบ และดินชุดบ้านทอน ลักษณะเนื้อดินเป็นดินทราย หรือดินร่วนปนทราย การระบายน้ำดีมาก ในบางบริเวณมีชั้นสะสมของอินทรีย์วัตถุอัดแน่นในระดับความลึก 50 ถึง 110 เซนติเมตรจากผิวดิน ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการไหลของน้ำของรากพืช ชนิดของพืชที่พอจะปลูกได้ในบริเวณนี้ ได้แก่ มะพร้าว และมันสำปะหลัง

2. ที่ราบน้ำทะเลเคยท่วมถึงมาก่อน ดินส่วนใหญ่เป็นดินทราย หรือดินทรายปนร่วน ชุดดินที่พบ คือ ชุดดินวังเปรียง ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบต่ำ ใช้ประโยชน์ในการทำนาเป็นส่วนใหญ่

3. ที่ราบลุ่มริมทะเลที่น้ำทะเลท่วมถึงเป็นครั้งคราว สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าธรรมชาติ ไม้ที่ขึ้นเป็นพวกไม้ฝาดซึ่งใช้ประโยชน์ในการทำเชื้อเพลิง

การประมง

จังหวัดระยองมีชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 100 กิโลเมตรเศษ การประกอบอาชีพประมงน้ำเค็มจึงเป็นอาชีพสำคัญ รวมทั้งการทำประมงน้ำจืด และน้ำกร่อยก็มีความสำคัญด้วยเช่นกัน โดยมี

เนื้อที่ทำการประมงทะเลประมาณ 6,225,000 ไร่ และเนื้อที่ทำการประมงน้ำจืด (ห้วย หนอง คลอง บึง) ประมาณ 179,000 ไร่ ในปี พ.ศ. 2549 มีเรือประมง จำนวน 704 ลำ ทำเรือประมง 53 ท่า การจับสัตว์น้ำในทะเลที่สำคัญ ได้แก่ การจับปลาหมึกลดลงจากปีก่อนร้อยละ 14.80 ทำให้อุตสาหกรรมแปรรูปหมึกขาดแคลนวัตถุดิบต้องมีการสั่งซื้อจากต่างจังหวัดและต่างประเทศ สำหรับปลากะตักเป็นวัตถุดิบหลักในการทำน้ำปลาสามารถจับได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 5.03 สำหรับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเพิ่มมากกว่าปี ก่อนทั้งด้านปริมาณและพื้นที่เพาะเลี้ยง ได้แก่ กุ้งและตะพาบน้ำ เพิ่มขึ้นร้อยละ 28.42 และ 6.97 ตามลำดับ ส่วนการจับสัตว์น้ำในทะเลจับได้เพิ่มขึ้น ร้อยละ 5.03

สิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันพื้นที่บริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชน จังหวัดระยอง อยู่ในเขตควบคุมมลพิษ ตามประกาศคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติฉบับที่ 32 (พ.ศ. 2552) ณ วันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2552 ทั้งนี้ เนื่องจากปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะด้านมลพิษทางอากาศที่คาดว่าเกิดจากกระบวนการผลิตอุตสาหกรรมในพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าวและบริเวณใกล้เคียง

จากการศึกษาสถานการณ์แก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อสุขภาพในพื้นที่มาบตาพุด จังหวัดระยองของดร.นลินี ศรีพิวง นักวิชาการสาธารณสุข กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข รายงานไว้ว่าเขตนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด มีโรงงานอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น โรงงานปิโตรเคมี โรงงานกลั่นน้ำมัน โรงงานผลิตปุ๋ยและเคมีภัณฑ์ โรงผลิตไฟฟ้าและโรงงานที่มีการผลิตและการใช้โลหะหนัก นอกจากนี้ โรงงานอุตสาหกรรมนอกเขตนิคมอุตสาหกรรมยังมีการประกอบการอุตสาหกรรมหลายประเภท โดยเฉพาะกิจการเกี่ยวกับโลหะหนัก ซึ่งโรงงานเหล่านี้มีการใช้และผลิตสารเคมีอันตรายหลายชนิด ซึ่งมีการตรวจพบว่ามีสารอินทรีย์ระเหยง่าย กรด และสารโลหะหนักปนเปื้อนในอากาศ ในดิน และในน้ำ ซึ่งการปนเปื้อนของสารโลหะหนัก อาจมาจากกระบวนการผลิตและการกำจัดทางอุตสาหกรรมของโรงงานส่งผลให้เกิดการปนเปื้อนตามธรรมชาติ

ด้วยสาเหตุดังกล่าว ในพื้นที่มาบตาพุดจึงพบปัญหามลพิษทางอากาศจากกลิ่นของสารเคมี มลพิษทางน้ำจากปัญหาน้ำทิ้งของโรงงาน และมลพิษในดินเนื่องจากการทิ้งกากของเสียอันตรายจากอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ในพื้นที่เขตมาบตาพุดยังมีปัญหาเกี่ยวกับอุบัติภัยจากการรั่วไหลของสารเคมีและเพลิงไหม้เนื่องจากสารเคมีจากการประกอบการอุตสาหกรรม และจากการจราจรและขนส่ง ซึ่งล้วนเป็นสารเคมีที่ส่งผลกระทบต่อร่างกายทั้งแบบเฉียบพลันและเรื้อรัง โดยทำให้ระคายเคืองผิวหนัง เยื่อบุอ่อน ระบบทางเดินหายใจ ดับและไต ระบบเลือด ระบบสืบพันธุ์ ระบบ

ประสาทและกล้ามเนื้อ และบางชนิดเป็นสารก่อมะเร็ง โดยเฉพาะสารอินทรีย์ระเหยซึ่งเป็นสารประเภทสารทำละลายอินทรีย์ (Organic solvents)

ประวัติศาสตร์ของจังหวัดระยอง

จังหวัดระยองเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน และได้มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจรวมถึงด้านอื่น ๆ อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง เมืองระยองจึงมีการเปลี่ยนแปลงที่มีความเป็นไปอย่างน่าสนใจ ดังข้อมูลประวัติศาสตร์ของจังหวัดระยองที่ ดร. โอพาร์ ถิ่นบางเตียว ได้เขียนไว้ในวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 ดังนี้

1. ความเป็นมาของจังหวัดระยอง

จังหวัดระยองในอดีตจังหวัดระยองมีฐานะเป็นเมืองขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในภาคตะวันออก หลักฐานทางประวัติศาสตร์ พบว่า เมืองระยองมีชื่อปรากฏในพงศาวดารเมื่อปี พ.ศ. 2113 ในรัชสมัยของสมเด็จพระมหาธรรมราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา

แต่การศึกษาทางประวัติศาสตร์ดั้งเดิมเป็นเพียงข้อสันนิษฐานที่พอจะเชื่อถือได้ว่า เมืองระยองน่าจะเป็นเมืองที่ก่อสร้างขึ้นในสมัยของขอมเพราะนักโบราณคดีได้ค้นพบ ซากหินสลักรูปต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ที่บ้านคอน บ้านหนองเต่า ตำบลเชิงเนิน คูค่าย และซากศิลาแลงบ้านคลองยายล้ำ ตำบลบ้านค่าย อำเภอบ้านค่าย ซึ่งเป็นศิลปะการก่อสร้างแบบขอม จึงสันนิษฐานว่าเมืองระยองน่าจะก่อสร้างขึ้นในสมัยของขอมอย่างแน่นอน แต่ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าสร้างขึ้นในสมัยใด

ส่วนที่ดั้งเดิมนั้นหนังสือ “ตำนานเมือง” ของราชบัณฑิตยสถานกล่าวไว้ว่า เมืองระยองไม่ปรากฏที่ดั้งเดิมแน่ชัดว่าอยู่ที่ใด ได้ความเพียงว่าตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านเก่า อำเภอบ้านค่าย จาก “นิราศเมืองแกลง” ของสุนทรภู่ที่ได้กล่าวไว้ (ประทีป วาทิกทินกร, 2527) ซึ่งขณะนี้ เป็นเพียงหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่อยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองเท่าใดนัก ต่อมาเมืองระยองเลื่อนตัวออกไปตามชายฝั่งทะเลใต้ ออกไป จึงตั้งอยู่ที่ตำบลท่าประคู้ ในปัจจุบัน

ที่มาของคำว่า “ระยอง” มีผู้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของชื่อนี้เป็นหลายกระแส คือ

1. แต่เดิมตำบลท่าประคู้เป็นที่อาศัยของพวกชอง ซึ่งตั้งรกรากอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย ซึ่งครอบคลุมอยู่ในแถบระยอง คนเหล่านี้มีภาษาพูดของตนเอง สืบเชื้อสายมาจากพวกขอม (นักชาติวงศ์วิทยาจัดให้อยู่ในพวกมอญ-เขมร) อันนี้ทำให้น่าคิดว่า คำว่า ระยอง ไม่มีคำแปลในพจนานุกรมไทย ก็น่าจะมาจากภาษาชอง และจากเรื่อง “อาณาจักรชอง ตอนหนึ่ง” ของแก่นประคู้กล่าวไว้ว่า “ผู้เฒ่าผู้แก่วัยหนึ่งศตวรรษ หลายต่อหลายคนต่างก็ยืนยันในคำพูด อยู่ในทำนองเดียวกันว่าระยองเป็นภาษาพูดคำหนึ่งของคนเผ่าชอง ซึ่งเดิมเรียกกันว่า “ราย็อง” (เวลาอ่านต้องอ่านออกเสียงตัว รา ให้ยาวหน่อย และออกเสียงตัว ย็อง ให้สั้นที่สุดเท่าที่จะสั้นได้) คำว่า

“ราช็อง” นี้ เล่ากันมาแปลว่า “เขตแดน” หมายถึงว่าเป็นดินแดนของพวกของอยู่ แต่ภาษาพูดนี้เรียกเพี้ยนกันมาเรื่อย ๆ จึงกลายเป็น “ระยอง” ในที่สุด

2. อีกกระแสหนึ่งกล่าวว่า “ระยอง” นี้ในภาษาของน่าจะหมายถึง ไม้ประดู่ เพราะในบริเวณที่มีพวกของตั้งรกรากอยู่นั้นอุดมไปด้วยไม้ประดู่ เขตแดนแถบนี้จึงมีชื่อว่า ตำบลท่าประดู่ อันเป็นที่ตั้งของเมืองระยองเวลานี้

3. ผู้อ้างหลักฐานว่าแต่เดิมมีหญิงชราชื่อว่า “ยายยอง” เป็นผู้มาตั้งหลักฐานประกอบอาชีพทำไร่ในแถบนี้ก่อนผู้ใด จึงเรียกบริเวณแถบนี้ว่า “ไร่ยายยอง” ต่อมาภาษาพูดก็เพี้ยนไปจนกลายเป็นระยองในที่สุด

สรุป นักภาษาศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่าเป็นภาษาตระกูลมอญ-เขมร ซึ่งมีลักษณะและสำเนียงแตกต่างไปจากภาษาเขมร ไม่มีตัวอักษรในการเขียน ภาษาของมีเพียงภาษาพูดเท่านั้น ส่วนขนบธรรมเนียม ประเพณี ความคิดและความเชื่อซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมของ “ของ” ในปัจจุบันนี้ยังหาได้จากบางส่วนของอำเภอท่าใหม่ และบ้านทุ่งพลของอำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี สำหรับในจังหวัดระยอง สุนทรภู่ได้เขียนไว้ในนิราศเมืองแกลง เมื่อปี พ.ศ. 2350 โดยระบุไว้ว่ามีชนชาว “ของ” ที่บ้านคองซ้อ (เนินซ้อ อำเภอแกลง)

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของจังหวัดระยอง

การศึกษาประวัติการเศรษฐกิจของจังหวัดระยองตั้งแต่อดีตในช่วงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน สามารถแบ่งช่วงพัฒนาการประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของจังหวัดระยองดังกล่าวออกได้เป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ซึ่งเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของจังหวัดระยองมีผลสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของภาคตะวันออกอันเกิดจากการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาของรัฐแต่ละยุค การศึกษาประวัติการเศรษฐกิจของจังหวัดระยองจึงสามารถสรุป ได้ดังนี้

1. เศรษฐกิจชุมชน

แต่เดิมพื้นที่จังหวัดระยองสามารถสืบหลักฐานไปได้จนถึงสมัยอยุธยาและกรุงธนบุรี พบว่าแต่เดิมนั้นจังหวัดระยองเป็นเมืองขึ้นกับมณฑลจันทบุรีซึ่งเป็นมณฑลที่รวมเขตปกครองทั้งเกาะกง ตราด จันทบุรี ระยอง และชลบุรี เศรษฐกิจการเมืองของจังหวัดในช่วงอยุธยาและธนบุรีเป็นระบบเศรษฐกิจ

เพื่อยังชีพภายใต้ระบบไพร่ กล่าวคือมีการทำนา การประมงขนาดเล็ก และทอผ้าสีน้ำเงินในครอบครัวเป็นหลัก โดยส่วนเกินทางเศรษฐกิจจะถูกใช้เป็นส่วนสำหรับชนชั้นปกครอง เช่น ข้าว ไม้ตะเคียน เสื้อ ใต้ เพื่อใช้จุดไฟ เป็นต้น ชนชั้นปกครองจะนำส่วนที่เหลือจากการกินการใช้จ่ายมาทำการค้ากับเมืองอื่นด้วย (นักวิชาการท้องถิ่น, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2556) การผลิตเพื่อยังชีพของ

ชาวบ้านในช่วงนี้ยังคงมุ่งการหาปัจจัย 4 เพื่อการบริโภคในครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญ ได้แก่ การปลูกข้าว หารปลา ทอผ้า หาของป่า และสมุนไพร เลี้ยงวัวควายเพื่อใช้ไถนา แต่เนื่องจากเทคโนโลยีอยู่ในระดับต่ำทำให้ชาวบ้านต้องใช้การแลกเปลี่ยนแรงงานโดยการ “เอาแรง” ทั่วไป เช่น การไปช่วยเกี่ยวข้าวดำนา 1 วันจะเรียกว่า “1 แรง” โดยเจ้าของบ้านจะต้องไปทำงานตอบแทน 1 วัน เรียกว่า การ “ใช้แรง” การเอาแรงดังกล่าวของจังหวัดระยองมีลักษณะพิเศษของภูมิภาคนี้คือรับอิทธิพลจากชาวชอง ซึ่งเป็นชาติพันธุ์ดั้งเดิมของคนในแถบชายฝั่งทะเลตะวันออก จากการทำมีการผลิตภายใต้ระบบไพร่ ชาวบ้านจึงต้องผลิตส่วนเกินเพื่อเป็นภาษีในรูปของส่วย ในอดีตขุนนางจะเป็นผู้เก็บส่วยและส่งเข้าเมืองหลวงในรูปของบรรณาการ 2 รูปแบบ คือ ส่วยบ้านและส่วยของป่า ส่วยบ้านนั้นจะเป็นผลผลิตอะไรนั้นจะขึ้นอยู่กับความถนัดและทรัพยากรของแต่ละหมู่บ้าน แต่โดยทั่วไปแล้วส่วยบ้านจะได้แก่ ข้าว เลื้อ และใต้สำหรับจุดไฟ ส่วนส่วยของป่าเป็นผลผลิตที่หาได้จากป่า ได้แก่ ไม้ชนิดต่าง ๆ อาทิเช่น ไม้กฤษณา ไม้เต็ง ไม้ตะเคียน ฟืน รวมถึงของป่าอื่น ๆ เช่น ลูกสำรอง หน่อไม้ น้ำมันยาง เป็นต้น (ผู้อาวุโสบ้านกร่ำ เมืองแกลง จังหวัดระยอง, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2556)

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คนจีนได้เข้ามามีบทบาทในแถบชายฝั่งทะเลตะวันออกมากขึ้น โดยผ่านการค้าเรือสำเภา พ่อค้าจีนได้นำระบบการผลิตเพื่อขายมาใช้เมื่ออพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่จังหวัดระยอง ดังนั้น จังหวัดจึงเกิดระบบการผลิตสองรูปแบบควบคู่กัน ไปตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา คือ การผลิตเพื่อยังชีพโดยคนไทยควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อขายของคนจีน การผลิตเพื่อยังชีพของคนไทยในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ยังเน้นการทำนา ทำสวน ทำไร่ และการทำประมงเป็นหลัก ส่วนการผลิตเพื่อขายนั้นพัฒนาขึ้นมาจากคนจีนอพยพที่มีความรู้และพฤติกรรมแบบผู้ประกอบการ เช่น มีความรู้ด้านการเดินเรือ การต่อเรือ การประมง การค้าขาย ดังนั้น เมื่อมาตั้งถิ่นฐานในเขตชายฝั่งทะเลตะวันออก คนจีนจึงได้นำแนวคิดการประกอบธุรกิจมาใช้ในการเกษตร เช่น การทำสวนผลไม้ สวนยาง สวนพริกไทย การทำประมง การต่อเรือ การทำน้ำตาลอ้อย เป็นต้น พ่อค้าจีนบางคนได้ไต่เต้าขึ้นในทางสังคม โดยการได้บรรดาศักดิ์ทางราชการจากการเป็นเจ้าภาษีนาอากร หรือโดยการแต่งงานกับตระกูลเจ้าเมืองในอดีต (ธวัช ปุณโณทก, 2547, หน้า 12- 16) พลวัตของการผลิตแบบคู่ขนานของจังหวัดระยองได้ดำเนินมา จนกระทั่งมีการสร้างถนนสุขุมวิทในสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2483 ก่อนการขยายตัวของถนนสุขุมวิทจะพบว่า ในจังหวัดระยองนั้นยังมีการผลิตในลักษณะคู่ขนานเช่นเดิม คือในพื้นที่ซึ่งเป็นที่ราบนั้นระบบการผลิตจะเป็นระบบการเกษตรเพื่อยังชีพในหมู่คนไทยเป็นหลัก โดยการทำนา ยังพึ่งพาน้ำฝนและมีการลงแขกแลกเปลี่ยนแรงงาน ส่วนการประมงเป็นการประมงน้ำตื้น หรือมีโป๊ะริมฝั่งเพื่อหวังจับปลาไว้บริโภคเองเป็นสิ่งสำคัญ (โอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2546, หน้า 65-70)

พื้นที่ของจังหวัดระยองที่เป็นป่าจะพบว่า มีการผลิตที่เน้นการหาของป่า อาทิ หวายและน้ำมันยาง เนื่องจากบริเวณป่ายังเป็นพื้นที่ขาดแคลนน้ำสำหรับทำนา การขาดแคลนน้ำในบางพื้นที่ทำให้พื้นที่นั้นไม่สามารถปลูกข้าวให้เพียงพอได้ ดังนั้นจึงต้องอาศัยระบบการแลกเปลี่ยนสินค้า (Barter system) ระหว่างหมู่บ้านเข้ามาเสริม เช่น “คนบ้านบน” ที่อำเภอบ้านค่ายในปัจจุบันจะนำของป่ามาแลกข้าวกับชาวปากน้ำที่อำเภอเมือง จังหวัดระยอง หรือการแลกเปลี่ยนระหว่างสินค้ากับบริการที่เรียกว่า “ยาขอ หมอวาน” คือ หมอพื้นบ้านจะให้บริการรักษาโรคแก่ชาวบ้านโดยไม่คิดมูลค่า ในขณะที่ชาวบ้านก็ต้องช่วยหมอพื้นบ้านเกี่ยวข้าวในนา

ในช่วงก่อนการสร้างถนนสุขุมวิทนั้น การเกษตรเพื่อขายที่ควบคู่ไปกับการผลิตเพื่อยังชีพข้างต้น จะเน้นการทำไร่ทำสวนเป็นหลัก การทำไร่ที่สำคัญ ๆ ของจังหวัดระยอง ได้แก่ การปลูกอ้อยป้อนโรงงานน้ำตาล การปลูกยางพารา ส่วนการทำสวนในช่วงนี้เริ่มมีการปลูกพืชเศรษฐกิจแล้ว เช่น การปลูกทุเรียน มังคุด เงาะ โดยการเอาพันธุ์ผลไม้มาจากจันทบุรี อุตสาหกรรมพื้นเมืองของจังหวัดที่เกิดขึ้นมาในช่วงนี้ ได้แก่ อุตสาหกรรมที่มีฐานอยู่ที่การเกษตร โดยมีคนจีนเป็นผู้ประกอบการคนสำคัญ เช่น โรงน้ำปลา โรงน้ำตาล โรงบ่มยาง การเกษตรเพื่อยังชีพสามารถดำรงอยู่ได้ก่อนการสร้างถนนสุขุมวิทมาตลอดก็เนื่องมาจากข้อจำกัดการคมนาคม ทำให้การค้ากับตลาดที่กรุงเทพฯ ไม่สามารถขยายตัวได้อย่างกว้างขวาง การคมนาคมขนส่งสินค้าในช่วงนี้อาศัยแต่เพียงทางเรือซึ่งมีเส้นทางเดียวจากท่าแหลม จันทบุรี ไปปากน้ำประแสร์และแวงเมืองชลบุรี หลังจากนั้นจะไปสิ้นสุดที่ท่าราชวงศ์ กรุงเทพฯ เพื่อไปค้าขายที่ปากคลองตลาด การเดินทางทางเรือดังกล่าวก็มีเพียงสัปดาห์ละ 1-2 วัน สถานการณ์เช่นนี้ ทำให้การค้าและเศรษฐกิจเงินตราในจังหวัดขยายตัวได้ อยู่ในวงจำกัดมาก แต่หลังจากเลิกระบบไพร่แล้ว สถานการณ์ทางการเมืองของจังหวัดระยอง ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงการสร้างถนนสุขุมวิทและสะพานบางปะกงนั้น พบว่า อยู่ภายใต้กรอบการเมืองแบบอำมาตยาธิปไตย คือ อำนาจการเมืองอยู่ในมือของกลุ่มข้าราชการ ถึงแม้ภายใต้ระบอบดังกล่าวจะให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร แต่จะพบว่า การเลือกตั้งซึ่งมีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2476 ถือเป็นของใหม่มากสำหรับคนต่างจังหวัด รวมถึงยังเป็นการเลือกตั้งทางอ้อมอีกด้วย คือ การให้ผู้แทนตำบล 40 คน มาเลือกผู้แทนราษฎรของจังหวัดดังนั้น ผู้สมัครและผู้ได้รับเลือกจึงมักเป็นข้าราชการและอดีตข้าราชการเป็นหลัก เนื่องจากกฎหมายเลือกตั้งในสมัยนี้ ให้อภิสิทธิ์แก่ข้าราชการประจำสามารถลาไปสมัครรับเลือกตั้งได้โดยไม่ต้องลาออกจากราชการ เว้นเสียแต่จะเป็นข้าราชการประจำในเขตจังหวัดที่สมัครรับเลือกตั้ง

สถานการณ์ของจังหวัดระยองตั้งแต่การสร้างถนนสุขุมวิทตอนต้นจนถึงการสร้างถนนสุขุมวิทและสะพานบางปะกงนั้น ยังมีผลต่อการขับเคลื่อนของการเสริมสร้างสุขภาพในปัจจุบัน จากรากฐานประวัติศาสตร์ดังกล่าวจะเป็นบริบทให้จังหวัดระยองในปัจจุบัน คนระยองส่วนใหญ่ยัง

ดำรงชีวิตผูกพันอยู่กับภาคเกษตรกรรมนั้น ยังพบความหลากหลายระหว่างอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่
ใช้ทุนและเทคโนโลยีระดับสูง ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ควบคู่ไป
กับอุตสาหกรรมขนาดย่อมและขนาดกลางดั้งเดิมที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน เช่น โรงงานน้ำตาล โรงงาน
แป้งมัน เป็นต้น นอกจากนี้ ในด้านการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมนั้น เรายังพบว่ากลุ่ม
ข้าราชการยังมีบทบาทในการบริหารจัดการของจังหวัด ตั้งแต่การปกครองส่วนภูมิภาคไปจนถึงการ
ปกครองส่วนท้องถิ่น และการทำงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

การก่อรูปเศรษฐกิจทุนนิยม

จากการขยายตัวของเศรษฐกิจในภูมิภาคตะวันออก ทำให้รัฐบาลในขณะนั้นได้สร้าง
ถนนเชื่อมจังหวัด เริ่มจากตัวเมืองระยองทะเลสาบสงขลาฝั่งซ้ายมาทางอำเภอพนัสนิคม แล้วสร้างถนนทับ
เส้นทางเก่ามาจนถึงตัวเมืองชลบุรี ถนนสายนี้มีชื่อว่า “ถนนสาย 22” เป็นถนนเชื่อมกับจังหวัดอื่น
เป็นครั้งแรก ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น ในขณะนั้นภาคตะวันออกเริ่มมีการขยายตัวของ
เศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง การเดินทางคมนาคมสะดวกกว่าในอดีต ทำให้ภาคตะวันออกเชื่อมต่อกับ
ส่วนกลาง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ทำให้เกิดการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจอย่างขยายใหญ่ ราวปี พ.ศ.
2476 -2479 สมัยรัฐบาลคณะราษฎร ได้สร้างถนนสายเลียบชายทะเลฝั่งตะวันออก เริ่มตั้งแต่
กรุงเทพมหานครบริเวณเพลินจิต ตัดผ่านเขตคลองเตย เขตพระโขนง และเขตบางนา ก่อนเข้าเขต
จังหวัดสมุทรปราการผ่านมาทางคลองด่าน-บางปะกงผ่านพื้นที่จังหวัดระยองทะเลสาบสงขลา จากนั่นเข้าสู่
จังหวัดชลบุรีไปจนถึงสัตหีบอันเป็นที่ตั้งของกองทัพเรือ ผ่านระยอง จันทบุรี ไปสิ้นสุดที่จังหวัด
ตราด โดยถนนสายนี้แต่ก่อนมีชื่อว่า “ถนนกรุงเทพฯ-สมุทรปราการ” เพราะปลายถนนนี้ไปถึงตัว
เมืองสมุทรปราการ เปิดใช้งานเมื่อ 8 กันยายน 2479 ต่อมาถนนสายนี้ได้รับการเปลี่ยนชื่อเป็น “ถนน
สุขุมวิท” ตามราชทินนามของพระพิศาลสุขุมวิท (ประสพ สุขุม) บุตรเจ้าพระยามราช (ปั้น สุขุม)
และท่านผู้หญิงตลับที่ได้ทุ่มเทในการก่อสร้างทางหลวงสำคัญของประเทศเป็นอย่างยิ่ง คณะรัฐบาล
สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้มีมติให้ตั้งชื่อทางหลวงสายกรุงเทพฯ-ตราดว่าถนนสุขุมวิท เพื่อ
เป็นเกียรติแก่พระพิศาลสุขุมวิท เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2493

แต่ในระยะเริ่มต้นของการตัดถนนสุขุมวิท ยังไม่ได้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำบางปะ
กง การเดินข้ามแม่น้ำบางปะกงต้องอาศัยแพขนานยนต์ข้ามจากฝั่งท่าข้ามไปยังฝั่งบางปะกง ต่อมา
ในปี พ.ศ. 2484 รัฐบาลได้มีการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเป็นสะพานแรกมีชื่อว่า “สะพานเทพหัสดิน”
ทำให้การเดินทางคมนาคมสะดวกขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจในภาคตะวันออกถนน
สายสุขุมวิท สมัยสงครามมหาเอเชียบูรพาเมื่อราว พ.ศ. 2483 หรือชาวบ้านเรียกว่า “ถนนสาย
ยุทธศาสตร์” ถนนสายดังกล่าวเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการบุกเบิกทรัพยากรในภาคตะวันออกเข้าสู่การ
ผลิตตามวิถีทางทุนนิยม เป็นจุดที่ทำให้กลุ่มทุนชาติ และกลุ่มทุนท้องถิ่น เข้ามาแสวงหา

ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออก การสร้างถนนสุขุมวิทมีผลสัมพันธ์กับสถานการณ์ใหม่ทางเศรษฐกิจของจังหวัดระยอง ปรากฏให้เห็นเด่นชัดหลังการสร้างถนนสุขุมวิทในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา ที่เรียกกันว่าถนนสายยุทธศาสตร์ไปจนถึงการเปิดใช้สะพานบางปะกง (เทพหัสดินทร์) ในปี พ.ศ. 2494 กระบวนการสร้างถนนสุขุมวิทมีผลให้เศรษฐกิจของจังหวัดเปลี่ยนจากการผลิตแบบคูขนานระหว่างการผลิตเพื่อยังชีพควบคู่กับการผลิตเพื่อขาย ไปสู่การผลิตเพื่อขายเป็นหลัก เนื่องจากถนนสุขุมวิททำให้ระบบคมนาคมขนส่งหลักของชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก เปลี่ยนจากการใช้ทางน้ำไปสู่การใช้ถนน ถนนสุขุมวิทได้เปิดช่องให้ทุนนิยมแห่งชาติผนวกเศรษฐกิจของจังหวัดระยองเข้าไปอยู่ในวงจรสินค้าของทุนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจ เช่น หลังจากการเปิดสะพานบางปะกงมีผลให้บริษัทอมเบย์เบอร์มา ได้มาสร้างโรงงานโมมันสำปะหลังชื่อ ไทยปิโকা การสร้างโรงงานมีผลให้ชาวบ้านหันมาปลูกมันสำปะหลังมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็จะลดการปลูกอ้อย ถั่ว และลดการหาของป่าลง

การสร้างถนนสุขุมวิทระยะแรกในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา มุ่งตัดถนนเลียบชายฝั่งเทือกเขาจากชลบุรีไปถึงจังหวัดตราด โดยสร้างถนนห่างจากชายฝั่งทะเลประมาณ 10 กิโลเมตร การสร้างถนนสุขุมวิทในช่วงนี้มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การผลิต คือ การสร้างถนนกระตุ้นชุมชนชายฝั่งทะเลให้ขยายพื้นที่ทำไร่ทำสวนมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งมาตั้งถิ่นฐานใกล้ถนนสุขุมวิทเพราะการคมนาคมสะดวกขึ้นจากการมีรถโดยสารเริ่มวิ่งรับส่งคน การขยายตัวของพืชเศรษฐกิจขยายตัวกว้างขวางขึ้นไปอีกระหว่างปี พ.ศ. 2490-2510 เมื่อนายทุนขอสัมปทานทำป่าไม้ในป่าดงดิบอย่างกว้างขวาง การสัมปทานป่าไม้ทำให้เกิดโรงเลื่อยสมัยใหม่จำนวนมาก โรงเลื่อยเหล่านี้ใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ รถยนต์ชักลากไม้ซุง และเรือเดินทะเลขนาดใหญ่บรรทุกไม้กระดานส่งขายกรุงเทพฯ และต่างประเทศ หลังจากตัดไม้สัมปทานแล้วนายทุนจะปล่อยให้ประชาชนในที่ต่าง ๆ เข้ามาจับจองพื้นที่ทำไร่ทำสวนโดยการซื้อสิทธิ์จากผู้บุกเบิกในราคาถูก หรือพรรคพวกลูกน้องของนายทุนอาจเข้ามาจับจองบุกเบิกป่าเสียเอง การกระทำเช่นนี้ ทำให้เกิดการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจในที่ป่าสงวนมากขึ้น โดยเฉพาะในอำเภอหนึ่งที่จัดตั้งขึ้นใหม่ของจังหวัด ส่วนการทำนาช่วงหลังการสร้างถนนสุขุมวิทได้มีการปรับเป้าหมายการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขายมากขึ้น คือ เปลี่ยนไปสู่การทำนาเพื่อ “กินเหลือขาย” และมีการจ้างทำนาแทนการลงแขกมากขึ้น ต่อมาเมื่อมีการนำทุเรียนจากบางกอกน้อยมาปลูกในจังหวัดตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 เป็นต้นมา ทำให้ชาวบ้านขยายการทำสวนมากขึ้น การขายทุเรียนจะได้ดีกว่าการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น เนื่องจากชาวสวนสามารถขายทุเรียนได้ที่ละลูก ดังนั้น ชาวบ้านจึงลดพื้นที่การทำนาลงและเพิ่มการทำสวนมากขึ้น ในที่สุดจังหวัดจึงได้เกิดเกษตรกรที่ทำสวนอย่างเดียวโดยไม่พึ่งการ

ทำนาเพราะสามารถหาเงินจากการขายทุเรียนเลี้ยงครอบครัวได้ การผลิตเพื่อขายในระยะของพัฒนาขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง เมื่อเศรษฐกิจเงินตราขยายตัวจากการใช้จ่ายของทหารอเมริกันที่สนามบินอุตะเกา การขยายตัวของการผลิตเพื่อขายพืชเศรษฐกิจในจังหวัดระยอง หลังการสร้างถนนสุขุมวิทยังคงเป็นวิธีการผลิตหลักของคนระยองส่วนใหญ่ในปัจจุบัน โดยมีลักษณะที่สำคัญคือการเป็นผู้ผลิตรายย่อยอิสระส่วนใหญ่ คนที่สำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในปัจจุบันก็คือ คนระยองส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกครอบงำจากการพึ่งพิง โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ในปัจจุบันและสามารถแสดงบทบาทในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับผลกระทบของการพัฒนาอุตสาหกรรมได้บางระดับ เนื่องจากรูปแบบการจัดตั้งของผู้ผลิตทางการเกษตรในประเทศไทยยังคงผูกพันอยู่กับระบบเครือญาติและชุมชนท้องถิ่นมากกว่าถิ่นที่อาศัยการพบหน้าค่าตา (Face-to-face relationship) มากกว่าการจัดตั้งกลุ่มที่เป็นทางการหรือแม้มีรูปแบบของกลุ่มที่เป็นทางการ (เช่น สมาคม มูลนิธิ) ก็มีเนื้อหาเป็นแบบความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นหลัก ซึ่งมีผลให้กลุ่มเกษตรกรมีการขับเคลื่อนนโยบายอย่างมีข้อจำกัด ระบบเศรษฐกิจของจังหวัดระยองในช่วงนี้ได้เปลี่ยนแปลงเมื่อมีการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาฯ ชายฝั่งทะเลตะวันออกในกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาอุตสาหกรรมตามแผนในระยะแรกของโครงการพัฒนาฯ ชายฝั่งทะเลตะวันออกตั้งแต่ พ.ศ. 2525-2537 เนื่องจากโครงการฯ ระยะแรกให้ความสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก เช่น อุตสาหกรรมปิโตรเคมี การกลั่นน้ำมัน เคมีภัณฑ์และปุ๋ยเคมี รถยนต์ และอิเล็กทรอนิกส์ (สำนักงานนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด, 2550, หน้า 5-10) แต่การพัฒนาอุตสาหกรรมระยะแรกไม่สามารถเติบโตทะยานขึ้น (Take-off) ได้ตามแผน เนื่องจากรัฐบาลไทยประสบภาวะเศรษฐกิจถดถอยในช่วงดังกล่าว

การขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์มีผลให้อุตสาหกรรมในโครงการฯ ทะยานขึ้นในทศวรรษ 2530 เมื่อมีการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติหลังการฟื้นตัวทางการเงินของระบบทุนนิยมโลก การฟื้นตัวทางการเงินทำให้ค่าเงินเยนแข็งตัวเกือบเท่าตัวและไปกระทบต่อการแข็งตัวของเงินในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ของเอเชียด้วย กลุ่มประเทศดังกล่าว โดยเฉพาะญี่ปุ่น ฮองกง และไต้หวัน จึงต้องหาฐานการผลิตนอกประเทศที่มีค่าแรงถูก การหลั่งไหลเข้ามาของเงินทุนจากประเทศดังกล่าวเข้ามาในโครงการชายฝั่งทะเลตะวันออก ทำให้อุตสาหกรรมในจังหวัดระยองขยายตัวขึ้นมาตามลำดับ เช่น พบว่าในปี 2531 จังหวัดระยองมีโรงงานอุตสาหกรรมเพียง 421 โรง แต่เมื่อมาถึงปี พ.ศ. 2545 โรงงานได้เพิ่มขึ้นเป็น 1,379 โรง หรือเพิ่มขึ้นเฉลี่ยปีละ 68 โรง ดังนั้น ทุนจากต่างชาติจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลให้ทุนอุตสาหกรรมพัฒนาขึ้นจนกลายเป็นทุนหลักครอบงำเศรษฐกิจของจังหวัด กล่าวคือ เกิดสภาพที่ “อุตสาหกรรมเป็นตัวจุดเศรษฐกิจของจังหวัด” การขยายตัวของอุตสาหกรรมในจังหวัดระยอง สะท้อนให้เห็นถึง

การครอบงำของวิธีการผลิตแบบทุนนิยมอย่างเด่นชัด โดยการเข้าไปแทรกแซงภาคเกษตรของจังหวัด กล่าวคือ เกิดการสูญเสียที่ดินของเกษตรกรจากการใช้กฎหมายบังคับเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างนิคมอุตสาหกรรม เช่น พบว่ามีการเวนคืนที่ดินที่ผ่านมาถึง 20,000 ไร่ ในราคาไร่เพียง 1-2 หมื่นบาท นอกจากนี้การสูญเสียที่ดินจึงมาจากการขายที่ดินให้แก่นายทุนแก่งำไรที่ดิน เพื่อลดปัญหาหนี้สินจากการทำพืชเศรษฐกิจ และยังขายที่ดินซึ่งได้รับมลพิษจากโรงงานจนไม่อาจจะทำการเกษตรเดิมได้แล้ว

ทุนโลกาภิวัตน์

จากการขยายตัวของเศรษฐกิจในจังหวัดระยองต่อเนื่องกว่า 5 ทศวรรษ รัฐบาลได้วางยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดระยองให้เป็นฐานเศรษฐกิจในภูมิภาค ส่งผลให้มีการขยายการลงทุนอย่างกว้างขวาง ทุนต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาลงทุนในพื้นที่จังหวัดระยองอย่างกว้างขวาง เศรษฐกิจของจังหวัดทะยานเข้าสู่โลกาภิวัตน์เต็มรูปแบบ จนกล่าวได้ว่าจังหวัดระยองเป็นจังหวัดที่เข้าสู่โลกาภิวัตน์เป็นจังหวัดแรกในภูมิภาค การวางยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนนิยมของรัฐบาลไทยได้กำหนดแนวทางการพัฒนาจังหวัดระยองให้เป็นศูนย์กลางความเจริญแห่งใหม่เป็นศูนย์กลางบริการมาตรฐานการศึกษาและวิจัยด้านเทคโนโลยี และกำหนดให้ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นประตูทางออกให้กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการส่งสินค้าออกไปจำหน่ายต่างประเทศโดยไม่ต้องผ่านกรุงเทพฯ รัฐบาลจึงได้ดำเนินการจัดเตรียมระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานไว้อย่างสมบูรณ์และกำหนดพื้นที่บริเวณมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง เป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรม เป็นเมืองอุตสาหกรรมใหม่ของประเศมีเนื้อที่ทั้งหมด 10,000 ไร่ เป็นพื้นที่สำหรับอุตสาหกรรม 8,000 ไร่ มีท่าเรือนำลิขนส่งสินค้าที่สามารถรับเรือขนาด 20,000 ตัน 1 ท่า และท่าขนส่งวัสดุเหลวที่สามารถรับเรือขนาด 8,000 ตัน 2 ท่า เป็นที่ตั้งของอุตสาหกรรมที่สำคัญ ๆ คือ โรงแยกก๊าซธรรมชาติ กลุ่มอุตสาหกรรมปิโตรเคมี และอุตสาหกรรมปุ๋ยเคมี จังหวัดระยองจึงมีศักยภาพสูงในส่วนของการลงทุนด้านอุตสาหกรรม

นอกจากนี้จังหวัดระยองยังได้รับการกำหนดเขตการส่งเสริมการลงทุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนให้อยู่ในเขต 3 ของการส่งเสริมการลงทุนซึ่งได้เปรียบกว่าจังหวัดปริมณฑล ส่งผลให้จังหวัดระยองมีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว จังหวัดระยองมีนิคมอุตสาหกรรม ชุมชนอุตสาหกรรม สวนอุตสาหกรรม รวมทั้งสิ้น 23 แห่ง เนื้อที่ประมาณ 40,000 ไร่ มีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 1,944 แห่ง จำนวนคนงานรวม 159,824 คน อุตสาหกรรมของจังหวัดระยองมีหลากหลายประเภท เช่น การผลิตรถยนต์ ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ แปรรูป สินค้าเกษตร การผลิตไฟฟ้า การผลิตสารเคมี ซึ่งสร้างมูลค่ารวมในแต่ละปีเกือบ 1 ใน 3 ของงบประมาณรายจ่ายประเทศไทย

สรุปได้ว่า จังหวัดระยองมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องจากในอดีต จากการยังชีพที่ต้องดำรงชีวิตภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นที่มุ่งหาปัจจัย 4 เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสำคัญ ได้แก่ การปลูกข้าว ทำประมงน้ำตื้น ทอผ้า หางของป่า และเลี้ยงวัวควายเพื่อใช้ไถนา เนื่องจากเทคโนโลยีอยู่ในระดับต่ำ แต่เมื่อมีการสร้างถนนสุขุมวิทและสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกงเป็นสะพานเชื่อมทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น จากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อขาย “กินเหลือขาย” และนับตั้งแต่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้โครงการพัฒนาฯ ชายฝั่งทะเลตะวันออก จากการขยายตัวของเศรษฐกิจในจังหวัดระยองต่อเนื่องกว่า 5 ทศวรรษ รัฐบาลได้วางยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดระยองให้เป็นฐานเศรษฐกิจในภูมิภาค ส่งผลให้มีการขยายการลงทุนอย่างกว้างขวาง ทุนต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาลงทุนในพื้นที่จังหวัดระยองอย่างกว้างขวาง เศรษฐกิจของจังหวัดทะยานเข้าสู่โลกาภิวัตน์เต็มรูปแบบจนกล่าวได้ว่า จังหวัดระยองเป็นจังหวัดที่เข้าสู่โลกาภิวัตน์เป็นจังหวัดแรกในภูมิภาค การพัฒนาทุนนิยมของรัฐบาลไทยได้กำหนดแนวทางการพัฒนาจังหวัดระยองให้เป็นศูนย์กลางความเจริญแห่งใหม่ เป็นศูนย์บริการมาตรฐานการศึกษาและวิจัยด้านเทคโนโลยี และกำหนดให้ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเป็นประตูทางออกให้กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการส่งสินค้าออกไปจำหน่ายต่างประเทศโดยไม่ต้องผ่านกรุงเทพฯ รัฐบาลได้ดำเนินการจัดเตรียมระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานไว้อย่างสมบูรณ์ จังหวัดระยองจึงมีศักยภาพสูงในส่วนของการลงทุนด้านอุตสาหกรรม

เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาข้อมูล ตำรา บทความ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษา จังหวัดระยอง สามารถสรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

อารี จันแก้ว (2553) ได้ศึกษาเรื่องการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อ 1. พัฒนาการรูปแบบการผลิตยางพารา 2. ลักษณะการผลิต และการตลาดยางแผ่นดิบและน้ำยางสด 3. การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและผลิตน้ำยางสด และ 4. ความสัมพันธ์ระหว่างผลิตภัณฑ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สินกับทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบและผลิตน้ำยางสด

ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพารา มีการพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบผลผลิตยางพาราอย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดและ

การพัฒนาของอุตสาหกรรมยาง การพัฒนารูปแบบผลผลิตยางพาราในพื้นที่วิจัยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค คือ 1. ยุคป่ายาง 2. ยุคสวนยางสงเคราะห์ และ 3. ยุคลักษณะการผลิต และครัวเรือนทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีขั้นตอนการผลิตมากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด และขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลางในพื้นที่

ด้านการดำรงชีพ พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบประสบปัญหา การขาดแคลนน้ำในการผลิต และขั้นตอนการผลิตยุ่งยากในขณะที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดประสบปัญหาเปอร์เซ็นต์น้ำยาง และการรับรู้ข่าวสารยางพารา ครัวเรือนทั้งสองกลุ่มมีทุน/ทรัพย์สินของครัวเรือนที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านทุนมนุษย์และทุนทางการเงิน ครัวเรือนทั้งสองกลุ่มได้รับนโยบายและการส่งเสริมไม่แตกต่างกัน ด้านกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของเกษตรกรมีความแตกต่างกัน ในกลยุทธ์การปรับรูปแบบและวิธีการผลิต สำหรับผลลัพธ์ของการดำรงชีพ ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบมีรายได้ เงินออม และความสามารถในการชำระหนี้ มากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด แต่ครัวเรือนทั้งสองกลุ่มมีความเพียงพอในความเป็นอยู่

ความสัมพันธ์ระหว่างทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรกับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน พบว่า ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบที่มีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน ได้แก่ ประสบการณ์การทำสวนยาง จำนวนแรงงานจ้างนอกครัวเรือน เป็นต้น ในขณะที่ทุน/ทรัพย์สินในระบบการผลิตของครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์การดำรงชีพด้านการมีหนี้สิน ได้แก่ การศึกษา รายได้จากสวนยางพารา เป็นต้น

เชษฐา มุหะหมัด (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาพลวัตของการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิม ตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2520 จนถึงปี พ.ศ. 2553 และวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อศึกษาการปรับยุทธวิธีการดำรงชีพในภาวะที่ทรัพยากรประมงขาดแคลนเพื่อตอบสนองความต้องการและความปรารถนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชุมชนชายทะเล ครัวเรือนของชาวประมงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การบริโภคและค่านิยมในการดำเนินชีวิต โดยมีความต้องการทางด้านวัตถุดิบมากขึ้น การเติบโตในภาคอุตสาหกรรมทำให้ระบบการผลิตในภาคการประมงเปลี่ยนไปจากการผลิตแบบยังชีพสู่การผลิตแบบตลาด โดยที่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนเป็นอย่างมาก และได้รุกรานเข้าสู่วิถีชีวิตเกือบทุกด้านจนทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่เคยมีต้อง

ปฏิสัมพันธ์มากขึ้นตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำรงชีพของคนในชุมชนชายทะเล ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินชีวิตและต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เป็นฐานสำคัญของการดำรงชีพได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อมโทรมลง ส่งผลให้คนในชุมชนชายทะเลต้องปรับตัวและปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการและความปรารถนาที่ถูกระตุ้นให้เพิ่มขึ้นจากการพัฒนา จึงส่งผลกระทบต่อคนทุกกลุ่มอาชีพในชุมชนรวมทั้งชาวประมงขนาดเล็กที่ต้องมีการปรับตัวในภาคการประมงเพื่อแสวงหายุทธวิธีในการดำรงชีพอื่น ๆ ควบคู่กันไป เช่น การปรับใช้เครื่องมือในการประมงที่มีความถี่มากขึ้น ในขณะเดียวกันก็พยายามสร้างความหลากหลายในอาชีพเพิ่มขึ้นตามมา เนื่องจากสัตว์น้ำที่เคยมีอยู่สมบูรณ์ในอดีตได้ร่อยหรอลงไปพร้อมกับการพัฒนาประเทศที่สร้างความเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรเหล่านี้เป็นสำคัญ

พระมหาโสภณ มุลหา (2554) ได้เขียนบทความเรื่องยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ โดยมุ่งศึกษาพัฒนาการดำรงชีวิตของชุมชนและครัวเรือนเกษตรกร ตลอดจนเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ ว่าเป็นอย่างไร โดยการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้มุมมองของแนวคิดการดำรงชีพ แนวคิดทุนทางสังคม และแนวคิดการปรับตัว เพื่อศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ ในหมู่บ้านโคกกลาง ตำบลโนนสัง อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู

ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการดำรงชีวิตของชุมชนและครัวเรือนเกษตรกรทั้ง 3 ช่วง คือ ช่วงระยะเวลาก่อนการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ ช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงสู่การสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ และช่วงระยะเวลาหลังการสร้างเขื่อนอุบลรัตน์ถึงปัจจุบัน พัฒนาการดำรงชีวิตของชุมชนและครัวเรือนเกษตรกรมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาทำให้สามารถดำรงชีพได้ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง โดยมีการปรับตัว ปรับเทคนิควิถีในการสร้างยุทธศาสตร์การดำรงชีพในรูปแบบต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ยังพบว่าเงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพของชุมชนและครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์นั้นมี 8 ประการคือ นโยบายรัฐ กระแสนิยม ฤดูกาล/ภัยธรรมชาติ โรคภัยไข้เจ็บ การเปลี่ยนแปลง การอพยพ การถือครองที่ดิน และความผันผวนของราคาผลผลิต เป็นเงื่อนไขสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีพที่เข้ามาเกี่ยวข้องโดยที่ชาวบ้านไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ทำให้รูปแบบการดำรงชีวิตของชาวบ้านต้องต่อสู้ดิ้นรนอยู่ภายใต้ภาวะแนวโน้มน และบริบทความเปราะบางดังกล่าว และพบว่า การสร้างยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ อาศัยความรู้ความสามารถในการจัดการทรัพยากร/ทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทุนธรรมชาติ ทุนทางสังคม เป็นต้น นำมาใช้เป็นยุทธวิธี

ในการทำกิจกรรมและยุทธวิธีในการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดโดยการสร้างงาน อาชีพ กิจกรรม หรือสร้างรูปแบบวิธีการต่าง ๆ อันหลากหลายโดยอาศัยทรัพย์สิน/ทุนที่มีอยู่นั้น มาสนับสนุนในการประกอบอาชีพ ซึ่งยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกร/ชุมชนนี้จะก่อให้เกิดผลลัพธ์ในการดำรงชีพต่าง ๆ ตามมา คือ การมีรายได้เพิ่มขึ้น การมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การลดความอ่อนแอ การเพิ่มความมั่นคงด้านอาหาร และการเกิดความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อันก่อให้เกิดความอยู่รอดและความยั่งยืนของชุมชน

สุพัตรา โอทาศรี (2554) ได้ศึกษาเรื่องการดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย: กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี โดยการศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสถานการณ์การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย ในจังหวัดลพบุรี 2. ศึกษาเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทยในจังหวัดลพบุรี และ 3. ศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทยในจังหวัดลพบุรี ผู้ศึกษาได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญรวมทั้งสิ้น 45 คน คือ ชาวนาในจังหวัดลพบุรี จำนวน 33 คน และเจ้าหน้าที่เกษตรระดับจังหวัด และระดับเกษตรอำเภอในจังหวัดลพบุรีจำนวน 12 คน โดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษา พบว่า สถานการณ์การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทยในจังหวัดลพบุรี มีจำนวนชาวนาที่อยู่ในพื้นที่เขตชลประทานเพิ่มขึ้นจากเดิม เนื่องจากการมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ พื้นที่เหมาะสมแก่การทำนา มีเครื่องมือทางการเกษตรที่ทันสมัย ช่วยทุ่นแรงให้กับชาวนาได้ทำนาได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น อีกทั้งยังมีแรงงานภาคเกษตรที่ช่วยในการทำนาแทนชาวนาได้อีกด้วย ตลอดจนการสนับสนุนทางนโยบายการเกษตรของรัฐบาล แต่สำหรับชาวนาที่อยู่นอกเขตพื้นที่ชลประทานกลับมีจำนวนลดลงจากเดิม ทั้งนี้เพราะไม่มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ต้นทุนการทำนาก็สูงขึ้น ราคาผลผลิตตกต่ำ อีกทั้งยังประสบภัยธรรมชาติต่าง ๆ จึงทำให้ชาวนาที่อยู่นอกเขตพื้นที่ชลประทานบางส่วนเปลี่ยนไปทำไร่อ้อย เพราะว่าได้ราคาดีและมีวิธีปฏิบัติที่ง่ายกว่าการทำนา อย่างไรก็ตามจำนวนของชาวนาในจังหวัดลพบุรีในอนาคต โดยรวมอาจจะเพิ่มขึ้นเป็นเพราะความแตกต่างทางการสนับสนุนเชิงนโยบายของรัฐบาลแต่ละรัฐบาล

ในด้านเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของชาวนาไทยในจังหวัดลพบุรี สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่มปัจจัยหลัก คือ 1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของชาวนาไทย ได้แก่ ปัจจัยด้านที่ดินและแหล่งน้ำ ปัจจัยด้านวิธีการทำนา ปัจจัยด้านการเงิน ปัจจัยด้านนโยบาย และปัจจัยด้านวิถีการดำเนินชีวิต และ 2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเลิกทำนาของชาวนาไทย ได้แก่ ปัจจัยด้านการย้ายถิ่น ปัจจัยด้านความหลากหลายของอาชีพในจังหวัดลพบุรี และปัจจัยด้านการสืบทอดของลูกหลาน

ปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของชาวนาในจังหวัดลพบุรี 1. ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ และภัยทางธรรมชาติ 2. ปัญหาการแทรกแซงจากนักการเมืองท้องถิ่น 3. ปัญหาเกี่ยวกับ

เมล็ดพันธุ์ที่ไม่มีคุณภาพ 4. ความไม่แน่นอนของราคาผลผลิตและการขนส่งที่เป็นไปด้วยความลำบาก 5. ปัญหาจากการสนับสนุนเงินโยบายในลักษณะประชานิยมของรัฐบาล

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาได้แก่ 1. ควรมีการใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการปลูกพืชให้หลากหลายมากกว่าการทำนาเพียงอย่างเดียว 2. ควรส่งเสริมความรู้ให้กับชาวนาให้มีความรู้มากขึ้น 3. ภาครัฐต้องให้การสนับสนุนภาคเกษตรกรรมให้มากขึ้นและจริงจังอีกทั้งยังต้องมีการปลูกฝังอาชีพทำนา สนับสนุนแหล่งเงินทุนแก่ชาวนา

กุลวดี แก่นสันตสุขมงคล และคณะ (2555) ได้ศึกษาเรื่อง กลไกการขับเคลื่อนการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ: กรณีศึกษาเปรียบเทียบเครือข่ายลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง และเครือข่ายลุ่มน้ำประแส จังหวัดระยอง โดยการศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาสภาวะความเปราะบางของชุมชนประมงที่เป็นชุมชนเข้มแข็งในระดับชุมชนและเครือข่าย 2. เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์ในการสร้างขีดความสามารถของชุมชนประมงพื้นบ้านในการรับมือกับความแปรปรวนของสภาพอากาศ และ 3. เพื่อเสนอแนวทางการขับเคลื่อนการปรับตัวผ่านกลไกขององค์กรชุมชนและเครือข่ายทางสังคม โดยงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

การศึกษาสภาวะความเปราะบางของชุมชนประมงที่เป็นชุมชนเข้มแข็งในระดับชุมชนและเครือข่ายพบว่า ถึงแม้ระบบนิเวศชายฝั่งจะเป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางเชิงนิเวศที่สูง ชุมชนประมงพื้นบ้านทั้ง 2 ลุ่มน้ำมีความเปราะบางเชิงสังคมต่อความแปรปรวนของสภาพอากาศที่ต่ำ ประกอบกับชุมชนทั้ง 2 พื้นที่ที่มีความไวต่อผลกระทบที่ต่ำอยู่แล้ว จึงไม่ได้รับผลกระทบเพียงพอลงขั้นที่จะเกิดการเตรียมรับและปรับตัว ทั้งนี้การเปิดรับผลกระทบจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศที่ต่ำ เป็นผลมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสำคัญที่กำหนดวิถีการทำประมงที่พึ่งพาระบบนิเวศ ส่วนความไวต่อผลกระทบที่ต่ำเป็นผลมาจากความเข้มแข็งขององค์กรทางสังคมเป็นสำคัญที่กำหนดการเข้าถึงทรัพยากร การแบ่งปันผลประโยชน์ สิทธิในที่ดินทำกินและการตั้งถิ่นฐาน ส่วนศักยภาพในการรับมือกับความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศที่ต่ำนั้นเป็นผลมาจากองค์กรทางสังคมยังไม่มีบทบาทด้านนี้ในระดับชุมชน ส่วนใหญ่ครัวเรือนชาวประมงพื้นบ้านมีความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอยู่ในระดับปานกลาง ชาวประมงสามารถลดความเปราะบางได้ด้วยการลดการเปิดรับต่อผลกระทบ และเพิ่มศักยภาพในการรับมือกับความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ

ชาวประมงพื้นบ้านทั้ง 2 ลุ่มน้ำรับมือกับวิกฤตน้ำจืดปี 2554 ได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยยุทธศาสตร์ทั้ง 5 ประการคือ 1. ยุทธศาสตร์การรวมกลุ่ม 2. ยุทธศาสตร์การสำรอง 3. ยุทธศาสตร์ความหลากหลาย 4. ยุทธศาสตร์การพึ่งตลาด และ 5. ยุทธศาสตร์การย้ายที่ โดยมีลักษณะการรับมือ

กับวิกฤตที่เกิดขึ้นสามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะคือ 1. การรับมือต่อวิกฤตเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว 2. การรับมือต่อวิกฤตเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ส่วนรวม 3. การรับมือต่อวิกฤตที่ต้องการพฤติกรรมร่วม (Collective action) ดังนั้นการรับมือต่อภาวะวิกฤตอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาทั้ง 2 พื้นที่ เป็นการรับมือที่อยู่บนฐานการตัดสินใจของครัวเรือนมากกว่าชุมชน เป็นการใช้ภูมิปัญญาในระดับครัวเรือนในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การก่อรูปสถาบันทางสังคมระดับชุมชนในการรองรับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศจึงไม่เกิดขึ้นทั้ง 2 พื้นที่ ถึงแม้ทั้ง 2 พื้นที่จะเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีองค์กรชุมชนและเครือข่ายอนุรักษ์ที่เข้มแข็ง

ในส่วนของการศึกษากลยุทธ์ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านทั้ง 2 กลุ่มน้ำ ดำรงวิถีประมงด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นท่ามกลางระบบนิเวศที่มีความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยให้ชาวประมงมีการจัดการทรัพยากรประมงได้อย่างยืดหยุ่น มีการธำรงรักษาความหลากหลายในรูปแบบต่าง ๆ และมีการสร้างโอกาสในการจัดองค์กรเชื่อมประสานกับองค์กรในระดับต่าง ๆ ก่อให้เกิดความยืดหยุ่นของสังคม ชาวประมงรับมือกับวิกฤตการทำลายฐานทรัพยากรด้วยการจัดการสถาบันในระดับชุมชนและเครือข่าย โดยสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจในพลวัตของทรัพยากรและระบบนิเวศ ผนวกองค์ความรู้ทางนิเวศวิทยาเข้าสู่การปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรแบบยืดหยุ่นปรับตัว มีสถาบันที่มีความยืดหยุ่นเชื่อมโยงหลายระดับ และสามารถจัดการกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จากภายนอก การสร้างจิตความสามารถของชุมชนประมงพื้นบ้านในการรับมือกับความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศในที่นี่จึงเน้นการก่อรูปของสถาบันทางสังคม ความท้าทายประการหนึ่งคือ การก่อรูปของสถาบันทางสังคมเพื่อรองรับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเกิดขึ้นได้ยากกว่ากรณีที่ไม่เกี่ยวกับสภาพภูมิอากาศ ดังเหตุการณ์ปริมาณน้ำฝนมากในปี 2554 ส่งผลกระทบต่อวิถีประมงพื้นบ้านของทั้ง 2 กลุ่มน้ำ

กลยุทธ์ในการสร้างจิตความสามารถของชุมชนประมงพื้นบ้านในการจัดการความเสี่ยงอันเกิดจากวิกฤตต่าง ๆ ประกอบด้วย 1. การตระหนักในความเสี่ยงจากวิกฤตการทำลายฐานทรัพยากรที่เกิดขึ้น 2. ปรับประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดการความเสี่ยง 3. มีการสร้างองค์ความรู้ในเทคนิควิธีรับมือกับความเสี่ยง 4. มีการระดมทรัพยากรที่มีอยู่ และ 5. การจัดสถาบันเพื่อจัดการความเสี่ยง ที่เป็นลักษณะการเสริมศักยภาพองค์กรที่มีอยู่ให้มีความพร้อมมากขึ้นในการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมาสู่กรอบคิดในการจัดการฐานทรัพยากรอย่างยั่งยืน เพราะในทัศนะของชาวประมงพื้นบ้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติคือการปรับตัวเพื่อการดำรงชีวิตอยู่รอดอย่างยั่งยืนและรักษาฐานทรัพยากรให้มั่นคงถึงรุ่นลูกหลาน

เนตรทราย นิสสัยสุข (2556) ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด ระยอง กรณีศึกษาชุมชนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง โดยการศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ดระยอง พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ แนวทางป้องกันแก้ไขผลกระทบในด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสุขภาพ การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มตัวแทนองค์กรภาครัฐ กลุ่มตัวแทนภาคอุตสาหกรรม กลุ่มแกนนำภาคประชาชน และกลุ่มชาวบ้านดั้งเดิม รวมจำนวน 9 คน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

ด้านสิ่งแวดล้อม พบว่าจากการพัฒนาอุตสาหกรรมส่งผลกระทบ (เชิงลบ) มากที่สุด โดยเฉพาะในด้านปัญหาหุบผิงกลบขยะ ส่งกลิ่นเหม็น ปัญหารองลงมาคือ ปัญหาเรื่องการรั่วไหลของสารเคมีลงสู่อ่างเก็บน้ำ ในส่วนประเด็นเสียงและอากาศ เป็นปัญหาที่พบน้อยที่สุด

ด้านเศรษฐกิจเมื่อพิจารณาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจพบว่า ได้ส่งผลกระทบในเชิงบวก ประชากรมีงานทำเพิ่มขึ้นเมื่อจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นทำให้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอาชีพภาคเกษตรกรรมลดลง ที่ดินได้ถูกพัฒนาเป็นพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรม จึงทำให้ที่ดินมีราคาที่สูงขึ้น ซึ่งราคาที่ดินและการถือครองที่ดินนั้น รัฐไม่สามารถเข้าไปควบคุมได้ ราคาเป็นไปตามกลไกทางการตลาด และในการดำเนินนโยบายของประเทศให้ความสำคัญกับการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม ภาครัฐจึงให้ความสำคัญกับด้านเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่น

ด้านสังคม พบว่าได้ส่งผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งผลกระทบเชิงลบคือการไม่พอเพียงในระบบ โครงสร้างพื้นฐาน เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เกิดการขาดแคลนด้านสถานศึกษา ส่วนผลกระทบเชิงบวกคือ ส่งผลดีต่อผู้ประกอบการธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ราคาที่ดินมีราคาสูง

ด้านสุขภาพ พบว่าได้ส่งผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ผลกระทบในเชิงลบคือ การส่งกลิ่นเหม็นของขยะอุตสาหกรรม การรั่วไหลของสารเคมีลงสู่แหล่งน้ำ การจราจรติดขัด ส่วนผลกระทบในเชิงบวกนั้นคือ ชุมชนมีการจัดการระบบสาธารณสุขของชุมชนเป็นอย่างดี สนใจในเรื่องความเป็นอยู่ ประชากรผู้สูงอายุ และสุขภาพของชาวบ้านในชุมชนมากยิ่งขึ้น

แนวทางแก้ไขและข้อเสนอแนะ คือ การก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมขึ้นมานั้น ควรให้ประชาชนผู้ที่ได้รับผลกระทบ มีส่วนร่วมเสนอความต้องการของประชาชน และการดำเนินการแก้ไขจากภาครัฐควรทำอย่างจริงจัง ภาคอุตสาหกรรมที่ก่อเกิดปัญหา ควรมีมาตรการและนโยบายที่ดีในการแก้ไขปัญหา การประกอบธุรกิจของภาคเอกชน ควรประกอบธุรกิจให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และให้กระทบต่อส่วนรวมน้อยที่สุด ควรการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการ

ขยายตัวในภาคอุตสาหกรรม และควรมหามาตรการในการป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพของชุมชน เพื่อการอยู่ร่วมกันของภาคประชาชนกับภาคอุตสาหกรรม

ธนิต โดคติเทย์ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส จังหวัดระยอง โดยการศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาของชุมชน ครอบคลุมตั้งแต่ พ.ศ. 2452 ถึง พ.ศ. 2552 ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนปากน้ำประแสมีพัฒนาการที่แบ่งออกได้เป็น 3 ยุค คือ ในยุคของการผลิตเพื่อยังชีพ ชุมชนทำการผลิตเพื่อหล่อเลี้ยงภายในครัวเรือนเป็นหลัก ภายหลังการขยายตัวของระบบตลาดและนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในต้นทศวรรษที่ 2500 โดยมีการส่งเสริมและปรับเปลี่ยนเครื่องมือจับสัตว์น้ำ ชาวประมงปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต เข้าสู่การทำประมงเพื่อการค้าเพื่อตอบสนองความต้องการทางการตลาด ชาวประมงส่วนใหญ่เป็นผู้ผลิตอิสระรายย่อย ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก การเปลี่ยนเข้าสู่ยุคของการผลิตเชิงพาณิชย์ การลดลงของสัตว์น้ำ ชาวประมงต้องปรับเปลี่ยนปัจจัยด้านการผลิตให้มีประสิทธิภาพสูง เพื่อออกจับสัตว์น้ำ ภาคประชาชนได้มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายบนฐานทรัพยากร แนวทางการพัฒนาชุมชนประมงจำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ แนวทางการพัฒนาเชิงโครงสร้างทางประมง และแนวทางการพัฒนาชุมชนปากน้ำประแส

มูนิเร๊ะ เจะแต (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูโศ-สุโหงป่าดี กรณีศึกษา: ชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะ ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูโศ-สุโหงป่าดี ในประเด็นปัญหา การเข้าถึงและการจัดการทรัพยากร แนวทางการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านมาแฮและชุมชนบ้านปะลุกาสาเมาะก่อนและหลังการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูโศ-สุโหงป่าดี ในปี พ.ศ. 2542

ผลการวิจัยพบว่า ก่อนการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูโศ-สุโหงป่าดี ในปี พ.ศ. 2542 ชาวบ้านมีการปรับตัวอย่างเชิงซ้ำแบบค่อยเป็นค่อยไป และมีการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติบนภูเขานูโตเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายได้จากสวนยางพาราและสวนดง (สวนผลไม้รวม) ชาวบ้านทุกคนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรภายใต้แนวทางการอนุรักษ์ตามระบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ การดำรงชีพในช่วงดังกล่าวมีความยั่งยืนภายใต้บริบทชุมชนที่คงเดิมปราศจากการรบกวนจากภายนอก

แต่หลังจากการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติภูโศ-สุโหงป่าดี ในปี พ.ศ. 2542 การเข้าถึงทรัพยากรถูกจำกัดด้วยกฎระเบียบจากรัฐที่ชาวบ้านไม่ให้การยอมรับ และเกิดความขัดแย้งอันเนื่อง

มากจากการทับซ้อนระหว่างที่ดินทำกินของชาวบ้านบนเขาโคกกับอุทยานแห่งชาติภูโค-สุโข่งป่าดี ชาวบ้านเกิดการปรับตัวไปพร้อมกับการเรียกร้องขอคืนสิทธิ์ในที่ดินทำกินอย่างเป็นทางการในรูปแบบการดำรงชีพมีแนวโน้มจะถอยห่างจากเกษตรกรรมมากขึ้น หรือหากยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็จำเป็นต้องทำหลายอย่างมากกว่าในช่วงก่อนมีอุทยานแห่งชาติ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันรายได้ต่อครอบครัว

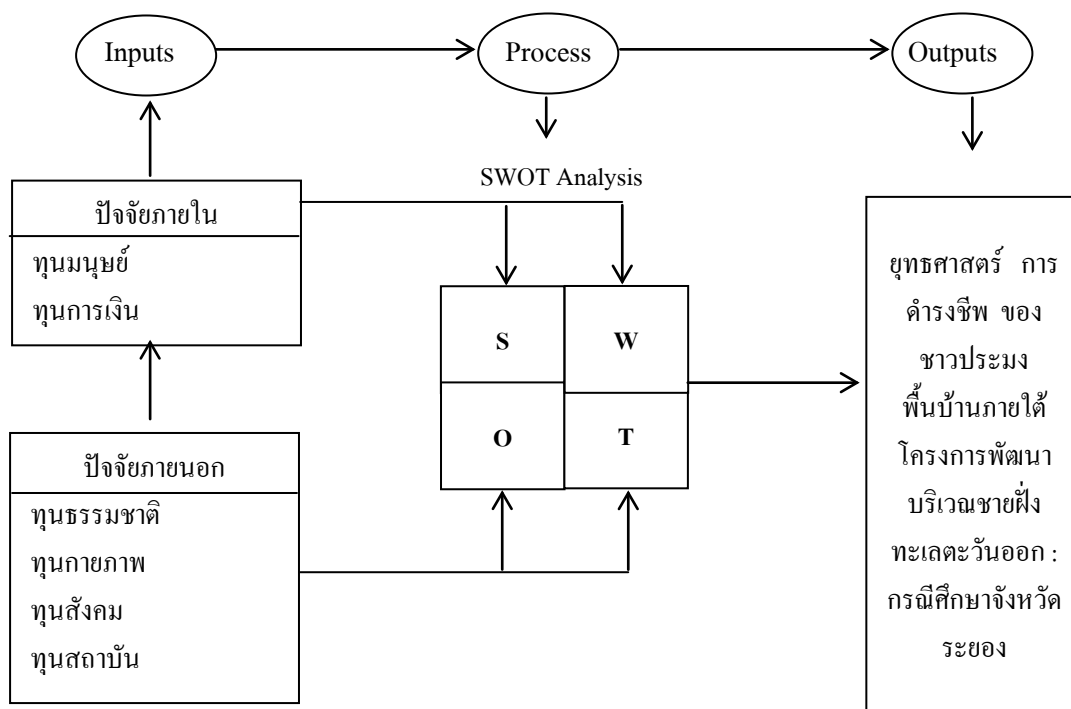
การปรับตัวเพื่อดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาทั้งในช่วงแรกที่ต้องอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ แต่ด้วยความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายอีกทั้งไม่มีข้อจำกัดในการจัดการทรัพยากรหรือมีปัจจัยภายนอกเข้ามารบกวนทำให้ชาวบ้านยังสามารถดำรงชีพได้อย่างยั่งยืน ซึ่งต่างจากช่วงหลังแม้จะมีความเจริญทางด้านวัตถุแต่ก็มาพร้อมกับปัญหาที่มีอาจหาซื้ออยู่ภายในกรอบเวลาที่กำหนดได้ ทั้งปัญหาพื้นที่ทับซ้อนกับอุทยาน ปัญหาความมั่นคงในพื้นที่ ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น

โอฬาร ถิ่นบางเตียว (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การขยายตัวของระบบธุรกิจการเมืองในระดับชุมชน: กรณีศึกษาตำบลกระแสน อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง โดยการศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของจังหวัดระยอง ผลการศึกษาพบว่า จังหวัดระยองในอดีตมีลักษณะทางเศรษฐกิจแบบยังชีพ ชาวระยองดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาทรัพยากรในท้องถิ่น มีการผลิตเพื่อมุ่งการหาปัจจัย 4 เพื่อการบริโภคในครอบครัวเป็นสำคัญ ได้แก่ การปลูกข้าว หาปลา หาของป่า และสมุนไพร เลี้ยงวัวควายเพื่อใช้ไถนา ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวบ้านภายใต้ระบบไพร่และศักดินาอยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนแรงงาน ซึ่งเป็นการพึ่งพาอาศัยกันในการดำรงชีพ เมื่อการสร้างถนนสุขุมวิทและสะพานข้ามแม่น้ำบางปะกงได้เชื่อมจังหวัดระยองเข้าสู่โลกทุนนิยม ได้ทำให้เกิดการขยายตัวของการผลิตเพื่อขายพืชเศรษฐกิจในจังหวัดระยอง มีผู้ผลิตรายย่อยอิสระส่วนใหญ่เกิดขึ้น ชาวระยองได้ขยายพื้นที่ทำไร่ทำสวนมากขึ้น มีการขยายตัวของพืชเศรษฐกิจขยายตัวกว้างขวางขึ้นไปอีกระหว่าง ปี พ.ศ. 2490-2510 เมื่อนายทุนขอสัมปทานทำป่าไม้ในป่าดงดิบอย่างกว้างขวาง การสัมปทานป่าไม้ทำให้เกิดโรงเลื่อยสมัยใหม่จำนวนมาก โรงเลื่อยเหล่านี้ใช้เลื่อยจักรขนาดใหญ่ รถยนต์ชักลากไม้ซุง และเรือเดินทะเลขนาดใหญ่บรรทุกไม้กระดานส่งขายกรุงเทพฯ และต่างประเทศ ส่วนการทำนาช่วงหลังการสร้างถนนสุขุมวิทได้มีการปรับเป้าหมายการผลิตจากการเกษตรเพื่อยังชีพไปสู่การเกษตรเพื่อขายมากขึ้นคือ เปลี่ยนไปสู่การทำนาเพื่อ “กินเหลือขาย” การผลิตเพื่อขายในระยะของพัฒนาขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง เมื่อเศรษฐกิจเงินตราขยายตัวจากการใช้จ่ายของทหารอเมริกันที่สนามบินอู่ตะเภาการขยายตัวของอุตสาหกรรมในจังหวัดระยองได้สะท้อนให้เห็นถึงการครอบงำของวิธีการผลิตแบบทุนนิยมอย่างเด่นชัด นับตั้งแต่มีนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมและ โครงการพัฒนาฯชายฝั่งทะเลตะวันออก จากการขยายตัวของเศรษฐกิจในจังหวัด

ระของต่อเนื่องกว่า 5 ทศวรรษ รัฐบาลได้วางยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดระยองให้เป็น
ฐานเศรษฐกิจในภูมิภาค ส่งผลให้มีการขยายการลงทุนอย่างกว้างขวาง และการไหลเข้าของทุน
ต่างชาติ เศรษฐกิจของจังหวัดทะยานเข้าสู่โลกาภิวัตน์เต็มรูปแบบ จนกล่าวได้ว่าจังหวัดระยองเป็น
จังหวัดที่เข้าสู่โลกาภิวัตน์เป็นจังหวัดแรกในภูมิภาค

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี ทบทวนเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
การศึกษาเรื่องยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่ง
ทะเลตะวันออก : กรณีศึกษาจังหวัดระยอง มีกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

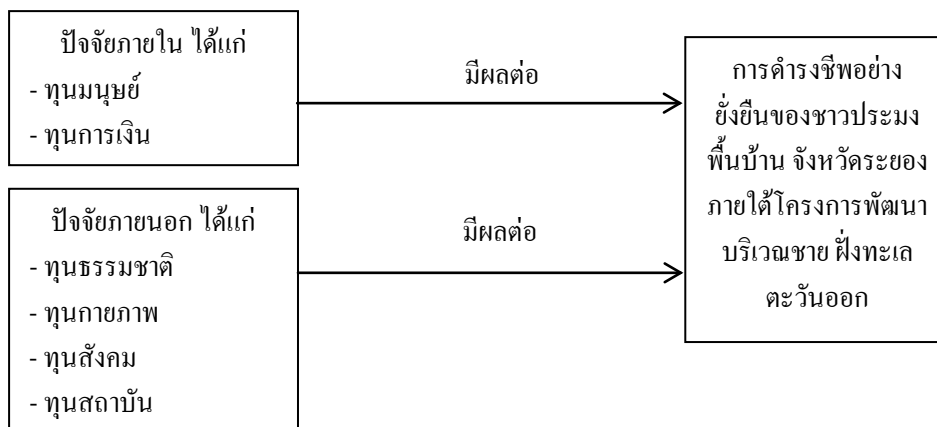

ภาพที่ 2-6 กรอบแนวคิดการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี ทบทวนเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
และสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยแล้ว สามารถตั้งสมมติฐานในการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 2-7 สมมติฐานการวิจัย

จากภาพที่ 2-7 เป็นการตั้งสมมติฐานระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกกับการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชาวประมงพื้นบ้าน ว่าปัจจัยดังกล่าวรวมถึงทุนต่าง ๆ นั้นจะมีผลในทางบวกหรือทางลบต่อการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชาวประมงพื้นบ้าน ดังนั้นการตอบสมมติฐานการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะตอบสมมติฐานผ่านผลการศึกษาที่ได้ผ่านกระบวนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกตามหลัก SWOT Analysis ว่ามีผลอย่างไรต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง เป็นการวิจัยเชิงผสมระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการศึกษาตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

การศึกษาเชิงปริมาณ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
3. วิธีการสร้างเครื่องมือ
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเชิงคุณภาพ

1. รูปแบบของการวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. ความเชื่อถือได้ของเครื่องมือ
6. การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์

การศึกษาเชิงปริมาณ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดระยอง จำนวน 1,600 ราย ซึ่งมีขั้นตอนในการสุ่มกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1. ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของทามาเน่ จากประชากร จำนวน 1,600 ราย เมื่อคำนวณแล้วได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาเป็นจำนวน 320 ราย ดังนี้

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{1 + (Ne^2)}$$

$$n = \frac{1,600}{1 + (1,600 * 0.0025)}$$

$$n = 320$$

เมื่อ n คือ จำนวนตัวอย่าง หรือขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N คือ จำนวนหน่วยทั้งหมด /ขนาดของประชากรซึ่งเท่ากับ 1,600 ราย

e คือความคลาดเคลื่อนในการสุ่มตัวอย่าง (sampling error) ในที่นี้จะกำหนดเท่ากับ ± 0.05 ภายใต้ความเชื่อมั่น 95%

ดังนั้นจึงควรใช้จำนวนตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ประมาณ 320 ราย จึงจะยอมรับได้

2. เทคนิคการสุ่มตัวอย่าง จะใช้วิธีการคำนวณกลุ่มตัวอย่างจากประชากรแบบสัดส่วน (ดังตารางที่ 3-1) จากนั้นจะนำกลุ่มตัวอย่างที่ได้มาสุ่มแบบบังเอิญอีกครั้งจาก ชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดระยอง

ตารางที่ 3-1 กลุ่มตัวอย่างจากประชากรแบบสัดส่วนตามพื้นที่การศึกษาจังหวัดระยอง

พื้นที่การศึกษาในเขต จังหวัดระยอง	จำนวนชาวประมงพื้นบ้าน/ราย	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง/ราย
อำเภอเมืองระยอง	1,043	209
อำเภอแกลง	397	79
อำเภอบ้านฉาง	160	32
รวม	1,600	320

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิดจากทฤษฎี เอกสารต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคล ของผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้แบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check list) เพื่อเลือกตอบตามระดับการวัดข้อมูลประเภทนามบัญญัติ (Nominal scale) และการวัดข้อมูลประเภทลำดับ (Ordinal scale) จำนวน 7 ข้อ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนรุ่นที่สืบทอดกันมาในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน และรายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายโดยประมาณ จากการทำประมงพื้นบ้านในระยะเวลา 1 ปี

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ที่ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านบวก และด้านลบต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง มีลักษณะเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Likert scale) จำนวน 76 ข้อ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อนำไปอภิปรายผลและประกอบการจัดทำยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

วิธีการสร้างเครื่องมือ

การสร้างแบบสอบถามเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มีรายละเอียดดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากตำรา เอกสาร บทความ ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อประกอบการสร้างแบบสอบถาม

2. สร้างแบบสอบถามขึ้นตามกรอบข้อมูลที่ต้องการศึกษา โดยใช้คำจำกัดความหรือนิยามปฏิบัติการตามตัวแปรที่กำหนดไว้เป็นหลักในการสร้างคำถามต่าง ๆ ให้ครอบคลุมตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด เพื่อให้แบบสอบถามสามารถวัดได้ในสิ่งที่ต้องการจะวัด (Validity)

3. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น พร้อมทั้งคำจำกัดความหรือนิยามปฏิบัติการของตัวแปรเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ได้แก่ อาจารย์ ดร.ภัสรินทร์ พวงเดือน และผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ผศ.ดร.ธีระ กุลสวัสดิ์ และ ผศ.ดร.เขมมาวี รักชูชีพ เพื่อพิจารณาตรวจสอบว่านิยามและแบบสอบถามที่สร้างขึ้นนี้มีความชัดเจนถูกต้องหรือไม่ รวมทั้งการพิจารณาสำนวนภาษาที่ใช้ในข้อความว่าสอดคล้องกับลักษณะที่ต้องการจะวัดหรือไม่ เพื่อให้เครื่องมือมีความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ซึ่งได้ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ของมาตรวัดตัวแปรต่าง ๆ ดังตาราง 3-2

ตารางที่ 3-2 ค่า IOC ของแบบสอบถาม

มาตรวัด	ค่า IOC
ความสามารถ (Capacities) ในการดำรงชีพ (จำนวน 37 ข้อ)	1.00 ทุกข้อ
ทรัพย์สิน (Assets) ในการดำรงชีพ (จำนวน 19 ข้อ)	1.00 ทุกข้อ
กิจกรรม (Activities) ในการดำรงชีพ (จำนวน 20 ข้อ)	1.00 ทุกข้อ

จากตารางที่ 3-2 พบว่า แบบสอบถามที่สร้างขึ้นที่ผ่านการพิจารณาต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว มาตรวัดมีค่า IOC อยู่ที่ 1.00 สรุปได้ว่าทุกมาตรวัดมีความตรงเชิงเนื้อหา

4. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น ก่อนนำไปทดลองใช้ (Try-out)

5. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดสอบความเที่ยง (Reliability) ในภาคสนามกับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มประชากรของการศึกษาที่มีใช้กลุ่มตัวอย่างจริงของการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 ราย ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จังหวัดชลบุรี เนื่องจากจังหวัดระยองและจังหวัดชลบุรี เป็นจังหวัดที่มีอาณาเขตติดต่อกัน มีสภาพภูมิประเทศที่เป็นชายฝั่งทะเลเหมือนกัน จึงมีลักษณะการประกอบอาชีพตามแนวชายฝั่งโดยการทำประมงพื้นบ้านเช่นเดียวกัน อีกทั้งมีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลและเป็นหนึ่งในสามจังหวัด (จังหวัดระยอง จังหวัดชลบุรี และจังหวัดฉะเชิงเทรา) ที่อยู่ในพื้นที่เป้าหมายของโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลตะวันออกเช่นกัน จึงเห็นว่าเป็นสถานที่ที่สมควรแก่การทดสอบแบบสอบถาม แล้วนำมาคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ซึ่งจะแสดงถึงระดับของความเที่ยงของแบบสอบถาม โดยผลการวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นจากแบบสอบถามที่ผ่านการคัดเลือก ผลที่ได้จะแสดงถึงระดับความคงที่ของแบบสอบถาม โดยจะมีค่าระหว่าง $0 \leq \alpha \leq 1$ ค่าที่ใกล้เคียงกับ 1 แสดงว่ามีความเชื่อมั่นสูง

เกณฑ์การแปลผลค่าความเชื่อมั่น (เกียรติสุดา ศรีสุข, 2552, หน้า 144) มีดังนี้

0.00 – 0.20 หมายถึง มีความเชื่อมั่นต่ำมาก/ ไม่มีเลย

0.21 – 0.40 หมายถึง มีความเชื่อมั่นต่ำ

0.41 – 0.70 หมายถึง มีความเชื่อมั่นปานกลาง

0.71 – 1.00 หมายถึง มีความเชื่อมั่นสูง

ความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม หรือ ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ที่ยอมรับจะต้องมีค่ามากกว่าหรือเท่ากับ 0.70 ขึ้นไป โดยในการทดสอบได้ค่า = 0.916 ดังตารางที่ 3.3

วิเคราะห์ความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยสัมประสิทธิ์อัลฟาครอนบาค (α – Cronbach) ดังนี้

ตารางที่ 3-3 ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.916	76

6. แก้ไขแบบสอบถาม โดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ อีกครั้ง จากนั้นจึง
ดำเนินการนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 320 ชุด
ซึ่งสามารถจัดเก็บแบบสอบถามกลับมาได้ทั้งหมด เป็นจำนวน 320 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้สามารถเก็บข้อมูล ได้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบ
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยและทีมงาน ทำความเข้าใจในเรื่องของตัวแบบสอบถาม
2. ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดระยอง
จำนวน 320 ราย โดยผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดในการเก็บข้อมูลและแนะนำการตอบ
แบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่าง โดยอาศัยวิธีการพูดคุยเพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อผู้ตอบ
แบบสอบถาม เน้นให้เห็นประโยชน์ที่ได้รับในการวิจัย

3. ตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูลในแบบสอบถาม

4. นำแบบสอบถามมาแปลข้อมูลที่ได้เป็นรหัสพร้อมบันทึกข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์

5. การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากแหล่งทุติยภูมิ (ตำรา บทความ งานวิจัยต่าง ๆ
วิทยานิพนธ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์) และจากแบบสอบถามได้กระทำในช่วงระยะเวลาตั้งแต่วันที่
15 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 ถึง วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2560

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การประมวลผลข้อมูล ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ ในการวิเคราะห์ข้อมูล
โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 1.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์และความถูกต้องของแบบสอบถามหลังจากดำเนินการ
เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้แบบสอบถามที่ได้รับคำตอบที่สมบูรณ์ครบตามจำนวนที่ระบุไว้

- 1.2 บันทึกข้อมูลที่เป็นรหัสลงในแบบบันทึกข้อมูล และเครื่องคอมพิวเตอร์ตามลำดับ

- 1.3 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์

- 1.4 ประมวลผลข้อมูลตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาวิจัย

2. การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้

- 2.1 วิเคราะห์สภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณ
ชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ด้วยคุณลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่
ทำการสำรวจ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์โดยจำแนกกลุ่มตัวอย่างตาม เพศ อายุ สถานภาพ
ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนรุ่นที่สืบทอดกันมาในการประกอบอาชีพ

ประมงพื้นบ้าน และรายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายโดยประมาณ จากการทำประมงพื้นบ้านในระยะเวลา 1 ปี ด้วยสถิติความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

2.2 วิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง จากแบบสอบถามโดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนตามมาตรวัดประเมินค่าแบบลิเคิร์ต (Likert rating scale) (สัจจา โสภา, 2556) มีการวัดระดับ 5 ระดับ ดังนี้

คำตอบ	ค่าคะแนน (Interval Scale)
น้อยที่สุด	1
น้อย	2
ปานกลาง	3
มาก	4
มากที่สุด	5

การวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายเพื่อจัดระดับค่าเฉลี่ยออกเป็นช่วง โดยการหาอันตรายภาคชั้น ดังนี้

$$\begin{aligned} \text{อันตรายภาคชั้น} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} \\ &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= 0.8 \end{aligned}$$

การวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ใช้การคำนวณค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2546) และนำมาจัดระดับโดยใช้เกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	ระดับผลกระทบ
1.00-1.80	น้อยที่สุด
1.81-2.60	น้อย
2.61-3.40	ปานกลาง
3.41-4.20	มาก
4.21-5.00	มากที่สุด

การศึกษาเชิงคุณภาพ

รูปแบบของการวิจัย

การศึกษาในส่วนของเชิงคุณภาพ โดยเป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การเก็บข้อมูลโดยการใช้วิธีการสังเกตและสัมภาษณ์แบบเจาะลึกดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารเป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ทั้งที่เป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานการวิจัยและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการค้าธงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

2. การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เป็นวิธีในการเก็บข้อมูล เนื่องจากเป็นวิธีวิจัยที่เหมาะสมกับการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในความคิดและพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยสามารถค้นหาและรวบรวมความรู้เชิงลึกตามประเด็นที่ต้องการศึกษาได้อย่างลึกซึ้ง การวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาตามปรากฏการณ์ มีเป้าหมายคือความเข้าใจจากมุมมองของผู้กระทำ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม, 2547, หน้า 6) โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาทำความเข้าใจทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม, 2547, หน้า 67)

1. ผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ชาวประมงพื้นบ้าน จำนวน 6 คน ผู้นำชุมชนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 1 คน และนักวิชาการ จำนวน 1 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

2. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

2.1 ผู้วิจัยได้เตรียมการด้านความรู้เกี่ยวกับทฤษฎี แนวคิด การพัฒนาอุตสาหกรรมความรู้เกี่ยวกับอาชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ความรู้ทั่วไป โดยเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องของการค้าธงชีพต่อสภาพแวดล้อมในบริบทต่าง ๆ

2.2 ผู้วิจัยได้เตรียมความรู้ด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จรรยาบรรณของนักวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลจากตำรา และการขอคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้เข้าใจในระเบียบวิธีการวิจัย อันจะนำไปสู่การศึกษาที่ถูกต้องและครอบคลุมประเด็นที่ต้องการศึกษาให้มากที่สุด

2.3 แนวคำถามในการสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยการศึกษาประเด็นคำถาม จากการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยสร้างเป็นคำถามให้มี

ครอบคลุมตามขอบเขตของการวิจัยอันเป็นสิ่งที่ต้องการศึกษาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องเอาไว้ มีการเรียงลำดับคำถาม เนื้อหาของคำถามเป็นลักษณะของคำถามปลายเปิด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการรวบรวมข้อมูลเป็น 2 ส่วน คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร (Review data) และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field data) ดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร (Review data)

3.1.1 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ศึกษาจากตำรา เอกสาร บทความ ทฤษฎี หลักการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขตของการวิจัยและสร้างเครื่องมือวิจัย ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.1.2 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ศึกษาวิธีการสร้างคำถามในการสัมภาษณ์จากเอกสารงานวิจัย เพื่อกำหนดขอบเขตและเนื้อหา จะได้มีความชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field data)

3.2.1 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) เพื่อเปิดเผยสิ่งจูงใจ ความเชื่อ ทศนคติของผู้ตอบ โดยเตรียมคำถามถึงโครงสร้าง ลักษณะการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยการกำหนดคำถามออกเป็นประเด็นให้ครอบคลุม และสอดคล้องกับเรื่องที่ทำวิจัย ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้แสดงถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ โดยขออนุญาตในการจดบันทึกและบันทึกเสียง ระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้มีปฏิสัมพันธ์แบบต่อหน้ากับผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ และมีการทดสอบคำถามและคำตอบเพื่อเป็นแนวทางในการถามคำถามต่อไป โดยจะใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 60-90 นาที ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของผู้ให้สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แต่ละรายจะสัมภาษณ์จนกว่าจะไม่พบข้อสงสัยหรือไม่มีข้อมูลใหม่เกิดขึ้น ที่เรียกว่า ข้อมูลอิ่มตัว (Data saturation) จึงหยุดการสัมภาษณ์ ซึ่ง อดอง (2548, หน้า 233) อธิบายว่า การอิ่มตัวของข้อมูล อาจเกิดจากข้อมูลที่รวบรวมมาได้มีลักษณะแบบแผนเป็นอย่างเดียวกัน (Emergence of regularities) หรืออีกนัยหนึ่งคือข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ส่วนใหญ่มีลักษณะทับซ้อนสาระในประเด็นเดียวกัน

3.2.2 ในขณะที่สัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้การจดบันทึกสรุปสั้น ๆ เฉพาะประเด็นที่สำคัญ และเมื่อจบการสัมภาษณ์ จะทำการบันทึกข้อมูลอื่น ๆ ทันที เช่น ลักษณะท่าทาง ลักษณะน้ำเสียง ตามความเป็นจริง โดยไม่มีการตีความ นอกจากนี้ยังได้บันทึกเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้วิจัยขณะที่รวบรวมข้อมูล ซึ่งการเขียนบันทึกสรุปสั้น ๆ ดังกล่าวมีประโยชน์

สำหรับผู้วิจัยในการมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหัวข้อสรุป (องอาจ นัยพัฒน์, 2548, หน้า 232; อรุณี อ่อนสวัสดิ์, 2551, หน้า 282)

3.2.3 ข้อมูลจะถูกนำมาบันทึกและถอดเทปรายวัน เพื่อทำการตรวจสอบข้อมูลที่ไม่ชัดเจนหรือไม่ครบถ้วน เพื่อนำไปศึกษาเพิ่มเติมในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป และข้อมูลที่ได้อาจนำมาถอดเทปคำต่อคำ ประโยคต่อประโยค แล้วตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้งด้วยการฟังเทปบันทึกเสียงซ้ำ

4. ความเชื่อถือได้ของเครื่องมือ

หลังจากที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ได้นำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness) ให้ครบถ้วนทั้งด้านความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของข้อมูลดังนี้

4.1 ผู้สัมภาษณ์สร้างความสัมพันธ์อันดีต่อผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อให้เกิดความไว้วางใจในตัว ผู้วิจัย ซึ่งจะมีผลต่อความถูกต้องแม่นยำของข้อมูล (Validity) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมภาคสนามด้วยวิธีการสังเกต การสัมภาษณ์ควรที่จะมีความถูกต้อง แม่นยำและเที่ยงตรง (Reliability) ที่สุด ไม่มีการบิดเบือนไปจากความเป็นจริง

4.2 การยืนยันความถูกต้องของข้อมูล (Member checking) โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ จดบันทึกอย่างละเอียดและอธิบายอย่างชัดเจนนำกลับไปให้ผู้ให้สัมภาษณ์ยืนยันความถูกต้องของข้อมูล พิจารณาข้อมูลเป็นจริงตรงกับความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์หรือไม่

4.3 ตรวจสอบความไว้วางใจได้ของข้อมูล (Dependability) โดยการนำข้อมูลไปตรวจสอบกับอาจารย์ที่ปรึกษางานนิพนธ์เพื่อยืนยันความถูกต้องตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา

4.4 ความสามารถในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ (Transferability) โดยการเขียนระเบียบวิธีการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลและบริบทที่ต้องการศึกษาอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการเพิ่มความน่าเชื่อถือของการวิจัยที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ในบริบทที่ใกล้เคียงกัน

4.5 การยืนยันผลการวิจัย (Conformability) โดยการที่ผู้วิจัยจะเก็บเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยไว้เป็นอย่างดี พร้อมสำหรับการตรวจสอบ (Audit trail) เพื่อยืนยันว่าข้อมูลที่ได้อาจไม่มีความลำเอียงหรือเกิดจากการคิดขึ้นเองของผู้วิจัย

5. การจัดทำข้อมูลและวิเคราะห์ผล

5.1 นำข้อมูลที่ได้จากการถอดเทปและการบันทึกภาคสนามมาอ่านหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวมของข้อมูลที่ได้อีก และพิจารณาประเด็นที่สำคัญ

5.2 นำข้อมูลกลับมาอ่านอีกครั้งโดยละเอียดทุกบรรทัด และจึงตีความพร้อมทำการตั้งข้อความหรือประโยคที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับ ปัจจัยทุนมนุษย์ ทุนการเงิน ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ

ทุนสังคม ทุนสถาบัน และข้อเสนอแนะแนวทางการจัดทำยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมง
พื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

5.3 นำข้อความหรือประโยคที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาไว้กลุ่ม
เดียวกันมาจัดเป็นทั้งกลุ่มใหญ่ (Themes) และกลุ่มย่อยที่อยู่ภายใต้ความหมายของกลุ่มใหญ่ (Sub-
theme)

5.4 ใช้การเขียนบรรยายสิ่งที่ค้นพบอย่างละเอียดและชัดเจน โดยจะไม่มีการนำทฤษฎี
ไปควบคุมปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งยกตัวอย่างคำพูดประกอบคำหลักสำคัญที่ได้ เพื่อแสดง
ความชัดเจนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ภายใต้โครงการพัฒนา บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษา จังหวัดระยอง เป็นการศึกษาเชิงผสม อันเป็นผลการวิเคราะห์จากเครื่องมือ 2 เครื่องมือ คือ

1. แบบสอบถาม จำนวน 320 ชุด ผลการวิจัยสามารถนำเสนอออกเป็นส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ความหมายของสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

$\bar{X}$	แทน	ค่าเฉลี่ย
SD	แทน	ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
n	แทน	จำนวนคนในกลุ่มตัวอย่าง

2. แบบสัมภาษณ์ จำนวน 4 ชุดคำถาม ประกอบด้วย

1. ชุดคำถามของชาวประมงพื้นบ้าน
2. ชุดคำถามของเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ
3. ชุดคำถามของผู้นำชุมชน
4. ชุดคำถามของนักวิชาการ

ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ และนำเสนอผลการศึกษา ในรูปแบบของการตอบคำถามวิจัยตามวัตถุประสงค์การศึกษาในครั้งนี้ คือ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ประกอบด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ตามตัวแปรต้นทั้งหมด

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ด้วยแบบสอบถาม

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ด้วยแบบสัมภาษณ์

3. การวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการค้ารังสีของชาวประมงพื้นบ้าน ภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ด้วยหลัก SWOT Analysis

4. การวิเคราะห์ผลการศึกษา เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การค้ารังสีของชาวประมงพื้นบ้าน ภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ด้วยหลัก TOWS Matrix

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การค้ารังสีของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพการค้ารังสีของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการค้ารังสีตามตัวแปรต้นทั้งหมด

ตารางที่ 4-1 จำนวนและค่าร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง (n = 320)

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	231	72.2
หญิง	89	27.8
อายุ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 21 ปี	4	1.3
21-30 ปี	45	14.1
31-40 ปี	70	21.9
41-50 ปี	93	29.1
51-60 ปี	72	22.5
มากกว่า 60 ปี	36	11.3
สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
โสด	54	16.9
สมรส	232	72.5
หม้าย / หย่าร้าง	21	6.6
แยกกันอยู่	13	4.1

ตารางที่ 4-1 (ต่อ)

ระดับการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้เรียนหนังสือ	13	4.1
ประถมศึกษา	203	63.4
มัธยมศึกษาตอนต้น	65	20.3
มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.	33	10.3
อนุปริญญา / ปวส.	3	.9
ปริญญาตรีขึ้นไป	3	.9
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
อยู่คนเดียว	14	4.4
2 – 3 คน	110	34.4
4 – 5 คน	141	44.1
6 – 7 คน	49	15.3
ตั้งแต่ 8 คนขึ้นไป	6	1.9
รวม	320	100.0
จำนวนรุ่นที่สืบทอด	จำนวน	ร้อยละ
เริ่มด้วยตนเองเป็นรุ่นแรก	67	20.9
1 – 2 รุ่น	148	46.3
3 – 4 รุ่น	76	23.8
ตั้งแต่ 5 รุ่นขึ้นไป	29	9.1
รายได้หลังจากหักค่าใช้จ่าย/ปี	จำนวน	ร้อยละ
ขาดทุน	15	4.7
ไม่เกิน 50,000 บาท	128	40.0
50,001 – 100,000 บาท	116	36.3
100,001 – 150,000 บาท	38	11.9
150,001 – 200,000 บาท	14	4.4
มากกว่า 200,000 บาท	9	2.8
รวม	320	100.0

จากตารางที่ 4-1 กลุ่มตัวอย่างชาวประมงพื้นบ้านผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 72.2 โดยมีอายุเฉลี่ยระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.1 และมีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 72.5 ส่วนเรื่องการศึกษาในส่วนนี้ส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 63.4 และอาศัยอยู่ร่วมกันครัวเรือนละ 4 – 5 คน คิดเป็นร้อยละ 44.1 พบว่ามีการสืบทอดอาชีพจากบรรพบุรุษมา 1 – 2 รุ่น คิดเป็นร้อยละ 46.3 และสร้างรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายอยู่ไม่เกิน 50,000 บาท ในระยะเวลา 1 ปี ซึ่งสามารถนำผลการศึกษาเชิงปริมาณเบื้องต้นมาวิเคราะห์ต่อตามรายชื่อ ได้ดังนี้

1. เพศ จากผลการศึกษาในเชิงปริมาณ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ถึงร้อยละ 72.2 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลมีความสอดคล้องกับการสังเกตจากการลงพื้นที่ในภาคสนาม เพราะ การทำประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ต้องใช้ร่างกายที่แข็งแรงมากซึ่งต้องใช้แรงจากผู้ชาย และลักษณะการประกอบอาชีพเป็นรูปแบบครอบครัว คือ มีหัวหน้าครอบครัวซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชายเป็นคนออกทำการประมง ส่วนผู้หญิงจะเป็นผู้สนับสนุน ดูแลเรื่องงานบ้าน ดูแลเรื่องอาหาร ดูแลลูก และเป็นคนขายของที่สามีหามาได้จากทะเล แต่ก็มีบางส่วนที่ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งส่วนนี้อาจเป็นเพราะเขาอยู่ในสถานะที่เป็นหม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ หรือในกรณีที่ยังเป็นโสดอยู่ เป็นต้น

2. อายุ จากผลการศึกษาในเชิงปริมาณ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านมีอายุระหว่าง 41-50 ปี มากที่สุด ร้อยละ 29.1 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลมีความสอดคล้องกับการสังเกตจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในภาคสนาม เพราะ ส่วนใหญ่ไม่ค่อยพบเด็กรุ่นใหม่ (อายุ 18 – 25 ปี) หรือกลุ่มอายุวัยทำงาน (อายุ 25 – 35 ปี) ที่ทำอาชีพประมงพื้นบ้าน เพราะเด็กรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ผู้ปกครองส่งเข้าระบบการศึกษาเกือบทั้งหมด ส่วนกลุ่มวัยทำงานส่วนใหญ่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการตามโรงแรมหรือห้างโมเดิร์นเทรดใหญ่ ๆ คนที่ยังคงประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านอยู่จึงยังคงเป็นคนวัยประมาณ 41-50 ปี ที่มีการศึกษาค่อนข้างน้อยและได้รับการสืบทอดอาชีพนี้มาจากรุ่นปู่ตาชาย

3. สถานภาพ จากผลการศึกษาในเชิงปริมาณ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านมีสถานภาพสมรส มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 72.5 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลมีความสอดคล้องกับการสังเกตจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในภาคสนาม เพราะ ส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านจะอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวที่ค่อนข้างอบอุ่น ส่วนคำว่าสถานภาพสมรสในที่นี้หมายถึงการใช้ชีวิตคู่อยู่ด้วยกันจนสามีภรรยา อาจจะมีทั้งที่จดทะเบียนสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมายและไม่ได้จดทะเบียนสมรสก็ตาม เท่าที่สังเกตได้ไม่ค่อยมีปัญหาการหย่าร้างหรือแยกกันอยู่ ถ้าจะมีคือลักษณะของการเป็นหม้ายมากกว่า

4. ระดับการศึกษา จากผลการศึกษาในเชิงปริมาณ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านมีระดับการศึกษาประถมศึกษามากที่สุดถึงร้อยละ 63.4 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลมีความสอดคล้องกับการสังเกตจากการลงพื้นที่ในภาคสนาม เพราะ เมื่อได้เข้าไปพูดคุยกับลุง ป้า น้า อา แล้ว พวกเขากล่าว

ว่าในสมัยนั้น พวกเขาได้เรียนหนังสือกันแค่ ๒.4 เท่านั้น น้อยคนนักที่จะได้เรียนสูง ซึ่งก็สอดคล้องกับผลการศึกษาในเชิงปริมาณอีกที่ว่า ชาวประมงพื้นบ้านที่เรียนจบในระดับอนุปริญญา/ปวส. และระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป มีเพียงร้อยละ 0.9 เท่านั้นเอง เพราะคนที่มีโอกาสได้เรียนจบสูงส่วนใหญ่จะไปทำงานในสายงานอื่นที่ไม่ต้องใช้แรงงานหนักเหมือนการทำประมง จึงมีเพียงไม่ถึงร้อยละ 1 ที่เรียนจบสูงและมาทำอาชีพประมงพื้นบ้าน

5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จากผลการศึกษาในเชิงปริมาณ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านผู้ตอบแบบสอบถามมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 4 – 5 คน มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.1 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลค่อนข้างมีความสอดคล้องกับการสังเกตจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในภาคสนาม เพราะ ครอบครัวชาวประมงพื้นบ้านอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ เช่น มีพ่อ แม่ ลูก หลาน หรือ บางครอบครัวมีปู่ ย่า ตา ยาย อยู่รวมกันด้วย ลักษณะการอยู่อาศัยยังคงมีความเป็นสังคมแบบโบราณ คือ อยู่กับแบบเครือญาติ ญาติพี่น้องจะอาศัยอยู่บ้านหลังเดียวกันบ้าง บ้านคนละหลังบ้าง ถึงแม้จะแยกครอบครัว ไปอยู่บ้านคนละหลังแต่จะอยู่ไม่ไกลกันมาก ยังคงเดินทางไปมาหาสู่กันได้บ่อยครั้งด้วยรถจักรยานยนต์เพราะยังอาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน

6. การสืบทอดกันมาในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน จากผลการศึกษาในเชิงปริมาณ พบว่า ส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านมีจำนวนรุ่นที่สืบทอดกันมาในการทำประมงพื้นบ้านระหว่าง 1 – 2 รุ่น คิดเป็นร้อยละ 46.3 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลค่อนข้างมีความสอดคล้องกับการสังเกตจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในภาคสนาม เพราะ จากการพูดคุยและสอบถามในรายละเอียด ชาวประมงพื้นบ้านที่ทำประมงอยู่ในปัจจุบันจะได้รับการสืบทอดอาชีพนี้มาจากพี่น้องด้วยตนเอง รุ่นพ่อบ้าง แต่ไม่ค่อยมีที่สืบทอดมาจากรุ่นปู่มากนัก จะมีบ้างที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนก็ไม่เกินร้อยละ 10 เท่านั้น

7. รายได้ จากผลการศึกษาในเชิงปริมาณ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านมีรายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายโดยประมาณไม่เกิน 50,000 บาทต่อปีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.0 และรองลงมา มีรายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายโดยประมาณระหว่าง 50,001 – 100,000 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 36.3 ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจากการสังเกตแล้ว รายได้หลังหักค่าใช้จ่ายที่เหลือของแต่ละครัวเรือนขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันว่ามีความฟุ่มเฟือยหรือมีการเก็บออมมากน้อยเพียงใด โดยเฉลี่ยรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายต่อปีจึงน่าจะอยู่ประมาณระหว่าง 50,001 – 100,000 บาท แต่โดยภาพรวมแล้วจะไม่ค่อยมีการขาดทุนเกิดขึ้นถ้าไม่ได้เกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงมาก อีกทั้งมีบางครัวเรือนด้วยที่รู้จักการเก็บหอมรอมริบ มีทักษะการใช้เครื่องมือให้ตรงตามแต่ละฤดูกาล สร้างโอกาสโดยการหารายได้เสริมจากการทำประมง เช่น การรับเครื่องมือและอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการทำประมงมาขายให้ชาวประมงพื้นบ้านด้วยตนเอง เป็นต้น จนสามารถสร้างฐานะได้ในระดับร่ำรวย

ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการค้ารังสีของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ภูมิภาคศึกษาจังหวัดระยอง ประกอบด้วย

1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ด้วยแบบสอบถาม ซึ่งเป็นคำถามเกี่ยวกับ “ทุน” เพื่อใช้ในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดระยอง ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ ทุนสังคม ทุนสถาบัน สำหรับ 3 ส่วน ประกอบด้วย ความสามารถในการดำรงชีพ ทรัพย์สินในการดำรงชีพ และกิจกรรมในการดำรงชีพ ซึ่งมีจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 320 ราย โดยเป็นลักษณะการอ่านคำถามแล้วขีดเครื่องหมายถูกในช่องที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังตารางที่ 4-2

ส่วนที่ 1 ความสามารถ (Capacities) ในการดำรงชีพ

ตารางที่ 4-2 สภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ภูมิภาคศึกษาจังหวัดระยอง

ประเด็น	ระดับความสามารถ จำนวน (ร้อยละ)					$\bar{X}$	SD	แปล ความ หมาย	ลำดับ ที่
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ด้านทุนมนุษย์ (Human capitals)									
1. ท่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการทำประมงพื้นบ้าน	47 (14.7)	125 (39.1)	132 (41.3)	15 (4.7)	1 (0.3)	3.63	.80	มาก	2
2. ท่านมิได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น	40 (12.5)	128 (40.0)	118 (36.9)	28 (8.8)	6 (1.9)	3.52	.88	มาก	5
3. ท่านให้คำแนะนำกับผู้ประกอบอาชีพประมงคนอื่น ๆ และผู้ที่สนใจด้านการประมงพื้นบ้านได้	28 (8.8)	117 (36.6)	143 (44.7)	28 (8.8)	4 (1.3)	3.42	.81	มาก	6
4. ท่านสืบค้นข้อมูลใหม่ ๆ แล้วนำมาพัฒนาการประกอบอาชีพประมง	34 (10.6)	74 (23.1)	135 (42.2)	55 (17.2)	22 (6.9)	3.13	1.04	ปานกลาง	8
5. ท่านริเริ่มสร้างอุปกรณ์จับสัตว์น้ำใหม่ ๆ	29 (9.1)	59 (18.4)	107 (33.4)	85 (26.6)	40 (12.5)	2.85	1.13	ปานกลาง	10

ตารางที่ 4-2 (ต่อ)

ประเด็น	ระดับความสามารถ					$\bar{X}$	SD	แปล ความ หมาย	ลำ ดับ ที่
	จำนวน (ร้อยละ)								
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด				
ด้านทุนมนุษย์ (Human capitals)									
7. ท่านวิเคราะห์ทิศทางลม กระแสน้ำและสภาพอากาศได้	47 (14.7)	134 (41.9)	111 (34.7)	23 (7.2)	5 (1.6)	3.60	.87	มาก	4
8. ท่านดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง ตลอดเวลา	56 (17.5)	136 (42.5)	92 (28.8)	34 (10.6)	2 (0.6)	3.65	.91	มาก	1
9. ท่านมีวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วยใน เบื้องต้นด้วยตนเอง	34 (10.6)	86 (26.9)	152 (47.5)	42 (13.1)	6 (1.9)	3.31	.89	ปานกลาง	7
10. ท่านรักษาอาการเจ็บป่วยที่เกิด จากการทำงานให้หายขาดได้	23 (7.2)	56 (17.5)	140 (43.8)	82 (25.6)	19 (5.9)	2.94	.97	ปานกลาง	9
รวมด้านทุนมนุษย์	-	-	-	-	-	3.36	0.92	ปานกลาง	2
ด้านทุนการเงิน (Financial capitals)									
11. ท่านประมาณการรายได้จากการ ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านได้	20 (6.3)	88 (27.5)	179 (55.9)	29 (9.1)	4 (1.3)	3.28	.76	ปานกลาง	1
12. ท่านจัดสรรค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ได้ เหมาะสมกับรายรับ	21 (6.6)	80 (25.0)	175 (54.7)	40 (12.5)	4 (1.3)	3.23	.79	ปานกลาง	2
13. ท่านออมเงินได้เพียงพอกับภาวะ ฉุกเฉินในอนาคต	20 (6.3)	56 (17.5)	134 (41.9)	94 (29.4)	16 (5.0)	2.90	.95	ปานกลาง	5
14. ท่านนำรายได้มาชำระค่าใช้จ่าย และหนี้สินต่าง ๆ ได้ตรงตามเวลา	30 (9.4)	72 (22.5)	138 (43.1)	67 (20.9)	13 (4.1)	3.12	.97	ปานกลาง	4
15. ท่านสามารถจัดซื้ออุปกรณ์การ ทำประมงพื้นบ้านได้ตามที่ต้องการ	20 (6.3)	86 (26.9)	154 (48.1)	52 (16.3)	8 (2.5)	3.18	.86	ปานกลาง	3
รวมด้านทุนการเงิน	-	-	-	-	-	3.14	.86	ปานกลาง	4
ด้านทุนธรรมชาติ (Natural capitals)									
16. สัตว์น้ำสามารถขยายพันธุ์เพิ่ม ปริมาณได้ตามธรรมชาติ	19 (5.9)	80 (25.0)	150 (46.9)	56 (17.5)	15 (4.7)	3.10	.91	ปานกลาง	2
17. สัตว์น้ำได้รับการดูแลและ อนุรักษ์จากหน่วยงานและฝ่ายต่าง ๆ	37 (11.6)	71 (22.2)	151 (47.2)	49 (15.3)	12 (3.8)	3.22	.96	ปานกลาง	1

ตารางที่ 4-2 (ต่อ)

ประเด็น	ระดับความสามารถ					$\bar{X}$	SD	แปล ความหมาย	ลำดับ ที่
	จำนวน (ร้อยละ)								
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
18. ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลสามารถฟื้นตัวได้ตามฤดูกาล	15 (4.7)	59 (18.4)	153 (47.8)	73 (22.8)	20 (6.3)	2.92	.92	ปานกลาง	3
รวมด้านทุนธรรมชาติ	-	-	-	-	-	3.08	.93	ปานกลาง	5
ด้านทุนกายภาพ (Physical capitals)									
19. เครื่องมือจับสัตว์น้ำของประมงพื้นบ้านเหมาะสมกับขนาดและฤดูกาลของสัตว์น้ำ	20 (6.3)	148 (46.3)	114 (35.6)	31 (9.7)	7 (2.2)	3.44	.83	มาก	4
20. เครื่องมือจับสัตว์น้ำของประมงพื้นบ้านไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล	41 (12.8)	150 (46.9)	82 (25.6)	33 (10.3)	14 (4.4)	3.53	.98	มาก	2
21. เครื่องมือจับสัตว์น้ำของกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ประมงพื้นบ้านเหมาะสมกับขนาดและฤดูกาลของสัตว์น้ำ	37 (11.6)	45 (14.1)	133 (41.6)	83 (25.9)	22 (6.9)	2.97	1.06	ปานกลาง	6
22. เครื่องมือจับสัตว์น้ำของกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ประมงพื้นบ้านไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล	34 (10.6)	61 (19.1)	142 (44.4)	55 (17.2)	28 (8.8)	3.05	1.06	ปานกลาง	5
23. การขนส่งสัตว์น้ำของประมงพื้นบ้านไปยังแหล่งรับซื้อทำได้รวดเร็ว	43 (13.4)	148 (46.3)	103 (32.2)	25 (7.8)	1 (0.3)	3.64	.82	มาก	1
24. การขนส่งสัตว์น้ำของกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ประมงพื้นบ้านไปยังแหล่งรับซื้อทำได้รวดเร็ว	38 (11.9)	116 (36.3)	131 (40.9)	33 (10.3)	2 (0.6)	3.48	.85	มาก	3
รวมด้านทุนกายภาพ	-	-	-	-	-	3.35	.93	ปานกลาง	3
ด้านทุนสังคม (Social capitals)									
25. กลุ่มประมงพื้นบ้านและ/หรือผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม	50 (15.6)	174 (54.4)	76 (23.8)	16 (5.0)	4 (1.3)	3.78	.81	มาก	3

ตารางที่ 4-2 (ต่อ)

ประเด็น	ระดับความสามารถ					$\bar{X}$	SD	แปล ความ หมาย	ลำดับ ที่
	จำนวน (ร้อยละ)								
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
26. การรวมกลุ่มจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีผู้นำ ทีมงาน และมอบหมายความรับผิดชอบชัดเจน	62 (19.4)	153 (47.8)	86 (26.9)	14 (4.4)	5 (1.6)	3.79	.85	มาก	2
27. วิถีชีวิตของชุมชนทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีและความสามัคคี	55 (17.2)	178 (55.6)	72 (22.5)	13 (4.1)	2 (0.6)	3.84	.77	มาก	1
รวมด้านทุนสังคม	-	-	-	-	-	3.80	.81	มาก	1
ด้านทุนสถาบัน (institutional capitals)									
28. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐมีนโยบายและแผนงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลเป็นรูปธรรม	42 (13.1)	81 (25.3)	152 (47.5)	33 (10.3)	12 (3.8)	3.33	.95	ปานกลาง	1
29. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐกำกับดูแลตรวจตราผู้ประกอบการประมง	22 (6.9)	69 (21.6)	153 (47.8)	61 (19.1)	15 (4.7)	3.06	.93	ปานกลาง	5
30. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐให้คำปรึกษาแนะนำและความช่วยเหลือต่าง ๆ ตรงกับความต้องการของกลุ่มประมง	15 (4.7)	71 (22.2)	169 (52.8)	51 (15.9)	14 (4.4)	3.06	.86	ปานกลาง	4
31. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐสนับสนุนงบประมาณให้การสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มประมงพื้นบ้าน	25 (7.8)	65 (20.3)	153 (47.8)	58 (18.1)	19 (5.9)	3.05	.96	ปานกลาง	6
32. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของกลุ่มประมงพื้นบ้านได้	8 (2.5)	46 (14.4)	187 (58.4)	51 (15.9)	28 (8.8)	2.85	.85	ปานกลาง	9
33. ภาครัฐกิจเอกชนมีนโยบายและแผนงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลเป็นรูปธรรม	17 (5.3)	87 (27.2)	158 (49.4)	43 (13.4)	15 (4.7)	3.15	.88	ปานกลาง	3

ตารางที่ 4-2 (ต่อ)

ประเด็น	ระดับความสามารถ					$\bar{X}$	SD	แปล ความ หมาย	ลำ ดับ ที่
	จำนวน (ร้อยละ)								
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด				
34. ภาครัฐกิจเอกชนกำกับดูแลตรวจ ตราผู้ประกอบการอาชีพประมง	14 (4.4)	35 (10.9)	170 (53.1)	74 (23.1)	27 (8.4)	2.79	.90	ปานกลาง	10
35. ภาครัฐกิจเอกชนให้คำปรึกษา แนะนำและความช่วยเหลือต่าง ๆ ตรง กับความต้องการของกลุ่มประมง	12 (3.8)	59 (18.4)	164 (51.3)	59 (18.4)	26 (8.1)	2.91	.91	ปานกลาง	7
36. ภาครัฐกิจเอกชนสนับสนุน งบประมาณให้การสนับสนุน กิจกรรมของกลุ่มประมงพื้นบ้าน	29 (9.1)	78 (24.4)	152 (47.5)	45 (14.1)	16 (5.0)	3.18	.95	ปานกลาง	2
37. ภาครัฐกิจเอกชนแก้ไขปัญหา ความเดือดร้อนของกลุ่มประมง พื้นบ้าน ได้	9 (2.8)	66 (20.6)	156 (48.8)	60 (18.8)	29 (9.1)	2.89	.92	ปานกลาง	8
รวมด้านทุนสถาบัน	-	-	-	-	-	3.02	.91	ปานกลาง	6
รวมส่วนที่ 1 ทุกด้าน	-	-	-	-	-	3.29	.89	ปานกลาง	6

จากตารางที่ 4-2 พบว่า ความสามารถของชาวประมงที่มีผลกระทบต่อการค้ารังสีของชาวประมงพื้นบ้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.29$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ด้าน คือ ด้านทุนสังคม ($\bar{X} = 3.80$) และอยู่ในระดับปานกลาง 5 ด้าน ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านทุนมนุษย์ ($\bar{X} = 3.36$) ด้านทุนกายภาพ ($\bar{X} = 3.35$) ด้านทุนการเงิน ($\bar{X} = 3.14$) ด้านทุนธรรมชาติ ($\bar{X} = 3.08$) และด้านทุนสถาบัน ($\bar{X} = 3.02$) ตามลำดับ ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านทุนสังคม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.80$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทั้งหมด 3 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 27 วิถีชีวิตของชุมชนทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีและความสามัคคี ($\bar{X} = 3.84$) ประเด็นที่ 26 การรวมกลุ่มจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีผู้นำ ทีมงาน และมอบหมายความรับผิดชอบชัดเจน ($\bar{X} = 3.79$) และประเด็นที่ 25 กลุ่มประมงพื้นบ้านและ/หรือผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม ($\bar{X} = 3.78$) ตามลำดับ ซึ่งข้อมูลค่อนข้างเป็นไปได้ในทิศทางเดียวกันกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกต

ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพราะกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านในทุกพื้นที่ของจังหวัดระยอง โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ใกล้กับเขตอุตสาหกรรม (อำเภอบ้านฉาง) มีความเข้มแข็งมากในหลายด้าน เช่น ความสามัคคีกันในการรวมตัวกันแก้ปัญหาต่าง ๆ การร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล การรวมกองทุนเงินออมประจำกลุ่ม เป็นต้น

2. ด้านทุนมนุษย์ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.36$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 6 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 8 ท่านดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรงตลอดเวลา ($\bar{X} = 3.65$) ประเด็นที่ 1 ท่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการทำประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 3.63$) ประเด็นที่ 6 ท่านซ่อมบำรุงอุปกรณ์จับสัตว์น้ำด้วยตนเอง ($\bar{X} = 3.61$) ประเด็นที่ 7 ท่านวิเคราะห์ทิศทางลม กระแสน้ำและสภาพอากาศได้ ($\bar{X} = 3.60$) ประเด็นที่ 2 ท่านมิได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น ($\bar{X} = 3.52$) และประเด็นที่ 3 ท่านให้คำแนะนำกับผู้ประกอบการอาชีพประมงคนอื่น ๆ และผู้ที่สนใจด้านการประมงพื้นบ้านได้ ($\bar{X} = 3.42$) ตามลำดับ ซึ่งข้อมูลในเรื่องสุขภาพนั้น ชาวประมงพื้นบ้านเป็นผู้ใช้แรงงานอย่างหนักในการทำประมงพื้นบ้านจึงเป็นผู้ที่ต้องมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงมาก แต่ในความแข็งแรงนี้ก็ส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ละเลยการดูแลสุขภาพของตนเอง ด้วยการใช้อวัยวะอย่างหนักตลอดเวลา ไม่ค่อยมีเวลาพักผ่อนและเข้ารับการตรวจสุขภาพประจำปีเท่าที่ควร แต่จะไปเข้ารับการรักษาเมื่อมีอาการเจ็บป่วยเท่านั้น ส่วนเรื่ององค์ความรู้ในการทำประมงพื้นบ้านนั้น ข้อมูลในเชิงปริมาณสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตขณะลงพื้นที่ในภาคสนาม ชาวประมงพื้นบ้านมีความรู้และความชำนาญเป็นอย่างมากในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ทั้งในเรื่องของการใช้เครื่องมือ การใช้เรือเล็กได้อย่างคล่องแคล่วและสามารถซ่อมแซมทั้งเรือและเครื่องยนต์ได้ด้วยตนเอง อีกทั้งสามารถวิเคราะห์ทิศทางลม ฟ้า อากาศ ได้ค่อนข้างแม่นยำแม้ในสภาวะการณ์ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน

และพบว่า ทุนมนุษย์อยู่ในระดับปานกลาง 4 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 9 ท่านมีวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วยในเบื้องต้นด้วยตนเอง ($\bar{X} = 3.31$) ประเด็นที่ 4 ท่านสืบค้นข้อมูลใหม่ ๆ แล้วยนำมาพัฒนาการประกอบอาชีพประมง ($\bar{X} = 3.13$) ประเด็นที่ 10 ท่านรักษาอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากการทำงานให้หายขาดได้ ($\bar{X} = 2.94$) และประเด็นที่ 5 ท่านริเริ่มสร้างอุปกรณ์จับสัตว์น้ำใหม่ ๆ ($\bar{X} = 2.85$) ตามลำดับ จากประเด็นต่าง ๆ ข้างต้นที่อยู่ในระดับปานกลางมีความสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกตในการลงพื้นที่ภาคสนาม เพราะชาวประมงพื้นบ้านไม่สามารถรักษาอาการเจ็บป่วยได้ด้วยตนเอง เช่น ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เป็นต้น และไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ด้วย เพราะเนื่องด้วยลักษณะงานเป็นงานหนักและไม่ได้พักรักษาตัวในเวลาที่เหมาะสม ส่วนการสืบค้นข้อมูลเพื่อพัฒนาการทำประมงและ

พัฒนาเครื่องมือใหม่ ๆ นั้น ชาวประมงพื้นบ้านออกทะเลตั้งแต่ฟ้าสว่าง กลับมาก็เย็นค่ำ ไม่ได้มีเวลา สืบค้นข้อมูลใหม่ ๆ เท่าใดนัก จะมีบ้างเพียงแต่การดัดแปลงเครื่องมือไปที่ละเล็กทีละน้อย เพื่อให้ เหมาะสมกับการจับสัตว์น้ำในแต่ละชนิดและแต่ละฤดูกาลเท่านั้น เช่น การเปลี่ยนจากอวนที่ใช้ เส้นด้าย เป็นใช้เส้นเอ็นแทน เพื่อให้สัตว์น้ำมองไม่เห็นอวน และอวนมีความคงทนมากขึ้น เป็นต้น

3. ด้านทุนกายภาพ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 4 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 23 การขนส่งสัตว์น้ำของประมงพื้นบ้านไปยังแหล่งรับซื้อทำได้รวดเร็ว ($\bar{X} = 3.64$) ประเด็นที่ 20 เครื่องมือจับสัตว์น้ำของประมงพื้นบ้านไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ($\bar{X} = 3.53$) ประเด็นที่ 24 การขนส่งสัตว์น้ำของกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ประมงพื้นบ้านไปยังแหล่งรับซื้อทำได้รวดเร็ว ($\bar{X} = 3.48$) และประเด็นที่ 19 เครื่องมือจับสัตว์น้ำของประมงพื้นบ้านเหมาะสมกับขนาดและ ฤดูกาลของสัตว์น้ำ ($\bar{X} = 3.44$) ตามลำดับ ซึ่งจากข้อมูลการสัมภาษณ์และการสังเกตในการลงพื้นที่ ภาคสนาม พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านแทบไม่ต้องมีการขนส่งสัตว์น้ำที่หามาได้ไปยังแหล่งรับซื้อ เลย เพราะมีทั้งพ่อค้าคนกลางและนักท่องเที่ยว มาเลือกซื้อสินค้าทะเลถึงที่ทำการประมงพื้นบ้าน ส่วนเรื่องของเครื่องมือส่วนใหญ่เครื่องมือของชาวประมงพื้นบ้านมีขนาดเล็กและไม่ได้มีความ ทนสมัยมาก จึงไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้ครั้งละมากมายเท่าใดนัก และเมื่อใช้ขนาดตราอวนที่ ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดก็จะทำให้สัตว์น้ำขนาดเล็กสามารถลอดออกไปได้ รวมไปถึงการ เลือกใช้เครื่องมือตามความเหมาะสมกับสัตว์น้ำและฤดูกาลด้วย การทำประมงพื้นบ้านจึงไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล

และพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 22 เครื่องมือจับสัตว์น้ำของกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ประมงพื้นบ้านไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ($\bar{X} = 3.05$) และประเด็นที่ 21 เครื่องมือจับสัตว์น้ำของกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ประมงพื้นบ้านเหมาะสมกับขนาดและฤดูกาลของ สัตว์น้ำ ($\bar{X} = 2.97$) จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่า เครื่องมือจับสัตว์น้ำของกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ ประมงพื้นบ้าน เป็นเครื่องมือขนาดใหญ่ที่มีความทนสมัย และลงลึกไปถึงหน้าพื้นดิน จึงมีบางส่วน ที่อาจจะทำลายแนวปะการังหรือที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำได้ และส่วนใหญ่เครื่องมือที่ใช้ทำการ ประมงของกลุ่มอื่นใช้เครื่องมือชนิดเดียวเป็นประจำ เช่น เครื่องมือเพื่อลากจับสัตว์น้ำ เครื่องมือเพื่อ ล้อมจับสัตว์น้ำ เป็นต้น

4. ด้านทุนการเงิน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.14$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 5 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 11 ท่านประมาณการรายได้จากการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านได้ ($\bar{X} = 3.28$) ประเด็นที่ 12 ท่านจัดสรรค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ได้เหมาะสมกับรายรับ ($\bar{X} = 3.23$) ประเด็นที่ 15 ท่าน

สามารถจัดซื้ออุปกรณ์การทำประมงพื้นบ้านได้ตามที่ต้องการ ($\bar{X} = 3.18$) ประเด็นที่ 14 ท่านนำรายได้มาชำระค่าใช้จ่ายและหนี้สินต่าง ๆ ได้ตรงตามเวลา ($\bar{X} = 3.12$) และประเด็นที่ 13 ท่านออมเงินได้เพียงพอกับภาวะฉุกเฉินในอนาคต ($\bar{X} = 2.90$) ตามลำดับ ในส่วนของรายได้ของชาวประมงพื้นบ้านนั้น ถือได้ว่าเป็นรายได้ที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ บางครั้งได้มากบางครั้งได้น้อย จากข้อมูลการสัมภาษณ์จึงกล่าวได้ว่าชาวประมงพื้นบ้านสามารถสร้างรายได้ได้ในระดับปานกลางคือพอมีพอใช้ และพอมีเก็บบ้างแล้วแต่การบริหารจัดการเรื่องการเงินของแต่ละครัวเรือน

5. ด้านทุนธรรมชาติ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.08$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 3 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 17 สัตว์น้ำได้รับการดูแลและอนุรักษ์จากหน่วยงานและฝ่ายต่าง ๆ ($\bar{X} = 3.22$) ประเด็นที่ 16 สัตว์น้ำสามารถขยายพันธุ์เพิ่มปริมาณได้ตามธรรมชาติ ($\bar{X} = 3.10$) และประเด็นที่ 18 ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลสามารถฟื้นตัวได้ตามฤดูกาล ($\bar{X} = 2.92$) ตามลำดับ จากข้อมูลการสัมภาษณ์ ปัจจุบันหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมถึงชาวประมงพื้นบ้าน เริ่มมีการตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการฟื้นฟูมากขึ้นกว่าในอดีต ความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลจึงมีแนวโน้มที่จะดีขึ้นเรื่อย ๆ

6. ด้านทุนสถาบัน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.02$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 10 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 28 เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐมีนโยบายและแผนงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลเป็นรูปธรรม ($\bar{X} = 3.33$) ประเด็นที่ 36 ภาครัฐกิจเอกชนสนับสนุนงบประมาณให้การสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 3.18$) ประเด็นที่ 33 ภาครัฐกิจเอกชนมีนโยบายและแผนงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลเป็นรูปธรรม ($\bar{X} = 3.15$) ประเด็นที่ 30 เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐให้คำปรึกษาแนะนำและความช่วยเหลือต่าง ๆ ตรงกับความต้องการของกลุ่มประมง ($\bar{X} = 3.06$) ประเด็นที่ 29 เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐกำกับดูแลตรวจตราผู้ประกอบการอาชีพประมง ($\bar{X} = 3.06$) ประเด็นที่ 31 เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐสนับสนุนงบประมาณให้การสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 3.05$) ประเด็นที่ 35 ภาครัฐกิจเอกชนให้คำปรึกษาแนะนำและความช่วยเหลือต่าง ๆ ตรงกับความต้องการของกลุ่มประมง ($\bar{X} = 2.91$) ประเด็นที่ 37 ภาครัฐกิจเอกชนแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของกลุ่มประมงพื้นบ้านได้ ($\bar{X} = 2.89$) ประเด็นที่ 32 เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของกลุ่มประมงพื้นบ้านได้ ($\bar{X} = 2.85$) และประเด็นที่ 34 ภาครัฐกิจเอกชนกำกับดูแลตรวจตราผู้ประกอบการอาชีพประมง ($\bar{X} = 2.79$) ตามลำดับ จากการสัมภาษณ์ทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และตัวของชาวประมงพื้นบ้านเอง ให้ข้อมูลว่า ปัจจุบันทั้งสามภาคส่วน (ภาครัฐ ภาคเอกชน

ชาวประมงพื้นบ้าน) มีการร่วมมือกันในเรื่องการอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลอย่างสม่ำเสมอ ในรูปแบบโครงการอนุรักษ์ต่าง ๆ โดยมีเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นฝ่ายประสานงาน เขียนโครงการ ให้คำปรึกษา และดูแลเรื่องของกฎระเบียบ กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีภาคเอกชนเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณหลัก และมีชาวประมงพื้นบ้านเป็นผู้ปฏิบัติและดูแลในโครงการต่าง ๆ

ส่วนที่ 2 ทรัพย์สิน (Assets) ในการดำรงชีพ

ตารางที่ 4-3 สภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

ประเด็น	ระดับการครอบครอง/ปริมาณ					$\bar{X}$	SD	แปลความ	ลำดับที่
	จำนวน (ร้อยละ)								
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ด้านทุนมนุษย์ (Human capitals)									
1. ท่านมีแหล่งข้อมูลที่สามารถให้ข้อมูลหรือความรู้	9 (2.8)	80 (25.0)	145 (45.3)	75 (23.4)	11 (3.4)	3.00	.85	ปานกลาง	1
2. ท่านมีการทำประกันชีวิตและสุขภาพ	6 (1.9)	30 (9.4)	125 (39.1)	93 (29.1)	66 (20.6)	2.42	.97	น้อย	2
3. ท่านมีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่น ๆ	12 (3.8)	27 (8.4)	110 (34.4)	85 (26.6)	86 (26.9)	2.35	1.07	น้อย	3
รวมด้านทุนมนุษย์	-	-	-	-	-	2.95	.96	ปานกลาง	4
ด้านทุนการเงิน (Financial capitals)									
4. ท่านมีรายได้จากการทำประมงพื้นบ้านเพียงพอต่อความต้องการ	9 (2.8)	37 (11.6)	189 (59.1)	67 (20.9)	18 (5.6)	2.85	.80	ปานกลาง	2
5. ท่านมีรายได้จากแหล่งอื่นนอกเหนือจากรายได้อาชีพประมงพื้นบ้าน	3 (0.9)	23 (7.2)	120 (37.5)	82 (25.6)	92 (28.8)	2.25	.98	น้อย	4
6. ท่านมีบริเวณให้จับสัตว์น้ำได้อย่างกว้างขวาง	12 (3.8)	49 (15.3)	113 (35.3)	111 (34.7)	35 (10.9)	2.66	.98	ปานกลาง	3
7. ท่านมีทรัพย์สิน เครื่องใช้ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน	9 (2.8)	78 (24.4)	195 (60.9)	36 (11.3)	2 (0.6)	3.17	.68	ปานกลาง	1
รวมด้านทุนการเงิน	-	-	-	-	-	2.73	.86	ปานกลาง	6

ตารางที่ 4-3 (ต่อ)

ประเด็น	ระดับการครอบครอง/ปริมาณ					$\bar{X}$	SD	แปล ความ หมาย	ลำดับ ที่
	จำนวน (ร้อยละ)								
	มากที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด				
ด้านทุนธรรมชาติ (Natural capitals)									
8. สัตว์น้ำในบริเวณที่ทำการประมง มีความอุดมสมบูรณ์	6 (1.9)	30 (9.4)	215 (67.2)	51 (15.9)	18 (5.6)	2.85	.73	ปานกลาง	2
9. สัตว์น้ำในทะเลมีความหลากหลาย สามารถจับได้ตลอดทั้งปี	8 (2.5)	36 (11.3)	194 (60.6)	71 (22.2)	11 (3.4)	2.87	.74	ปานกลาง	1
รวมด้านทุนธรรมชาติ	-	-	-	-	-	2.86	.73	ปานกลาง	5
ด้านทุนกายภาพ (Physical capitals)									
10. อุปกรณ์จับสัตว์น้ำมีการพัฒนา ที่หลากหลายและทันสมัย	16 (5.0)	76 (23.8)	154 (48.1)	59 (18.4)	15 (4.7)	3.05	.89	ปานกลาง	2
11. ขอบเขตพื้นที่ในการจับสัตว์น้ำ มีพื้นที่กว้างขวาง	9 (2.8)	69 (21.6)	116 (36.3)	106 (33.1)	20 (6.3)	2.81	.93	ปานกลาง	3
12. เรือขนาดใหญ่ที่จับสัตว์น้ำได้ จำนวนมากมีเพิ่มมากขึ้น	30 (9.4)	134 (41.9)	106 (33.1)	41 (12.8)	9 (2.8)	3.42	.92	มาก	1
รวมด้านทุนกายภาพ	-	-	-	-	-	3.09	.91	ปานกลาง	2
ด้านทุนสังคม (Social capitals)									
13. กลุ่มประมงพื้นบ้านของท่านมี ความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม	46 (14.4)	180 (56.3)	78 (24.4)	12 (3.8)	4 (1.3)	3.78	.77	มาก	1
14. กลุ่มประมงพื้นบ้านมีเครือข่าย พันธมิตรกลุ่มอื่น ๆ ที่สนับสนุนซึ่ง กันและกัน	51 (15.9)	152 (47.5)	88 (27.5)	23 (7.2)	6 (1.9)	3.68	.89	มาก	3
15. ชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับการทำ การประมงและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจ	29 (9.1)	166 (51.9)	90 (28.1)	31 (9.7)	4 (1.3)	3.57	.83	มาก	4
16. สมาชิกชุมชนมีการพึ่งพา ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	42 (13.1)	179 (55.9)	68 (21.3)	27 (8.4)	4 (1.3)	3.71	.84	มาก	2
รวมด้านทุนสังคม	-	-	-	-	-	3.68	.83	มาก	1

ตารางที่ 4-3 (ต่อ)

ประเด็น	ระดับการครอบครอง/ปริมาณ					$\bar{X}$	SD	แปล ความ หมาย	ลำดับ ที่
	จำนวน (ร้อยละ)								
	มากที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด				
ด้านทุนสถาบัน (Institutional capitals)									
17. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้ คำแนะนำ ความรู้ และการอบรมที่ เป็นประโยชน์แก่กลุ่มประมง พื้นบ้าน	36 (11.3)	83 (25.9)	142 (44.4)	53 (16.6)	6 (1.9)	3.28	.93	ปานกลาง	1
18. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้า ให้งบประมาณสนับสนุนแก่กลุ่ม ประมงพื้นบ้าน	23 (7.2)	76 (23.8)	137 (42.8)	72 (22.5)	12 (3.8)	3.08	.94	ปานกลาง	2
19. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้า ให้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ แก่ กลุ่มประมงพื้นบ้าน	18 (5.6)	58 (18.1)	138 (43.1)	85 (26.6)	21 (6.6)	2.89	.96	ปานกลาง	3
รวมด้านทุนสถาบัน	-	-	-	-	-	3.08	.94	ปานกลาง	3
รวมส่วนที่ 2 ทุกด้าน	-	-	-	-	-	3.06	.87	ปานกลาง	-

จากตารางที่ 4-3 พบว่า ทรัพย์สินของชาวประมงที่มีผลกระทบต่อการค้ารังซีของชาวประมงพื้นบ้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.06$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ด้าน คือ ด้านทุนสังคม ($\bar{X} = 3.68$) และอยู่ในระดับปานกลาง 5 ด้าน ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านทุนกายภาพ ($\bar{X} = 3.09$) ด้านทุนสถาบัน ($\bar{X} = 3.08$) ด้านทุนมนุษย์ ($\bar{X} = 2.95$) ด้านทุนธรรมชาติ ($\bar{X} = 2.86$) และด้านทุนการเงิน ($\bar{X} = 2.73$) ตามลำดับ ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านทุนสังคม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.68$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุดทั้งหมด 4 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 13 กลุ่มประมงพื้นบ้านของท่านมีความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม ($\bar{X} = 3.78$) ประเด็นที่ 16 สมาชิกชุมชนมีการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ($\bar{X} = 3.71$) ประเด็นที่ 14 กลุ่มประมงพื้นบ้านมีเครือข่ายพันธมิตรกลุ่มอื่น ๆ ที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน ($\bar{X} = 3.68$) และประเด็นที่ 15 ชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับการทำการประมงและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ($\bar{X} = 3.57$) ตามลำดับ จากผลการศึกษาใน

เชิงปริมาณนี้ มีความสอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์เป็นอย่างมาก เรื่องความเข้มแข็งของ ชาวประมงพื้นบ้านในการรวมกลุ่มกัน เนื่องด้วยชาวประมงพื้นบ้านเป็นผู้ที่ประสบชะตากรรม เดียวกันในทุก ๆ เรื่องไม่ว่าจะร้ายหรือดี เพราะชาวประมงพื้นบ้านมีลักษณะการประกอบอาชีพที่ เหมือนกันและใช้ทรัพยากรทางทะเลร่วมกัน อีกทั้งมีความเชื่อเดียวกัน การรวมกลุ่มกันจึงมีความ เชื่อมโยงที่เข้ากันได้เป็นอย่างดี ซึ่งเมื่อเกิดการจัดตั้งกลุ่มขึ้นทั้งที่ไม่เป็นทางการในอดีตและใน ปัจจุบันทุกกลุ่มรวมตัวกันอย่างเป็นทางการถือเป็นนิติบุคคลถูกต้องตามกฎหมาย จึงยังทำให้เกิด พลังทั้งในเรื่องการให้ความช่วยเหลือสมาชิกภายในกลุ่มการต่อรองกับปัจจัยภายนอก การเรียกร้อง ผลประโยชน์ รวมถึงการสร้างเครือข่ายพันธมิตรระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดระยองทั้งหมด 32 กลุ่มอีกด้วย ที่มีการประชุมร่วมกันเพื่อปรึกษาปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และระดม ความคิดในเรื่องการทำประมงพื้นบ้านอย่างสม่ำเสมอ

2. ด้านทุนกายภาพ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.09$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 12 เรือขนาดใหญ่ที่จับสัตว์น้ำได้จำนวนมากมีเพิ่ม มากขึ้น ($\bar{X} = 3.42$) จากข้อมูลการสัมภาษณ์ ชาวประมงพื้นบ้านกล่าวว่า ในอดีตที่ยังไม่มีการแบ่ง เขตการทำประมงจากภาครัฐอย่างชัดเจน พวกเขาได้รับผลกระทบจากเรือขนาดใหญ่เป็นอย่างมาก แต่ปัจจุบันนั้น ได้รับผลกระทบน้อยลงถ้าเรือประมงพื้นบ้านไม่ออกไปทำประมงนอกเขตพื้นที่จาก ชายฝั่ง 3 ไมล์ทะเล แต่ผลกระทบจากเรือขนาดใหญ่ก็ยังคงมีอยู่เรื่อย ๆ เพราะเรือประมงพาณิชย์มี เป็นจำนวนมาก ย่อมมีทั้งที่ทำประมงในพื้นที่ตามกฎหมายและล้ำเขตเข้ามาในเขตของประมง พื้นบ้าน และในบางครั้งเรือเล็กเองก็ออกไปทำประมงในเขตของเรือใหญ่เช่นกัน

และพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 10 อุปกรณ์จับสัตว์น้ำมีการ พัฒนาที่หลากหลายและทันสมัย ($\bar{X} = 3.05$) และประเด็นที่ 11 ขอบเขตพื้นที่ในการจับสัตว์น้ำมี พื้นที่กว้างขวาง ($\bar{X} = 2.81$) จากข้อมูลการสัมภาษณ์และการสังเกตในการลงพื้นที่ภาคสนาม เครื่องมือของชาวประมงพื้นบ้านมีความทันสมัยมากขึ้น ทั้งตัวเรือเองที่เป็นเรือเล็กแต่มีการประยุกต์ นำเครื่องยนต์เรือมาใส่เพื่อเพิ่มความเร็ว ทั้งเครื่องมือที่มีความหลากหลายและประยุกต์ใช้เครื่องมือ ที่ทันสมัยเข้ามาใช้มากขึ้น เช่น GPS ดาวน้ ซาวเตอร์ เป็นต้น ส่วนเรื่องอาณาเขตในการทำประมง นั้น พื้นที่ในทะเลถือเป็นพื้นที่สาธารณะของหลวงที่ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ดังนั้น เรื่องพื้นที่ในการจับสัตว์น้ำขึ้นอยู่กับทักษะในการเลือกพื้นที่ของชาวประมงแต่ละคนเพื่อสร้าง โอกาสให้ตนเองให้ได้ผลดีมากที่สุด

3. ด้านทุนสถาบัน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.08$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 3 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 17 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้คำแนะนำ ความรู้ และการอบรมที่เป็นประโยชน์แก่

กลุ่มประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 3.28$) ประเด็นที่ 18 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้าให้งบประมาณสนับสนุนแก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 3.08$) และประเด็นที่ 19 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้าให้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ แก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 2.89$) ตามลำดับ จากข้อมูลการสัมภาษณ์หน่วยงานภาคเอกชนให้ความสำคัญเรื่อง Corporate Social Responsibility มากขึ้น รวมทั้งภาครัฐให้ความช่วยเหลือเป็นตัวกลางในการประสานงาน ชาวประมงพื้นบ้านจึงได้รับประโยชน์ทั้งในเรื่องความรู้ อุปกรณ์ เครื่องมือ และงบประมาณ เพื่อสนับสนุนการทำประมงพื้นบ้านต่อไป

4. ด้านทุนมนุษย์ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.95$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 1 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 ท่านมีแหล่งข้อมูลที่สามารถให้ข้อมูลหรือความรู้ ($\bar{X} = 3.00$) จากการสังเกตในการลงพื้นที่ภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า ชาวประมงพื้นบ้านยังมีแหล่งที่ให้ข้อมูลหรือความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องค่อนข้างน้อย มีแหล่งให้ข้อมูลของหน่วยงานภาครัฐบ้างแต่ชาวประมงพื้นบ้านก็สามารถเข้าถึงได้ไม่ค่อยสะดวกเท่าที่ควร และมีศูนย์การเรียนรู้ของบริษัทเอกชนนั้นชาวประมงพื้นบ้านก็เข้าไปเป็นครั้งคราวเฉพาะมีการประชุมเท่านั้น

และพบว่าอยู่ในระดับน้อย 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 2 ท่านมีการทำประกันชีวิตและสุขภาพ ($\bar{X} = 2.42$) และประเด็นที่ 3 ท่านมีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ($\bar{X} = 2.35$) จากข้อมูลการสัมภาษณ์ ชาวประมงพื้นบ้านเกือบทั้งหมด ไม่ค่อยมีความตระหนักเรื่องการดูแลสุขภาพรวมถึงการทำประกันชีวิตด้วยทั้งที่เป็นอาชีพที่ต้องเผชิญกับความเสี่ยงอย่างมาก อีกทั้งเป็นผู้ที่ไม่มีทางเลือกมากนักในการเลือกประกอบอาชีพอื่น เพราะชาวประมงพื้นบ้านมีความรู้ น้อย ส่วนใหญ่จบการศึกษาแค่ระดับประถม 4 เท่านั้น

5. ด้านทุนธรรมชาติ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.86$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 9 สัตว์น้ำในทะเลมีความหลากหลายสามารถจับได้ตลอดทั้งปี ($\bar{X} = 2.87$) และประเด็นที่ 8 สัตว์น้ำในบริเวณที่ทำประมงมีความอุดมสมบูรณ์ ($\bar{X} = 2.85$) ซึ่งจากข้อมูลการสัมภาษณ์ พบว่า ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลนั้นมีน้อยกว่าในอดีตมาก แต่สัตว์ทะเลก็ยังคงมีความหลากหลายมากพอที่ทำให้ชาวประมงสามารถจับได้ตลอดทั้งปีแต่อาจจะได้ในปริมาณน้อยลง

6. ด้านทุนการเงิน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.73$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 3 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 7 ท่านมีทรัพย์สิน เครื่องใช้ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ($\bar{X} = 3.17$) ประเด็นที่ 4 ท่านมีรายได้จากการทำประมงพื้นบ้านเพียงพอต่อความต้องการ ($\bar{X} = 2.85$) และประเด็นที่ 6 ท่านมีบริเวณให้จับสัตว์น้ำได้อย่างกว้างขวาง ($\bar{X} = 2.66$) ตามลำดับ จากข้อมูลการสัมภาษณ์และการสังเกตในการลงพื้นที่ภาคสนาม ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มี

ทรัพย์สิน เครื่องใช้ และสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างเพียงพอต่อความต้องการ เช่น รถยนต์ รถมอเตอร์ไซด์ โทรทัศน์ ตู้เย็น แอร์ เครื่องใช้ไฟฟ้า เครื่องประดับ เป็นต้น แต่ทั้งนี้ก็อยู่ในระดับปานกลางไม่ได้มีมากจนเกินไป

และพบว่า อยู่ในระดับน้อย 1 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 5 ท่านมีรายได้จากแหล่งอื่น นอกเหนือจากรายได้อาชีพประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 2.25$) อย่างที่ให้ข้อมูลไปข้างต้นว่า ชาวประมงพื้นบ้านไม่มีโอกาสมากนักในการประกอบอาชีพอื่น ดังนั้นจึงมีรายได้จากแหล่งอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำประมงน้อยมาก

ส่วนที่ 3 กิจกรรม (Activities) ในการดำรงชีพ

ตารางที่ 4-4 สภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเล ตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

ประเด็น	ระดับการทำกิจกรรม/ความถี่					$\bar{X}$	SD	แปลความหมาย	ลำดับที่
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด				
ด้านทุนมนุษย์ (Human capitals)									
1. ท่านเข้ารับการฝึกอบรมที่จัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ	7 (2.2)	65 (20.3)	161 (50.3)	63 (19.7)	24 (7.5)	2.90	.88	ปานกลาง	1
2. ท่านเข้ารับการตรวจสอบสุขภาพเป็นประจำทุกปี	7 (2.2)	61 (19.1)	102 (31.9)	90 (28.1)	60 (18.8)	2.57	1.06	น้อย	2
3. ท่านเจ็บป่วยจากการประกอบอาชีพประมง	14 (4.4)	32 (10.0)	100 (31.3)	126 (39.4)	48 (15.0)	2.49	1.00	น้อย	3
4. ท่านเข้ารับการรักษาโรคเฉพาะจากการประกอบอาชีพประมง	3 (0.9)	18 (5.6)	101 (31.6)	123 (38.4)	75 (23.4)	2.22	.90	น้อย	5
5. ท่านได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บจากการประกอบอาชีพประมง	4 (1.3)	23 (7.2)	88 (27.5)	137 (42.8)	68 (21.3)	2.24	.91	น้อย	4
รวมด้านทุนมนุษย์	-	-	-	-	-	2.48	.95	น้อย	4
ด้านทุนการเงิน (Financial capitals)									
6. ท่านกู้ยืมเงินเพื่อการลงทุนประกอบอาชีพประมง	30 (9.4)	103 (32.2)	104 (32.5)	34 (10.6)	49 (15.3)	3.09	1.18	ปานกลาง	1
7. ท่านแบ่งเงินออมแต่ละครั้งที่มียาได้เข้ามา	6 (1.9)	52 (16.3)	129 (40.3)	107 (33.4)	26 (8.1)	2.70	.90	ปานกลาง	3

ตารางที่ 4-4 (ต่อ)

ประเด็น	ระดับการทำกิจกรรม/ความถี่					$\bar{X}$	SD	แปล ความ หมาย	ลำดับ ที่
	จำนวน (ร้อยละ)								
	มากที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด				
ด้านทุนมนุษย์ (Human capitals)									
8. ท่านลงทุนในกิจการอื่น ๆ นอกเหนือจากการลงทุนในอาชีพ ประมงพื้นบ้าน	13 (4.1)	18 (5.6)	106 (33.1)	79 (24.7)	104 (32.5)	2.24	1.09	น้อย	4
9. ท่านต้องนำเงินมาใช้จ่ายในสิ่งที่ ไม่ได้วางแผนและไม่เกี่ยวข้องกับ การประกอบอาชีพประมง	28 (8.8)	58 (18.1)	126 (39.4)	79 (24.7)	29 (9.1)	2.92	1.06	ปานกลาง	2
รวมด้านทุนการเงิน	-	-	-	-	-	2.73	1.05	ปานกลาง	6
ด้านทุนธรรมชาติ (Natural capitals)									
10. ท้องทะเลเกิดภัยธรรมชาติที่ไม่ สามารถควบคุมหรือคาดการณ์ได้	42 (13.1)	149 (46.6)	98 (30.6)	24 (7.5)	7 (2.2)	3.60	.88	มาก	2
11. สภาพภูมิอากาศมีการ แปรปรวนไม่เป็นไปตามฤดูกาล	39 (12.2)	172 (53.8)	85 (26.6)	24 (7.5)	0 (0)	3.70	.77	มาก	1
รวมด้านทุนธรรมชาติ	-	-	-	-	-	3.65	.82	มาก	2
ด้านทุนกายภาพ (Physical capitals)									
12. อุปกรณ์การจับสัตว์น้ำมีการ ชำรุดเสียหายต้องซ่อมแซม	51 (15.9)	160 (50.0)	86 (26.9)	21 (6.6)	2 (0.6)	3.74	.82	มาก	2
13. อุปกรณ์การจับสัตว์น้ำเสียหาย ต้องทิ้งเพราะไม่อาจซ่อมแซมได้	45 (14.1)	147 (45.9)	85 (26.6)	35 (10.9)	8 (2.5)	3.58	.94	มาก	3
14. ท่านได้รับผลกระทบจาก เครื่องมือของเรือจับสัตว์น้ำขนาด ใหญ่	84 (26.3)	154 (48.1)	67 (20.9)	11 (3.4)	4 (1.3)	3.94	.84	มาก	1
รวมด้านทุนกายภาพ	-	-	-	-	-	3.75	.86	มาก	1
ด้านทุนสังคม (Social capitals)									
15. กลุ่มประมงพื้นบ้านจัดกิจกรรม ร่วมกันในกลุ่มเพื่อสร้างความ เข้มแข็งให้กลุ่มตนเอง	56 (17.5)	154 (48.1)	93 (29.1)	13 (4.1)	4 (1.3)	3.76	.82	มาก	1

ตารางที่ 4-4 (ต่อ)

ประเด็น	ระดับการทำกิจกรรม/ความถี่					$\bar{X}$	SD	แปล ความ หมาย	ลำดับ ที่
	จำนวน (ร้อยละ)								
	มากที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด				
ด้านทุนมนุษย์ (Human capitals)									
16. กลุ่มประมงพื้นบ้านเข้าร่วม กิจกรรมที่จัดโดยหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน	41 (12.8)	135 (42.2)	111 (34.7)	28 (8.8)	5 (1.6)	3.55	.87	มาก	3
17. สมาชิกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ทางวัฒนธรรมและประเพณี	54 (16.9)	127 (39.7)	94 (29.4)	40 (12.5)	5 (1.6)	3.57	.96	มาก	2
รวมด้านทุนสังคม	-	-	-	-	-	3.62	.88	มาก	3
ด้านทุนสถาบัน (institutional capitals)									
18. หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เข้ามาสนับสนุนความช่วยเหลือ ด้านคำแนะนำแก่กลุ่มประมง พื้นบ้าน	24 (7.5)	77 (24.1)	145 (45.3)	56 (17.5)	18 (5.6)	3.10	.96	ปานกลาง	1
19. หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เข้ามาสนับสนุนความช่วยเหลือ ด้านงบประมาณแก่กลุ่มประมง พื้นบ้าน	7 (2.2)	74 (23.1)	156 (48.8)	63 (19.7)	20 (6.3)	2.95	.87	ปานกลาง	2
20. หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เข้ามาสนับสนุนความช่วยเหลือ ด้านอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ แก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน	7 (2.2)	44 (13.8)	155 (48.4)	84 (26.3)	30 (9.4)	2.73	.89	ปานกลาง	3
รวมด้านทุนสถาบัน	-	-	-	-	-	2.92	.90	ปานกลาง	5
รวมส่วนที่ 3 ทุกด้าน	-	-	-	-	-	3.35	.91	ปานกลาง	-

จากตารางที่ 4-4 พบว่า กิจกรรมของชาวประมงที่มีผลกระทบต่อการค้ารังซีฟของชาวประมงพื้นบ้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก 4 ด้าน ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านทุนกายภาพ ($\bar{X} = 3.75$)

ด้านทุนธรรมชาติ ($\bar{X} = 3.65$) ด้านทุนสังคม ($\bar{X} = 3.62$) ด้านทุนมนุษย์ ($\bar{X} = 3.48$) ตามลำดับ และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ด้าน คือ ด้านทุนสถาบัน ($\bar{X} = 2.92$) และ ด้านทุนการเงิน ($\bar{X} = 2.73$) ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านทุนกายภาพ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.75$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทั้งหมด 3 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 14 ท่านได้รับผลกระทบจากเครื่องมือของเรือจับสัตว์น้ำขนาดใหญ่ ($\bar{X} = 3.94$) ประเด็นที่ 12 อุปกรณ์การจับสัตว์น้ำมีการชำรุดเสียหายต้องซ่อมแซม ($\bar{X} = 3.74$) และประเด็นที่ 13 อุปกรณ์การจับสัตว์น้ำเสียหายต้องทิ้งเพราะไม่อาจซ่อมแซมได้ ($\bar{X} = 3.58$) ตามลำดับ จากข้อมูลการสัมภาษณ์ชาวประมงพื้นบ้านกล่าวว่า เครื่องมือของพวกเขาที่ได้รับความเสียหายจากเรือขนาดใหญ่นั้น ส่วนใหญ่เป็นความเสียหายที่ไม่สามารถซ่อมแซมได้แล้วหรือไม่ก็จะสูญหายไปเลย ดังนั้นผลกระทบในเรื่องเครื่องมือจากเรือขนาดใหญ่ถือเป็นผลกระทบในระดับที่รุนแรงสำหรับชาวประมงพื้นบ้าน เพราะนั่นหมายถึงการต้องลงทุนใหม่ทั้งหมด ซึ่งต้องใช้เงินค่อนข้างมากในการสร้างหรือซื้อเครื่องมือใหม่

2. ด้านทุนธรรมชาติ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.65$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทั้งหมด 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 11 สภาพภูมิอากาศมีการแปรปรวนไม่เป็นไปตามฤดูกาล ($\bar{X} = 3.70$) และประเด็นที่ 10 ท้องทะเลเกิดภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมหรือคาดการณ์ได้ ($\bar{X} = 3.60$) จากข้อมูลในเชิงปริมาณนี้สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตในการลงพื้นที่ภาคสนามที่พบว่า ปัจจุบันสภาพอากาศเกิดความแปรปรวนกว่าในอดีตมาก ชาวประมงพื้นบ้านไม่สามารถคาดการณ์การจับสัตว์น้ำได้ตามฤดูกาล อีกทั้งต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้และรุนแรงมากขึ้น

3. ด้านทุนสังคม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.62$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าอยู่ในระดับมากทั้งหมด 3 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 15 กลุ่มประมงพื้นบ้านจัดกิจกรรมร่วมกันในกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มตนเอง ($\bar{X} = 3.76$) ประเด็นที่ 17 สมาชิกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณี ($\bar{X} = 3.57$) และประเด็นที่ 16 กลุ่มประมงพื้นบ้านเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดโดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ($\bar{X} = 3.55$) ตามลำดับ จากข้อมูลการสัมภาษณ์และการสังเกตในการลงพื้นที่ภาคสนาม พบว่า การรวมกลุ่มกันที่สามารถสร้างความเข้มแข็งและความเหนียวแน่นให้กับชาวประมงพื้นบ้านได้ ส่วนใหญ่เป็นการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการมากกว่า เช่น การจัดงานบุญที่ทำเรือของชาวประมงพื้นบ้านร่วมกัน การนั่งคุยสังสรรค์กันในตอนเย็นหลังเลิกงาน เป็นต้น ส่วนการรวมกลุ่มกันที่มีรูปแบบเป็นทางการ

เช่น การประชุมภายในกลุ่ม การประชุมระหว่างกลุ่มย่อย การประชุมตามหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคเอกชนในโครงการต่าง ๆ เป็นต้น

4. ด้านทุนมนุษย์ ภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.48$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 1 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 ท่านเข้ารับการฝึกอบรมที่จัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ ($\bar{X} = 2.90$) จากข้อมูลการสัมภาษณ์ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านจะเข้ารับการฝึกอบรมบ้างเป็นครั้งคราวในโครงการที่เกี่ยวข้องและอยู่ในบริเวณพื้นที่ทำการประมงของตนเอง ส่วนการเข้ารับการฝึกอบรมถ้าไม่ได้มาจัดการอบรมในพื้นที่ทำการประมงแต่จัดที่หน่วยงานต่าง ๆ ก็จะมีชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนที่เป็นประธานกลุ่มหรือเป็นแกนนำของกลุ่มเท่านั้นที่เข้าร่วมกิจกรรม

และพบว่าอยู่ในระดับน้อย 4 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ ดังนี้ ประเด็นที่ 2 ท่านเข้ารับการตรวจสุขภาพเป็นประจำทุกปี ($\bar{X} = 2.57$) ประเด็นที่ 3 ท่านเจ็บป่วยจากการประกอบอาชีพประมง ($\bar{X} = 2.49$) ประเด็นที่ 5 ท่านได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บจากการประกอบอาชีพประมง ($\bar{X} = 2.24$) และประเด็นที่ 4 ท่านเข้ารับการรักษาโรคนเฉพาะจากการประกอบอาชีพประมง ($\bar{X} = 2.22$) ตามลำดับ จากข้อมูลการสัมภาษณ์ พบว่า ชาวประมงพื้นบ้านที่ตระหนักเรื่องการตรวจสุขภาพประจำปีมีน้อยมาก เพราะการทำประมงมีเพียงอาการปวดเมื่อยเท่านั้น ไม่ได้ส่งผลให้เกิดโรคร้ายใดอย่างอื่น จะมีบ้างที่ต้องระวังคือเรื่องเกี่ยวกับอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นได้บ้าง ซึ่งเมื่อเกิดอุบัติเหตุขึ้นจริง การรักษาจะอยู่ในลักษณะเป็นครั้งคราวมากกว่าการรักษาและดูแลอย่างต่อเนื่อง

5. ด้านทุนสถาบัน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.92$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางทั้งหมด 3 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 18 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนความช่วยเหลือด้านคำแนะนำแก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 3.10$) ประเด็นที่ 19 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนความช่วยเหลือด้านงบประมาณแก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 2.95$) และประเด็นที่ 20 หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ แก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 2.73$) ตามลำดับ จากข้อมูลในเชิงปริมาณนี้สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ชาวประมงพื้นบ้าน กล่าวว่า ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนการทำประมงพื้นบ้านในส่วนของ การอนุรักษ์และการสนับสนุนงบประมาณเพื่อให้กลุ่มสามารถอยู่ได้อย่างเข้มแข็งผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อยู่เรื่อย ๆ ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านเห็นว่าสิ่งที่ภาคเอกชน/ภาคอุตสาหกรรมให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนพวกเขานั้น ไม่ใช่สิ่งที่มีมากเกินไป เพราะภาคเอกชน/ภาคอุตสาหกรรม เป็นผู้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางน้ำ ทางพื้นดิน และทางอากาศ จึงเป็นเรื่องที่ถูกต้องแล้วที่ภาคเอกชน/ภาคอุตสาหกรรมต้องเข้ามาดูแลและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นต่อ

สังคม รวมถึงชาวประมงพื้นบ้านผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการปล่อยของเสียที่มีสารพิษปนเปื้อนลงสู่ทะเลของภาคอุตสาหกรรม

6. ด้านทุนการเงิน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.73$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 3 ประเด็น ซึ่งสามารถเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ประเด็นที่ 6 ท่านกู้ยืมเงินเพื่อการลงทุนประกอบอาชีพประมง ($\bar{X} = 3.09$) ประเด็นที่ 9 ท่านต้องนำเงินมาใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่ได้วางแผนและไม่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพประมง ($\bar{X} = 2.92$) และประเด็นที่ 7 ท่านแบ่งเงินออมแต่ละครั้งที่มีรายได้เข้ามา ($\bar{X} = 2.70$) ตามลำดับ จากข้อมูลการสัมภาษณ์ พบว่า เรื่องทางการเงินของชาวประมงพื้นบ้านมีกิจกรรมของกลุ่มที่สามารถเข้ามาดูแลและรองรับปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มได้ในระดับหนึ่ง คือ การจัดตั้งกองทุนเงินออมประจำกลุ่ม ซึ่งค่อนข้างมีความเข้มแข็ง ดังนั้นการกู้ยืมเงินจากกลุ่มเพื่อมาลงทุนหรือเพื่อมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในกรณีฉุกเฉินสามารถทำได้ เพราะชาวประมงพื้นบ้านทุกครัวเรือนต้องเก็บเงินออมเข้ากลุ่มเป็นประจำทุกเดือน

และพบว่าอยู่ในระดับน้อย 1 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 8 ท่านลงทุนในกิจการอื่น ๆ นอกเหนือจากการลงทุนในอาชีพประมงพื้นบ้าน ($\bar{X} = 2.24$) จากข้อมูลเชิงปริมาณนี้สอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพราะ ชาวประมงพื้นบ้านมีการลงทุนเกี่ยวกับอาชีพอื่นน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย ถ้าจะมีบ้างส่วนใหญ่เป็นการลงทุนเกี่ยวกับการค้าขายแต่ก็ยังเป็นการลงทุนเกี่ยวกับอาหารทะเลอยู่ดี คือในช่วงเทศกาลสำคัญหรือวันหยุดสุดสัปดาห์ชาวประมงพื้นบ้านบางคนที่มีเงินทุนมากพอจะลงทุนซื้ออาหารทะเลจากที่อื่นมาขายรวมกับอาหารทะเลที่หามาได้เองเพื่อสร้างเป็นรายได้เสริมในช่วงเทศกาลสำคัญต่าง ๆ

2.2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ด้วยแบบสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นคำถามเชิงลึกที่เกี่ยวกับ “ ทุน ” เพื่อใช้ในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดระยอง ประกอบด้วย ทุนมนุษย์, ทุนการเงิน, ทุนธรรมชาติ, ทุนกายภาพ, ทุนสังคม, ทุนสถาบัน ซึ่งมีจำนวนผู้ถูกสัมภาษณ์จำนวน 10 คน ประกอบด้วย ชาวประมงพื้นบ้าน 6 คน ผู้นำชุมชน 2 คน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ 1 คน และนักวิชาการ 1 คน โดยเป็นลักษณะการบรรยายสถานการณ์ประกอบกับการอธิบายปรากฏการณ์ของการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน รวมถึงแนวทางการปรับตัวเพื่อธำรงรักษาอาชีพประมงพื้นบ้านอย่างมั่นคงต่อไป ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลการสัมภาษณ์มาประมวลผล ด้วยการคัดย่อถ้อยคำ และตัดประเด็นที่ซ้ำกัน รวมทั้งจัดกลุ่มข้อมูลให้อยู่ในเรื่องเดียวกัน ดังต่อไปนี้

ทุนมนุษย์ (Human capital)

1. ทักษะ การเรียนรู้ การฝึกฝนเกี่ยวกับการทำประมงพื้นบ้าน

การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ชาวประมงต้องมีความรู้และความชำนาญในการวิเคราะห์กระแส น้ำ ทิศทางลม การรู้แนวหินธรรมชาติ/หินเทียม/แนวปะการัง การสังเกตแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ความรู้ในการประดิษฐ์เครื่องมือจับสัตว์น้ำและทักษะในการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับฤดูกาลและสัตว์น้ำแต่ละชนิด ทักษะในการใช้เรือเล็กแบบติดเครื่องยนต์และไม่ติดเครื่องยนต์ มีความรู้เรื่องการซ่อมแซมเครื่องยนต์ในเบื้องต้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉินกลางทะเลเล็ก และที่สำคัญคือทักษะการเอาตัวรอดเมื่อต้องเผชิญกับพายุหรือภัยธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ เช่น พายุฝนที่มีลมแรง กระแสน้ำวน ภัยขุ่นงาช้าง หรืออาจเจอสัตว์ทะเลที่เป็นอันตรายต่อชีวิต เป็นต้น ทั้งนี้ การเรียนรู้การทำอาชีพประมงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยประสบการณ์และการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ เป็นระยะเวลาที่นานพอสมควร เพื่อให้เกิดเป็นความชำนาญจนกลายเป็นสัญชาตญาณในที่สุด เพราะองค์ความรู้นี้ไม่สามารถเขียนขึ้นมาเป็นแบบเรียนแล้วนำไปปฏิบัติตามได้โดยทั่วไป แต่เป็นการสืบทอดองค์ความรู้ให้กันแบบรุ่นสู่รุ่นมากกว่า

แต่สถานการณ์ปัจจุบันเป็นที่น่ากังวลเรื่องการถ่ายทอดองค์ความรู้ของอาชีพประมงพื้นบ้าน เนื่องด้วยอาชีพประมงเป็นอาชีพที่ต้องใช้กำลังร่างกายอย่างหนักในการออกไปทำประมง อีกทั้งต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่าง ๆ มากมายหลายปัจจัย ชาวประมงรุ่นปัจจุบันที่ทำการประมงอยู่ จึงไม่ปลุกจิตสำนึกในคนรุ่นลูกหลานให้มีความรักและเห็นในคุณค่าของการทำอาชีพประมงพื้นบ้าน มีแต่จะส่งเสียลูกหลานให้ได้เรียนสูง เพื่อมีทางเลือกในอาชีพที่ดีกว่าตนเองในปัจจุบัน ทำให้อาชีพประมงพื้นบ้านอาจหมดไปจากจังหวัดระยอง

2. การดูแล รักษาสุขภาพของชาวประมงพื้นบ้าน

ผู้ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านต้องใช้ร่างกายอย่างหนักในการทำประมง และจากการสังเกตและได้พูดคุยกับชาวประมงพื้นบ้าน ทั้งคนภายนอกที่ประกอบอาชีพอื่นและชาวประมงหลายคนคิดว่าตนเองมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงยังสามารถทำการประมงได้จึงขาดความตระหนักและความเอาใจใส่ในการดูแลสุขภาพ ทั้งที่ชาวประมงมีปัญหาสุขภาพเรื่องอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อจากการใช้ร่างกายทำงานหนักเป็นเรื่องปกติ และมีโรคประจำตัวบ้าง เช่น โรคเบาหวาน โรคความดัน โรคไขมันในเลือด เป็นต้น ถึงแม้ว่าจะไม่มีโรคภัยไข้เจ็บที่เกิดจากการทำประมงโดยตรงก็ตาม จะมีบ้างก็คงเป็นเรื่องเกี่ยวกับอุบัติเหตุที่ต้องระมัดระวังเป็นอย่างมาก

ส่วนเรื่องการรักษาพยาบาล สำหรับอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ชาวประมงส่วนใหญ่ใช้วิธีซื้อยามาบิบนวดด้วยตนเองที่บ้าน ซื้อสมุนไพรหรืออาหารเสริมมาทานเอง หรือมีไปบิบนวดกับหมอบ้านบ้างเป็นครั้งคราว ซึ่งก็ช่วยบรรเทาอาการได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น เพราะชาวประมงยังคงต้องใช้ร่างกายเพื่อทำงานอย่างหนักตลอดเวลา ส่วนการรักษาโรคประจำตัวนั้นชาวประมงส่วนใหญ่เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและโรงพยาบาลประจำจังหวัด และมีบ้าง

ส่วนน้อยที่เข้ารับการรักษากับคลินิกเฉพาะทาง เพราะคิดว่าถึงแม้จะมีราคาสูงแต่คุ้มค่าเมื่อเทียบกับเวลาที่ต้องเสียไปกับการรอรับการรักษาจากโรงพยาบาลของรัฐ

ทุนการเงิน (Financial capital)

1. การวางแผนทางการเงินของชาวประมงพื้นบ้าน

การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพที่ไม่มีความแน่นอน รายได้ขึ้นอยู่กับสภาพอากาศ ทรัพยากรในทะเล จังหวัดและโอกาสต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ชาวประมงทุกคนพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า พวกเขามีรายได้ที่ไม่แน่นอน บางวันได้มาก บางวันได้น้อย บางวันไม่ได้ และบางวันขาดทุนก็มี ดังนั้นการใช้จ่ายเงินของชาวประมงจึงค่อนข้างต้องวางแผนเพื่อให้ตัวเหลือเงินให้พอกับค่าใช้จ่ายในรายเดือน ผู้นำชุมชนจึงเห็นว่าการทำงานบัญชีราย-รับรายจ่ายมีความสำคัญกับชาวประมงเป็นอย่างมาก เพราะเห็นว่าชาวประมงมีรายได้เป็นรายวัน และมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างกระจายตัวมาก ทั้งค่าใช้จ่ายในการลงทุนทำประมง ทั้งค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันซึ่งในบางครั้งจ่ายครั้งละ 10 บาท 100 บาท โดยไม่รู้ตัวไปเป็นค่าขนม ค่าเหล้าเบียร์ ค่าบุหรี่ หรือแม้แต่ค่าหอย ซึ่งล้วนเป็นค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยทั้งสิ้น เมื่อมีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย จะได้สามารถนำผลรวมในแต่ละเดือนมาวิเคราะห์เพื่อลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นได้ แต่ก็มีรายจ่ายจากความไม่แน่นอนอื่นอีก เช่นเรือจม เครื่องมือสูญหาย ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้เงินเป็นจำนวนมาก ชาวประมงวางแผนทางการเงินเพื่อรับมือกับความเสี่ยงนี้ด้วยการรวมกลุ่มกันแล้วตั้งเป็นกองทุนเงินออมของแต่ละกลุ่มขึ้นมา เพื่อเก็บไว้ช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มยามเดือดร้อน

จากข้อมูลส่วนใหญ่แล้วชาวประมงพื้นบ้านมีปัญหาทางการเงิน แต่ถือว่าไม่รุนแรง หากเป็นผู้ที่เก็บออมเงิน และวางแผนการใช้จ่ายอย่างรอบคอบ จะเห็นได้ว่า ชาวประมงพื้นบ้านหลายครัวเรือนมีฐานะที่พออยู่ได้จนถึงร่ำรวย ทั้งนี้ หากย้อนอดีตไปสัก 10 ปีที่แล้ว ทรัพยากรสัตว์น้ำทะเล มีความอุดมสมบูรณ์มาก ผู้ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน สามารถสร้างรายได้จากการทำประมงได้มาก อีกทั้ง ต้นทุนที่ใช้ในการประกอบอาชีพ ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ ค่าน้ำมัน ฯลฯ ในอดีตยังไม่สูงเท่ากับปัจจุบัน หากมีความขยัน อดทน และเก็บหอมรอมริบ ก็สามารถสร้างฐานะกันขึ้นมาได้ แม้ว่าปัจจุบัน ทรัพยากรสัตว์น้ำทะเลหลายประเภทจะลดลง แต่ความต้องการของผู้บริโภคอาหารทะเลยังคงมีอยู่มาก ส่วนบางรายที่ประสบปัญหาทางการเงินเป็นเพราะการนำรายได้ไปใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากกว่า หรือ กรณีประสบปัญหาด้านสุขภาพจึงต้องนำเงินออมมาใช้ในการรักษาพยาบาล รวมถึงใช้จ่ายในชีวิตประจำวันที่เพิ่มมากขึ้นอันเนื่องมาจากภาวะเงินเฟ้อ จึงทำให้ประสบปัญหาทางการเงินขึ้นมาได้

2. สาเหตุของปัญหาทางการเงิน และการจัดการกับหนี้สินของชาวประมงพื้นบ้าน

ปัญหาทางการเงินหรือหนี้สินของชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากการทำประมง เช่น ซื้อเรือใหม่ ซื้อเครื่องยนต์เรือ การลงทุนในเครื่องมือจับสัตว์น้ำ ซ่อมแซมเรือและเครื่องมือจับสัตว์น้ำ เป็นต้น และมีบางส่วนที่มีหนี้สินที่เกิดจากการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เช่น รถยนต์ รถมอเตอร์ไซค์ เหล้าเบียร์ บุหรี่ หวย และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในครัวเรือน เป็นต้น

ดังนั้น จากการเก็บข้อมูลผู้วิจัยเห็นว่า ชาวประมงพื้นบ้านควรนำผลรวมในแต่ละเดือนจากการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายมาวิเคราะห์เพื่อลดค่าใช้จ่ายในส่วนที่ไม่จำเป็นออก และที่สำคัญคือการส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนเงินออมของแต่ละกลุ่ม เช่น ทุกวันนี้ที่มีแล้วซึ่งถือว่ามาถูกทาง เพราะการรวมกลุ่มกันทำให้เกิดการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ นำมาซึ่งการช่วยเหลือ แบ่งปันผลประโยชน์ ทั้งในเรื่องรายได้และสวัสดิการให้กับสมาชิกภายในกลุ่ม หรือพัฒนาขึ้นเป็นสหกรณ์เมื่อสามารถสร้างความเข้มแข็งทางการเงินของกลุ่มขึ้นมาได้

ทุนธรรมชาติ (Natural Capital)

1. การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศจังหวัดระยอง

สภาพอากาศบริเวณจังหวัดระยองมีการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล เช่น ฤดูร้อน (ประมาณเดือนมีนาคม – เดือนมิถุนายน) มีอุณหภูมิสูงมากขึ้น ส่วนฤดูฝนหรือช่วงหน้ามรสุม (ปกติประมาณช่วงเดือนกรกฎาคม – เดือนตุลาคม) บางปีมีพายุเข้าบ่อย และฝนตกถี่และหนักมากขึ้น แต่บางปีก็มาช้า หรือในปัจจุบันช่วงเดือนพฤศจิกายน – เดือนธันวาคม พายุหรือฝน ควรหมดไปแล้ว แต่ก็ยังพบว่ามีพายุ และฝนตกหนักอยู่ เป็นต้น สังเกตได้ว่าช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมาสภาพอากาศมีการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงและคาดเดาได้ยากมากขึ้น รวมทั้งปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นน้ำเย็น – น้ำร้อน หรือการไหลเวียนของน้ำ ซึ่งอาจจะเกิดจากการสร้างเขื่อน การสร้างบ้านเรือนติดชายฝั่งทะเล และการปล่อยน้ำจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีสารพิษ/สารเคมีปนเปื้อน และที่เห็นได้ชัดในช่วง 1 – 2 ปีที่ผ่านมา ทะเลบริเวณจังหวัดระยองมีคลื่นลมที่รุนแรงมากกว่าเก่า สังเกตได้จากชายฝั่งถูกกัดเซาะรุนแรง และที่สำคัญอากาศร้อนขึ้นอย่างรุนแรงเช่นกัน สังเกตได้จากบางครั้งตะวันยังส่องจ้าแต่เสียงฟ้าร้องคำรามดังมาก ซึ่งเป็นหลักทางวิทยาศาสตร์อยู่แล้วว่าการเกิดฟ้าร้องนั้นเกิดจากความร้อนพุ่งขึ้นสูง ดังนั้นเมื่อเกิดเสียงฟ้าร้องตั้งแต่ฝนยังไม่ตก แสดงว่าอากาศร้อนรุนแรงแน่นอน

2. ผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศและทรัพยากรทางทะเล

เมื่อสภาพอากาศเกิดความเปลี่ยนแปลงที่ไม่เป็นไปตามฤดูกาลเหมือนในอดีต ชาวประมงจึงต้องเผชิญกับความเลวร้ายมากขึ้น และในบางครั้งภัยธรรมชาติเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและคาดเดายากกว่าจะใช้วิธีการดูน้ำ คุลมตามประสบการณ์ได้แบบในอดีต สำหรับฤดูมรสุมหากมีพายุ

เกิดขึ้นติดต่อกันจนทำให้เกิดคลื่นลมแรงจะเป็นอุปสรรคอย่างมากเพราะเรือของชาวประมงพื้นบ้านมีขนาดเล็ก จึงไม่สามารถออกไปทำประมงได้ทำให้ขาดรายได้เพื่อเข้ามาใช้จ่ายในครัวเรือน แต่ขณะเดียวกัน ถ้าฤดูมรสุมมาซ้ำ ส่งผลให้ไม่มีคลื่นลม เพราะถ้าคลื่นลมสงบปูม้าจะไม่ค่อยออกมาหากิน เนื่องจากพฤติกรรมของปูม้าชอบอยู่กับพื้นหน้าดิน เมื่อมีคลื่นลมแรงทำให้ปูม้าถูกกระแสน้ำพัดพา จึงทำให้มาคิดอวนดีกว่าช่วงเวลาที่คลื่นลมสงบ ดังนั้น ส่วนมากชาวประมงเรือเล็กมักจะออกเรือกันในช่วงฤดูมรสุม

เมื่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งถูกทำลาย อันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐในการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งของจังหวัดระยอง ได้แก่ อุตสาหกรรม ท่าเรือน้ำลึก และการท่องเที่ยว รวมทั้งเหตุการณ์น้ำมันดิบรั่วเมื่อปี พ.ศ. 2556 ทำให้แหล่งที่อยู่อาศัย และแหล่งหากินของสัตว์น้ำถูกทำลาย อีกทั้งยังทำให้ชายฝั่งทะเลมีความตื้นเขินมากขึ้น ส่งผลให้ชาวประมงต้องเผชิญกับความเสียหายต่าง ๆ มากขึ้นแต่กลับได้สัตว์น้ำลดน้อยลง เพราะต้องออกไปทำประมงไกลฝั่งมากขึ้นและเมื่อออกไปไกลฝั่งมากขึ้นก็ต้องลงทุนกับค่าน้ำมันมากขึ้นด้วยเช่นกัน อีกทั้งเครื่องมือต้องซื้อเพิ่มมากขึ้นและคัดแปลงให้มีความหลากหลายและซับซ้อนเพื่อให้จับสัตว์น้ำได้เพียงพอต่อความต้องการ

3. วิธีการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติของชาวประมงพื้นบ้าน

ชาวประมงต้องปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และแก้ปัญหาด้วยการคัดแปลงเครื่องมือหรือคิดค้นเครื่องมือใหม่มาแทนที่อยู่เสมอ และมีเครื่องมือหลากหลายชนิดเพื่อปรับเปลี่ยนหมุนเวียนไปตามฤดูกาล แต่ทั้งนี้หัวใจสำคัญคือความร่วมมือร่วมใจช่วยกันแก้ปัญหาทรัพยากรที่ลดน้อยลง ด้วยการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ไม่ให้ทรัพยากรลดน้อยลงไปกว่าปัจจุบัน

และเมื่อการทำประมงไม่สามารถใช้ประสพการณ์และสัญชาตญาณได้แบบสมัยก่อน ชาวประมงพื้นบ้านต้องผลักดันตนเองและสมาชิกในกลุ่มให้เข้าไปรับรู้ข้อมูลข่าวสารและความเคลื่อนไหวต่าง ๆ จากภายนอกให้มากขึ้น เพื่อรับรู้ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับการทำประมงในอนาคต และหาวิธีการรับมือได้อย่างทันทั่วทั้งที่ เช่น การติดตามทรัพยากรอากาศจากกรมอุตุนิยมวิทยา คุณนโยบายของภาครัฐ กฎ ระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงพื้นบ้าน คำชี้แจงต่าง ๆ จากหน่วยงานราชการ เพราะกฎหมายที่ออกมาจากภาครัฐมีเจตนาคุ้มครองทรัพยากรและควบคุมการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเท่าเทียมกัน ดังนั้นถ้ามองเป็นรูปแบบของประชากรรัฐ ชาวประมงควรทำตามบทบาทหน้าที่ของตนเองคือการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม เป็นผู้ดูแลและเฝ้าระวัง รักษาทรัพยากรทางทะเลตามที่ภาครัฐ ภาคอุตสาหกรรม และภาคประชาชนคือชาวประมง ได้ตกลงกันไว้ตามที่ได้ออกมาเป็นโครงการอนุรักษ์ต่าง ๆ

4. การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันของทรัพยากรทางทะเล และทิศทางในอนาคต

จากอดีตจนถึงปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลลดลงอย่างต่อเนื่อง และสัตว์ทะเลบางอย่างได้หายไปจากทะเลชายฝั่งแล้ว เช่น ปลาเซียว (สัตว์น้ำตัวเล็ก ๆ อาศัยอยู่ในน้ำที่ใสและสะอาด) ซึ่งปัจจุบันไม่พบในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลแล้วจะพบเห็นได้บ้างในน้ำทะเลลึกเท่านั้น แสดงให้เห็นได้ว่าในปัจจุบันน้ำทะเลไม่ใสสะอาดเหมือนในอดีต

(ปลาหมึก) จะเห็นได้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2528 การทำลอบปลาหมึกใช้ลอบเพียง 60 ลูก สามารถจับปลาหมึกได้เป็น 100 กิโลกรัม แต่ปัจจุบันชาวประมงใช้ลอบปลาหมึก 100 ลูก แต่กลับได้ปลาหมึกมาเพียงประมาณ 30 กิโลกรัม จากจำนวนการใช้เครื่องมือที่เพิ่มขึ้นทำให้เห็นได้ว่าทรัพยากรลดลง และจำนวนปลาหมึกที่เคยได้มากกลับลดลงตามไปด้วย ยิ่งแสดงให้เห็นได้ชัดเจนว่าทรัพยากรลดลงไปเป็นอย่างมาก

(ปูม้า) จากผลการวิจัยที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจมส์ ธีนเปียม และคณะ (2558) เรื่องแนวทางการจัดการทรัพยากรปูม้า โดยชุมชนประมงเรือเล็กบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา: อ่าวเพ จังหวัดระยอง พบว่า ปูม้าซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญของอ่าวเพ จังหวัดระยอง มีจำนวนลดลง โดยเปรียบเทียบระหว่างปีที่แล้ว (พ.ศ. 2556) กับปีนี้ (พ.ศ. 2557) ในช่วงเวลาเดียวกัน (ช่วงเดือนเมษายน-เดือนพฤษภาคม) ปีที่แล้วจับปูม้าได้โดยเฉลี่ยประมาณ 7-8 กิโลกรัมต่อวัน ปัจจุบันเหลือ 3-4 กิโลกรัมต่อวัน ขณะที่หน้ามรสุม (ตั้งแต่กรกฎาคม-เดือนตุลาคม) เคยจับปูม้าได้โดยเฉลี่ย 20-30 กิโลกรัมต่อวัน แต่ช่วงหน้ามรสุมปีนี้ (กรกฎาคม-สิงหาคม) เฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 3-4 กิโลกรัมต่อวัน และนอกจากนี้ ยังพบว่า การทดแทนของปูม้ากับการทำประมงในอ่าวเพมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากมีการจับปูม้าขึ้นมาใช้ประโยชน์มากขึ้น ซึ่งเป็นข้อมูลที่ใส่โปรแกรมคณิตศาสตร์ด้านการประมง คำนวณหาค่าประมงเกินศักยภาพการผลิต และมีค่า MSY (Maximum Sustainable Yield) เกินกว่า 5.00

การที่ทรัพยากรสัตว์น้ำมีปริมาณลดจำนวนลง ชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนมองว่า การลดจำนวนลงของสัตว์น้ำอาจเป็นเพราะการมีเรือประมงมากขึ้นทั้งเรือประมงพื้นบ้านและเรือประมงพาณิชย์ และยังมีเครื่องมือการจับสัตว์น้ำที่ทันสมัยมากกว่าในอดีตมาก ซึ่งนั่นอาจเป็นสาเหตุให้ทรัพยากรทางทะเลถูกทำลาย ส่งผลให้สัตว์ทะเลลดลง

อีกทั้งชายหาดที่ในอดีตมีลักษณะเป็นดินทราย แต่ปัจจุบันเต็มไปด้วยดินโคลนจากการถมทะเลเพื่อสร้างโครงการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ภาครัฐให้การสนับสนุน รวมทั้งยังมีสารปนเปื้อนตกค้างที่ปล่อยมากับน้ำลงสู่ทะเลอีกด้วย

ทิศทางของทรัพยากรทางทะเลในอนาคต ข้อมูลจากการวิจัยในครั้งนี้มองว่า อนาคตทรัพยากรทางทะเลคงน้อยลงแน่นอนตราบดีที่ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยสารปนเปื้อนลงสู่ทะเล และตราบดีที่ยังมีการทำประมงผิดกฎหมาย เพราะเป็นการทำประมงที่ทำลายแนวปะการังซึ่ง

เป็นแหล่งอนุบาล แหล่งเพาะพันธุ์และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเล แต่ก็มีส่วนให้ข้อมูลว่า ทรัพยากรทางทะเลคงไม่แย่งไปกว่าเดิมและมีแนวโน้มจะดีขึ้น เพราะปัจจุบันชาวประมง หน่วยงานภาครัฐ และภาคอุตสาหกรรม มีความตระหนักเรื่องการฟื้นฟู อนุรักษ์ และรักษาไว้มากขึ้น ซึ่งเห็นได้จากโครงการอนุรักษ์ต่าง ๆ ที่มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ทุนกายภาพ (Physical capital)

1. ความหลากหลายของเครื่องมือในการจับสัตว์ทะเล

โดยส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านมีเครื่องมืออย่างน้อยลำละ 2-3 ชนิด เพื่อสลับสับเปลี่ยนไปตามฤดูกาลอยู่แล้วเพราะถ้าหากชาวประมงมีความรู้ความชำนาญในเครื่องมือที่หลากหลาย อาจมองได้ว่าชาวประมงพื้นบ้านนั้นอาจมีความได้เปรียบในการสร้างอาชีพและการสร้างรายได้ที่มากกว่าการมีเครื่องมือเพียงชนิดเดียว เนื่องจากเครื่องมือแต่ละชนิดต้องมีความเหมาะสมของสัตว์น้ำในแต่ละฤดูกาล รวมถึงเครื่องมือต้องมีความเหมาะสมกับขนาดและชนิดของสัตว์น้ำด้วย แต่อาจมีการใช้เครื่องมือบางชนิดที่สามารถสร้างรายได้ตลอดทั้งปี เช่น ลอบปลาหมึก เป็นต้น

แต่ทั้งนี้ คำว่าคุณภาพชีวิตครอบคลุมถึงการมีสุขภาพที่ดี การมีความสุขที่ได้อยู่กับครอบครัว รวมถึงความมั่นคงในอาชีพด้วย ฉะนั้น จึงเห็นว่า ความหลากหลายของเครื่องมือเป็นเพียงส่วนหนึ่งในการความได้เปรียบทางรายได้ที่จะส่งผลให้คุณภาพชีวิตของชาวประมงดีขึ้นได้ การใช้เครื่องมือที่หลากหลายจึงเป็นการมองในแง่ของการใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียว แต่ไม่ได้มองถึงการร่วมมือกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

2. ภัยคุกคามในการทำลายเครื่องมือของประมงเรือพื้นบ้าน

ภัยคุกคามในการทำลายเครื่องมือของชาวประมงเรือเล็กแบ่งออกเป็น 2 ส่วน

ประกอบด้วย 1. ภัยธรรมชาติที่ไม่อาจควบคุมได้ เช่น พายุ ฝน คลื่น ลม เป็นต้น ที่จะพัดเครื่องมือไปไกลจนสูญหายหรือโดนซัดด้วยความแรงจนเกิดความเสียหาย และ 2. ภัยจากมนุษย์ โดยมีทั้งที่เกิดจากความไม่ได้ตั้งใจ คือ อาจเกิดการจำเครื่องมือของตนเองไม่ได้และไปหยิบเครื่องมือของชาวประมงคนอื่นมา ชาวประมงจึงใช้ภูมิปัญญาในการทำสัญลักษณ์ขึ้นและการให้สมาชิกในกลุ่มช่วยกันสอดส่องดูแล และส่วนที่ตั้งใจ เกิดจากความไม่ซื่อสัตย์ของชาวประมงด้วยกันเอง จึงมีการลักขโมยกันในระหว่างการทำประมงที่ใช้เครื่องมือชนิดเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ส่วนเครื่องมือใหญ่ที่ทำลายเครื่องมือเล็ก เมื่อสมัยที่ยังไม่มีการรวมกลุ่มกัน เครื่องมือของชาวประมงพื้นบ้านโดนเครื่องมือขนาดใหญ่เข้ามาทำลายในเขต 3 ไมล์ทะเลจากชายฝั่งอยู่บ่อยครั้ง แต่ปัจจุบันชาวประมงได้มีการรวมกลุ่มกันขึ้น รวมทั้งมีหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาให้ความช่วยเหลือและดูแลเรื่องเขตการทำประมงอย่างชัดเจนมากขึ้น เครื่องมือของประมงเรือเล็กจึงถูกทำลายจาก

เครื่องมือของเรือใหญ่น้อยลง แต่ ณ ปัจจุบัน บางครั้งประมงเรือเล็กก็ออกไปทำประมงนอกเขต 3 ไมล์ทะเล ด้วยเพราะบริเวณชายฝั่งมีทรัพยากรน้อยมากไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีต ซึ่งในตอนนี้จะโทษเรือประมงพาณิชย์ไม่ได้ชาวประมงพื้นบ้านเข้าใจและพร้อมที่จะออกไปเผชิญกับความเสี่ยงเอง

การสูญเสียเครื่องมือ บางครั้งแค่เกิดความเสียหายเล็กน้อย ชาวประมงสามารถซ่อมแซมเครื่องมือด้วยตนเองได้ แต่ในบางครั้งที่เครื่องมือได้รับความเสียหายมากหรือถึงขั้นสูญหาย ชาวประมงต้องลงทุนกับเครื่องมือใหม่ทั้งหมด ซึ่งสำหรับครัวเรือนที่ไม่มีเงินทุนสำรองมากพอต้องเดือดร้อนไปกู้เงินมา เป็นสาเหตุให้เกิดหนี้สินได้ ส่วนสำหรับครัวเรือนที่มีเงินทุนสำรองเพียงพอต่อการลงทุนในเครื่องมือใหม่เอง ก็เป็นการขาดทุนเมื่อเครื่องมือได้รับความเสียหายมากหรือสูญหาย

3. อนาคตการทำประมงพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดระยอง

ถึงแม้ว่าจะมีการจับสัตว์น้ำมาใช้ประโยชน์มากก็ตาม เพราะปัจจุบันชาวประมงพื้นบ้านมีความตระหนักและมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์กันมากขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก สมัยในอดีตช่วงประมาณ พ.ศ. 2528 ชาวประมงไม่เคยพูดคุยกันเรื่องการอนุรักษ์ ถึงจะมีเจ้าหน้าที่จากภาครัฐมาอธิบายให้ฟังอย่างไรชาวประมงก็ไม่สนใจ แต่ ณ ปัจจุบัน ถึงภาครัฐจะไม่มีนโยบายที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล ชาวประมงก็จะร่วมกันคิด ร่วมกันทำเอง รวมถึงเรียกร้องให้หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาร่วมฟื้นฟูและอนุรักษ์ด้วย เช่น การร่วมมือกันกันขอบเขตพื้นที่ไข่แดง ขอบเขตชายฝั่งปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ทำธนาคารปู ทำบ้านปลา ทำซั้งเชือก ทำปะการังเทียม เป็นต้น ตัวอย่างสถานการณ์น้ำมันรั่วที่หมู่เกาะเสม็ดถือว่ามีกรฟื้นฟูได้อย่างรวดเร็วมากเป็นเพราะชาวประมงพื้นบ้านที่ช่วยกันฟื้นฟู ช่วยกันสร้างที่อยู่อาศัยให้สัตว์น้ำ และกันขอบเขตพื้นที่ต่าง ๆ

อีกหนึ่งประเด็นคือ ภาคการท่องเที่ยวถือเป็นส่วนที่สร้างรายได้ให้กับจังหวัดระยองมากพอสมควร ดังนั้น ถ้าการประมงอยู่ไม่ได้แสดงว่าการท่องเที่ยวก็ไม่สามารถอยู่ได้เช่นกัน เพราะถ้า น้ำไม่สะอาดหรือมีสารพิษปนเปื้อนจนสัตว์ทะเลอยู่ไม่ได้ นักท่องเที่ยวก็ไม่สามารถลงเล่นน้ำได้เช่นกัน เพราะฉะนั้นจังหวัดระยองจะเสียรายได้จากการท่องเที่ยวไปด้วย ซึ่งน่าจะเป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่หน่วยงานภาครัฐจะเข้ามาดูแลและสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลให้มีความอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม (นันทพงษ์ นงศ์นุช, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2560)

ทุนสังคม (Social Capital)

1. สาเหตุการรวมกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้าน

การทำประมงพื้นบ้านในอดีตทำกันแบบหาเช่ากินค่า ไม่ได้มีการรวมกลุ่มหรือต้องเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกมากมาย แต่เมื่อปี พ.ศ. 2538 – 2540 บริเวณชายฝั่งทะเลของจังหวัด

ระของเกิดโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นผนวกกับวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง ส่งผลให้ชาวประมงได้รับความเดือดร้อนอย่างรอบด้าน ทั้งผลกระทบด้านการประกอบอาชีพประมงเองและผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ต่อมาทางมูลนิธิสวัสดิ์ดีของท่านอาจารย์อภิชาติ ทองอยู่ ได้เข้ามาถามไถ่ ชาวประมงพื้นบ้านว่า เมื่อเกิดโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นมาแล้ว ชาวประมงมีความเดือดร้อนกันหรือไม่ อย่างไร ชาวประมงได้ตอบกลับอาจารย์อภิชาติ ทองอยู่ ว่า พวกเราชาวประมงพื้นบ้านเดือดร้อนมาก ท่านอาจารย์จึงแนะนำให้เรารวมตัวกันและจัดตั้งกลุ่มขึ้น เพื่อสร้างความเข้มแข็ง สร้างพลัง และสร้างอำนาจในการต่อรองกับโรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น (ลำพอง ในเมือง, สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2560) แต่ก็มีบางส่วนที่อยู่ค่อนข้างห่างไกลจากแหล่งอุตสาหกรรมตอบว่า พวกเขารวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาอย่างถูกต้องตามกฎหมายเพื่อรองรับความช่วยเหลือจากภาครัฐ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่จะมาให้ความช่วยเหลือและการสนับสนุนในเรื่องเกี่ยวกับการประมง ซึ่งปัจจุบันชาวประมงพื้นบ้านของจังหวัดระยองมีด้วยกัน 2 กลุ่มใหญ่ คือ 1. กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ซึ่งขึ้นอยู่ในความดูแลของภาคอุตสาหกรรม และ 2. กลุ่มประมงพื้นบ้านเรือเล็ก ซึ่งขึ้นอยู่กับสมาคมประมงจังหวัดระยอง โดยชาวประมงพื้นบ้านทั้งจังหวัดระยองจะมีการนัดรวมตัวกันอยู่ตามวาระต่าง ๆ เช่น เมื่อเกิดปัญหาบางอย่างขึ้น เมื่อร่วมกันทำโครงการอนุรักษ์ เป็นต้น วันที่ 13 ธันวาคม 2560 ที่กำลังจะถึงนี้ จะมีการร่วมกันทำโครงการน้ำมันเครื่องมือสองขึ้น ซึ่งกลุ่มประมงพื้นบ้านเรือเล็กสวนสน 2 เป็นคนเสนอโครงการและเชิญอีก 32 กลุ่ม มาร่วมโครงการที่สวนสน โดยมีบริษัท IRPC เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ

การรวมกลุ่มกันเป็นนิติบุคคลอย่างถูกต้องตามกฎหมายของชาวประมงพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่นั้น เห็นได้ชัดเจนว่า เป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้กลุ่มของพวกเขามีความเข้มแข็งเป็นอย่างมาก โดยคุณสุวิน จิตรจันทิก (อดีตหัวหน้ากลุ่มบริหารจัดการด้านการประมงจังหวัดระยอง, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2560) มองว่าเรือประมงพื้นบ้านมีกำลังการต่อรองมากกว่าเรือพาณิชย์ในทุกเรื่องที่เกิดปัญหาขึ้น เช่น การต่อรองและการสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลร่วมกับภาคอุตสาหกรรม การต่อรองด้านสิ่งแวดล้อม การรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มต่าง ๆ ของจังหวัดระยอง เป็นต้น รวมทั้งเรื่องของความช่วยเหลือ การส่งเสริมและการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ และจากภาคเอกชนจะเข้ามาถึงกลุ่มประมงพื้นบ้านได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ การรวมกลุ่มกัน ยังสามารถแก้ปัญหาให้กับสมาชิกภายในกลุ่มประมงพื้นบ้านได้ด้วย เช่น ช่องทางการเพิ่มรายได้ สวัสดิการให้กับสมาชิก เป็นต้น

2. ความเชื่อที่สืบทอดกันมา

ความเชื่อหลักที่ชาวประมงยึดถือและทำตามสืบทอดกันมา และเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

คือ “แม่ย่านางเรือ” โดยชาวประมงทุกคนจะทำ “พิธีไหว้เรือ” เพื่อเป็นการเคารพ ขอพร และขอขมาต่อแม่ย่านางเรือ ส่วนช่วงของการไหว้ที่ทำกันทุกลำจะเป็นช่วงเทศกาลตรุษจีน วันพระใหญ่ และตอนที่ให้นำเรือลงน้ำเป็นวันแรก โดยของเซ่นไหว้ส่วนใหญ่จะเป็น ดอกไม้ ผลไม้ เหล้า เบียร์ หัวหมู เป็ด ไก่ เป็นต้น และอีกหนึ่งอย่างที่ถือปฏิบัติกันมา คือ การห้ามไม่ให้ใส่รองเท้าขึ้นเรือ เพราะถือเป็นการไม่ให้ความเคารพต่อแม่ย่านางเรือ

3. สภาพสังคมชายฝั่งทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน

สภาพสังคมชายฝั่งทะเลของชาวประมงพื้นบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต จากในอดีตเป็นการทำประมงเพื่อเลี้ยงชีพ หรือเรียกได้ว่าหาเช้ากินค่ำ แต่เมื่อสภาพสังคมโดยรวมของจังหวัดระยองเปลี่ยนไป อันเนื่องมาจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล ส่งผลให้ชาวประมงเรือเล็ก ต่างประกอบอาชีพประมงเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวตนเองเป็นหลัก เกิดการแข่งขันและแย่งชิงทรัพยากรกันมากขึ้นเพราะสินค้าทะเลมีราคาแพง จึงทำให้การพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันมีน้อยลง อีกทั้งการเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการ ทำให้ลูกหลานของชาวประมงพื้นบ้าน ไปทำงานเป็นลูกจ้างของโรงงานอุตสาหกรรม โรงแรม และห้างสรรพสินค้ากันมากขึ้น นอกจากนี้จะมีผลกระทบต่อการสืบทอดอาชีพประมงพื้นบ้านแล้ว สภาพสังคมยังเปลี่ยนไปเป็นสังคมเมืองมากขึ้น

4. การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน จากการพัฒนาอุตสาหกรรม

จากที่จังหวัดระยองเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการอื่น ๆ อาทิ ห้างโมเดิร์นเทรดต่าง ๆ ส่งผลให้ลูกหลานของชุมชนประมงเรือเล็ก ไปทำงานเป็นลูกจ้างของโรงงานอุตสาหกรรม โรงแรม และห้างสรรพสินค้ากันมากขึ้น ดังนั้น วิถีชีวิตย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปอยู่แล้ว เพราะลักษณะงานเปลี่ยนไปต้องแยกออกไปจากครอบครัว ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการสืบทอดอาชีพประมงพื้นบ้านได้ในอนาคต แต่สำหรับครอบครัวที่ยังทำประมงอยู่ทั้งครอบครัววิถีชีวิตของพวกเขายังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง ส่วนผลกระทบด้านอื่น ๆ เช่น ด้านสุขภาพ ตัวอย่างที่คนต่างจังหวัดบอกว่า ตอนย้ายมาอยู่จังหวัดระยองในช่วงแรกจะรู้สึกหายใจไม่อึด แต่พอนานไปถึงจะค่อย ๆ ซิน ไปเอง เป็นต้น

ทุนสถาบัน (Institution capital)

1. ความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่และหน่วยงานภาครัฐ ต่อชาวประมงพื้นบ้าน

1.1 ณ ปัจจุบัน กรมประมงมีงบประมาณในการให้ความช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉินแก่ชาวประมงพื้นบ้าน เช่น เรือจม เป็นต้น เป็นจำนวนเงิน 30,000 บาท แต่ต้องมีเอกสารประกอบเกี่ยวกับเรือที่ถูกต้องตามกฎหมายและครบถ้วน หากว่ามีเอกสารไม่ครบชาวประมงผู้ได้รับความเสียหายสามารถไปขอความช่วยเหลือได้จากองค์การสะพานปลา ซึ่งจะให้ความช่วยเหลือล่าช้า

5,000 บาท (ห้าพัน ในเมือง, สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2560)

1.2 หน่วยงานภาครัฐจะเป็นผู้ให้ข้อมูล เช่น เจ้าหน้าที่รัฐจะคอยให้คำแนะนำกับ ชาวประมงพื้นบ้านให้มีการจดทะเบียนเรือ การเสียภาษี ทำอาญาบัตร และเอกสารสำคัญต่าง ๆ ให้ ถูกต้องตามกฎหมาย เป็นต้น

1.3 หน่วยงานภาครัฐถือเป็นคนกลางในการประสาน กรณีชาวประมงพื้นบ้าน ต้องการทำการฟื้นฟูหรือการอนุรักษ์ที่เป็นประโยชน์ต่อทรัพยากรทางทะเล เจ้าหน้าที่ภาครัฐจะเป็น ผู้เขียนโครงการเสนอต่อบริษัทอุตสาหกรรมในพื้นที่ เพื่อขอการสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ ให้แก่ชาวประมงในโครงการต่าง ๆ

1.4 สิ่งที่ต้องการจะให้หน่วยงานภาครัฐเข้าไปสนับสนุนเพิ่มเติมคงเป็นเรื่องการ ติดตาม ประเมินผล โครงการ กิจกรรมต่าง ๆ เพื่อจะได้นำปัญหา อุปสรรค หรืออาจจะทำใน ลักษณะของการถอดบทเรียนจากสิ่งที่ได้ดำเนินการร่วมกับกลุ่มประมงพื้นบ้าน นำมาปรับปรุงหรือ พัฒนาโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

1.5 ต้องการให้ภาครัฐจัดการกำหนดขอบเขตของการประมงแต่ละประเภทอย่าง ชัดเจนและตรวจสอบ จับกุมผู้ทำผิดกฎอย่างเข้มงวด และควรส่งเสริมอาชีพเสริมอย่างอื่นให้ ชาวประมงได้เรียนรู้ และทำเพื่อให้เกิดรายได้ในช่วงที่ไม่สามารถทำการประมงได้

1.6 เรื่องสวัสดิการจากรัฐ รัฐควรจัดสวัสดิการเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลให้ ชาวประมงมีสิทธิเหนือกว่าชาวต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในภาคการประมงเป็นจำนวนมาก เช่น ควร จัดระบบบริการที่ดี มีเครื่องมือเพียงพอ มีบุคลากรเพียงพอที่จะให้บริการอย่างรวดเร็ว เพราะ ปัจจุบันการไปหาหมอที่โรงพยาบาลต้องใช้เวลาถึง 2 วันในการตรวจรักษาและการรับยา เป็นต้น

1.7 โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล หรือองค์กรปกครองท้องถิ่นที่มี เจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข ควรจัดหน่วยเคลื่อนที่เข้าไปตรวจสุขภาพหรือให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ และการดูแลสุขภาพให้กับผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้าน เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการ ตระหนักในการดูแลสุขภาพ

2. ความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาคเอกชน ต่อชาวประมงพื้นบ้าน

ภาคเอกชนได้เข้ามาเป็นผู้ดูแลเรื่องผลกระทบจากอุตสาหกรรม เพราะในจังหวัดระยอง ภาคอุตสาหกรรมเป็นผู้ทำลายสิ่งแวดล้อมจึงต้องลงมาดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อมด้วย

2.1 ปัจจุบันหน่วยงานภาคเอกชนให้ความสำคัญเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมกัน มากขึ้น (Corporate social responsibility) ซึ่งถือเป็นหัวใจหลักเพื่อเป็นการตอบแทนสังคม และ สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับองค์กร โดยโรงงานอุตสาหกรรมต้องลงมาสร้างความเข้าใจกับ ชาวประมงพื้นบ้าน เพื่อไม่ให้เกิดการเรียกร้องและข้อขัดแย้งต่าง ๆ เมื่อเกิดอุบัติเหตุจาก

อุตสาหกรรมที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชาวประมงพื้นบ้าน แต่ควรมีการติดตาม ประเมินผล เช่นเดียวกัน เพื่อนำเอาปัญหา อุปสรรค มาแก้ไขและพัฒนาต่อยอด แต่ถ้าภาคเอกชนกับ หน่วยงานภาครัฐสร้างความร่วมมือกับกลุ่มประมงพื้นบ้านได้ตามนโยบายที่รัฐบาลดำเนินการอยู่ คือแบบ “ประชารัฐ” จะทำให้กลุ่มประมงพื้นบ้านได้ประโยชน์ในแง่ของการเติมเต็มในส่วนที่ ภาครัฐขาดการสนับสนุนและสิ่งทีเอกชนไม่สามารถเข้าถึงหรือทำไม่ได้ ก็จะทำให้โครงการและ กิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนที่แท้จริงจะสามารถเกิดขึ้นและสำเร็จได้ตาม เป้าหมาย

2.2 ภาคเอกชนมีกำลังในการสนับสนุนเรื่องงบประมาณ ก็ควรสนับสนุนเรื่อง งบประมาณต่อไปดังเช่นที่ทำอยู่ทุกวันนี้ ซึ่งส่วนใหญ่ความช่วยเหลือจะมาในรูปแบบของสิ่งของ เช่น พันธุ์สัตว์น้ำ ซั้งเชือก อุปกรณ์ในการสร้างบ้านปลาหรือปะการังเทียม เป็นต้น แต่มีบางส่วน คือ ชาวประมงพื้นบ้านบริเวณเขตอำเภอแกลงบอกว่าพวกเขาไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนจาก โรงงานอุตสาหกรรม อาจเป็นเพราะไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงการทำประมง ด้วย (วันชัย เอกบุญ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2560)

2.3 ภาคเอกชนควรให้ความรู้ และทำความเข้าใจ กับชาวประมงพื้นบ้านในรูปแบบ ต่าง ๆ เช่นการอบรม การสัมมนา เป็นต้น เพื่อสร้างพันธมิตรระหว่างกัน เมื่อใดที่เกิดปัญหาขึ้นจะ ได้ตกลงกันได้แต่โดยดี

3. ผลกระทบจากการพัฒนาภาคตะวันออกด้วยการส่งเสริมอุตสาหกรรมต่อ จังหวัดระยอง

ผลกระทบอยู่ที่เรื่องสิ่งแวดล้อม และยังโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ติดกับชายฝั่งทะเลไม่ ว่าด้วยเหตุผลเรื่องการคมนาคมที่สะดวก การประหยัดต้นทุนในด้านการขนส่ง การอยู่ใกล้แหล่ง วัตถุดิบที่จะนำเข้าไปโรงงาน หรือเหตุผลก็ตาม ล้วนส่งผลให้น้ำขุ่น น้ำเสีย น้ำมีสารพิษปนเปื้อน และการถมทะเลนั้นส่งผลให้ทะเลเป็นตะกอน เป็นดินโคลน ซึ่งส่งผลกระทบต่อด้านประมง เพราะ เกิดการทำลายทรัพยากรบริเวณชายฝั่งทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น แนวปะการังเสียหายจากการ คมนาคมทางน้ำหรืออาจเกิดปะการังฟอกขาวจากสารพิษปนเปื้อนที่ปล่อยลงสู่ทะเลสะสมเป็น เวลานาน สัตว์น้ำลดน้อยลงเพราะน้ำบริเวณชายฝั่งไม่ใสสะอาดอีกทั้งมีสารพิษปนเปื้อน เป็นต้น อีกทั้งยังมีผลกระทบในเรื่องของสุขภาพในผู้ที่อยู่ในเขตอุตสาหกรรม ที่มีปัญหาเรื่องระบบทางเดิน หายใจเป็นจำนวนมากดังที่มีข่าวออกมาเป็นระยะ หรือผู้ที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในเขตอุตสาหกรรม โดยตรงก็โดนผลกระทบทางอ้อมจากสารพิษปนเปื้อนในอากาศ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพได้ใน ระยะยาวเช่นกัน และอาจส่งผลกระทบไปถึงด้านการท่องเที่ยวด้วย เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ที่มาเที่ยวจังหวัดระยอง เกินกว่าร้อยละ 50 มาเที่ยวทะเล ถ้าน้ำไม่ใสสะอาด มีสารพิษปนเปื้อนใน

น้ำจืดลงเล่นน้ำไม่ได้ ภาคการท่องเที่ยวก็จะได้รับผลเสียไปด้วยเช่นกัน

ปัญหาสำคัญที่สุดในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านในปัจจุบัน

ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีต ส่งผลให้สัตว์น้ำลดน้อยลง
ไปมาก อีกทั้งภัยธรรมชาติไม่เป็นไปตามฤดูกาลเหมือนเมื่อก่อน ชาวประมงจึงต้องเผชิญกับความ
เสี่ยงมากขึ้นซึ่งถือเป็นปัญหาหลักที่ไม่เอื้ออำนวยในการทำประมง และมีบางส่วนที่ตอบว่า ปัญหาที่
สำคัญของชาวประมงพื้นบ้าน คือ ปัจจุบันมีเรือพาณิชย์เป็นจำนวนมากทั้งอวนรุน อวนลาก อวน
ลอย เรืออวนกุ้ง ซึ่งส่งผลให้เครื่องมือเล็ก ๆ ของเรือประมงพื้นบ้านได้รับความเสียหายหรือสูญหาย
การปรับตัวของการทำประมงพื้นบ้าน

การทำประมงพื้นบ้านจากในอดีตมาจนถึงปัจจุบันมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปมาก ได้แก่

1. ในอดีตมีทรัพยากรสมบูรณ์การทำประมงออกไปเพียงไกลชายฝั่งประมาณน้ำท่วมศีรษะก็ได้ปลา
ตัวโตกลับมา แต่ปัจจุบันทรัพยากรสัตว์น้ำน้อยลง ชาวประมงจึงต้องออกไปทำประมงไกลฝั่งมาก
ขึ้น ต้องเผชิญกับความเสี่ยงมากขึ้น แต่กลับได้สัตว์น้ำน้อยลงกว่าก่อน 2. ในอดีตมีเพียงอวนปูแค่ 3
หัว ก็ได้ปูมาพอกินพอขายแล้ว แต่ปัจจุบันต้องใช้เครื่องมือมากขึ้น จากอวนปู 3 หัวต้องเพิ่มเป็น 10
หัว แต่กลับได้ปูมาไม่ถึง 1 กิโลกรัม 3. เมื่อก่อนใช้เพียงหวาย 1 ใบหรือเรือแจวก็สามารถออกไป
ทำประมงได้ แต่ปัจจุบันต้องประยุกต์ใช้เครื่องยนต์มาใส่เป็นเครื่องเรือ เพื่อเพิ่มความเร็วเพราะต้อง
ออกไปไกลฝั่งและต้องเก็บเครื่องมือที่วางไว้มากขึ้น 4. ในอดีตการทำประมงเป็นอาชีพที่ไม่ต้อง
ลงทุนมากนัก แต่ปัจจุบันต้องลงทุนสูงเพราะทุกอย่างล้วนเป็นค่าใช้จ่าย เช่น ซื้อเรือ ซื้อเครื่องยนต์
เรือ ซื้อเครื่องมือ ซื้อน้ำมันเรือ เป็นต้น บางครั้งการลงทุนกับเครื่องมือต้องใช้เงินหลักหลายหมื่น ซึ่ง
ถือว่าเป็นเงินจำนวนมากสำหรับชาวประมงพื้นบ้าน 5. ในอดีตที่หามาแค่เพื่อกิน แต่ปัจจุบันใช้
เครื่องมือที่ทันสมัยและลงทุนเครื่องมือมากขึ้นเพราะต้องการหามาเพื่อขาย บางครั้งมีการไปซื้อของ
ทะเลต่างถิ่นมาขายด้วย ปัจจุบันนี้การประมงพื้นบ้านเน้นไปเป็นเชิงธุรกิจมากขึ้น และ 6. ในอดีตภัย
ธรรมชาติมาตรงตามฤดูกาล ชาวประมงจึงสามารถคาดการณ์ได้ว่าจะต้องเตรียมเครื่องมือแบบใด
ในช่วงเดือนใด เช่น พ่อบ้านออกทะเลไปแม่บ้านสามารถดำน่าน้ำพริกเอาไว้แกงปลาได้ แต่ปัจจุบัน
ฤดูกาลผสมกันไปหมดไม่สามารถคาดการณ์อะไรได้อีกแล้ว เป็นต้น

ชาวประมงพื้นบ้านมองว่า ตนต้องมีทักษะในการปรับตัวเพื่อที่จะยังคงสามารถทำการ
ประมงได้ในอนาคต โดยต้องช่วยกันหลายช่องทาง เช่น การรักษาทรัพยากรทางทะเลไว้ไม่ให้
เสียหายไปมากกว่าเดิม การฟื้นฟูแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ อนุรักษ์ด้วยการใช้ประโยชน์จาก
ทรัพยากรทางทะเลอย่างเหมาะสม และช่วยกันตรวจตราเครื่องมือที่ผิดกฎหมาย เป็นต้น ใน
ขณะเดียวกันต้องลงทุนเพิ่มขึ้น ใช้เครื่องมือที่ทันสมัยขึ้น เพื่อให้ได้ปริมาณสัตว์น้ำมากขึ้น แต่มี
ชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนตอบว่า ถึงสถานการณ์จะเป็นอย่างไร ชาวประมงก็ต้องทนอยู่ต่อไป

เพราะเป็นผู้ไม่มีความรู้ในด้านอื่นที่จะไปทำงานใดได้

“การปรับตัวก็ต้องเผชิญกับมันทุกสถานการณ์ เพราะทำอะไรไม่ได้ก็ต้องทนก็ต้องสู้ไปแบบนี้แหละ” (วันชัย เอกบุญ, สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2560)

“เรื่องการปรับตัว มันต้องทนอยู่มากกว่า เพราะเราความรู้ไม่มีจะไปทำอุตสาหกรรมก็ทำกับเขาไม่ได้” (วิเชษฐ์ หมายมั่น, สัมภาษณ์, 21 ตุลาคม 2560)

ในมุมมองเจ้าหน้าที่ภาครัฐมองว่าควรนำหลัก “ประชารัฐ” เข้ามาใช้ คือ เน้นการมีส่วนร่วมของ 3 ภาคส่วน ประกอบด้วย 1. ภาคเอกชน /ภาคอุตสาหกรรม ให้การสนับสนุนงบประมาณและอุปกรณ์ในการอนุรักษ์ต่าง ๆ 2. ภาครัฐ เป็นคนกลางช่วยประสานระหว่างภาคอุตสาหกรรมและชาวประมงพื้นบ้าน รวมถึงการดูแลเรื่องนโยบาย กฎหมาย กฎระเบียบ ต่าง ๆ และ 3. ชาวประมงพื้นบ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้ปฏิบัติคือการร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ดูแลและติดตามผลโครงการอนุรักษ์ที่ได้ทำไปแล้วอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น ประชารัฐ ถือเป็นคำตอบของการอยู่ร่วมกัน

“ประชารัฐคือ เป็นคำตอบของการอยู่ร่วมกันระหว่างอุตสาหกรรมและชาวประมงพื้นบ้านภายใต้ การดูแลของรัฐบาล” (สุวิน จิตรจันทิก, สัมภาษณ์, 19 พฤศจิกายน 2560)

ส่วนในมุมมองของนักวิชาการมองว่า ภาครัฐควรให้ข้อมูล ให้ความรู้ใหม่ ๆ และเป็นผู้นำทางความคิดในการปรับเปลี่ยน แก๊ส หรือพัฒนาพื้นที่ทางชายฝั่งทะเลให้เกิดการฟื้นฟูไปสู่ความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น การให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ อย่างเดียวไม่พอ แต่ต้องเป็นเพื่อนคู่คิด ต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวก โดยต้องเกิดจากฐานที่ได้มีการวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนการดำเนินงานร่วมกันมาก่อน เพราะสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต และทัศนคติ ความคิด ของกลุ่มประมงพื้นบ้านยังอาจจะยึดติดกับวิถีชีวิตและรูปแบบการประกอบอาชีพเดิม ๆ อยู่ ดังนั้น การเป็นเพื่อนคู่คิด การถ่ายทอดความรู้ ข้อมูลใหม่ ๆ การเรียนรู้ ลองผิด ลองถูกไปกับชุมชน จะทำให้เกิดความเข้าใจและนำไปสู่การทำให้กลุ่มประมงพื้นบ้านสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงได้ (เขมภัทท์ เย็นเปี่ยม, สัมภาษณ์, 7 มกราคม 2561)

การพัฒนาตนเองของการทำประมงพื้นบ้านในปัจจุบัน

1. ชาวประมงต้องตระหนักในการให้ความร่วมมือกันเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลอย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นการใช้เครื่องมืออย่างถูกต้องตามกฎหมาย การให้ความร่วมมือในโครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ เช่น ธนาคารปูไข่ ห้ามเข้ามาทำประมงในเขตไข่แดง การร่วมมือทำบ้านปลา/ปะการังเทียม/ซั้งเชือก เป็นต้น

2. ชาวประมงพื้นบ้านต้องมีการวางแผนและคิดหาวิธีต่าง ๆ มากขึ้นในการทำประมง ตั้งแต่และคู่สถานการณ์จากคนอื่น เช่น ถ้าน้ำเข้าเรือลำอื่นออกไปแล้วไม่ได้ปลาเราต้องลองออกไป

ทำประมงน้ำเย็นดู ถ้าใช้เชือกทำอวนแล้วไม่ติดต้องลองใช้สายเอ็นมาทำอวนดูบ้าง หรือการวางปลาหมึกต้องนำไปปลาหมึกไปไว้ในลอบเพื่อหลอกล่อให้ปลาหมึกเข้ามา เป็นต้น

3. ชาวประมงพื้นบ้านต้องเรียนรู้การใช้เครื่องมือที่มีเทคโนโลยีใหม่ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับเรือประมงขนาดเล็กมากขึ้น เช่น GPS เครื่องมือดาวเทียมเพื่อใช้ในการดูแนวหิน เครื่องมือชาวเดอร์เพื่อใช้วัดความหนาแน่นของสัตว์น้ำบริเวณนั้น เป็นต้น

4. ชาวประมงพื้นบ้านต้องผลักดันตนเองให้เข้าไปปรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเป็นแนวทางหรือนโยบายของรัฐบาล แนวโน้มของอุตสาหกรรม แนวโน้มทางเศรษฐกิจว่าจะมีประเด็นอะไรที่จะส่งผลกระทบต่อเราได้ในอนาคต เพื่อที่จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาเตรียมรับมือได้อย่างทันทั่วถึง

5. ชาวประมงพื้นบ้านต้องพยายามรับความรู้และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสื่อสาร เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ เข้าถึงกลุ่มประมงได้อย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่จะได้ทำการช่วยเหลือ สนับสนุน ได้อย่างรวดเร็วและตรงปัญหา

6. ชาวประมงพื้นบ้านต้องใฝ่รู้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงรวมถึงกฎหมายอื่น ๆ ด้วย เช่น กฎหมายประมง กฎหมายสิ่งแวดล้อม รวมถึงกฎหมายบ้านเมือง เพื่อรู้เท่าทัน ไม่ฝ่าฝืนกฎหมาย และนำไปปรับใช้กับการทำประมงได้อย่างยั่งยืน

7. ชาวประมงพื้นบ้านต้องการขีดเข้มงวดตนเอง ใช้สอยอย่างประหยัด เพราะในเรื่องความมั่นคง นั้น การทำประมงถือเป็นอาชีพที่มีรายได้มากกว่าการทำเกษตรอย่างอื่นมาก ขึ้นต่ำนวันละหนึ่งถึงสองพันบาท ถ้าได้ต่ำกว่านี้ชาวประมงก็ไม่ออกกันแล้วเพราะถือว่าไม่คุ้มค่าเหนื่อย แต่ก็ต้องยอมรับเช่นกันว่าอาชีพนี้เป็นอาชีพที่เหนื่อยชนิดที่ว่างานก่อสร้างก็เหนื่อยสู้เขาไม่ได้ ไม่มีอาชีพไหนที่เหนื่อยมากกว่าอาชีพนี้อีกแล้ว แต่รายได้ที่ได้มาก็ถือว่าคุ้มค่ากับความเหนื่อย ดังนั้นชาวประมงจึงมีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเพื่อเติมเต็มตัวเองมากพอสมควร ถ้าลดรายจ่ายส่วนนี้ได้ การทำประมงจะเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่มีความมั่นคง

8. ในบางครั้งชาวประมงพื้นบ้านต้องหาอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มช่องทางรายได้ เมื่อถึงคราวที่ทำประมงไม่ได้จะได้มีรายได้เสริมมาจุนเจือครอบครัว และเมื่อถึงคราวที่ทำประมงได้ตามปกติรายได้เสริมจะเป็นเงินออมให้กับครัวเรือนของชาวประมงพื้นบ้านเพื่อไว้ใช้จ่ายในยามเดือดร้อน

2.3 การวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการค้ารังชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ด้วยหลัก SWOT Analysis โดยมีรายละเอียดดังนี้

การวิเคราะห์สถานการณ์ (SWOT analysis)

จากการศึกษา ค้นคว้า และวิเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวกับสภาพการค้ารังชีพของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดระยอง สรุปได้ว่ามีรายละเอียดดังตาราง

ตารางที่ 4-5 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT analysis) ของการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน

สภาพแวดล้อมภายใน	
จุดแข็ง Strength (S)	S1. ชาวประมงมีทักษะเฉพาะในการทำประมง เป็นความสามารถกึ่งสัญชาตญาณ ซึ่งอยู่ในลักษณะการถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์ภายในครอบครัว (H)
	S2. ชาวประมงมีความชำนาญในการใช้เครื่องมือ จึงเกิดการดัดแปลงเพื่อได้เครื่องมือใหม่ๆ มาประยุกต์ใช้ในการทำประมงเสมอ (H)
	S3. จากการประดิษฐ์เครื่องมือที่หลากหลายและเหมาะสมกับฤดูกาล ส่งผลให้ชาวประมงสร้างรายได้ได้ตลอดปี (H)
	S4. ชาวประมงเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรง เพราะถ้าร่างกายไม่แข็งแรงไม่สามารถทำประมงได้แน่นอน (H)
	S5. การรวมกลุ่มของประมงพื้นบ้านมีความเข้มแข็งมาก ทั้งการตั้งกองทุนช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม และการต่อรองกับปัจจัยภายนอก ต่าง ๆ ที่จะมากระทบกับการทำประมง (S)
จุดอ่อน Weakness (W)	W1. ชาวประมงขาดความตระหนักเรื่องการดูแลสุขภาพของตนเอง เพราะเคยชินกับอาการของโรคที่เกิดจากการทำงานหนัก เช่น การปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ เป็นต้น (H)
	W2. ชาวประมงไม่มีความสามารถในการเข้าถึงสถานพยาบาลที่มีคุณภาพสูง เพราะส่วนใหญ่ซื้อยากินเอง หรือถ้ามีอาการหนักจึงไปรักษาที่อนามัย (H)
	W3. ชาวประมงมีรายได้ที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้เลย (ไม่แน่นอน) (F)
	W4. การใช้ยาฆ่าพยาธิเรือ เหง้า บุหรี่ และหอยได้ดิน อาจทำให้เกิดเป็นหนี้สินได้ (F)
	W5. เขตการทำประมงพื้นบ้านมีระยะห่างจากฝั่งเพียง 3 ไมล์ทะเล ซึ่งปัจจุบันบริเวณชายฝั่งมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่น้อยเต็มที (P)
	W6. ชาวประมงทำร้ายกันเอง จากการลักขโมย จำสัญลักษณ์ของเครื่องมือตนเองไม่ได้ และในบางพื้นที่มีความอิจฉาริษยากันเอง (S)
	W7. พ่อแม่ไม่ปลูกจิตสำนึกความรักในอาชีพประมงให้รุ่นลูก และอาจเป็นสาเหตุการสูญสิ้นของอาชีพนี้ในอนาคต (H)
	W8. ชาวประมงไม่ค่อยได้รับรู้ข่าวสาร กฎระเบียบ กฎหมาย และนโยบายต่างๆ จากภาครัฐเท่าที่ควร (H)

ตารางที่ 4-5 (ต่อ)

สภาพแวดล้อมภายใน	
โอกาส Opportunity (O)	O1. อาหารทะเลมีราคาสูง เพราะเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค (F)
	O2. การทำประมงอาจจะมีโอกาสจับสัตว์น้ำเพื่อขายและสร้างรายได้วันละ 1-5 หมื่นบาท ซึ่งถือว่าเป็นเงินจำนวนมากสำหรับชาวประมง (F)
	O3. หน่วยงานภาครัฐมีการให้ความช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉินแก่ชาวประมง เช่น เรือจม องค์การสะพานปลาให้ความช่วยเหลือเป็นเงิน 5,000 บาททันที และเป็นผู้ช่วยประสานระหว่างชาวประมงกับภาคอุตสาหกรรม (I)
	O4. ภาคอุตสาหกรรมให้ความสำคัญ Corporate Social Responsibility ส่งผลให้ชาวประมงได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เช่น ด้านงบประมาณ ด้านการฟื้นฟู และการอนุรักษ์ เป็นต้น (I)
ข้อจำกัด Threats (T)	T1. ชาวประมงต้องเผชิญกับสภาพอากาศที่ไม่แน่นอนตลอดเวลา (N)
	T2. ภัยธรรมชาติมีความรุนแรงมากขึ้นและไม่เป็นไปตามฤดูกาล (N)
	T3. เครื่องมือผิดกฎหมาย เช่น อวนตาถี่ อาจทำให้อวนขาดสัตว์ทะเลสูญพันธุ์ได้ (P)
	T4. เครื่องมือของชาวประมงที่บ้านสูญหาย/เสียหาย เพราะโดนเครื่องมือขนาดใหญ่และภัยธรรมชาติทำลาย ส่งผลให้ต้องซ่อมแซมหรือทำเครื่องมือขึ้นมาใหม่ เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งของการเกิดหนี้สำหรับชาวประมง (P)
	T5. น้ำทะเลมีสารเคมีปนเปื้อน ส่งผลให้ทรัพยากรทางทะเลถูกทำลายและสัตว์น้ำมีจำนวนน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด (N)
	T6. ทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลายจากการกระตุ้นการท่องเที่ยวของจังหวัดระยอง (N)
	T7. ทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลายจากโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้น และชาวประมงไม่สามารถต่อต้านได้ เพราะเป็นโครงการที่มีนโยบายสนับสนุนชัดเจน (I)
	T8. ชาวประมงต้องออกไปหาสัตว์น้ำไกลชายฝั่งมากขึ้น (N)

จากตารางที่ 4-5 ผลจากการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการค้างชีพของชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดระยอง ด้วยหลัก SWOT analysis พบว่า

1. ปัจจัยที่มีผลกระทบในเชิงบวก (จุดแข็ง: Strength = S) จากภายในต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่

1.1 ทุนมนุษย์ (Human capitals)

องค์ความรู้ของชาวประมงพื้นบ้าน ถือเป็นทักษะเฉพาะทางของอาชีพประมงที่ต้องอาศัยการฝึกฝนและประสบการณ์เพื่อให้เกิดความชำนาญ เช่น การดูทิศทางลม ดูกระแสน้ำ การใช้เครื่องมือแต่ละประเภทให้เหมาะสมกับฤดูกาลต่าง ๆ เป็นต้น

ชาวประมงพื้นบ้านเป็นผู้มีความสามารถในการสร้างสรรค์ประยุกต์ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำต่าง ๆ เช่น การนำกระป๋องนมขุ่นที่ใช้หมดแล้วนำมาทำเป็นที่ดักปูแสม เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นผู้ประยุกต์นำเครื่องยนต์ของรถยนต์มาประกอบกับลูกกว้านและเชือก เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องทุ่นแรงในการดึงเครื่องมือจับสัตว์น้ำในเรือและเวลานำเรือขึ้นฝั่ง เป็นต้น

เรื่องของสุขภาพ นั้น ชาวประมงส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีร่างกายค่อนข้างแข็งแรงมาก ไม่ค่อยป่วยออกแอดอยู่กับบ้าน จะมีบ้างเพียงการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อตามลักษณะงานของคนที่ทำงานหนัก

1.2 ทุนสังคม (Social capitals)

ชาวประมงพื้นบ้านมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งมาก เพื่อให้ความช่วยเหลือสมาชิกภายในกลุ่มและต่อต้าน/ต่อรองกับปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่จะมาส่งผลกระทบต่อในเชิงลบกับการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน

2. ปัจจัยที่มีผลกระทบในเชิงลบ (จุดอ่อน: Weakness = W) จากภายในต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่

2.1 ทุนมนุษย์ (Human capitals)

ชาวประมงพื้นบ้านขาดความตระหนักในการดูแลรักษาสุขภาพของตนเอง เนื่องจากลักษณะงานที่ต้องใช้แรงมาก จึงทำให้เกิดความเคยชินกับการใช้ร่างกายอย่างหนักจึงคิดว่าตนเองยังแข็งแรงอยู่ตลอดเวลาทราบใดที่ยังสามารถทำประมงได้ จึงขาดการดูแลสุขภาพในเบื้องต้น จะมาดูแลตนเองอีกทีตอนที่เป็นหนักไม่สามารถทำประมงหรือทำงานอื่น ๆ ได้แล้ว

ชาวประมงพื้นบ้านไม่มีความสามารถในการเข้าถึงสถานพยาบาลที่มีคุณภาพในระดับสูง เพราะมีค่าใช้จ่ายสูง ส่วนใหญ่จึงนิยมซื้อยาทานเองเมื่อมีอาการเจ็บป่วยหรือไปโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ซึ่งไม่รองรับการรักษาอาการป่วย หรือไปโรงพยาบาลประจำจังหวัดเมื่อมีอาการป่วยหนักเท่านั้น

ชาวประมงพื้นบ้านไม่ค่อยได้รับรู้ข่าวสารในเชิงลึก ส่วนใหญ่เป็นการรับข้อมูลทางโทรทัศน์ โทรศัพท์ (อินเทอร์เน็ต) หรือหนังสือพิมพ์บ้างเป็นบางโอกาส จึงไม่ได้มีการศึกษากฎระเบียบ กฎหมาย และนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงจากภาคหน่วยงานภาครัฐ และข่าวสารด้านเศรษฐกิจหรือด้านอื่น ๆ เท่าที่ควร

ชาวประมงพื้นบ้านรุ่นพ่อแม่ที่ทำประมงอยู่ในปัจจุบัน ไม่ปลูกจิตสำนึกความรักใน

อาชีพประมงให้รุ่นลูกรุ่นหลาน ส่วนใหญ่ชาวประมงจะทำงานอย่างหนักเพื่อหาเงินส่งลูกหลานให้เรียนสูง ๆ เพื่อที่จะได้ทำงานดี ๆ ไม่ต้องมาเหนื่อยทำประมงเหมือนตนเอง ซึ่งนี่อาจจะเป็นเหตุผลสำคัญของการสูญเสียอาชีพประมงพื้นบ้านในอนาคต

2.2 ทุนการเงิน (Financial capitals)

รายได้ของชาวประมงพื้นบ้านไม่สามารถคาดการณ์ได้ เพราะมีลักษณะรายได้แบบวันต่อวัน ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่หมดเงินไปกับค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเรื่อง เหล้า บุหรี่ และหวยใต้ดิน เพราะถ้าไม่ได้มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินและการออมเงินที่เหมาะสมอาจทำให้เกิดปัญหาหนี้สินได้ในอนาคต

2.3 ทุนกายภาพ (Physical capitals)

ขอบเขตการทำประมงพื้นบ้านมีระยะห่างจากชายฝั่งเพียง 3 ไมล์ทะเลหรือ 5.5 กิโลเมตร ซึ่งปัจจุบันบริเวณชายฝั่งมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่น้อยเต็มที จึงถือเป็นข้อจำกัดทั้งในเรื่องปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลง ทำให้ต้องลงทุนเพิ่มปริมาณเครื่องมือการจับสัตว์น้ำหรือเพิ่มความเสี่ยงในการออกไปทำประมงนอกเขตของตนเอง เป็นต้น

2.4 ทุนสังคม (Social capitals)

ผู้ประกอบการอาชีพประมงด้วยกันทำร้ายกันเอง จากการลักขโมย จำสัญลักษณ์ของเครื่องมือตนเองไม่ได้ และในบางพื้นที่มีความอิจฉาริษยากันเอง เช่น เรือที่จับปลาหมึกไม่สามารถจับพร้อมด้วยได้ เพราะกลุ่มชาวประมงที่จับปูจะต่อว่าและร้องเรียนต่อกรมประมงว่ามีเรือจับสัตว์น้ำผิดประเภทที่ได้จุดไว้ตามอาญาบัตร เป็นต้น ทำให้ในพื้นที่บริเวณอำเภอแกลง ต้องเป็นการทำประมงเชิงเดี่ยว ไม่สามารถทำประมงเชิงผสมหรือทำประมงตามฤดูกาลได้ (ซึ่งขออัยว่ามีบางพื้นที่เท่านั้น)

3. ปัจจัยที่มีผลกระทบในเชิงบวก (โอกาส: Opportunities = O) จากภายนอกต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่

3.1 ทุนการเงิน (Financial capitals)

อาหารทะเลมีราคาสูง เพราะเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค จะเห็นได้ว่าถึงแม้ความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเลจะลดน้อยลง แต่ปัจจัยเรื่องราคาถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวประมงมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัวได้

การทำประมงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ และในความไม่แน่นอนนั้นบางครั้งสร้างโอกาสให้กับชาวประมงเป็นอย่างมาก เช่น ในบางครั้งชาวประมงสามารถสร้างรายได้ถึงวันละหนึ่งถึงห้าหมื่นบาท ซึ่งถือว่าเป็นเงินจำนวนมากสำหรับชาวประมงพื้นบ้าน

3.2 ทุนสถาบัน (Institutional capitals)

ชาวประมงพื้นบ้านได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในกรณีฉุกเฉิน เช่น เรือจม องค์การสะพานปลาให้ความช่วยเหลือเป็นเงิน 5,000 บาททันที เป็นต้น

ชาวประมงพื้นบ้านมีเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นผู้ช่วยประสานระหว่างชาวประมงกับภาคอุตสาหกรรม ทั้งเรื่องของความเดือดร้อนต่าง ๆ การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล เพื่อให้เกิดเป็นโครงการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล

ปัจจุบันภาคอุตสาหกรรม/ภาคเอกชนให้ความสำคัญเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม (Corporate social responsibility) ส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เช่น ด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ในการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ เป็นต้น

4. ปัจจัยที่มีผลกระทบในเชิงลบ (ข้อจำกัด: Threats = T) จากภายนอกต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่

4.1 ทุนธรรมชาติ (Natural capitals)

ชาวประมงพื้นบ้านต้องเผชิญกับสภาพอากาศที่ไม่แน่นอนตลอดเวลา อีกทั้งปัจจุบันภัยธรรมชาติมีความรุนแรงมากขึ้นและไม่เป็นไปตามฤดูกาล ทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลายจากการกระตุ้นการท่องเที่ยวของจังหวัดระยองและโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาครัฐซึ่งชาวประมงไม่สามารถต่อต้านได้ เพราะเป็นโครงการที่มีนโยบายสนับสนุนชัดเจน ส่งผลให้น้ำทะเลมีสารเคมีปนเปื้อน พื้นที่ชายฝั่งมีจำนวนสัตว์น้ำลดลงอย่างเห็นได้ชัด ชาวประมงจึงต้องออกไปหาสัตว์น้ำไกลชายฝั่งมากขึ้น

4.2 ทุนกายภาพ (Physical capitals)

เครื่องมือของชาวประมงพื้นบ้านสูญหาย/เสียหาย จากการทำลายของเครื่องมือขนาดใหญ่กว่าและภัยธรรมชาติ ส่งผลให้ต้องซ่อมแซมหรือทำเครื่องมือขึ้นมาใหม่ เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งของการเกิดหนี้สำหรับชาวประมง

ชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย เช่น อวนตาถี่ เครื่องมือที่ทำลายหน้าดิน เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงยิ่งที่อาจจะทำให้อวนตาถี่ทะเลสูญพันธุ์ได้

2.4 การวิเคราะห์ผลการศึกษา เพื่อนำผลการศึกษาไปเป็นส่วนหนึ่งในการเสนอยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ด้วยหลัก TOWS matrix

การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกลยุทธ์ TOWS matrix

จากการวิเคราะห์ศักยภาพ และสภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านนั้นสามารถนำมาวิเคราะห์ TOWS Matrix เพื่อไปใช้เป็นแนวทางในการเสนอยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเล

ตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ในลำดับถัดไป โดยมีรายละเอียดดังตาราง

ตารางที่ 4-6 การวิเคราะห์กลยุทธ์ TOWS Matrix ของการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน

	จุดแข็ง (Strength = S)
	กลยุทธ์เชิงรุก (SO Strategy)
	<ol style="list-style-type: none"> 1. ประยุกต์ใช้องค์ความรู้เดิมในเรื่องการถนอมอาหาร เพื่อสร้างมูลค่าให้กับอาหารทะเลมากยิ่งขึ้น เช่น อาจจะนำเครื่องออกซิเจนที่ใช้กับปลาและปูมาประยุกต์ใช้กับปลาหมึกบ้าง เพราะปลาหมึกเป็นสัตว์ที่ตายง่ายมากกว่าปลาและปู ดังนั้นถ้ามีวิธีการส่งปลาหมึกแบบมีชีวิตไปให้โรงแรมหรือร้านอาหารขนาดใหญ่ จะเป็นการเพิ่มมูลค่าได้ 2-3 เท่าเลยทีเดียว (S1) (S2) (O1) 2. สร้างเครื่องมือที่เป็นนวัตกรรมใหม่ในการถนอมอาหารหรือแปรรูปสัตว์ทะเล โดยมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเป็นผู้สนับสนุน (S3) (O3) (O4) 3. ชาวประมงจัดตั้งกองทุนสำหรับคนภายนอกกลุ่ม เพื่อเก็บดอกเบี้ยเข้ากลุ่มและปันผลทุก 3 เดือน (S5) (O2)
โอกาส	จุดแข็ง (Strength = S)
(Opportunities=O)	จุดอ่อน (Weakness=W)
	กลยุทธ์เชิงป้องกัน (WO Strategy)
	<ol style="list-style-type: none"> 1. เสนอโครงการตรวจสอบสุขภาพประจำปีสำหรับชาวประมงต่อเจ้าหน้าที่ CSR ของบริษัทเอกชน (W1) (W2) (O4) 2. จัดตั้งศูนย์กระจายข่าวสารสำหรับชาวประมงพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่ โดยขอการสนับสนุนงบประมาณจากภาคอุตสาหกรรม และขอการสนับสนุนด้านข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ (W8) (O3) (O4) 3. ชาวประมงควรทำสมุดบัญชีรายรับ-รายจ่าย ทุกครัวเรือน เพื่อวิเคราะห์การใช้จ่ายที่ผ่านมา และวางแผนการออมเงินสำหรับอนาคต (W3) (W4) (O2) 4. ชาวประมงพื้นบ้านยังอาจจะยึดติดกับวิถีชีวิตและรูปแบบการทำประมงแบบเดิม ๆ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเป็นเพื่อนคู่คิด ถ่ายทอดความรู้และข้อมูลใหม่ ๆ ให้แก่ชาวประมง เพื่อสร้างความมั่นใจและความภาคภูมิใจในการทำอาชีพประมง (W7) (O3) (O4)

ตารางที่ 4-6 (ต่อ)

	จุดแข็ง (Strength = S)
	กลยุทธ์เชิงแก้ไข (ST Strategy)
	1. แต่งตั้งผู้ตรวจสอบภายในในกลุ่ม เพื่อสอดส่องดูแล และมีอำนาจในการลงโทษตามข้อตกลงร่วมของกลุ่มที่ตั้งไว้ (S5) (T3)
	2. รณรงค์เรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบวิถีชุมชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม วิถีชีวิต และอาชีพของคนท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป (S1) (T6)
	จุดอ่อน (Weakness=W)
ข้อจำกัด (Threats = T)	กลยุทธ์เชิงรับ (WT Strategy)
	1. ชาวประมงควรติดตามประกาศสภาพอากาศจากหน่วยงานภาครัฐ (กรมอุตุนิยมวิทยา) และสื่อที่มีความน่าเชื่อถือ เพื่อประกอบการตัดสินใจในการออกทะเลแต่ละวัน เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (W8) (T1) (T2)
	2. ควรมีผู้นำกลุ่มในการรณรงค์ให้ชาวประมงพื้นบ้านทุกคนในจังหวัดระยองลงชื่อเพื่อเรียกร้องการเพิ่มเขตการทำประมงพื้นบ้านจาก 3 ไมล์ทะเล เป็น 5-7 ไมล์ทะเล เป็นการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง และป้องกันการสูญหาย/เสียหายของเครื่องมือขนาดเล็กจากเครื่องมือขนาดใหญ่ (W5) (T4)

จากตารางที่ 4-6 การวิเคราะห์กลยุทธ์ด้วยหลัก TOWS matrix เสนอผลการศึกษาออกมาเป็น กลยุทธ์ทั้งหมด 4 รูปแบบ ได้แก่

กลยุทธ์เชิงรุก (SO strategy) เป็นเรื่องของการนำความรู้และทักษะเดิมทั้งในเรื่องของการถนอมอาหารและการสร้างเครื่องมือ มาพัฒนาสู่นวัตกรรมในยุค 4.0 เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างผลตอบแทนต่อชาวประมงพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น รวมทั้งพัฒนาระบบบริหารจัดการเรื่องการเงินของกลุ่มเพื่อหารายได้จากภายนอกเข้ามาที่กลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านมากขึ้นด้วย

กลยุทธ์เชิงป้องกัน (WO strategy) เน้นให้ชาวประมงพื้นบ้านตระหนักเรื่องการดูแลสุขภาพของตนเอง โดยให้หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาร่วมสนับสนุนและช่วยดูแลรวมทั้งการเป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้อง เป็นเพื่อคู่คิดและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการเรื่องการเงินในครัวเรือนด้วย

กลยุทธ์เชิงแก้ไข (ST strategy) เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสอดส่องดูแลและตรวจสอบการทำผิดกฎหมายและกฎของกลุ่มไม่ให้เกิดขึ้น เพื่อเป็นการทำประมงอย่างถูกต้องตามกฎหมายและนำไปสู่การประมงเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนในอนาคต

กลยุทธ์เชิงรับ (WT strategy) เป็นเรื่องของการกระตุ้นตัวเองให้เปิดรับและติดตามสภาพอากาศจากหน่วยงานที่มีความน่าเชื่อถือเพื่อการตั้งรับที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการสร้างพลังภายในกลุ่มให้มีความเข้มแข็งอยู่เสมอเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับปัจจัยภายนอก

ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและความเป็นไปของชาวประมงพื้นบ้านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากคำบอกเล่าของตัวชาวประมงพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดระยอง รวมถึงมุมมองจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ผู้นำชุมชน นักวิชาการ เกี่ยวกับความเป็นไปของการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ว่าชาวประมงพื้นบ้านควรพัฒนาตนเองเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันอย่างไร ทั้งในเรื่องของสภาพอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม นโยบายของภาครัฐ แนวโน้มของภาคอุตสาหกรรม กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และอื่น ๆ เพื่อรวบรวมนำเอาคำบอกเล่า ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะต่าง ๆ มาเป็นผลการศึกษาในครั้งนี้เพื่อเสนอเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณ

ชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

นับตั้งแต่มีการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลของจังหวัดระยอง ส่งผลให้เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง รวมถึงสภาพสังคม โครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากเช่นกัน เพราะเดิมจังหวัดระยองเป็นเพียงจังหวัดเล็ก ๆ ที่อยู่ในภูมิภาคตะวันออก มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงขนาดเล็กเพื่อบริโภคในครัวเรือนและสร้างรายได้เสริมในการดำรงชีพแบบพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น แต่ปัจจุบันความเจริญของอุตสาหกรรมได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำที่จะกระทบต่อการประมงอย่างแน่นอน โดยที่ผ่านมามาการทำประมงพื้นบ้านเป็นอาชีพที่ต้องเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงมาตลอด เช่น สภาพแวดล้อม ภัยธรรมชาติ ระบบเศรษฐกิจ กฎหมาย รัฐบาล เทคโนโลยี และอุตสาหกรรมที่เข้ามาในพื้นที่ทำการประมง เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการประกอบอาชีพ “ประมงพื้นบ้าน” นั้น ต้องปรับตัวเพื่ออยู่กับความไม่แน่นอนตลอดเวลาให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงที่สุด

ดังนั้น การดำรงอยู่อย่างมั่นคงของอาชีพประมงพื้นบ้าน ต้องให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนให้ชาวประมงพื้นบ้านทำการประมงแบบเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยมีภาครัฐเข้ามาช่วย

ดูแลเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเล การออกกฎ ระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการใช้ ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและเท่าเทียมกันให้มากที่สุด รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมใจกัน ส่งเสริมการอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต โดย กำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย พันธกิจ และยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้ โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ไว้ดังนี้

วิสัยทัศน์

“ร่วมกันอนุรักษ์ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง สู่การทำประมงพื้นบ้านอย่างยั่งยืน”

เป้าหมาย

1. ภายในปี 2566 ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดระยอง มีจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อมและทำการ ประมงเชิงอนุรักษ์อย่างน้อยร้อยละ 80 ของการทำประมงพื้นบ้านทั้งหมด

2. ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดระยอง จะเป็นผู้มีองค์ความรู้ที่หลากหลาย และพร้อมรับการ การเปลี่ยนแปลงอย่างทันทั่วถึง

3. ทุกภาคส่วนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลอย่างเป็นรูปธรรม พันธกิจ

1. กระตุ้นจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมและเห็นคุณค่าในอาชีพประมงพื้นบ้าน

2. ชาวประมงพื้นบ้านพัฒนาทักษะและเปิดรับองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้กับตนเองอย่าง

สม่ำเสมอ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ขับเคลื่อนการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ให้เป็นมิตรกับ สิ่งแวดล้อม และทัน ต่อการเปลี่ยนแปลง

การทำประมงพื้นบ้านที่ผ่านมา อาจมีทั้งชาวประมงที่มีจิตสำนึกในเรื่องการรักษา สิ่งแวดล้อมและการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม และอาจมีชาวประมงบางส่วนที่จกฉวยโอกาสใน การใช้ทรัพยากรทางทะเลอย่างเกินความพอดี ด้วยวิธีการใช้เครื่องมือที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เครื่องมือจับสัตว์น้ำบางประเภททำลายหน้าพื้นดินในทะเล ทำลายแนวปะการังให้เกิดความเสียหาย หรือมีการจับสัตว์น้ำในวัยที่ยังไม่เจริญเติบโตเต็มที่ ผนวกกับการเข้ามาของอุตสาหกรรมในบริเวณ ชายฝั่งทะเล จังหวัดระยอง ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการปล่อยน้ำเสีย และสารพิษ ปนเปื้อนลงสู่ทะเล ทำให้ทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลาย น้ำทะเลขุ่นและมีสารพิษปนเปื้อน บริเวณ ชายฝั่งมีดิน โคลนที่เกิดจากการถมทะเลเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลงอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การที่ชาวประมงพื้นบ้านจะประกอบอาชีพประมงต่อไปอย่างมั่นคง จึงต้อง ร่วมมือร่วมใจกันในการทำประมงแบบเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม คือ การอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ระหว่างคนกับธรรมชาติ ไม่ทำลายหรือใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียว ขณะเดียวกัน

ชาวประมงพื้นบ้านต้องช่วยกันดูแล รักษา ฟื้นฟู ให้ทรัพยากรยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ เพื่อเป็นแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ในการเลี้ยงชีพของชาวประมงพื้นบ้านต่อไป

ทั้งนี้กลยุทธ์การดำเนินงานประกอบด้วย 2 กลยุทธ์หลัก ดังนี้

1.1 กลยุทธ์การพัฒนาการทำประมงพื้นบ้านเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบร่วมสมัย เน้นจากการสร้างจิตสำนึกภายในจิตใจ ให้ชาวประมงพื้นบ้านเห็นคุณค่าในอาชีพของตนเองก่อน ได้รู้ถึง ข้อดี ข้อเสีย โอกาส และข้อจำกัดของอาชีพตนเอง เพื่อมองเห็นภาพรวมมากขึ้น เมื่อเกิดการมองภาพได้กว้างขึ้น ชาวประมงพื้นบ้านจะเห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อตนเองทั้งในมุมบวก และมุมลบ ดังนั้น เมื่อคิดวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนชาวประมงพื้นบ้านจะ ได้รู้ถึงความสำคัญของ ทรัพยากรทางทะเลว่าเมื่อยังมีความสมบูรณ์อยู่เกิดประโยชน์ต่อพวกเขาอย่างไร และเมื่อทรัพยากรทางทะเลเสื่อมโทรมลงจะส่งผลกระทบต่อพวกเขาอย่างไร ชาวประมงจะได้เกิดความตระหนักในการเป็นห่วงและหวงแหนทรัพยากรทางทะเล และหันมาทำการประมงเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบร่วมสมัย คือ การทำการประมงพื้นบ้านร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิต โดยการนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่ความนิยม เช่น การสร้างเพจ (Page) การการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้วิถีชีวิต ชาวประมงพื้นบ้าน เป็นต้น โดยดำเนินการผ่าน 6 โครงการ ได้แก่

โครงการที่ 1 ปลูกจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อมและสร้างคุณค่าในอาชีพประมงพื้นบ้าน

โครงการที่ 2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน

โครงการที่ 3 ณรงค์การใช้เครื่องมือทำประมงที่ถูกต้องตามกฎหมาย รวมทั้งชาวประมงด้วยกันเองช่วยกันสอดส่องดูแล ไม่ให้มีการใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมาย

โครงการที่ 4 ส่งเสริมการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีเพื่อประชาสัมพันธ์วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน

โครงการที่ 5 ส่งเสริมการศึกษาอนุรักษ์ธรรมชาติและเพิ่มคุณค่าให้อาหารทะเล

โครงการที่ 6 บูรณาการการประมงพื้นบ้านกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยววิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน

1.2 กลยุทธ์การยกระดับความเข้มแข็งของชาวประมงพื้นบ้าน ในอดีตชาวประมงพื้นบ้านต่างคนต่างทำหาเลี้ยงครอบครัวของตนเอง เพราะยังไม่เกิดผลกระทบจากภายนอกมากนัก รวมทั้งทรัพยากรก็ยังมีอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นเพียงอาชีพถิ่นของจังหวัดที่อยู่ติดกับชายฝั่งทะเลเท่านั้น แต่เมื่อเกิดโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ขึ้นบริเวณชายฝั่งทะเล ย่อมส่งผลเสียเป็นอย่างมากต่อทรัพยากรทางทะเลซึ่งส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้าน ดังนั้นการมีกำลังเพียงหนึ่งคนหนึ่งความคิดไม่สามารถรองรับโครงการขนาดใหญ่ของภาครัฐและภาคเอกชนได้

แน่นอน ชาวประมงพื้นบ้านจึงเน้นสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง โดยการรวมกลุ่มกัน เพื่อฝึกกำลังให้พวกเขามีอำนาจการต่อรองกับภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ทั้งนี้ทั้งนั้น ถึงจะมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งเพียงใดก็สามารถทำได้เพียงต่อรองหรือเรียกร้องสิทธิในบางเรื่องเท่านั้น ไม่อาจต่อต้านไม่ให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมได้ โดยดำเนินการผ่าน 3 โครงการ ได้แก่

โครงการที่ 1 จัดตั้งกลุ่มในรูปแบบที่เป็นทางการ คือการเป็นนิติบุคคลอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

โครงการที่ 2 จัดรูปแบบโครงสร้างของแต่ละกลุ่ม โดยการระบุตำแหน่ง อำนาจ และบทบาทอย่างชัดเจนว่าใครมีหน้าที่ทำอะไร

โครงการที่ 3 ส่งเสริมการเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศให้กับชาวประมงพื้นบ้านอย่างทั่วถึง เพื่อใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการรับรู้ข่าวสารและความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ได้อย่างทันทั่วถึง เช่น สถานการณ์บ้านเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ นโยบายภาครัฐ แนวโน้มของภาคอุตสาหกรรม ข่าวยุทธศาสตร์ทางทะเล เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างมีธรรมาภิบาลและมีประสิทธิภาพ

ในความหมายของการพัฒนาระบบบริหารจัดการในที่นี้หมายถึงทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน/ภาคอุตสาหกรรม โดยที่ผ่านมายังพบว่าระบบการบริหารจัดการอาจยังมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ดังนั้นยุทธศาสตร์นี้จึงเน้นไปที่การพัฒนาระบบบริหารจัดการต่าง ๆ ของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นหลักธรรมาภิบาลเข้ามาช่วย ซึ่งจะนำเสนอความมีธรรมาภิบาลในรูปแบบของการสร้างเครือข่ายทางสังคม เพื่อให้ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน/ภาคอุตสาหกรรม และชาวประมงพื้นบ้าน สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

ทั้งนี้กลยุทธ์การดำเนินงานประกอบด้วย 2 กลยุทธ์ ดังนี้

2.1 กลยุทธ์การพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลของหน่วยงานภาครัฐ เน้นไปที่การให้ความช่วยเหลือและการดูแลชาวประมงพื้นบ้านจากหน่วยงานภาครัฐ เพราะภาครัฐถือเป็นปัจจัยภายนอกหลักที่มีผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้าน ไม่ว่าจะภาครัฐขยับตัวเรื่องการพัฒนาในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เช่น พัฒนาพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลชาวประมงพื้นบ้านก็เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนานั้น โดยตรง เป็นต้น หรือไม่ว่าหน่วยงานภาครัฐจะแก้ไขกฎระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง ชาวประมงพื้นบ้านก็ต้องปรับตัวและปฏิบัติตามกฎระเบียบนั้นเพื่อให้ตนยังสามารถประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านได้ต่อไป ดังนั้นภาครัฐควรเป็นหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลืออย่างเป็นมิตรกับทุกภาคส่วนด้วยความเข้มงวด เอาใจจริงเอาใจ และเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย โดยดำเนินการผ่าน 4 โครงการ ได้แก่

โครงการที่ 1 พัฒนาระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับชาวประมงพื้นบ้านและทรัพยากรทางทะเลให้เป็นปัจจุบันเสมอ

โครงการที่ 2 ปรับปรุงกฎ ระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับประมงพื้นบ้านให้มีความทันสมัยและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

โครงการที่ 3 ตรวจสอบคุณภาพน้ำ อากาศ และดิน ในเขตพื้นที่อุตสาหกรรมอย่างสม่ำเสมอ

โครงการที่ 4 ควบคุมการบำบัดของเสียของ โรงงานอุตสาหกรรมให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลก่อนปล่อยลงสู่ทะเล

2.2 กลยุทธ์การพัฒนาเครือข่าย การทำอาชีพประมงพื้นบ้านในปัจจุบันต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมภายนอกที่หลากหลายกว่าสมัยก่อน เพราะในสมัยก่อนปัจจัยภายนอกของชาวประมงพื้นบ้านมีเพียงภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ และต่อมาชาวประมงก็ได้พัฒนาทักษะในการอยู่กับธรรมชาติได้เป็นอย่างดี จนเกิดเป็นความชำนาญเฉพาะที่สามารถวิเคราะห์ทิศทางน้ำ ทิศทางลม และคาดการณ์การเกิดภัยธรรมชาติต่าง ๆ ได้ด้วยประสบการณ์ที่สะสมมา แต่สำหรับในปัจจุบัน การทำประมงพื้นบ้านต้องมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยภายนอกต่าง ๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติที่ไม่เป็นไปตามฤดูกาลเหมือนในอดีตทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์หรือคาดคะเนได้เหมือนในอดีต กฎ ระเบียบ กฎหมาย นโยบายจากภาครัฐ เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และผลกระทบจากอุตสาหกรรม

ดังนั้น การทำประมงพื้นบ้านในยุคปัจจุบัน ชาวประมงพื้นบ้านต้องเรียนรู้ที่สร้างความสัมพันธ์ทั้งกับชาวประมงด้วยกันเอง หรือการสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชนก็ตาม เพื่อความอยู่รอดและในบางครั้งก็เพื่อให้ชาวประมงพื้นบ้านได้รับประโยชน์สูงสุดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้าน เช่น การเจรจาต่อรองเรียกร้องค่าเสียหายจากเหตุการณ์น้ำมันรั่วที่หมู่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง เมื่อปี พ.ศ. 2556 เป็นต้น โดยดำเนินการผ่าน 3 โครงการ ได้แก่

โครงการที่ 1 สร้างกลุ่มเครือข่ายทางสังคมระหว่างผู้ประกอบการอาชีพประมงด้วยกันเองในรูปแบบการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ

โครงการที่ 2 สร้างกลุ่มเครือข่ายทางสังคมระหว่างชาวประมงพื้นบ้าน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน/ภาคอุตสาหกรรม ในรูปแบบการทำกิจกรรมร่วมกันหรือที่เรียกว่า “ประชารัฐ”

โครงการที่ 3 ภาครัฐจัดตั้งศูนย์กระจายข่าวสารสำหรับชาวประมงพื้นบ้านในรูปแบบ Page หรือ Group line เพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว และเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยน

ความคิดเห็นกันระหว่างชาวประมงพื้นบ้านที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลกัน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการคุ้มครองและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลอย่างยั่งยืน เน้นไปที่การให้ความร่วมมือของประชาชนทุกคน ทั้งตัวของชาวประมงพื้นบ้านเอง ชาวบ้านในพื้นที่ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่ชายฝั่ง ทะเลของจังหวัดระยอง รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน/ภาคอุตสาหกรรม และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ให้ทุกฝ่ายร่วมกันรักษา ดูแล และหวงแหนทรัพยากรทางทะเลไว้ เพราะเมื่อทรัพยากรทางทะเลกลับมามีความอุดมสมบูรณ์ย่อมเกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่าย ดังนั้น ควรมีการคุ้มครองทรัพยากรทางทะเลอย่างเข้มงวดและจริงจัง รวมถึงการฟื้นฟูและอนุรักษ์ให้เกิดประโยชน์ต่อทรัพยากรทางทะเลอย่างเป็นรูปธรรม

ทั้งนี้กลยุทธ์การดำเนินงานประกอบด้วย 2 กลยุทธ์ ดังนี้

3.1 กลยุทธ์การเพิ่มศักยภาพในการคุ้มครองทรัพยากรทางทะเล เน้นการส่งเสริมและปลูกจิตสำนึกให้ทุกคนช่วยกันทำให้ทรัพยากรทางทะเลที่มีอยู่ในปัจจุบันคงอยู่สภาพเดิม ไม่โดนทำลายไปมากกว่าเดิมทั้งจากอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจากอุตสาหกรรมที่เป็นสารพิษปนเปื้อนลงสู่ทะเลจากมนุษย์ คือการทำประมงทุกรูปแบบทั้งการประมงพื้นบ้านและการประมงพาณิชย์ และจากการท่องเที่ยวที่อาจจะส่งผลเสียและทำลายทรัพยากรทางทะเลได้บ้าง โดยดำเนินการผ่าน 3 โครงการ ได้แก่

โครงการที่ 1 สร้างกฎของกลุ่มให้ชาวประมงพื้นบ้านหลีกเลี่ยงการทำประมงบริเวณชายฝั่งทะเลที่เป็นเขตเพาะพันธุ์สัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น เขตไข่แดง เป็นต้น

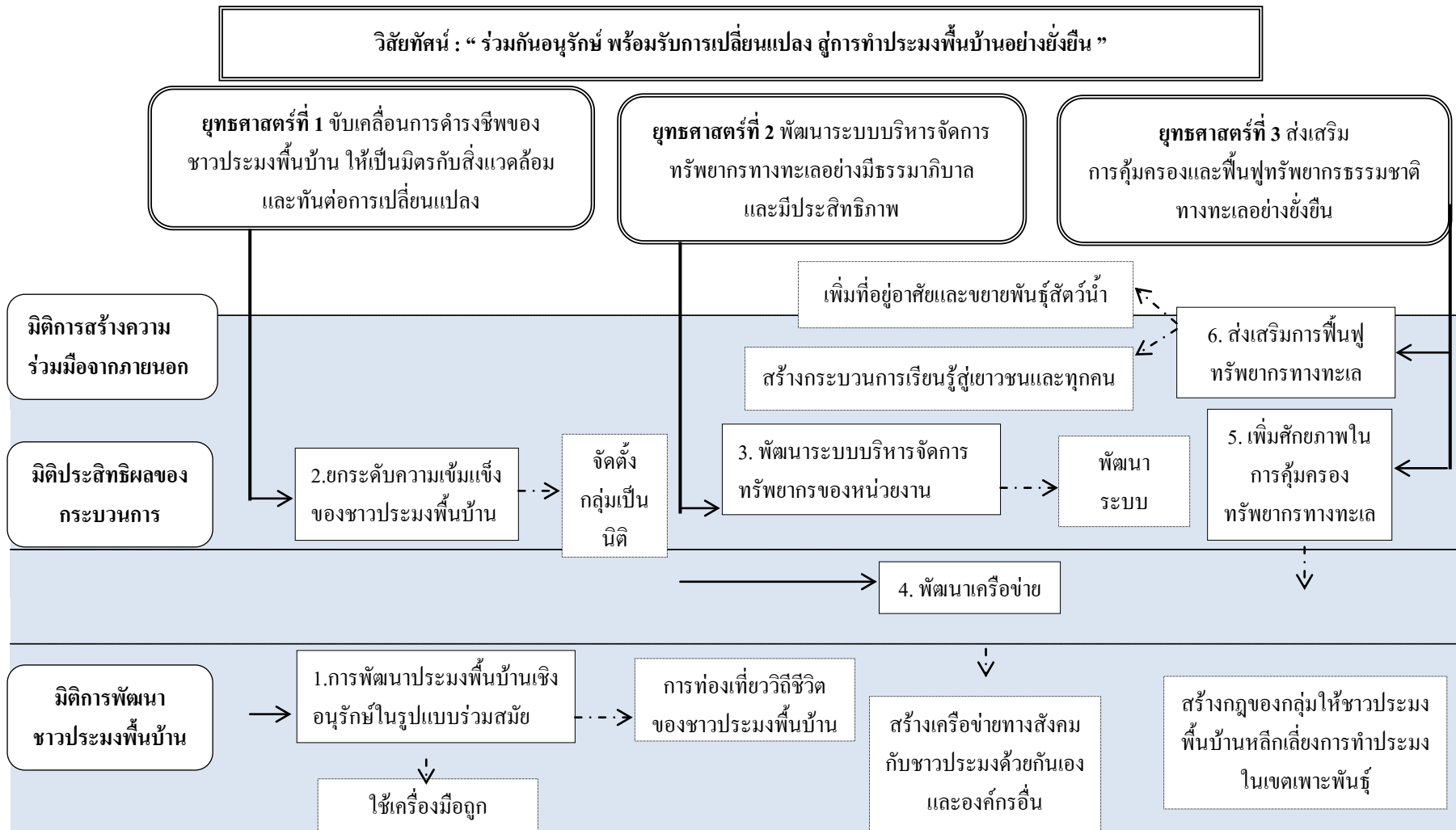
โครงการที่ 2 อนุรักษ์ป้องกันการทำประมงและการท่องเที่ยวในบริเวณที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เช่น แนวปะการังธรรมชาติ แนวปะการังเทียม หินเทียม บ้านปลา เป็นต้น

โครงการที่ 3 สร้างค่านิยมในการรักษาและดูแลสัตว์ทะเลหายาก เช่น เต่าทะเล ปลาฉลามวาฬ เป็นต้น

3.2 กลยุทธ์ส่งเสริมการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล เน้นการพัฒนาด้วยกันสองส่วน ได้แก่ ส่วนแรกคือ การพัฒนาที่ทรัพยากรทางทะเลและสัตว์น้ำ โดยการร่วมมือกันในการเพิ่มปริมาณที่อยู่อาศัยและทรัพยากรสัตว์น้ำ ส่วนที่สองคือ การพัฒนาและส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลแก่ประชาชนทุกคนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกหน่วยงาน โดยดำเนินงานผ่าน 2 โครงการ ได้แก่

โครงการที่ 1 ส่งเสริมการเพิ่มที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เช่น การสร้างปะการังเทียม การสร้างบ้านปลา การทำซั้งเชือก เป็นต้น

โครงการที่ 2 ส่งเสริมการขยายพันธุ์สัตว์น้ำทุกชนิด เช่น ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เพาะพันธุ์ไข่ปลาหมึก ธนาคารปูไข่ เป็นต้น

ภาพที่ 4-1 แผนที่กลยุทธ์ (Strategy map)

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษา ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษา จังหวัดระยอง ใช้วิธีการศึกษาเชิงผสมระหว่าง การศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative research) และการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ เพื่อศึกษาสภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง และสุดท้ายเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานี้ คือ ชาวประมงพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดระยอง จำนวนทั้งหมด 320 ราย โดยการวิจัยนี้ต้องการความเชื่อมั่น 95% และยอมรับค่าความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่างได้ 5% หรือ 0.05 และรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ประกอบด้วย ชาวประมงพื้นบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และนักวิชาการ รวมจำนวนทั้งสิ้น 10 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก รวมไปถึงการสังเกต

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งได้มีการพัฒนาเครื่องมือ และออกแบบให้มีลักษณะของคำถามมีทั้งคำถามปลายปิด (Closed-ended question) และแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth interview se-mi structure) โดยออกแบบให้มีลักษณะคำถามปลายเปิด (Open-ended question) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง โดยผ่านการตรวจสอบจากอาจารย์ที่ปรึกษา การค้นคว้าอิสระโดยมีค่าความน่าเชื่อถือ เท่ากับ 0.916

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency distribution) หาค่าอัตราส่วนร้อยละ (Percentage distribution) ค่าเฉลี่ย (Arithmetic mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) และใช้การเขียนบรรยายสิ่งที่ค้นพบอย่างละเอียดและชัดเจน โดยจะไม่มีการนำทฤษฎีไปควบคุมปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งยกตัวอย่างคำพูดประกอบคำหลักสำคัญที่ได้ เพื่อแสดงความชัดเจนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

โดยแบ่งหัวข้อออกเป็น

1. สรุปผลการศึกษา
2. อภิปรายผลการศึกษา
3. ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง พบว่า

ชาวประมงพื้นบ้านในอำเภอเมืองระยอง อำเภอบ้านฉาง และอำเภอแกลง ของจังหวัดระยอง ส่วนใหญ่ผู้ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านยังคงเป็นเพศชายซึ่งถือเป็นหัวหน้าครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 72.2 โดยมีอายุเฉลี่ยระหว่าง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.1 และมีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 72.5 ส่วนในเรื่องของการศึกษานั้นชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 63.4 และอาศัยอยู่ร่วมกันครัวเรือนละ 4 – 5 คน คิดเป็นร้อยละ 44.1 พบว่าชาวประมงพื้นบ้านได้รับการสืบทอดอาชีพจากบรรพบุรุษมาแล้ว 1 – 2 รุ่น คิดเป็นร้อยละ 46.3 อีกทั้งอาชีพประมงพื้นบ้านสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวประมง ได้ต่ำกว่า 50,000 บาท ในระยะเวลา 1 ปี

การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ดังต่อไปนี้

ชาวประมงพื้นบ้านผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย เพราะการประกอบอาชีพของชาวประมงพื้นบ้านต้องใช้ร่างกายที่แข็งแรงมากจากผู้ชาย และลักษณะการประกอบอาชีพอยู่ในรูปแบบครอบครัว คือ มีหัวหน้าครอบครัวซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชายเป็นคนออกทำการประมง ส่วนผู้หญิงจะเป็นผู้สนับสนุน ดูแลเรื่องงานบ้าน ดูแลเรื่องอาหาร ดูแลลูก และเป็นคนขายของที่สามีหามาได้จากทะเล โดยชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-50 ปี จากการศึกษาไม่ค่อยพบเด็กรุ่นใหม่ (อายุ 18 – 25 ปี) หรือกลุ่มอายุวัยทำงาน (อายุ 25 – 35 ปี) ที่ทำอาชีพประมงพื้นบ้าน เพราะเด็กรุ่นใหม่ผู้ปกครองส่งเข้าระบบการศึกษาเกือบทั้งหมด ส่วนกลุ่มวัยทำงานส่วนใหญ่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการตาม โรงแรมหรือห้างโมเดิร์นเทรดใหญ่ ๆ คนที่ยังคงประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านอยู่จึงยังคงเป็นคนวัยประมาณ 41-50 ปี ที่มีการศึกษาค่อนข้างน้อยและได้รับการสืบทอดอาชีพนี้มาจากรุ่นปู่ย่าตายาย ผู้ให้สัมภาษณ์กล่าวว่าในสมัยนั้นพวกเขาได้เรียนหนังสือกันแค่ชั้นประถม 4 เท่านั้น น้อยคนนักที่จะได้เรียนสูง ซึ่งก็สอดคล้องกับผลการศึกษาในเชิงปริมาณอีกที่มีผลการศึกษาว่า ชาวประมงพื้นบ้านที่เรียนจบในระดับอนุปริญญา / ปวส. และ ระดับการศึกษาปริญญาตรีขึ้นไป มีเพียงแค่ร้อยละ 0.9 เท่านั้นเอง เพราะคนที่มีโอกาสได้เรียนจบสูงส่วนใหญ่จะไปทำงานในสายงานอื่นที่ไม่ต้องใช้แรงงานหนักเหมือนการทำประมง จึงมีเพียงไม่ถึงร้อยละ 1 ที่เรียนจบสูงและมาประกอบอาชีพอาชีพประมงพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ชาวประมงพื้นบ้านจะอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวที่ค่อนข้างอบอุ่น ใช้ชีวิตคู่อยู่ด้วยกันนั้นสามีภรรยาอาจจะมีการทะเลาะเบาะแว้งกันบ้างแต่ก็อยู่กันอย่างถูกต้องตามกฎหมายและไม่ได้จดทะเบียนสมรสก็ตาม เท่าที่สังเกตได้ไม่ค่อยมี

ปัญหาการหย่าร้างหรือแยกกันอยู่ และในครัวเรือนอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ระหว่าง 4 – 5 คน ยังคงมีลักษณะการอยู่อาศัยแบบเครือญาติเหมือนในสภาพสังคมแบบโบราณ โดยชาวประมงพื้นบ้านมีการสืบทอดกันมาอยู่ที่ระหว่าง 1 – 2 รุ่น เพราะจากการพูดคุยและสอบถามในรายละเอียด ชาวประมงพื้นบ้านที่ทำประมงอยู่ในปัจจุบันจะได้รับการสืบทอดอาชีพนี้มาจากพี่น้องด้วยตนเอง รุ่นพ่อบ้าง แต่ไม่ค่อยมีที่สืบทอดมาจากรุ่นปู่มากนัก จะมีบ้างที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนก็ไม่เกินร้อยละ 10 เท่านั้น และส่วนใหญ่การทำประมงสร้างรายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้วน่าจะอยู่ประมาณระหว่าง 50,001 – 100,000 บาทต่อปี ซึ่งจากการสังเกตรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายของแต่ละครัวเรือนขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันด้วย ว่ามีความฟุ่มเฟือยหรือมีการเก็บออมมากน้อยเพียงใด แต่โดยภาพรวมแล้วจะไม่ค่อยมีการขาดทุนเกิดขึ้นถ้าไม่ได้เกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงมาก อีกทั้งมีบางครัวเรือนด้วยที่รู้จักการเก็บหอมรอมริบ มีทักษะการใช้เครื่องมือให้ตรงตามแต่ละฤดูกาล สร้างโอกาสโดยการหารายได้เสริมจากการทำประมง เช่น การรับเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำประมงมาขายให้ชาวประมงพื้นบ้านด้วยตนเอง เป็นต้น จนสามารถสร้างฐานะได้ในระดับที่ร่ำรวยก็มี

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการค้ารังชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง พบว่า

1. ข้อมูลเชิงปริมาณ ปัจจัยทุนต่าง ๆ ได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความสามารถในการดำรงชีพ ส่วนที่ 2 ทรัพย์สินในการดำรงชีพ และส่วนที่ 3 กิจกรรมในการดำรงชีพ ผลการศึกษา พบว่า

ส่วนที่ 1 ความสามารถของชาวประมงที่มีผลกระทบต่อการค้ารังชีพของชาวประมงพื้นบ้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.29$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ด้าน คือ ด้านทุนสังคม ($\bar{X} = 3.80$) และอยู่ในระดับปานกลาง 5 ด้าน ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านทุนมนุษย์ ($\bar{X} = 3.36$) ด้านทุนกายภาพ ($\bar{X} = 3.35$) ด้านทุนการเงิน ($\bar{X} = 3.14$) ด้านทุนธรรมชาติ ($\bar{X} = 3.08$) และด้านทุนสถาบัน ($\bar{X} = 3.02$) ตามลำดับ

ส่วนที่ 2 ทรัพย์สินของชาวประมงที่มีผลกระทบต่อการค้ารังชีพของชาวประมงพื้นบ้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.06$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ด้าน คือ ด้านทุนสังคม ($\bar{X} = 3.68$) และอยู่ในระดับปานกลาง 5 ด้าน ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านทุนกายภาพ ($\bar{X} = 3.09$) ด้านทุนสถาบัน ($\bar{X} = 3.08$) ด้านทุนมนุษย์ ($\bar{X} = 2.95$) ด้านทุนธรรมชาติ ($\bar{X} = 2.86$) และด้านทุนการเงิน ($\bar{X} = 2.73$) ตามลำดับ

ส่วนที่ 3 กิจกรรมของชาวประมงที่มีผลกระทบต่อการค้าปลีกของชาวประมงพื้นบ้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก 4 ด้าน ซึ่งสามารถเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้ ด้านทุนกายภาพ ($\bar{X} = 3.75$) ด้านทุนธรรมชาติ ($\bar{X} = 3.65$) ด้านทุนสังคม ($\bar{X} = 3.62$) ด้านทุนมนุษย์ ($\bar{X} = 3.48$) ตามลำดับ และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ด้าน คือ ด้านทุนสถาบัน ($\bar{X} = 2.92$) และ ด้านทุนการเงิน ($\bar{X} = 2.73$) ดังตารางที่ 5-1

ตารางที่ 5-1 สรุปสภาพการค้าปลีกของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่ง ทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

	ส่วนที่ 1			ส่วนที่ 2			ส่วนที่ 3		
	ความสามารถในการค้าปลีก			ทรัพย์สินในการค้าปลีก			กิจกรรมในการค้าปลีก		
	$\bar{X}$	SD	แปลความหมาย	$\bar{X}$	SD	แปลความหมาย	$\bar{X}$	SD	แปลความหมาย
ทุนมนุษย์	3.36	.92	ปานกลาง	2.95	.96	ปานกลาง	3.48	.95	มาก
ทุนการเงิน	3.14	.86	ปานกลาง	2.73	.86	ปานกลาง	2.73	1.05	ปานกลาง
ทุนธรรมชาติ	3.08	.93	ปานกลาง	2.86	.73	ปานกลาง	3.65	.82	มาก
ทุนกายภาพ	3.35	.93	ปานกลาง	3.09	.91	ปานกลาง	3.75	.86	มาก
ทุนสังคม	3.80	.81	มาก	3.68	.83	มาก	3.62	.88	มาก
ทุนสถาบัน	3.02	.91	ปานกลาง	3.08	.94	ปานกลาง	2.92	.90	ปานกลาง
รวมทุกด้าน	3.29	.89	ปานกลาง	3.06	.87	ปานกลาง	3.35	.91	ปานกลาง

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการค้าปลีกของชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดระยอง ด้วยหลัก SWOT Analysis พบว่า

ปัจจัยที่มีผลกระทบในเชิงบวก (จุดแข็ง: Strength = S) จากภายในต่อการค้าปลีกของชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่ 1. ทุนมนุษย์ (Human capitals) ซึ่งรายละเอียดเป็นเรื่องขององค์ความรู้ทักษะเฉพาะทางของอาชีพ การสร้างสรรค์ประยุกต์ใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำต่าง ๆ และในเรื่องของสุขภาพชาวประมงมีร่างกายที่ค่อนข้างแข็งแรงมาก และ 2. ทุนสังคม (Social capitals) คือ ชาวประมงพื้นบ้านมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งมาก เพื่อให้ความช่วยเหลือกันภายในกลุ่มและ

ต่อต้าน/ต่อรองกับปัจจัยต่าง ๆ ที่จะมาส่งผลกระทบต่อในเชิงลบกับการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน

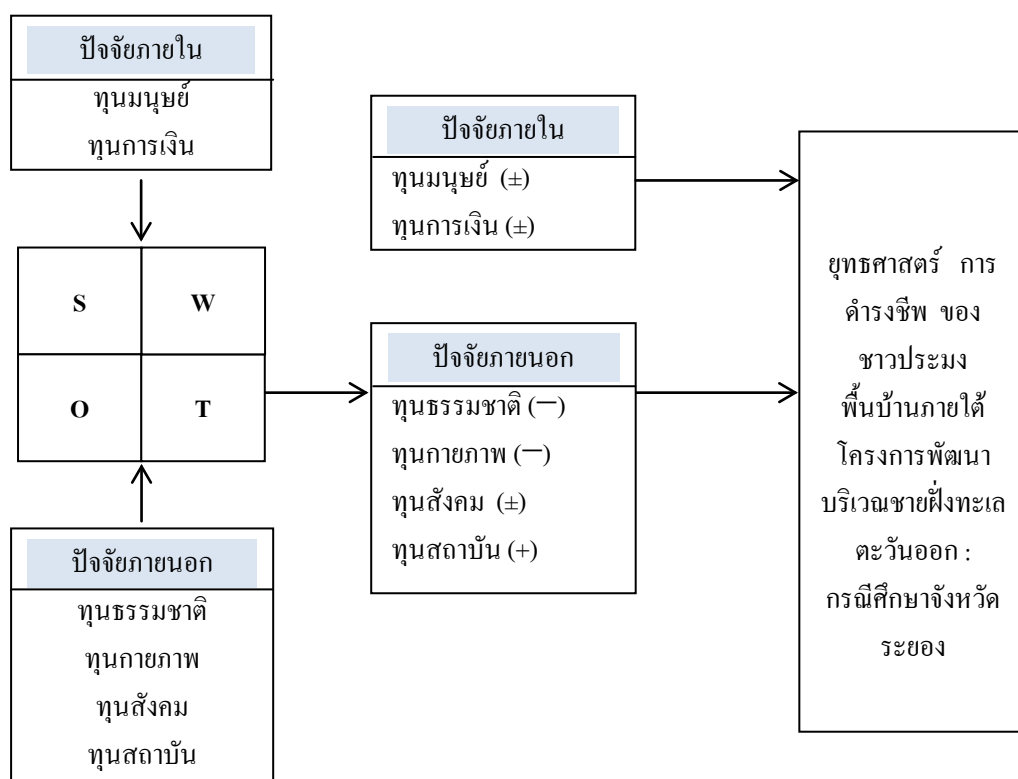
ปัจจัยที่มีผลกระทบในเชิงลบ (จุดอ่อน: Weakness = W) จากภายในต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่ 1. ทุณมนุษย์ (Human capitals) ซึ่งชาวประมงขาดความตระหนักรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเอง อีกทั้งไม่มีความสามารถในการเข้าถึงสถานพยาบาลที่มีคุณภาพในระดับสูง เพราะส่วนใหญ่มักนิยมซื้อยาทานเองเมื่อมีอาการเจ็บป่วยหรือไปโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ซึ่งมีเครื่องมือทางการแพทย์ไม่เพียงพอต่อความต้องการ ส่วนในเรื่องการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร นั้น ชาวประมงไม่ค่อยได้รับรู้ข่าวสาร กฎระเบียบ กฎหมาย และนโยบายต่าง ๆ จากภาครัฐเท่าที่ควร สุดท้ายสิ่งสำคัญที่สุด คือ ชาวประมงไม่ปลูกจิตสำนึกความรักในอาชีพประมงให้รุ่นลูก ซึ่งอาจเป็นสาเหตุการสูญสิ้นของอาชีพนี้ในอนาคต 2. ทุณการเงิน (Financial capitals) รายได้ของชาวประมงไม่สามารถคาดการณ์ได้ เพราะมีรายได้แบบวันต่อวัน ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่หมดเงินไปกับค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเรื่อง เหล้า บุหรี่ และหวยใต้ดิน อาจทำให้เกิดเป็นหนี้สินได้ 3. ทุณกายภาพ (Physical capitals) ขอบเขตการทำประมงพื้นบ้านมีระยะห่างจากฝั่งเพียง 3 ไมล์ทะเลหรือ 5.5 กิโลเมตร ซึ่งปัจจุบันบริเวณชายฝั่งมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่น้อยเต็มที และ 4. ทุณสังคม (Social capitals) ชาวประมงทำร้ายกันเอง จากการลักขโมย จำสัญลักษณ์ของเครื่องมือตนเองไม่ได้ และในบางพื้นที่มีความอิจฉาริษยากันเอง เช่น เรือที่จับปลาหมึกไม่สามารถจับปูรวมด้วยได้ เพราะกลุ่มชาวประมงที่จับปูจะต่อว่าและร้องเรียนต่อกรมประมงว่ามีเรือจับสัตว์น้ำผิดประเภทที่ได้จับไว้ตามอาญาบัตร เป็นต้น (ซึ่งขออย่าว่ามีบางพื้นที่เท่านั้น)

ปัจจัยที่มีผลกระทบในเชิงบวก (โอกาส: Opportunities = O) จากภายนอกต่อการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่ 1. ทุณการเงิน (Financial capitals) อาหารทะเลมีราคาสูง เพราะเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค จะเห็นได้ว่าถึงแม้ความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเลจะลดน้อยลง แต่ปัจจัยเรื่องราคาถือเป็นตัวช่วยสำคัญที่ทำให้ชาวประมงมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัวได้ และมีบ้างในบางครั้งที่สามารถจับสัตว์ทะเลมาขายสร้างรายได้วันละ 1-5 หมื่นบาท ซึ่งถือว่าเป็นเงินจำนวนมากสำหรับชาวประมง และ 2. ทุณสถาบัน (Institutional capitals) หน่วยงานภาครัฐให้ความช่วยเหลือในกรณีฉุกเฉินแก่ชาวประมง เช่น เรือจม องค์การสะพานปลาให้ความช่วยเหลือเป็นเงิน 5,000 บาททันที และเจ้าหน้าที่เป็นผู้ช่วยประสานระหว่างชาวประมงกับภาคอุตสาหกรรม ทั้งเรื่องของความเดือนร้อนต่าง ๆ การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล ส่วนภาคอุตสาหกรรม/ภาคเอกชนให้ความสำคัญเรื่อง Corporate social responsibility ส่งผลให้ชาวประมงได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เช่น ด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ในการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ เป็นต้น

ปัจจัยที่มีผลกระทบในเชิงลบ (ข้อจำกัด: Threats = T) จากภายนอกต่อการดำรงชีพของ ชาวประมงพื้นบ้าน ได้แก่ 1. ทุนธรรมชาติ (Natural capitals) ชาวประมงต้องเผชิญกับสภาพอากาศ ที่ไม่แน่นอนตลอดเวลา อีกทั้งปัจจุบันภัยธรรมชาติมีความรุนแรงมากขึ้นและไม่เป็นไปตามฤดูกาล ทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลายจากการกระตุ้นการท่องเที่ยวของจังหวัดระยองและโครงการพัฒนา อุตสาหกรรมของภาครัฐซึ่งชาวประมงไม่สามารถต่อต้านได้ เพราะเป็นโครงการที่มีนโยบาย สนับสนุนชัดเจน ส่งผลให้น้ำทะเลมีสารเคมีปนเปื้อน พื้นที่ชายฝั่งมีจำนวนสัตว์น้ำลดลงอย่างเห็น ได้ชัด ชาวประมงจึงต้องออกไปหาสัตว์น้ำไกลชายฝั่งมากขึ้น และ 2. ทุนกายภาพ (Physical capitals) เครื่องมือของชาวประมงพื้นบ้านสูญหาย/เสียหาย จากการทำลายของเครื่องมือขนาดใหญ่ และภัยธรรมชาติ ส่งผลให้ต้องซ่อมแซมหรือทำเครื่องมือขึ้นมาใหม่ เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งของการ เกิดหนี้สำหรับชาวประมง แต่ที่น่าเป็นห่วงยิ่งกว่า คือ ชาวประมงบางส่วนใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย เช่น อวนตาถี่ นั่นอาจทำให้อนาคตสัตว์ทะเลสูญพันธุ์ได้

3. สรุปผลการศึกษาตามสมมติฐานการวิจัย

จากการที่นำทุนทั้งหมดที่อยู่ทั้งในปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เข้าสู่กระบวนการ วิเคราะห์ด้วยหลักการ SWOT Analysis แล้ว ได้ผลการวิเคราะห์ ดังนี้

ภาพที่ 5-1 สรุปผลการศึกษาตามสมมติฐานการวิจัย

จากภาพที่ 5-1 จะเห็นได้ว่าทุกทุนส่งผลกระทบต่อการค้าปลีกของชาวประมงพื้นบ้าน ทั้งสิ้น ทุนที่เป็นปัจจัยภายในส่งผลกระทบต่อการทำประมงพื้นบ้านทั้งในทางบวกและทางลบ ซึ่งแตกต่างกับทุนที่เป็นปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการทำประมงพื้นบ้านค่อนข้างไปในทางลบ มากกว่าทางบวก จะมีเพียงทุนสถาบันและทุนสังคมเท่านั้นที่ส่งผลกระทบในทางบวก ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยภายในส่งผลกระทบต่อการค้าปลีกทั้งในเชิงบวกและเชิงลบในสัดส่วนที่เท่ากัน เนื่องจากเป็นปัจจัยภายในชาวประมงพื้นบ้านจึงสามารถควบคุมได้จากการหาวิถีในการปรับตัวเพื่อเรียนรู้และรับมือกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ส่วนปัจจัยภายนอกส่งผลกระทบต่อการค้าปลีกในเชิงลบมากกว่าเชิงบวก เนื่องจากปัจจัยภายนอกยากที่จะควบคุมได้หรืออาจจะเรียกได้ว่าไม่สามารถควบคุมได้เลย ทำได้เพียงเตรียมตัวตั้งรับกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นให้ดีที่สุดเท่านั้น

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การค้าปลีกของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก กรณีศึกษาจังหวัดระยอง พบว่า

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งสำคัญในการดำรงอยู่ของอาชีพประมงพื้นบ้านได้อย่างยั่งยืน นั้น ชาวประมงพื้นบ้านเองต้องเป็นผู้ที่ใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม ไม่เอาเปรียบธรรมชาติมากเกินไป เมื่อหาประโยชน์จากธรรมชาติมาได้ ก็ต้องมีการทำประโยชน์กลับคืนไปสู่ธรรมชาติด้วย ในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกัน และต้องมีการพัฒนาตนเองในด้านอื่น ด้วยการเรียนรู้สิ่งใหม่อยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อม ภัยธรรมชาติ ระบบเศรษฐกิจ กฎหมาย รัฐบาล เทคโนโลยี และอุตสาหกรรมที่เข้ามาในพื้นที่ทำการประมง เพื่อรู้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบันและทันสมัย เมื่อเกิดเหตุการณ์ใดที่ส่งผลกระทบต่อการทำประมงพื้นบ้าน ชาวประมงจะได้มีองค์ความรู้เตรียมพร้อมรับมือกับสถานการณ์ต่าง ได้อย่างทันต่อเวลา โดยผู้วิจัยขอเสนอยุทธศาสตร์ 3 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ขับเคลื่อนการค้าปลีกของชาวประมงพื้นบ้าน ให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยดำเนินงานผ่าน 2 กลยุทธ์หลัก คือ 1. กลยุทธ์การพัฒนาการทำประมงพื้นบ้านเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบร่วมสมัย ประกอบด้วย 6 โครงการ ดังนี้ โครงการที่ 1 ปลูกจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อมและสร้างคุณค่าในอาชีพประมงพื้นบ้าน โครงการที่ 2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลของชาวประมงพื้นบ้าน โครงการที่ 3 อนุรักษ์การใช้เครื่องมือทำประมงที่ถูกต้องตามกฎหมาย รวมทั้งชาวประมงด้วยกันเองช่วยกันสอดส่องดูแลไม่ให้มีการใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมาย โครงการที่ 4 ส่งเสริมการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีเพื่อประชาสัมพันธ์วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน โครงการที่ 5 ส่งเสริมการศึกษาณวัดธรรมการยึดอายุและเพิ่มคุณค่าให้อาหารทะเล และโครงการที่ 6 บูรณาการการประมงพื้นบ้านกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยววิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน และ 2. กลยุทธ์การยกระดับความเข้มแข็งของชาวประมงพื้นบ้าน ประกอบด้วย 3 โครงการ ดังนี้ โครงการที่ 1 จัดตั้งกลุ่มในรูปแบบ

ที่เป็นทางการ คือการเป็นนิติบุคคลอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โครงการที่ 2 จัดรูปแบบโครงสร้างของแต่ละกลุ่ม โดยการระบุตำแหน่ง อำนาจ และบทบาทอย่างชัดเจนว่าใครมีหน้าที่ทำอะไร และโครงการที่ 3 ส่งเสริมการเรียนรู้เทคโนโลยีสารสนเทศให้กับชาวประมงพื้นบ้านอย่างทั่วถึง เพื่อใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการรับรู้ข่าวสารและความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ได้อย่างทันทั่วถึงที่ เช่น สถานการณ์บ้านเมือง กฎหมาย เศรษฐกิจ นโยบายภาครัฐ แนวโน้มของภาคอุตสาหกรรม ข่าวพยากรณ์อากาศ เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างมีธรรมาภิบาลและมีประสิทธิภาพ โดยดำเนินการผ่าน 2 กลยุทธ์หลัก คือ 1. กลยุทธ์การพัฒนาระบบบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลของหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย 4 โครงการ ดังนี้ โครงการที่ 1 พัฒนาระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับชาวประมงพื้นบ้านและทรัพยากรทางทะเลให้เป็นปัจจุบันเสมอ โครงการที่ 2 ปรับปรุงกฎ ระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับประมงพื้นบ้านให้มีความทันสมัยและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง โครงการที่ 3 ตรวจสอบคุณภาพน้ำ อากาศ และดิน ในเขตพื้นที่อุตสาหกรรมอย่างสม่ำเสมอ และ โครงการที่ 4 ควบคุมการบำบัดของเสียของโรงงานอุตสาหกรรมให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลก่อนปล่อยลงสู่ทะเล และ 2. กลยุทธ์การพัฒนาเครือข่าย ประกอบด้วย 3 โครงการ ดังนี้ โครงการที่ 1 สร้างกลุ่มเครือข่ายทางสังคมระหว่างผู้ประกอบการอาชีพประมงด้วยกันเองในรูปแบบการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ โครงการที่ 2 สร้างกลุ่มเครือข่ายทางสังคมระหว่างชาวประมงพื้นบ้าน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชน/ภาคอุตสาหกรรม ในรูปแบบการทำกิจกรรมร่วมกันหรือที่เรียกว่า “ประชารัฐ” และ โครงการที่ 3 ภาครัฐจัดตั้งศูนย์กระจายข่าวสารสำหรับชาวประมงพื้นบ้านในรูปแบบ Page หรือ Group line เพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว และเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างชาวประมงพื้นบ้านที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลกัน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ส่งเสริมการคุ้มครองและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลอย่างยั่งยืน โดยดำเนินการผ่าน 2 กลยุทธ์หลัก คือ 1. กลยุทธ์การเพิ่มศักยภาพในการคุ้มครองทรัพยากรทางทะเล ประกอบด้วย 3 โครงการ ดังนี้ โครงการที่ 1 สร้างกฎของกลุ่มให้ชาวประมงพื้นบ้านหลีกเลี่ยงการทำประมงบริเวณชายฝั่งทะเลที่เป็นเขตเพาะพันธุ์สัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น เขตไข่แดง เป็นต้น โครงการที่ 2 ผนวกป้องกันการทำประมงและการท่องเที่ยวในบริเวณที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เช่น แนวปะการังธรรมชาติ แนวปะการังเทียม หินเทียม บ้านปลา เป็นต้น และโครงการที่ 3 สร้างค่านิยมในการรักษาและดูแลสัตว์ทะเลหายาก เช่น เต่าทะเล ปลาฉลามวาฬ เป็นต้น และ 2. กลยุทธ์ส่งเสริมการฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล ประกอบด้วย 2 โครงการ ดังนี้ โครงการที่ 1 ส่งเสริมการเพิ่มที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ เช่น การสร้างปะการังเทียม การสร้างบ้านปลา การทำซั้งเชือก เป็นต้น และ

โครงการที่ 2 ส่งเสริมการขยายพันธุ์สัตว์น้ำทุกชนิด เช่น ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เพาะพันธุ์ไขปลาหมึก วนาการปูไข่ เป็นต้น

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าหลักการพัฒนาของประเทศไทยเน้นไปที่ตัว โครงสร้างและพื้นที่เป็นสำคัญ สืบเนื่องจากภาพรวมนับตั้งแต่เริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติจนถึงปัจจุบันค่อนข้างมีความสอดคล้องกับแนวความคิดที่ Rostow เสนอแนวคิดขั้นตอน การพัฒนาดังแผนพัฒนาฯ ที่จัดทำขึ้น โดยการปรับปรุงข้อต่อจากแผนเดิมและเพิ่มการพัฒนาบาง สิ่งเข้าไปเพียงเล็กน้อยเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ดังแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ในโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก ที่ได้ ส่งผลให้เศรษฐกิจเกิดการขยายตัวอย่างต่อเนื่องกว่า 5 ทศวรรษ จนภาคตะวันออกเป็นภูมิภาคที่มี ระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นของประเทศ รวมทั้ง สังคม โครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก เช่นกัน เพราะเดิมภาคตะวันออกเป็นภูมิภาคเล็ก ๆ ของประเทศไทยที่ไม่ได้มีบทบาทสำคัญทาง เศรษฐกิจ ประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงขนาดเล็กเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และสร้างรายได้เสริมในการดำรงชีพแบบพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

แต่เมื่อพิจารณาลึกลงไปในเรื่องของอาชีพของคนพื้นถิ่นถึงระดับการพัฒนาไปพร้อมกับ นโยบายของภาครัฐตามผลการศึกษา ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ภายใต้ โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษา จังหวัดระยอง ในครั้งนี้ พบว่า ในระบบ เศรษฐกิจของจังหวัดระยอง ณ เวลานี้ ไม่สามารถแยกขั้นตอนตามที่ Rostow เสนอไว้ได้ เพราะมี ปรากฏการณ์หลายขั้นตอนอยู่ด้วยกัน เช่น ขณะที่พื้นที่ในเขตอุตสาหกรรมบริเวณอำเภอบ้านฉาง และอำเภอเมืองมีความเจริญก้าวหน้า ทันสมัย และระบบเศรษฐกิจทะยานขึ้นไปเรียบร้อยแล้ว แต่ บางส่วนของระบบเศรษฐกิจยังเป็นสังคมแบบดั้งเดิม มีความล้าหลังเนื่องจากอยู่ห่างไกลจากเขต พัฒนาอุตสาหกรรม โดยยังมีการประกอบอาชีพพื้นถิ่น ทำการประมงขนาดเล็ก และในส่วนอื่น ๆ อาจจะกำลังทะยานขึ้น ดังนั้น ในระยะเวลาหนึ่ง ๆ สภาวะการณ์ทั้ง 5 ขั้นตอนของ Rostow ได้เกิดขึ้น พร้อม ๆ กันในแต่ละส่วนของระบบเศรษฐกิจ โดยที่แต่ละขั้นตอนมิได้สูญสิ้นไปก่อนที่จะเกิด ขั้นตอนใหม่ขึ้น จึงทำให้สังคมเกิดช่องว่างที่แตกต่างกันมาก ส่งผลให้ต้องมีการปรับตัวเข้าหากัน ระหว่างความดั้งเดิมกับความเจริญที่เกิดขึ้นในบางพื้นที่ที่ส่งผลโดยรวมต่อการดำรงชีพของปะชา ชนในพื้นที่จังหวัดระยอง

การอภิปรายผลการวิจัยในส่วนของ “ทุน” ที่ส่งผลกระทบต่อการค้ารังสีของ ชาวประมงพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดระยอง ซึ่งประกอบด้วย ทุนมนุษย์ (Human capital) ทุนการเงิน (Financial capital) ทุนธรรมชาติ (Natural capital) ทุนกายภาพ (Physical capital) ทุนสังคม (Social capital) และทุนสถาบัน (Institution capital) โดยผู้วิจัยจะอภิปรายตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. ทุนมนุษย์ (Human capital) จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาพบว่าทุนมนุษย์ นั้น เป็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของชาวประมงพื้นบ้าน ดังนี้

การทำประมงพื้นบ้านเป็นการใช้แรงงานภายในครัวเรือนที่ถือว่ามีความรู้และทักษะ เฉพาะทางอาชีพเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝนและประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาจน เกิดเป็นความชำนาญที่อยู่ในระดับที่สามารถส่งต่อหรือสืบทอดองค์ความรู้ได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของ ความสามารถในการสร้างเครื่องมือทำประมง ความสามารถในการประยุกต์ใช้สิ่งใกล้ตัวมาทำเป็น เครื่องมือจับสัตว์น้ำ ความเชี่ยวชาญในการวิเคราะห์สภาพอากาศ ความเชี่ยวชาญในการใช้เรือขนาด เล็ก ฯลฯ อีกทั้งชาวประมงพื้นบ้านเป็นผู้ที่มีร่างกายที่แข็งแรงมาก เนื่องด้วยลักษณะงานของพวก เขาเป็นงานที่ต้องใช้แรงงานมหาศาลและยังต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่เป็นสถานการณ์เฉพาะหน้า ตลอดเวลา แต่กลับทำให้พวกเขาขาดความตระหนักในการดูแลสุขภาพ เมื่อถึงยามป่วยไข้ ชาวประมงพื้นบ้านก็ไม่มีความสามารถในการเข้าถึงสถานพยาบาลที่มีคุณภาพในระดับสูงเพราะมี ค่าใช้จ่ายสูง ส่วนใหญ่จึงนิยมซื้อยาทานเองเมื่อมีอาการเจ็บป่วยหรือไปโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ประจำตำบลหรือไปโรงพยาบาลประจำจังหวัดเมื่อมีอาการป่วยหนักเท่านั้น อีกทั้งชาวประมง พื้นบ้านมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารค่อนข้างน้อย ขาดการศึกษากฎระเบียบ กฎหมาย และนโยบาย ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงจากภาคหน่วยงานภาครัฐรัฐเท่าที่ควร และที่สำคัญคือ ชาวประมงพื้นบ้านรุ่นพ่อแม่ที่ทำประมงอยู่ในปัจจุบัน ไม่ปลูกจิตสำนึกความรักในอาชีพประมงให้ รุ่นลูกรุ่นหลาน ส่วนใหญ่ชาวประมงจะทำงานอย่างหนักเพื่อหาเงินส่งลูกหลานให้เรียนสูง ๆ เพื่อที่จะได้ทำงานดี ๆ เช่น ทำงานกับโรงงานอุตสาหกรรม ทำงานบริการกับโรงแรม หรืองานอื่น ๆ ที่ไม่ต้องมาเหนื่อยทำประมงเหมือนตนเอง ซึ่งนี่อาจจะเป็นเหตุผลสำคัญของการสูญสิ้นอาชีพ ประมงพื้นบ้านในอนาคต

ผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ เศษฐา มุหะหมัด (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับพฤติกรรมในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร : กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ด้านทรัพยากรมนุษย์ในเรื่อง แรงงานที่กล่าวว่า แรงงานคนในชุมชนชายทะเลมีบทบาทสำคัญมากในการดำรงชีพของภาคการ ประมงและภาคการเกษตรอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานในครัวเรือนซึ่งเป็นปัจจัยหลัก ในขณะที่

การพัฒนาตามแนวทางทันสมัย ซึ่งปรากฏในรูปแบบการนำเทคโนโลยี และเทคนิควิธีการทำ
ประมงที่ทันสมัยมาใช้เพื่อมุ่งเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตได้ส่งผลกระทบต่อทางลบด้วยการแทนที่และ
อาจจะไม่สอดคล้องกับทักษะที่มีอยู่ของแรงงานในการประมงของชุมชน ดังนั้นครัวเรือนประมง
จำเป็นต้องพัฒนาด้านทักษะของสมาชิกเพื่อความชำนาญในเทคนิควิธีการและการใช้
เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าระบบการศึกษาสมัยใหม่และ
ภาคอุตสาหกรรมที่ดำเนินไป มักมีส่วนในการดึงแรงงานออกจากภาคการประมงมากขึ้น แทนที่จะ
พัฒนาแรงงานเหล่านี้ให้เหมาะสม เนื่องจากผู้ที่ได้รับการศึกษาที่สูงมักจะให้ความสำคัญกับ
อาชีพนี้และมักจะออกจากการทำงานประมงอย่างถาวร ข้อมูลจากการสังเกตพบว่า ในครัวเรือนหนึ่ง ๆ
แม้จะมีบุตรมากแต่ปรากฏว่าแรงงานในภาคการประมงกลับขาดแคลนมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง
ประกอบกับอาชีพประมงที่เป็นอยู่มีผลตอบแทนต่ำไม่เป็นการจูงใจคนรุ่นใหม่ แรงงานที่ใช้จึงเป็น
แค่แรงงานในครัวเรือนที่ไม่มีทางเลือกที่จะไปทำอย่างอื่น แม้ในภาพรวมของชุมชนมีแรงงานที่
ว่างงานอยู่บ้าง ทั้งในลักษณะเต็มตัวและแอมแปง แต่กลับถูกปล่อยโดยไม่ได้ได้รับความสนใจที่จะดึง
เข้ามาในภาคการประมงอย่างจริงจัง ในขณะที่เดียวกันสมาชิกครัวเรือนบางรายสามารถปรับยุทธวิธี
การดำรงชีพไปยังอาชีพและกิจกรรมอื่น ๆ จึงเป็นผลทำให้แรงงานทางการประมงลดลงไปเรื่อย ๆ

ผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาโสภณ มุลหา (2554) ได้เขียน
บทความเรื่องยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ ใน
เรื่องของการอพยพแรงงานที่กล่าวว่า การย้ายแรงงานเพื่อไปประกอบอาชีพอื่น เช่น การค้าขาย การ
ก่อสร้างใช้แรงงาน การทำงานโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น และการที่ครัวเรือนเกษตรกรมีการส่ง
บุตรหลานไปศึกษาในระดับที่สูงขึ้นกว่าเกษตรกรในท้องถิ่น และเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วบุตร
หลานของครัวเรือนเกษตรกรเหล่านั้นก็ไม่ได้กลับเข้าสู่ระบบการเกษตร แต่ประกอบอาชีพนอกภาค
การเกษตร แล้วส่งเงินหรือรายได้ที่ได้รับจากการประกอบอาชีพส่งกลับมาในภาคการเกษตรเพื่อให้
ผู้ปกครองที่เป็นเกษตรกรอยู่那儿ได้ใช้สำหรับเป็นทุนในการประกอบกิจกรรมทางการเกษตร ซึ่งนับ
ได้ว่าเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการสร้างรายได้ของครัวเรือนเกษตรกรที่มาจากการอพยพแรงงานไป
ทำงานนอกภาคการเกษตร สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา โอทาศรี (2554) ได้ศึกษาเรื่องการ
ดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย: กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี ในปัจจัยด้านการย้ายถิ่นที่กล่าวว่า ผู้
ที่ย้ายถิ่นฐานไปประกอบอาชีพอื่น อาทิ งานในโรงงานอุตสาหกรรม งานรับจ้างทั่วไป เป็นต้น ส่วน
ใหญ่จะเป็นลูกหลานของชาวนา สาเหตุหนึ่งมาจากการที่ไม่ต้องการทำนา เพราะคิดว่าลำบาก ร้อน
ไปทำงานโรงงานสบายกว่า และส่วนหนึ่งไม่มีที่ดินในการทำนา เพราะขายไปหมดแล้ว จึง
จำเป็นต้องย้ายถิ่นไปหางานทำ และสอดคล้องในปัจจัยด้านความหลากหลายด้านอาชีพจากความ
หลากหลายของอาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะ โรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากในจังหวัดลพบุรี ที่กล่าวว่า

ความหลากหลายด้านอุตสาหกรรมส่งผลต่อการเลิกทำนาของลูกหลาน และชาวนาที่ไม่มีพื้นที่ในการทำนาจึงให้ความสนใจกับการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดแทนการทำนา เนื่องจากลูกหลานไม่ต้องการทำงานตากแดด ต้องการที่จะไปอยู่ในเมืองที่มีความเจริญมากกว่า สำหรับชาวนาที่ไม่มีพื้นที่ในการทำนาและหันไปทำงาน โรงงานอุตสาหกรรมแทน เนื่องด้วยชาวนาขายที่นาเพื่อไปใช้หนี้เงินไม่มีที่นาไว้ทำนารวมไปถึงไม่มีที่นาให้เช่าทำนาจึงต้องไปทำงานโรงงานแทน แต่สำหรับชาวนาที่ทำนามานานซึ่งปัจจุบันก็ยังคงทำอยู่ เห็นว่างานโรงงาน ไม่ต้องตากแดดก็จริงแต่การทำงานโรงงาน ทำไปมีเงินแค่พอใช้ไปวัน ๆ ไม่สามารถมีเงินเก็บ ไม่เหมือนกับการทำนาถึงจะลำบากตากแดดตากลม แต่ก็ยังมีเงินเหลือใช้หากใช้อย่างไม่ฟุ่มเฟือย งานโรงงานหรืองานรับจ้างทั่วไปเมื่ออายุมากขึ้นก็ถูกไล่ออกจึงเป็นงานที่ไม่มั่นคง

งานของ สุพัตรา โอทาศรี (2554) ยังได้กล่าวถึงเรื่องการสืบทอดของลูกหลานว่า ลูกหลานของตนจะไม่ทำนาต่อ เพราะส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เรื่องการทำนา และไม่สนใจที่จะทำนาต่อด้วย คนรุ่นใหม่ได้ออกไปเจอโลกภายนอก เจอความเจริญมากขึ้น จึงต้องการที่จะทำงานตามที่ตนสนใจ ส่วนที่นาของบรรพบุรุษก็คงเก็บไว้ให้ลูกหลานไว้ให้คนอื่นที่ความต้องการทำนาเช่าต่อเพื่อหารายได้เสริม นอกจากนี้ข้อมูลจากการศึกษาชาวนาบางส่วน พบว่า ไม่แน่ใจว่าลูกหลานจะมาทำนาต่อหรือไม่ แต่ถ้าไม่มีงานทำก็คงต้องกลับมาทำนา เพราะงานเดี๋ยวนี้หายากรวมไปถึงลูกหลานที่ไม่ยอมเรียนหนังสือก็ต้องให้มาทำนา เพื่อหาเลี้ยงตัวเองต่อไป ซึ่งก็สอดคล้องกับผลการศึกษาในครั้งนี้ รวมถึงสอดคล้องกับปัจจัยด้านการศึกษา ที่กล่าวว่า การศึกษามีผลต่อการเลิกทำนาในลูกหลานของชาวนา เพราะการสนับสนุนจากชาวนาเอง ดังจะเห็นได้จากการศึกษาที่พบว่า ชาวนาส่วนใหญ่มีความต้องการให้ลูกหลานของตนได้เรียนในระดับสูง ๆ จบปริญญาตรี เพื่อเป็นข้าราชการ เป็นครู หรือได้งานที่บริษัทดี ๆ เพราะจะได้ไม่ต้องมาทำนา ชาวนาส่วนใหญ่ไม่ต้องการให้ลูกหลานต้องทำงานที่ลำบาก ตากแดด ตากลม เหมือนกับตัวชาวนา หากมีทางเลือกที่ดีกว่าก็ไม่ต้องการให้มาทำนาต่อ หากทำไม่ไหวและไม่มีลูกหลานทำนาต่อก็จะไว้ให้คนอื่นเช่าทำนาต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนิต โตคติเทพย์ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส จังหวัดระยอง ที่กล่าวว่า ชุมชนปากน้ำประแสยังคงมีการใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก

และผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ มูนิธิระ ะเจเต (2557) ได้ศึกษาเรื่องการปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูโศ-สุโขงป่าดิกรณีศึกษา: ชุมชนในตำบลปะดุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ด้านทุนมนุษย์ ที่กล่าวว่า ทุนมนุษย์มีบทบาทสำคัญมากในภาคการเกษตร โดยเฉพาะแรงงานในครัวเรือนที่เป็นปัจจัยหลักในการผลิต แม้ว่าในปัจจุบันจะมีเทคโนโลยีในการทำนาเข้ามาเพื่อทุ่นแรงในการผลิตแต่ก็ยัง

จำเป็นต้องอาศัยแรงงานคนอยู่ ส่วนการทำสวนยางพาราในปัจจุบันมักจะทำจ้างมากกว่าการทำยางแผ่น สาเหตุที่เกษตรกรไม่นิยมทำยางแผ่น เพราะมีขั้นตอนและต้องใช้เวลาหรือกำลังคนมากกว่าการทำจ้าง อีกทั้งราคายางแผ่นไม่ได้สูงกว่าราคายางมากนัก ปัจจุบันชาวบ้านนิยมขายน้ำยางให้แก่โรงงานเพื่อนำไปผลิตเป็นยางแผ่นคุณภาพดีซึ่งมีราคาสูงกว่ายางแผ่นที่ชาวบ้านทำเอง จากปัญหาที่ดินทำกินทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านต้องหาอาชีพเพื่อที่จะพัฒนาเป็นอาชีพหลักในอนาคต ทั้งนี้เพื่อให้แรงงานที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ต้องออกไปหางานทำนอกชุมชนหรือประเทศมาเลเซีย

แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ อารีย์ จันแก้ว (2553) ได้ศึกษาเรื่องการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในเรื่องของแรงงานที่กล่าวว่า ครัวเรือนเกษตรกรมีการจ้างแรงงานนอกครัวเรือน ภาวะการณ์มีหนี้ของครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่ม ซึ่งการประมงพื้นบ้านเน้นการใช้แรงงานภายในครัวเรือนเท่านั้น และไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของเนตรทราย นิสสัยสุข (2556) ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ดระยอง กรณีศึกษาชุมชนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ในเรื่องสิ่งคุกคามสุขภาพที่กล่าวว่า อุตสาหกรรมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมฝังกมลพิษที่มีการปล่อยมลพิษ เช่น กลิ่นหรือ ความกังวลใจในว่าจะมีสารเคมีรั่วหลุมฝังกมลพิษไหลลงสู่อ่างเก็บน้ำ ซึ่งในภาพรวมประชาชนในพื้นที่มีความคิดเห็นที่ตรงกับในเรื่องนี้ และต้องการได้รับการแก้ไขในเรื่องนี้อย่างจริงจัง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากนโยบายของภาครัฐที่ได้ให้การสนับสนุนภาคอุตสาหกรรมตั้งแต่ต้น ดังนั้นการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามที่ประชาชนในพื้นที่ได้รับความเดือดร้อน หน่วยงานภาครัฐที่ดูแล กำกับ และควบคุมภาคอุตสาหกรรมอยู่ ต้องเป็นฝ่ายลงมาดูแลและจัดการปัญหามลพิษนี้ให้กับประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่อุตสาหกรรมหลักของประเทศสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างไร้ความกังวลเรื่องผลกระทบต่อสุขภาพ

2. ทุนการเงิน (Financial capital) ภาพรวมของจังหวัดระยองเศรษฐกิจมีการเจริญเติบโตได้ดี เนื่องจากภาครัฐมีนโยบายในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดระยองให้เป็นหนึ่งในฐานการผลิตอุตสาหกรรมหลักของประเทศ แต่การกระจายตัวของรายได้ภายในพื้นที่ไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากมีความกระจุกตัวของรายได้อยู่ในภาคอุตสาหกรรมและนายทุนเป็นหลัก ความเจริญไม่กระจายตัวนอกเขตพื้นที่อุตสาหกรรม ดังผลการศึกษาในครั้งใหม่ที่พบว่าทุนการเงิน นั้น เป็นจุดอ่อนของชาวประมงพื้นบ้านและสร้างโอกาสได้บ้างในบางครั้ง ดังนี้

ชาวประมงพื้นบ้านมีรายได้ที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ เพราะมีลักษณะรายได้แบบวันต่อวัน ซึ่งเป็นอีกเหตุผลหนึ่งที่หมดเงินไปกับค่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเรื่อง เหล้า บุหรี่ และหวยใต้ดิน เพราะ

ถ้าไม่ได้มีการวางแผนการใช้เงินและการออมเงินที่เหมาะสมอาจทำให้เกิดปัญหาหนี้สินได้ในอนาคต แต่ในความคาดหมายรายได้ไม่ได้ของการทำประมงพื้นบ้านนั้น บางครั้งก็เป็นการสร้างโอกาสให้กับชาวประมงเป็นอย่างมาก เช่น ในบางครั้งชาวประมงสามารถจับสัตว์ทะเลมาขายสร้างรายได้วันละ 1-5 หมื่นบาท ซึ่งถือว่าเป็นเงินจำนวนมากสำหรับชาวประมงพื้นบ้าน เพราะชาวประมงพื้นบ้านส่วนมากมีการลงทุนและสร้างรายได้จากภาคการประมงเพียงช่องทางเดียว อีกทั้งในปัจจุบันอาหารทะเลเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค อาหารทะเลจึงมีราคาสูง จากการสังเกตจะเห็นได้ว่าถึงแม้ความอุดมสมบูรณ์ของท้องทะเลจะลดน้อยลง แต่ปัจจัยเรื่องราคาถือเป็นตัวช่วยสำคัญที่ทำให้ชาวประมงมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงครอบครัวได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อารีย์ จันแก้ว (2553) ได้ศึกษาเรื่องการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในเรื่องเงินออมที่กล่าวว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่มีเงินออมมีแนวโน้มที่จะมีหนี้สินในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่มีเงินออม ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะในครัวเรือนที่ไม่มีเงินออม เนื่องจากมีรายได้น้อย รายจ่ายสูง ทำให้ไม่สามารถเก็บเงินไว้ใช้จ่ายยามเจ็บป่วย/ฉุกเฉิน เพื่อการศึกษาของบุตรหลาน และเพื่อการลงทุนในการประกอบอาชีพ จึงจำเป็นต้องกู้ยืมเงินสถาบันการเงินทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบส่วนใหญ่เป็นหนี้กับ ธกส. สอดคล้องกับงานวิจัยของ เศรษฐา มุหะหมัด (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ด้านทรัพยากรการเงินในเรื่องเงินออมที่กล่าวว่า เมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนไประบบตลาดเข้ามามีบทบาทและทรงอิทธิพลสูงต่อครัวเรือนประมง ครัวเรือนเหล่านี้จึงต้องปรับตัวที่เกี่ยวข้องกับเงินมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเงินได้มาเป็นตัวกลางหลักในการแลกเปลี่ยนสินค้าทางการประมงอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น วัฒนธรรมการช่วยเหลือหรือวัฒนธรรมการวาน ดังนั้นการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ส่งเสริมให้มีการออมและการเข้าถึงแหล่งเงินทุนเพื่อใช้ในการดำรงชีพ โดยเฉพาะให้เกิดการรวมกลุ่มภายในชุมชน จึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้การปรับตัวในการดำรงชีพเป็นไปอย่างราบรื่นยิ่งขึ้น

ผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา โอทาศรี (2554) ได้ศึกษาเรื่องการดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย: กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี ในปัจจัยด้านหนี้สิน ที่กล่าวว่าหนี้สินส่วนใหญ่ของชาวนาเกิดจากกู้ยืมจาก ธกส. เพื่อมาลงทุนในการทำนาในแต่ละครั้ง ถ้าไม่เจอกับภัยธรรมชาติต่าง ๆ ผลผลิตดี ราคาไม่ตกต่ำก็จะสามารถนำเงินไปใช้หนี้ได้หมดหรือลดลง และกู้ยืมมาลงทุนทำนารอบใหม่ได้ แต่หากเจอภัยธรรมชาติก็จะทำให้หนี้สินเพิ่มขึ้นเช่นกัน ซึ่งชาวนาคิดว่าปัจจัยด้านหนี้สินก็มีส่วนในการดำรงอยู่ของอาชีพชาวนา คือ หากไม่ทำนาก็ใช้หนี้ไม่หมด

เพราะอาชีพอื่นก็ไม่พอใช้หนี้แน่นอน ในการทำนาหากปีไหนราคาดีก็จะใช้หนี้ได้มากและพออยู่พอกินไปได้ และสอดคล้องกับปัจจัยด้านรายได้ ที่กล่าวว่า ปัจจัยด้านรายได้ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชาวนามาก เพราะถ้ารัฐบาลช่วยพยุงราคาข้าวให้มีราคาสูงขึ้นไม่ตกต่ำ ทำให้ชาวนาได้รายได้มากขึ้นจนเป็นแรงจูงใจให้หลายคนต้องการที่จะทำนาต่อไป และต้องการที่จะทำนาเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ เนตรทราย นิสสัยสุข (2556) ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด ระยอง กรณีศึกษาชุมชนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ด้านเศรษฐกิจ ที่กล่าวว่า จากการเพิ่มขึ้นของโรงงานทำให้มีการทำงานมากขึ้น คนเข้ามาทำงานในพื้นที่มากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น ทุกคนที่อยู่ในชุมชน ผู้ประกอบการ และตัวพนักงานโรงงานเอง มีเงินทองจับจ่ายใช้สอย มากขึ้นนั่นเองซึ่งประเด็นนี้ เกิดผลกระทบในเชิงบวก

และผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ มูนิเร๊ะ เจะแต (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี กรณีศึกษา : ชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ด้านทุนทางการเงิน ที่กล่าวว่า เงินทุนเป็นทรัพยากรที่สำคัญมากประการหนึ่งที่ทุกครัวเรือนจำเป็นต้องใช้ในการแลกเปลี่ยนและใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำรงชีพ ทั้งในการใช้จ่าย การจัดหาปัจจัยการยังชีพที่จำเป็นต่อสมาชิกในครัวเรือน การใช้จ่าย การจัดซื้ออุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพ เงินทุนเหล่านี้อาจจะได้มาจากเงินออมหรือจากทรัพย์สินที่สามารถแปลงเป็นเงินได้ เช่น ที่ดิน รถยนต์ ทองคำ เครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น หรือได้หยิบยืมจากเพื่อนบ้าน ญาติสนิท หรือแหล่งที่สามารถเข้าถึงได้ ซึ่งวิถีชีวิตของชาวบ้านในตำบลปะลุกาสาเมาะ ผวนกับหลักการของศาสนาอิสลามแล้ว การกู้ยืมเงินจากเพื่อนบ้านหรือแหล่งที่สามารถเข้าถึงได้ จึงปราศจากดอกเบี้ย ถือว่าเป็นการช่วยเหลือในเรื่องเงินทุนอย่างหนึ่ง แต่หากครัวเรือนใดที่ประสบปัญหาการเงินอย่างหนักก็จำเป็นที่จะต้องขายทรัพย์สินเพื่อแลกกับเงินทุน โดยเฉพาะที่ดินอันเป็นแหล่งทำกินและเป็นที่มาของรายได้ ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อครัวเรือนในระยะยาวได้ ในชุมชนบ้านมาเสจึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อแก้ปัญหาในชุมชน ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีการออมเงินและบริการให้กู้ยืมเงินเพื่อนำไปประกอบอาชีพ

แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาโสภณ มุลหา (2554) ได้เขียนบทความเรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ ในเรื่องของการลงทุนที่กล่าวว่า การลงทุนเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงให้กับทรัพยากร /ทุนที่มีอยู่หรือเพิ่มเติมช่องทางในการลงทุนใหม่ ๆ เพื่อเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงในระยะยาว ป้องกันความไม่แน่นอนที่จะเกิดขึ้น ตลอดจนเป็นการสร้างการไหลเวียนของรายได้หรือการผลิต ซึ่งการลงทุนดังกล่าวมีทั้งการใช้ทุนที่มีอยู่อย่างเข้มแข็งมากขึ้น หรือด้วยวิธีการที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

3. ทุนธรรมชาติ (Natural capital) จากการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาพบว่าทุนธรรมชาติ นั้น เป็นทั้งโอกาสและข้อจำกัดของชาวประมงพื้นบ้าน ดังนี้

ทรัพยากรธรรมชาติในยามที่มีความอุดมสมบูรณ์และไม่ได้เกิดภัยธรรมชาติ ย่อมส่งผลกระทบในเชิงบวกแก่การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน ที่เป็นทั้งแหล่งอาหารและแหล่งสร้างรายได้ แต่หากเกิดภัยธรรมชาติก็เกิดผลกระทบในทางลบ ดังนั้นชาวประมงพื้นบ้านต้องอดทนที่จะเผชิญกับสภาพอากาศที่ไม่แน่นอนตลอดเวลา และในปัจจุบันภัยธรรมชาติมีความรุนแรงมากขึ้นและไม่เป็นไปตามฤดูกาล ทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลายจากการกระตุ้นการท่องเที่ยวของจังหวัดระยองและโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมของภาครัฐซึ่งชาวประมงไม่สามารถต่อต้านได้ เพราะเป็นโครงการที่มีนโยบายสนับสนุนชัดเจน ส่งผลให้น้ำทะเลเค็มสารเคมีปนเปื้อน พื้นที่ชายฝั่งมีจำนวนสัตว์น้ำลดลงอย่างเห็นได้ชัด ชาวประมงจึงต้องออกไปหาสัตว์น้ำไกลชายฝั่งมากขึ้นจึงส่งผลให้ต้องมีการลงทุนที่สูงขึ้นตามไปด้วย อีกทั้งชาวประมงพื้นบ้านก็ยังคงมีความกังวลใจเรื่องของสารพิษปนเปื้อนในน้ำทะเลจากอุตสาหกรรมที่อาจจะมีการตกค้างอยู่ในสัตว์น้ำได้ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อารีย์ จันแก้ว (2553) ได้ศึกษาเรื่องการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในเรื่องการลงทุนที่กล่าวว่า ครัวเรือนที่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดจำนวนมากมีโอกาสนีสินในครัวเรือนมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สวนยางที่ยังไม่เปิดกรีดยางเลย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะ ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่จำเป็นต้องนำเงินมาลงทุนในการทำสวนยาง เช่น การเตรียมพื้นที่ปลูกยาง ซื้อปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า การจ้างแรงงานในการตัดหญ้า เป็นต้น ซึ่งการสร้างสวนยางพาราในปัจจุบันต้องใช้เงินในการลงทุนมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของเชษฐา มุหะหมัด (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับตัววิถีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่กล่าวว่า เป็นที่ทราบกันดีว่าทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวประมงใช้ส่วนหนึ่งเป็นทรัพยากรร่วม ทั้งนี้เนื่องจากคนเหล่านั้นไม่สามารถที่จะเข้าถึงทรัพยากรภายใต้กรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลที่มีอยู่ได้อย่างเพียงพอและทั้งหมด ในขณะเดียวกันการใช้ทรัพยากรเหล่านี้ถูกกำหนดด้วยค่านิยมการบริโภคเปลี่ยนไป ทำให้มีผู้ที่ยังต้องพึ่งพิงทรัพยากรเหล่านี้จำนวนน้อยลง โดยผู้ที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นครัวเรือนที่มีฐานะยากจน ดังนั้นความสำคัญของทุนทางธรรมชาติเป็นทั้งแหล่งที่มาของการดำรงชีพและบริบทของความเปราะบาง ทุนธรรมชาติในสภาวะปกตินั้นช่วยสนับสนุนการดำรงชีพของมนุษย์ โดยเป็นทั้งแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ของครัวเรือน อีกทั้งยังช่วยเพิ่มพูนสุขภาพของสมาชิกครัวเรือนอีกทางหนึ่งด้วย จึงสรุปได้อย่างชัดเจนว่า ความสำคัญของ

ทุนธรรมชาติเป็นทั้งแหล่งที่มาของการดำรงชีพและบริบทของความเปราะบาง ซึ่งจะต้องกระตุ้นให้คนในชุมชนตระหนักและมีการปรับตัวในการดำรงชีพที่เกิดควบคู่กับการอนุรักษ์

ผลการศึกษาระดับต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาโสภณ มุลหา (2554) ได้เขียนบทความเรื่องยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ ในเรื่องของการยอมรับต่อภัยธรรมชาติที่กล่าวว่า เป็นการยอมอดทนจากการที่ไม่สามารถต่อสู้ แก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ นอกจากเตรียมพร้อมสำหรับรับมือกับสิ่งต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ทั้งที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ซึ่งประกอบไปด้วย อุณหภูมิ ปริมาณน้ำฝน ความชื้นในดิน ความยาวนานของฤดูกาล ความถี่ ความรุนแรง ระยะเวลาของการเกิดปรากฏการณ์ที่ผิดปกติทางสภาพภูมิอากาศ เช่น ฝนตกหนัก การเกิดพายุลูกเห็บ การเกิดคลื่นความร้อน ความยาวนานของฤดูหนาว และสภาวะแห้งแล้ง โดยที่ครัวเรือนเกษตรกรไม่สามารถที่จะคาดคะเนเวลาที่จะเกิดได้ทำให้เกิดผลเสียหายต่อผลผลิตทางการเกษตร สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตษา โอทาศรี (2554) ได้ศึกษาเรื่องการดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย: กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี ในปัจจัยด้านภัยธรรมชาติ ที่กล่าวว่า ไม่ว่าจะเป็สภาพ ดิน ฟ้า อากาศ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก อาทิ ภัยแล้ง ภัยน้ำท่วม ศัตรูพืชรบกวน ที่เกิดขึ้นกับชาวนาจนทำให้เกิดความท้อแท้ แต่ชาวนาไม่คิดที่จะเลิกทำอย่างแน่นอน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นชาวนาสามารถคิดหาทางแก้ไขปัญหานั้น ๆ ตามสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ และที่สำคัญเมื่อเจอภัยธรรมชาติมากขึ้นก็ต้องทำต่อไปเพราะข้าวมีราคาสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน อีกประการถ้าไม่ทำหนี้สินก็จะไม่ลด สอดคล้องกับงานวิจัยของ เนตรทราย นิสสัยสุข (2556) ได้ศึกษาเรื่องผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด ระยอง กรณีศึกษาชุมชนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ด้านสิ่งแวดล้อมเรื่องผลกระทบด้านน้ำ ในประเด็นการรั่วไหลของสารเคมีลงสู่แหล่งน้ำ ที่กล่าวว่า เนื่องจากหลุมฝังกลบอยู่ทางตอนบนของอ่างเก็บน้ำดอกกราย ทำให้ชาวบ้านห่วงเกรงการรั่วไหลของสารเคมีลงสู่แหล่งน้ำ และบริเวณหลุมฝังกลบพบคลองสาธารณะวังหินลอย ซึ่งน้ำเหล่านี้ลงสู่อ่างเก็บน้ำดอกกราย จึงทำให้ชาวบ้าน ตำบลมาบยางพร มีความกังวลใจในการรั่วไหลของสารเคมีลงสู่อ่างเก็บน้ำ เพราะได้ใช้น้ำนี้มาผลิตน้ำประปาแจกจ่ายให้คนในชุมชนใช้อุปโภค บริโภค ชาวบ้านมีความหวาดกลัวในการที่จะใช้บ่อน้ำลึกที่ตนเองได้ขุดขึ้นมาในการบริโภค สร้างความหวุดหวิด และเกิดความเครียด และนอกจากนั้นยังมีผลต่อแหล่งอาหาร เกิดการขาดแคลนแหล่งอาหาร และสอดคล้องกับงานวิจัยของ มุนีเร้าะ เจะแต (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูโศ-สุโขทัยภาคีกรณีศึกษา : ชุมชนในตำบลปะลูกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ด้านทุนทางธรรมชาติ ที่กล่าวว่า ทุนทางธรรมชาติเป็นทุนที่สำคัญที่สุดของชุมชนในตำบลปะลูกาสาเมาะ เนื่องจากการ

ดำรงชีพตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต้องพึ่งพาทรัพยากรทางธรรมชาติทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทำนาที่ดื่อกอาศัยน้ำฝน เป็นต้น

4. ทุนกายภาพ (Physical capital) ภาคตะวันออกของประเทศไทยได้รับการสนับสนุนจากนโยบายของรัฐบาล ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 ให้เป็นที่ตั้งของ โครงการพัฒนาอุตสาหกรรมหลักของประเทศ ซึ่งจังหวัดระยองเป็นหนึ่งในจังหวัดเป้าหมายขอโครงการในครั้งนั้นด้วย ส่งผลให้จังหวัดระยองเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพอย่างรวดเร็ว ทั้งโครงสร้างพื้นฐาน ระบบคมนาคม รวมทั้งพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลที่เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงลบมากกว่าเชิงบวกจึงส่งผลให้ ทุนกายภาพ ในการศึกษาค้นคว้า เป็นทั้งจุดอ่อนและข้อจำกัดของชาวประมงพื้นบ้าน ดังนี้

ขอบเขตพื้นที่การทำประมงพื้นบ้านตามกฎหมายมีระยะห่างจากชายฝั่งเพียง 3 ไมล์ทะเล หรือ 5.5 กิโลเมตร ซึ่งปัจจุบันบริเวณชายฝั่งมีสัตว์น้ำอาศัยอยู่น้อยเต็มที จึงถือเป็นข้อจำกัดทั้งในเรื่องของพื้นที่ทำการประมงพื้นบ้านและปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลง การลงทุนเพิ่มปริมาณเครื่องมือการจับสัตว์น้ำ การเพิ่มความถี่เมื่อต้องออกไปทำประมงนอกเขตของตนเองทำให้เครื่องมือของชาวประมงพื้นบ้านสูญหาย/เสียหาย จากการทำลายของเครื่องมือขนาดใหญ่กว่าและภัยธรรมชาติ ส่งผลให้ต้องซ่อมแซมหรือทำเครื่องมือขึ้นมาใหม่ เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งของการเกิดหนี้สำหรับชาวประมง อีกทั้งมีชาวประมงพื้นบ้านบางส่วนใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย เช่น อวนตาถี่ เครื่องมือที่ทำลายหน้าดิน เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงยิ่งที่อาจจะทำให้อวนตาถี่ทะเลสูญพันธุ์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา โอทาศรี (2554) ได้ศึกษาเรื่องการค้าขายของอาชีพชาวประมงไทย : กรณีศึกษาชาวประมงจังหวัดลพบุรี ในปัจจัยด้านนวัตกรรมทางการเกษตร ที่กล่าวว่า ปัจจัยด้านนวัตกรรมทางการเกษตร ส่งผลต่อการทำนามากขึ้นเพราะมีเครื่องช่วยทุ่นแรงในการทำนาได้สะดวกและรวดเร็ว ช่วยลดระยะเวลาในการทำนาได้ แต่ชาวประมงบางส่วนไม่คิดว่าปัจจัยด้านนวัตกรรมทางการเกษตรจะส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชาวประมง เพราะปัจจุบันถึงแม้จะมีเครื่องมือการเกษตรที่มีความทันสมัยช่วยทุ่นแรงก็จริง แต่การทำนาที่ต้องลงทุนสูงเจอภัยธรรมชาติต่าง ๆ การทำนาจึงทำยากขึ้นจึงไม่ส่งผลต่อความต้องการที่จะทำนาเพิ่มขึ้น

การศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล และคณะ (2555) ได้ศึกษาเรื่อง กลไกการขับเคลื่อนการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ: กรณีศึกษาเปรียบเทียบเครือข่ายลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง และเครือข่ายลุ่มน้ำประแส จังหวัดระยอง ในยุทธศาสตร์ความหลากหลาย ที่กล่าวว่า การทำประมงมีความหลากหลายของเครื่องมือและสถานที่และทรัพยากรสัตว์น้ำที่หลากหลาย ถ้าจับสัตว์น้ำประเภทนี้ไม่ได้ ก็ไปจับสัตว์น้ำประเภทอื่นแทน จึงทำให้ได้รับผลกระทบเล็กน้อย กล่าวคือความหลากหลายของการทำประมงช่วยไม่ให้เกิดผลกระทบมาก เช่น เมื่อหาหอยปะที่ปะเหลียนไม่ได้ เนื่องจากหอยตายเพราะน้ำจืดและ

โคลนที่นำ้หลากพามา และปูหน้าจืดลงท้องคลองลึก ชาวประมงจำเป็นต้องออกทำประมงใน ระยะทางที่ไกลมากกว่าเดิม ชาวประมงก็หันมาวางเบ็ดหาปลากระบอกแทน เพราะเครื่องมือของ ชาวบ้านมีความหลากหลาย เช่นเดียวกับชาวประมงที่ประแสที่เปลี่ยนจากการทาประมง ปลากระบอกมาจับปลาคุกทะเลแทน ซึ่งต้องเปลี่ยนประเภทเครื่องมือประมง บ้างก็ใช้เครื่องมือ ประมงหลายชนิดประกอบกันเช่นวางฝือก โพงพาง และลอบปลาไปพร้อมกัน เนื่องจากสัตว์น้ำมี น้อยลง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนิต โตคติเทพย์ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการเศรษฐกิจ ชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส จังหวัดระยอง ที่กล่าวว่า ภายหลังการขยายตัวของระบบตลาดและ นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจในต้นทศวรรษที่ 2500 มีการส่งเสริมและปรับเปลี่ยนเครื่องมือจับสัตว์ น้ำและปรับเปลี่ยนปัจจัยด้านการผลิตให้มีประสิทธิภาพสูงเพื่อออกจับสัตว์น้ำ

แต่ไม่สอดคล้องเพราะผลการศึกษาเล่มนี้มีลักษณะที่ดินทำกินที่จำกัด แต่งานวิจัยของ เศรษฐา มุหะหมัด (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาด เล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด สงขลา ด้านทรัพยากรทางกายภาพ มีลักษณะของที่ดินทำกินที่เกิดความเปลี่ยนแปลงไปจากรูป แบบเดิม ดังที่กล่าวว่า ทรัพยากรทางกายภาพที่สำคัญอันดับต้น ๆ ของคนในชุมชนชายทะเลคือ ที่ดินซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ที่หลากหลายหรือแปรเปลี่ยนเป็นทุนอย่างอื่นได้ ข้อค้นพบในชุมชน ชายทะเลคือ การใช้ประโยชน์จากที่ดินเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในช่วงแรกของพัฒนาการของ ชุมชน ที่ดินถูกใช้ในการเกษตร โดยใช้สำหรับการทำนาและการเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก เมื่ออาชีพ การทำนาถูกเปลี่ยนผ่านไปสู่การเลี้ยงกุ้ง การใช้ที่ดินถูกแปรสภาพจากนาข้าวเป็นนากุ้งโดยเจ้า ของเดิม ในขณะที่เดียวกันนากุ้งบางส่วนถูกถ่ายโอนไปตกอยู่ในมือของเจ้าแก่ บางส่วนถูกถ่ายโอน การถือครองภายในกลุ่มชาวบ้านด้วยกัน ซึ่งครัวเรือนส่วนใหญ่ที่เป็นหนี้มักจะแปรเปลี่ยนที่ดิน เหล่านั้นให้อยู่ในรูปของตัวเงินเพื่อชำระหนี้สิน ดังนั้นที่ดินซึ่งเป็นปัจจัยหลักและสำคัญใน ครัวเรือนเพื่อสนับสนุนกิจกรรมในภาคประมงหรือกิจกรรมเพื่อสร้างความหลากหลายในอาชีพ นอกภาคประมง จึงอยู่ในภาวะเสี่ยงที่ถูกใช้อย่างไม่เหมาะสมหรือถูกถ่ายโอนการถือครองไปยังคน อื่น โดยเฉพาะนายทุน หากไม่ได้มีการวางแผนพัฒนาอย่างเหมาะสม ผลกระทบที่ตามมาก็คือ สมาชิกชุมชนประสบปัญหาในการดำรงชีพ จึงต้องปรับตัวหารายได้เสริมที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพา ที่ดิน

5. ทุนสังคม (Social capital) จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ผลการศึกษาพบว่าทุนสังคม นั้น เป็นทั้งจุดแข็งและจุดอ่อนของชาวประมงพื้นบ้าน ดังนี้

ชาวประมงพื้นบ้านมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งมาก เนื่องจากชาวประมงพื้นบ้าน เกือบทั้งหมดที่ทำการประมงอยู่ในปัจจุบันเป็นคนพื้นถิ่น ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่มาในพื้นที่นี้ตั้งแต่เดิม

ก่อนที่จะมีอุตสาหกรรมเข้ามาพร้อมกับแรงงานจากพื้นที่อื่น (ประชากรแฝง) การรวมกลุ่มกันจึงมีรากฐานของคนเก่าคนแก่ที่สืบทอดอาชีพนี้กันมา จึงเกิดเป็นกลุ่มที่มีความเหนียวแน่น เพื่อให้ความช่วยเหลือสมาชิกภายในกลุ่มในเรื่องทางการเงิน เช่น การกู้ยืมเงินกลุ่มมาลงทุนในการประกอบอาชีพ ค่ารักษาพยาบาลในยามฉุกเฉิน เป็นต้น และเพื่อต่อต้าน/ต่อรองกับปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่จะมาส่งผลกระทบต่อในเชิงลบกับการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้าน แต่ก็มีผู้ประกอบอาชีพประมงด้วยกันทำร้ายกันเองบ้าง จากการลักขโมย จำสัญลักษณ์ของเครื่องมือตนเองไม่ได้ และในบางพื้นที่ที่มีความอิจฉาริษยาตนเอง เช่น เรือที่จับปลาหมึกไม่สามารถจับปูรวมด้วยได้ เพราะกลุ่มชาวประมงที่จับปูจะต่อว่าและร้องเรียนต่อกรมประมงว่ามีเรือจับสัตว์น้ำผิดประเภทที่ได้จับได้ตามอนุบัญญัติ เป็นต้น ทำให้ในพื้นที่นั้น ต้องเป็นการทำประมงเชิงเดี่ยว ไม่สามารถทำประมงเชิงผสมหรือทำประมงตามฤดูกาลได้ (ซึ่งขอย้ำว่ามีบางพื้นที่เท่านั้น) และจากสภาพสังคมชายฝั่งทะเลของชาวประมงพื้นบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต จากในอดีตเป็นการทำประมงเพื่อเลี้ยงชีพ หรือเรียกได้ว่าหาเช้ากินค่ำ แต่เมื่อสภาพสังคมโดยรวมของจังหวัดระยองเปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากความเจริญทางการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเล ส่งผลให้ชาวประมงเรือเล็ก ต่างประกอบอาชีพประมงเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัวตนเองเป็นหลัก เกิดการแข่งขันและแย่งชิงทรัพยากรกันมากขึ้นเพราะสินค้าทะเลมีราคาแพง ทำให้กลายเป็นสังคมเชิงพาณิชย์ไปโดยมีการพึ่งพาอาศัย การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อารีย์ จันแก้ว (2553) ได้ศึกษาเรื่องการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอนบุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในเรื่องของการเข้าร่วมกลุ่มเพื่อสร้างโอกาสในการกู้ยืมเงินที่กล่าวว่า การเป็นสมาชิกกลุ่ม และองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า ทั้งครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตยางแผ่นดิบ และครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสดในครัวเรือนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น ครัวเรือนมีโอกาสมีหนี้สินในสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่เป็นเช่นนั้นอาจเป็นเพราะการเข้าร่วมกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น เช่น กลุ่มธนาคารหมู่บ้าน หรือกลุ่มลูกค้า ธกส. เกษตรกร โดยส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อการกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายทางการเกษตร การซื้ออุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการประกอบอาชีพนั่นเอง ซึ่งครัวเรือนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มมีสิทธิ์ และมีโอกาสเข้าถึงแหล่งเงินกู้สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น

ผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ เศรษฐา มุหะหมัด (2554) ได้ศึกษาเรื่องการปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร : กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคลุเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ด้านทรัพยากรสังคมในเรื่อง

ของการรวมกลุ่มที่กล่าวว่า ในขณะที่เดียวกันชุมชนได้มีการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา โดยการสร้างทุนทางสังคมที่พัฒนาระดับขึ้นจากเดิม ด้วยการรวมกลุ่มแต่ในฐานของคนและทรัพยากรในชุมชนที่เอื้อให้ครัวเรือนที่ลำบากสามารถมีส่วนร่วม เข้าถึงทุนการเงินและปัจจัยอื่น ๆ การรวมกลุ่มเพื่อสร้างทุนทางสังคมแบบนี้เห็นได้จาก การตั้งกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนของมัชยิดที่เปิดโอกาสให้ชาวประมงกู้ยืมเงินเพื่อนำไปประกอบอาชีพหรือเพื่อจัดหาปัจจัยในการดำรงชีพอื่น ๆ โดยไม่มีดอกเบี้ยซึ่งไม่ขัดต่อหลักการของศาสนาอิสลามที่พวกเขานับถืออันเป็นการยอมรับสถานะทางสังคมของคนเหล่านี้ให้มีความสำคัญขึ้นมาเทียบเคียงกับคนอื่น และเป็นสิ่งจูงใจอย่างหนึ่งในการยกระดับของการดำรงชีพของครัวเรือนที่ประกอบอาชีพประมงในชุมชนนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาโสภณ มุลทา (2554) ได้เขียนบทความเรื่องยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ ในเรื่องของการรวมกลุ่มที่กล่าวว่า การรวมกลุ่มเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพหนึ่งที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น เนื่องจากปัญหาที่ผ่านมาในการทำหรือการผลิต มักจะทำการเพียงลำพังทำให้ขาดเอกภาพ ศักยภาพ อำนาจการต่อรองและความเข้มแข็ง ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จึงได้มีการรวมพลังเป็นกลุ่มกันต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มให้เกิดมีเอกภาพ ศักยภาพ อำนาจการต่อรองและความเข้มแข็ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา โอทาศรี (2554) ได้ศึกษาเรื่องการดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย: กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี ในปัจจัยด้านวิถีการดำเนินชีวิต ที่กล่าวว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจทุนนิยม เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวนามีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งการผลิตที่เปลี่ยนเป็นเชิงพานิช เน้นการทำนาและขายในปริมาณมากเพื่อให้มีรายได้มาใช้ในครัวเรือนเพิ่มขึ้น จึงทำให้ชาวนามีความต้องการที่จะทำนาเพิ่มขึ้นในแต่ละปี จำนวนชาวนาจึงเพิ่มขึ้นจากเดิมเพราะการเน้นการผลิตเชิงทุนนิยมของภาครัฐ

และผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล และคณะ (2555) ได้ศึกษาเรื่อง กลไกการขับเคลื่อนการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ: กรณีศึกษาเปรียบเทียบเครือข่ายลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง และเครือข่ายลุ่มน้ำประแส จังหวัดระยอง ในยุทธศาสตร์การรวมกลุ่ม ที่กล่าวว่า ชาวประมงมีการรวมกลุ่มพูดคุยกันเป็นปกติอยู่แล้ว เมื่อเกิดเหตุการณ์ฝน ฟ้าผิดปกติ การปรึกษาหารือ หาทางออกร่วมกันในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำประมงหรือทางเลือกในการทำอาชีพอื่นจึงเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ นอกจากนี้ชาวประมงยังรวมกลุ่มในรูปแบบแปรรูปผลผลิตทางการประมง เช่นการทำปลาเค็มที่ประแส การแปรรูปหอยปะที่ปะเหลียน การลอกใบจากที่ปะเหลียน เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ เนตรทราย นิสสัยสุข (2556) ได้ศึกษาเรื่อง ผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ดระยอง กรณีศึกษาชุมชนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ในเรื่องการเปลี่ยนแปลง

อาชีพ ที่กล่าวว่า จากการที่มีจำนวนโรงงานมากขึ้น จนทำให้วิถีชีวิตในการประกอบอาชีพเปลี่ยนแปลงไปจาก โครงสร้างทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงมาเป็นภาคอุตสาหกรรม มีอัตราในการจ้างงานเพิ่มขึ้นในภาคอุตสาหกรรม คนในพื้นที่หันมาทำอาชีพเกี่ยวกับอุตสาหกรรมมากขึ้น เช่นพนักงานในโรงงาน หรืออาชีพบริการค้าขายที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม เกิดอาชีพใหม่ เกิดขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนิต โตคติเทพย์ (2557) ได้ศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแส จังหวัดระยอง ที่กล่าวว่า ชาวประมงปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต เข้าสู่การทำประมงเพื่อการค้าเพื่อตอบสนองความต้องการทางการตลาด ชาวประมงส่วนใหญ่เป็นผู้ผลิตอิสระรายย่อย เปลี่ยนเข้าสู่ยุคของการผลิตเชิงพาณิชย์ และภาคประชาชนได้มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายบนฐานทรัพยากร แนวทางการพัฒนาชุมชนประมงจำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ แนวทางการพัฒนาเชิงโครงสร้างทางประมง และแนวทางการพัฒนาชุมชนปากน้ำประแส และสอดคล้องกับงานวิจัยของ มุนีเร้าะ เจะแต (2557) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติบูโด-สุไหงปาดี กรณีศึกษา : ชุมชนในตำบลปะลุกาสาเมาะ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ด้านทุนทางสังคม ที่กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นทุนที่เชื่อมโยงในการเข้าถึงทรัพยากรประเภทต่าง ๆ ภายใต้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ในการเข้าถึงทรัพยากรบางประเภทจำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมที่สูง เช่น การเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่จำเป็นต้องมีสายสัมพันธ์ที่ดีมาก่อน ไม่มีประวัติในทางที่ไม่ดีเกี่ยวกับการเงิน ทำให้ผู้ที่จะให้ยืมไว้วางใจและยินดีที่จะให้กู้หรือยืมได้ เป็นต้น

แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ เชษฐา มุหะหมัด (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับตัววิถีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ด้านทรัพยากรสังคมในเรื่องของสภาพทางสังคมที่กล่าวว่า ทุนทางสังคมถูกนิยามในลักษณะที่แตกต่างและหลากหลาย และเป็นตัวเชื่อมกับการเข้าถึงทรัพยากรประเภทอื่น ๆ ภายใต้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน การเข้าถึงทรัพยากรบางประเภท เช่น ทรัพยากรการเงิน บางครั้งต้องอาศัยทุนทางสังคมที่สูงขึ้น ต้นทุนเหล่านี้สามารถทำให้ครัวเรือนที่ค่อนข้างลำบากมีทางออกในการแก้ปัญหาที่ไม่ยากเกินไป เนื่องจากสภาพทางสังคมของชุมชนนั้นเป็น “เครือญาติ” หรือ “เป็นคนที่ติดอกกัน” ดังนั้นในบริบททางสังคมของชุมชนจึงยังมีความเอื้ออาทรและความผูกพันอยู่มากทำให้ในยามที่ขาดทุนยังสามารถหยิบยืมเงินหรือปัจจัยการดำรงชีพอื่น ๆ จากญาติพี่น้องได้ หรือแม้กระทั่งในการหยิบยืมเงินจากเจ้าแก่ในชุมชนก็สามารถทำได้ในลักษณะของการ “ใช้ก่อนแล้วค่อยผ่อนกับปลาที่หามาได้ในแต่ละวัน” อันเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ต่างตอบแทนรูปแบบหนึ่ง

6. ทุนสถาบัน (Institution capital) หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนให้ความสนใจพื้นที่จังหวัดระยอง เพราะจังหวัดระยองถือเป็นจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกที่มีความสำคัญทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตผู้คนที่เป็นเอกลักษณ์ และมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างสมดุลมากระหว่างสามขาการผลิต คือ ภาคเกษตรกรรม/ประมง ภาคการท่องเที่ยว/บริการ และภาคอุตสาหกรรม แสดงให้เห็นได้ว่าจังหวัดระยองมีความสมบูรณ์ทางทรัพยากรและเป็นเมืองชายทะเลที่ตั้งอยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร อีกทั้งมีความสมบูรณ์ทางเศรษฐกิจอยู่ในตัว หลังจากการค้นพบก๊าซธรรมชาติในอ่าวไทยเมื่อ พ.ศ. 2524 อันเป็นที่มาของโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก จังหวัดระยองซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการดังกล่าวได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาคเอกชนเข้ามาลงทุนสร้างฐานการผลิตพลังงาน ปีโตรเคมี กระแสไฟฟ้า ยานยนต์ และชิ้นส่วนยานยนต์ต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดทั้งผลกระทบในเชิงบวกและเชิงลบต่อพื้นที่ของจังหวัดระยอง และเมื่อมีหน่วยงานภาคเอกชนอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมากจึงส่งผลให้มีโครงการต่าง ๆ เป็นจำนวนมากเช่นกัน จึงสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่าทุนสถาบัน นั้น เป็นโอกาสของชาวประมงพื้นบ้าน ดังนี้

ชาวประมงพื้นบ้านเลือกที่จะสร้างมิตรภาพระหว่างหน่วยงานที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ร่วมกัน เพื่อเรียกร้องความรับผิดชอบร่วมกันในรูปแบบของการช่วยเหลือและการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ทั้งการได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในกรณีฉุกเฉิน เช่น เรือจม องค์กรสะพานปลาให้ความช่วยเหลือเป็นเงิน 5,000 บาททันที เป็นต้น และมีเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นผู้ช่วยประสานระหว่างชาวประมงกับภาคอุตสาหกรรม ทั้งเรื่องของความเดือดร้อนต่าง ๆ การฟื้นฟู และการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล เพื่อให้เกิดเป็น โครงการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล อีกทั้งในปัจจุบันภาคอุตสาหกรรม/ภาคเอกชนให้ความสำคัญเรื่อง Corporate Social Responsibility ส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้านได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เช่น ด้านงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ในการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ เป็นต้น ถึงแม้ว่าจะมีทุนสถาบันเข้ามาช่วยเหลือเป็นจำนวนมากแต่ก็มีข้อจำกัดเรื่องความทั่วถึง เพราะในพื้นที่อำเภอแกลงซึ่งห่างไกลเขตอุตสาหกรรมจะได้รับความช่วยเหลือหรือการสนับสนุนจากภาคเอกชนน้อยมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา โอทาศรี (2554) ได้ศึกษาเรื่องการค้ารองอยู่ของอาชีพชาวนาไทย: กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี ในปัจจัยด้านนโยบายของรัฐบาล ที่กล่าวว่า ปัจจัยด้านนี้ถึงแม้จะเป็นลักษณะเชิงประชานิยมที่เน้นการช่วยเหลือชาวนาในทุกด้าน อาทิ การช่วยเหลือด้านภัยธรรมชาติ การพยุงราคาผลผลิต เป็นต้น แต่การสนับสนุนเชิงนโยบายในลักษณะประชานิยมที่เน้นการให้เพียงอย่างเดียว ก็สามารถกระตุ้นการเพิ่มขึ้นของจำนวนชาวนา และยังช่วยให้ชาวนาสามารถดำรงอยู่ได้ ไม่ขาดทุนสามารถลืมตาอ้าปากได้จนถึงสามารถปลดหนี้ได้

แต่ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาโสภณ มุลหา (2554) ได้เขียนบทความเรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณเขื่อนอุบลรัตน์ ในเรื่องของการ ประทับที่กล่าวว่า การประทับเป็นการไม่เห็นด้วยกับนโยบายรัฐและสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอัน ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม ได้รับผลกระทบ และก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมา โดยการประทับ ในที่นี้อาจเป็นการประทับที่แสดงออกชัดเจนในการรวมกลุ่มเพื่อแสดงจุดยืนคัดค้านสิ่งต่าง ๆ ที่ กลุ่มไม่เห็นด้วยเหล่านั้น และการประทับที่ไม่กระทำตามโดยเพิกเฉยต่อสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น โดย เป็นการแสดงออกที่ไม่ชัดเจนเด่นชัดนัก เนื่องจากกลัวอำนาจที่ตนเองได้รับผลกระทบจากการ ประทับและเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งการประทับนี้ถือได้ว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่ถูกแสดงออก มาภายใต้แรงกดดันจากการกระทำจากอำนาจภายนอกที่เกิดขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษาในครั้งนี้

จากการศึกษาเรื่อง ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการ พัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก: กรณีศึกษาจังหวัดระยอง ครั้งนี้ทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบถึงแนวทางการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ชายฝั่งจังหวัดระยอง อีกทั้งยังได้ ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้ความเปลี่ยนแปลงที่ เกิดขึ้น และปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ เพื่อให้ชาวประมง พื้นบ้านมีการดำรงชีพอย่างยั่งยืนภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลของจังหวัดระยอง ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแนวทางในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนแต่ละด้าน ดังต่อไปนี้

1.1 ด้านทุนมนุษย์ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด ดังนั้นชาวประมงพื้นบ้านควรหัน กลับมาตระหนักในเรื่องของการพัฒนาทางด้านทุนมนุษย์ซึ่งคือตัวของพวกเขาเอง อันดับแรกคือใส่ ใจดูแลและตรวจตราร่างกายเพื่อป้องกันและรักษาให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงอยู่เสมอ สำหรับ การพัฒนาเพื่อการอยู่รอดกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ชาวประมงพื้นบ้านควรมีการพัฒนาตนเอง อย่างรอบด้านทั้งในเรื่องของการต่อยอดพัฒนาองค์ความรู้เดิมและการเพิ่มเติมองค์ความรู้ใหม่ ให้กับตนเอง เช่น การเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อนำมาปรับใช้กับภาคการประมงพื้นบ้านให้ มากขึ้นเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายและสร้างโอกาสทางการตลาดให้กับพวกเขาเอง การติดตาม ข่าวสารให้รอบด้านและกว้างขวางขึ้น ไม่เพียงแต่เฉพาะข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับตนเองโดยตรงเท่านั้น แต่ควรให้ความสนใจข่าวสารด้านอื่น ๆ เพราะบางครั้งอาจจะส่งผลกระทบต่ออ้อมกับภาคการ ประมงพื้นบ้านได้ ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ทั้งผลในเชิงลบที่ต้องเตรียมการรับมือตั้งแต่เนิ่น ๆ หรือเป็นผล ในเชิงบวกที่จะสร้างโอกาสในการสร้างรายได้แก่ชาวประมง เป็นต้น ฉะนั้นชาวประมงพื้นบ้านไม่

ควรให้ความสำคัญการพัฒนาแต่ทรัพยากรธรรมชาติเพียงเรื่องเดียวที่เป็นแค่ปัจจัยภายนอกเท่านั้น แต่ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาตนเองก่อนเป็นสำคัญ เพราะการพัฒนาตนเองถือเป็นการสร้างความเข้มแข็งในการประกอบอาชีพและการดำรงชีพอยู่อย่างมั่นคงจากภายในที่สามารถพัฒนาได้ ไม่มีวันสิ้นสุด

1.2 ด้านทุนการเงิน การประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านถือเป็นอีกหนึ่งอาชีพที่มีโอกาสในการสร้างรายได้ในระดับที่สูง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ชาวประมงพื้นบ้านควรศึกษาเรื่องการบริหารจัดการเรื่องการเงิน การลงทุน การวางแผนทางการเงิน และการเก็บออมเงิน ที่เป็นระบบมากกว่านี้อย่างจริงจัง เพื่อสร้างความมั่นคงในด้านการเงินให้เกิดขึ้นให้ได้สำหรับการทำประมงที่ได้ถูกตีตราเรื่องการเงินจากทั้งบุคคลภายนอกและภายในมาโดยตลอดว่าเป็นอาชีพที่ไม่สามารถคาดการณ์รายรับได้ จึงเป็นอาชีพที่ไม่ค่อยมีความมั่นคงเท่าที่ควร ทั้งที่จริง ๆ แล้ว ผู้วิจัยกลับเห็นว่า ถ้าชาวประมงพื้นบ้านมีความรู้เรื่องการบริหารจัดการทางการเงินมากพอ อาชีพนี้จะเป็นอาชีพที่สามารถสร้างความมั่นคงทางการเงินได้ดีจนสามารถสร้างฐานะที่ร่ำรวยได้เลย

1.3 ด้านทุนธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นทรัพยากรหลักสำหรับการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน แต่จากอดีตจนถึงปัจจุบันความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลเสื่อมโทรมและลดลงอย่างรวดเร็ว จากทั้งภาคอุตสาหกรรม ภาคการท่องเที่ยว และภาคการประมงเอง ดังนั้นการแก้ปัญหา ผู้วิจัยจึงเห็นว่าต้องเป็นการร่วมมือกันในทุกภาคส่วนที่จะช่วยกันรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม ซึ่งจากผลการศึกษา ถือว่าการอนุรักษ์และฟื้นฟูน่าจะเดินมาถูกทางแล้วที่มีการนำหลัก “ประชารัฐ” มาใช้ร่วมด้วยเพื่อสร้างความร่วมมือกัน และชาวประมงพื้นบ้านเองก็มีความตระหนักเรื่องการอนุรักษ์กันมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ที่ควรเพิ่มเติมคือหน่วยงานภาครัฐควรมีการส่งเสริมเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดขึ้นกับทุกคน ไม่ใช่เพียงชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มเดียว

1.4 ด้านทุนกายภาพ สำหรับพื้นที่ทางกายภาพของจังหวัดระยอง นั้น ผลการศึกษาพบว่า ถึงแม้ทรัพยากรทางทะเลจะไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีต แต่สามารถทำประมงพื้นบ้านต่อไปได้ในอนาคต ทั้งนี้ทั้งนั้น ถ้ามีการควบคุมการใช้เครื่องมือการจับสัตว์น้ำได้อย่างจริงจังทั้งในภาคการประมงพาณิชย์และภาคการประมงพื้นบ้าน รวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่ใช้และส่งผลกระทบต่อทรัพยากรทางทะเลร่วมกัน ให้ใช้เครื่องมืออย่างถูกต้องตามกฎหมาย ทำการประมงอยู่ในพื้นที่ทำการประมงแต่ละประเภทตามที่กฎหมายกำหนด มีการปล่อยสิ่งปฏิกูลหรือของเสียต่าง ๆ ลงสู่ทะเลในค่าที่อยู่ในระดับมาตรฐานสากล รวมถึงการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม

1.5 ด้านทุนสังคม ปัจจุบันชาวประมงพื้นบ้านกลุ่มต่าง ๆ ของจังหวัดระยอง มีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งมาก และเป็นการรวมกลุ่มที่ถูกต้องตามกฎหมายสามารถของการ

สนับสนุนหรือเรียกร้องและต่อรองสิทธิประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าการรวมกลุ่มมีความเข้มแข็งเฉพาะในตอนที่เกิดปัญหาหรือตอนที่ชาวประมงมีความต้องการสิ่งหนึ่งสิ่งใดร่วมกันเท่านั้น ส่วนสภาพสังคมในครัวเรือนมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างน่าเป็นห่วงเพราะมีความเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ทั้งด้านการบริโภควัตถุดิบที่มากขึ้น การเข้าสู่การเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคการบริการ ที่จะส่งผลกระทบต่ออาชีพประมงพื้นบ้านในอนาคต ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ครัวเรือนประมงพื้นบ้านควรใช้ความเข้มแข็งของกลุ่มบวกกับความเป็นสังคมเมืองที่กำลังคืบคลานเข้ามาให้เป็นประโยชน์ โดยการดึงลูกหลานกลับมาในภาคการประมงพื้นบ้านในรูปแบบประยุกต์ เช่นการทำธุรกิจอาหารทะเลสด แซ่แข็ง หรือแปรรูป การทำการท่องเที่ยวเชิงศึกษาวิถีชุมชน เป็นต้น ซึ่งควรนำเด็กรุ่นใหม่ที่มีความคิดสร้างสรรค์เข้ามาร่วมสร้างความเป็นเอกลักษณ์นิยมในอาชีพประมงพื้นบ้าน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอาชีพประมงพื้นบ้านโดยที่ครอบครัวของพวกเขายังคงอยู่ด้วยกันตามวิถีชีวิตเดิมได้

1.6 ด้านทุนสถาบัน จากการศึกษาพบว่าชาวประมงพื้นบ้านยังคงมีความรู้ในระดับที่น้อย ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ครัวเรือนชาวประมงพื้นบ้านได้มีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น หรืออาจจะเป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ในรูปแบบของการจัดการอบรม การสัมมนา การศึกษาดูงาน เพื่อช่วยให้ชาวประมงพื้นบ้านสามารถปรับตัวอยู่กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างราบรื่น อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐควรเข้ามาดูแลรักษา และปกป้องทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลอย่างเข้มงวด ทั้งพื้นที่ที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ และพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายไปมากแล้ว โดยมีนโยบายหรือมาตรการระยะยาว และดำเนินการลงโทษต่อผู้ที่กระทำผิดกฎหมายประมงอย่างจริงจัง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

สำหรับการขยายผลไปสู่การดำเนินการวิจัยครั้งต่อไปเพื่อศึกษาเพิ่มเติมหรือต่อยอดนั้นควรมีแนวทางในการวิจัย ดังต่อไปนี้

2.1 ควรมีการวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพของชาวประมงพื้นบ้านในด้านเทคโนโลยีและสารสนเทศ เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ โดยมีการปรับใช้เทคโนโลยีเข้ากับภาคประมงพื้นบ้านเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและยกระดับสินค้าประมงไปสู่ตลาดสากล

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของผู้หญิงในการประมงพื้นบ้าน อาจจะเป็นเรื่องของการบริหารจัดการการเงินในครัวเรือน การแปรรูปอาหาร การตลาด และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการงานของกลุ่มในฐานะภรรยาของชาวประมงพื้นบ้าน

2.3 ควรมีการวิจัยในลักษณะเชิงปฏิบัติ (Action research) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีความเฉพาะเจาะจง ในการนำยุทธศาสตร์จากผลงานวิจัยนี้ไปสู่การทดลองปฏิบัติจริง ถ้าผลการศึกษา

ออกมาในเชิงบวก อาจพัฒนาเป็นในลักษณะของโครงการนำร่อง เพื่อให้เกิดผลในเชิงรูปธรรมที่จะนำไปสู่การทำประมงพื้นบ้านที่มีประสิทธิภาพในอนาคต

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน, กระทรวงมหาดไทย. (2549). *คู่มือปฏิบัติการ เศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน เพื่อยกระดับรายได้ครัวเรือน*. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. กรมการพัฒนาชุมชน.
- กุลวดี แก่นสันติสุขมงคล และคณะ (2555). *โครงการกลไกการขับเคลื่อนการปรับตัวของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลง สภาพภูมิอากาศ: กรณีศึกษาเปรียบเทียบเครือข่ายลุ่มน้ำปะเหลียน จังหวัดตรัง และเครือข่ายลุ่มน้ำประแส จังหวัดระยอง*. เข้าถึงได้จาก www.mrpolicy.trf.or.th/Default.aspx
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2556). *ยุทธศาสตร์ความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2556-2566*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2546). *การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจมมภัทท์ เย็นเปี่ยม และคณะ (2558). *แนวทางการจัดการทรัพยากรป่า โดยชุมชนประมงเรือเล็ก บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา: อำเภอ จังหวัดระยอง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- เจมมภัทท์ เย็นเปี่ยม. (2561, 7 มกราคม). *บุคลากรคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. สัมภาษณ์.
- ชมรมประมงเรือเล็กจังหวัดระยอง*. (2560). เข้าถึงได้จาก www.sawasdee.bu.ac.th/env/boats.htm
- เชษฐา มุหะหมัด (2554). *การปรับยุทธวิธีในการดำรงชีพของชาวประมงมุสลิมขนาดเล็กในภาวะขาดแคลนทรัพยากร: กรณีศึกษาชุมชนชายทะเล ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ดิน ปรัชญพฤทธิ์. (2544). *การบริหารการพัฒนา: ความหมาย เนื้อหา แนวทางและปัญหา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทศบาลเมืองมาบตาพุด. (2554). *ข้อมูลจากรายงานบริเวณอุตสาหกรรมหลักและชุมชน*. ระยอง: เทศบาลเมืองมาบตาพุด.
- ธนิต โตอดิเทพย์ (2557). *วิวัฒนาการเศรษฐกิจชุมชนชาวประมงปากน้ำประแสจังหวัดระยอง*. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 22(39), 57.

- ชวีช ปุณ โณทก. (2547). *กองทัพภูษาติของพระเจ้าตากสินและเมืองจันทบุรี*. กรุงเทพฯ: หลักพิมพ์ นักวิชาการท้องถิ่น. (2556, 12 เมษายน). สัมภาษณ์.
- นันทพงษ์ นงศ์นุช. (2560, 17 พฤศจิกายน). รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลแก่ง. อ.เมือง จ.ระยอง. สัมภาษณ์.
- เนตรทราย นิสสัยสุข (2556). *ผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด ระยะเวลา กรณีศึกษาชุมชนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง*. วิทยานิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ปัญญา สมบูรณ์ และคณะ (2553). *การเปรียบเทียบการดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยาง ระหว่าง ครัวเรือนที่ผลิตยางแผ่นดิบและครัวเรือนที่ผลิตน้ำยางสด: กรณีศึกษาในตำบล นาหมอบนุญ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช*. สงขลา: มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์.
- บ้านทรงไทยคอตคอม. (2552). *เรือนชาวประมง*. เข้าถึงได้จาก <http://www.openbase.in.th/node/10898>
- ประทีป วาทิกทินกร. (2527). *สุนทรภู่*. กรุงเทพฯ: คุณพินอักษรกิจ.
- ผู้อาวุโสบ้านกร่ำ เมืองแก่ง จังหวัดระยอง. (2556, 17 เมษายน). สัมภาษณ์.
- พระมหาโสภณ มุลหา (2554). *ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรในชุมชนบริเวณ เขื่อนอุบลรัตน์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2559). *บทที่ 3 แนวคิด ทฤษฎีและวิธีวิทยาเกี่ยวกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มูนิธิเราะ เจะแด (2557). *การปรับตัวในการดำรงชีพอย่างยั่งยืนของชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ บูโด-สุโหงป่าดี กรณีศึกษา: ชุมชนในตำบลปลวกสาเมะ อำเภอบาเจาะ จังหวัด นราธิวาส*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์ ไทย.
- เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ (2550). *ผลกระทบจากกองทุนหมู่บ้านในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ต่อประชาชนในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

- ลำพอง ในเมือง. (2560, 21 ตุลาคม). ประชาชนกลุ่มประมงพื้นบ้านในเขตพื้นที่อำเภอบ้านฉาง
จังหวัดระยอง. สัมภาษณ์.
- วันชัย มีชาติ. 2550. *การบริหารองค์การ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- วันชัย เอกบุญ. (2560, 2 ธันวาคม). สมาชิกกลุ่มประมงพื้นบ้านในเขตพื้นที่อำเภอแกลง
จังหวัดระยอง. สัมภาษณ์.
- วิเชษฐ์ หมายมั่น. (2560, 21 ตุลาคม). ประชาชนกลุ่มประมงพื้นบ้านในเขตพื้นที่อำเภอบ้านฉาง
จังหวัดระยอง. สัมภาษณ์.
- วิทยา ดำรงราษฎร์. (2546). *การบริหาร*. กรุงเทพฯ: เชิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- วิทยากร เชียงกุล. (2527). *การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: นักรบ.
- วิรัตน์ ศิริสกุลงาม และคณะ (2554). *ระยอง 30 ปี แห่งการโชติช่วงชัชวาลย์*. เข้าถึงได้จาก
<http://www.rayongechamber.com/download/book/50.pdf>
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. (2550). *ความหมายของการพัฒนา คำที่มีความหมายใกล้เคียง และแนวคิด
พื้นฐานของการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์เน็ท.
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). *สถิติการประมงแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2557*.
กรุงเทพฯ: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สังจา โสภ (2556). *ความคาดหวังและความพึงพอใจนักเรียนต่อการบริการที่ศูนย์เตรียมความ
พร้อมภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สิรินภา กิจเกื้อกูล (2560). *แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. เข้าถึงได้จาก
www.mof.or.th/king89/vchk.pdf
- สุกัญญา ดันธนวัฒน์, อสัมภินพงค์ นัทราคม, วรณี จิเจริญ และอดิ ไทยานันท์. (2552).
เศรษฐศาสตร์ทั่วไป. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และ วรรณิการ์ สุขเกษม (2547). *วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัย
ปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล*. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้า พรินติ้ง.
- สุพัตรา โอทาศรี. (2554). *การดำรงอยู่ของอาชีพชาวนาไทย: กรณีศึกษาชาวนาจังหวัดลพบุรี*.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม,
คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์. (2533). *รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ:
หมู่บ้าน.

สุรพงษ์ กองจันทึก. (2553). *หลักการดำเนินการต่อผู้ลี้ภัยของรัฐบาลไทยและผู้ลี้ภัย*. เข้าถึงได้จาก

[http:// www.statelessperson.com/](http://www.statelessperson.com/)

สุวิน จิตรจันทึก. (2560, 19 พฤศจิกายน). *อดีตหัวหน้ากลุ่มบริหารจัดการด้านการประมง*.

สำนักงานประมงจังหวัดระยอง. สัมภาษณ์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2557).

การพัฒนา ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5. เข้าถึงได้จาก www.ryt9.com/s/ned/173493

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2552). *คู่มือการจัดระดับการกำกับดูแลองค์กร*

ภาครัฐตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good governance rating). กรุงเทพฯ: พรีเมียร์ โพร.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ*

สังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509). กรุงเทพฯ: สำนักงานนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ*

สังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529). กรุงเทพฯ: สำนักงานนายกรัฐมนตรี.

สำนักนโยบายและแผน (2557). *คู่มือการจัดทำแผนยุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ:

สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย.

สำนักงานนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด. (2550). *ทิศทางเศรษฐกิจจังหวัดระยอง 2550*.

สมุทรปราการ: เอกกมลออฟเซท,

องอาจ นัยพัฒน์. (2548). *วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และ*

สังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

อดีตหัวหน้ากลุ่มบริหารจัดการด้านการประมงจังหวัดระยอง. (2560, 19 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.

อมร รักษาศักดิ์ และชัตติยา วรรณสุด. (2515). *ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ:*

ชุมชนสหกรณ์การขายและการซื้อแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

อรุณี อ่อนสวัสดิ์. (2551). *ระเบียบวิธีวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

อัยญาพร ไกรพานนท์ และคณะ. (2549). *การดำเนินงานของประเทศไทยตามข้อตกลงพหุภาคีด้าน*

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ. กรุงเทพฯ: อินทิเกรต

โปรโมชัน เทคโนโลยี.

อารี จันแก้ว (2553). *การดำรงชีพของครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ผลิตยางแผ่นดิบ และ*

ครัวเรือนเกษตรกรที่ผลิตน้ำยางสด ในตำบลนาหมอบุญ อำเภोजุฬารักษ์ จังหวัด

นครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาการเกษตร,

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- อาษา เมฆสวรรค์. (2520). *การปกครองระดับตำบล หมู่บ้าน กับความมั่นคงแห่งชาติ*. กรุงเทพฯ: ส่วนท้องถิ่น
- อิทธิพงศ์ มหาชนเศรษฐ์, (2557). *การวิเคราะห์การแข่งขันในตลาดส่งออกข้าวของไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- โอฬาร ถิ่นบางเตียว. (2546). จังหวัดระยอง: จากเศรษฐกิจชุมชนถึงทุนนิยมโลกาภิวัตน์. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 2(1), 65-70
- โอฬาร ถิ่นบางเตียว (2557). *การขยายตัวของระบบธุรกิจการเมืองในระดับชุมชน: กรณีศึกษาดำบลกระแสน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดระยอง*. เข้าถึงได้จาก http://digital_collect.lib.buu.ac.th/ojs/index.php/law/article/view/2888
- Bartol, K. M., & Martin, D. C. (1994). *Management* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- Bland, C. J. et al. (2002). One school's strategy to assess and improve the vitality of its faculty. *Academic medicine*, 77(5), 368-376.
- Carney, K. (1999). *Successful performance measurement: A checklist*. n.p.
- Carole, R. (1999). A capital asset framework for analyzing household livelihood strategies: Implications for policy. *Development Policy Review*, 17, 315-342.
- Denis, G. (1973). *The cruel choice: A new concept in the theory of development*. New York: Atheneum.
- Gant, G. F. (1979). *Development administration: Concepts*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Gronlund, N. E. (1981). *Measurement and evaluation in teaching* (4th ed.). New York: Macmillan Publishing.
- Ghatak, M. (1999). Group lending, local information, and peer selection. *Journal of Development Economics*, 60(1), 27-50.
- Malone, L. J. (2006). *Basic concepts of chemistry* (6th ed.). New York: John Wiley & Sons.
- Moser, C. (1993). *Gender planning and development: Theory, practice & training*. London: Routledge.
- Solow, R. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
- Swift, K. (1993). Try reading workshop in your classroom. *The Reading Teacher*, 5(2), 366 - 371.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถาม

7. รายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายโดยประมาณ จากการทำประมงพื้นบ้านในระยะเวลา 1 ปี

( ) ขาดทุน ( ) ไม่เกิน 50,000 บาท ( ) 50,001 – 100,000 บาท

( ) 100,001 – 150,000 บาท ( ) 150,001 – 200,000 บาท ( ) มากกว่า 200,000 บาท

คำชี้แจง ผู้ตอบแบบสอบถามใส่เครื่องหมาย ✓ ในระดับที่ท่านเห็นสมควรในช่องด้านขวามือ
ด้านล่าง

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของ
ชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก : กรณีศึกษาจังหวัดระยอง
ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ความสามารถ (Capacities) ทรัพย์สิน (Assets) และกิจกรรม (Activities)
ในการดำรงชีพ

ความสามารถ (Capacities) ในการดำรงชีพ

ประเด็น	ระดับความสามารถ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านทุนมนุษย์ (Human capitals)					
1. ท่านมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการทำประมงพื้นบ้าน					
2. ท่านมิได้รับการถ่ายทอดความรู้จากครอบครัวจากรุ่นสู่รุ่น					
3. ท่านให้คำแนะนำกับผู้ประกอบอาชีพประมงคนอื่น ๆ และผู้ที่มีสนใจด้านการประมงพื้นบ้านได้					
4. ท่านสืบค้นข้อมูลใหม่ ๆ แล้วนำมาพัฒนาการประกอบ อาชีพประมง					
5. ท่านริเริ่มสร้างอุปกรณ์จับสัตว์น้ำใหม่ ๆ					
6. ท่านซ่อมบำรุงอุปกรณ์จับสัตว์น้ำด้วยตนเอง					
7. ท่านวิเคราะห์ทิศทางลม กระแสน้ำและสภาพอากาศได้					
8. ท่านดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรงตลอดเวลา					
9. ท่านมีวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วยในเบื้องต้นด้วยตนเอง					
10. ท่านรักษาอาการเจ็บป่วยที่เกิดจากการทำงานให้หายขาด ได้					

ประเด็น	ระดับความสามารถ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านทุนการเงิน (Financial capitals)					
11. ท่านประมาณการรายได้จากการประกอบอาชีพประมงที่บ้านได้					
12. ท่านจัดสรรค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ได้เหมาะสมกับรายรับ					
13. ท่านออมเงินได้เพียงพอกับภาวะฉุกเฉินในอนาคต					
14. ท่านนำรายได้มาชำระค่าใช้จ่ายและหนี้สินต่าง ๆ ได้ตรงตามเวลา					
15. ท่านสามารถจัดซื้ออุปกรณ์การทำประมงที่บ้านได้ตามที่ต้องการ					
ด้านทุนธรรมชาติ (Natural capitals)					
16. สัตว์น้ำสามารถขยายพันธุ์เพิ่มปริมาณได้ตามธรรมชาติ					
17. สัตว์น้ำได้รับการดูแลและอนุรักษ์จากหน่วยงานและฝ่ายต่าง ๆ					
18. ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลสามารถฟื้นตัวได้ตามฤดูกาล					
ด้านทุนกายภาพ (Physical capitals)					
19. เครื่องมือจับสัตว์น้ำของประมงที่บ้านเหมาะสมกับขนาดและฤดูกาลของสัตว์น้ำ					
20. เครื่องมือจับสัตว์น้ำของประมงที่บ้านไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล					
21. เครื่องมือจับสัตว์น้ำของกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ประมงที่บ้านเหมาะสมกับขนาดและฤดูกาลของสัตว์น้ำ					
22. เครื่องมือจับสัตว์น้ำของกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ประมงที่บ้านไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล					
23. การขนส่งสัตว์น้ำของประมงที่บ้านไปยังแหล่งรับซื้อทำได้รวดเร็ว					
24. การขนส่งสัตว์น้ำของกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ประมงที่บ้านไปยังแหล่งรับซื้อทำได้รวดเร็ว					

ประเด็น	ระดับความสามารถ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านทุนสังคม (Social capitals)					
25. กลุ่มประมงพื้นบ้านและ/หรือผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม					
26. การรวมกลุ่มจัดกิจกรรมต่าง ๆ มีผู้นำ ทีมงาน และมอบหมายความรับผิดชอบชัดเจน					
27. วิถีชีวิตของชุมชนทำให้เกิดความสามัคคีและความสามัคคี					
ด้านทุนสถาบัน (Institutional capitals)					
28. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐมีนโยบายและแผนงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลเป็นรูปธรรม					
29. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐกำกับดูแลตรวจตราผู้ประกอบการอาชีพประมง					
30. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐให้คำปรึกษาแนะนำและความช่วยเหลือต่าง ๆ ตรงกับความต้องการของกลุ่มประมง					
31. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐสนับสนุนงบประมาณให้การสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มประมงพื้นบ้าน					
32. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานของรัฐแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของกลุ่มประมงพื้นบ้านได้					
33. ภาครัฐกิจเอกชนมีนโยบายและแผนงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลเป็นรูปธรรม					
34. ภาครัฐกิจเอกชนกำกับดูแลตรวจตราผู้ประกอบการอาชีพประมง					
35. ภาครัฐกิจเอกชนให้คำปรึกษาแนะนำและความช่วยเหลือต่าง ๆ ตรงกับความต้องการของกลุ่มประมง					
36. ภาครัฐกิจเอกชนสนับสนุนงบประมาณให้การสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มประมงพื้นบ้าน					
37. ภาครัฐกิจเอกชนแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของกลุ่มประมงพื้นบ้านได้					

ทรัพย์สิน (Assets) ในการดำรงชีพ

ประเด็น	ระดับการครอบครอง/ปริมาณ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านทุนมนุษย์ (Human capitals)					
1. ท่านมีแหล่งข้อมูลที่สามารถให้ข้อมูลหรือความรู้					
2. ท่านมีการทำประกันชีวิตและสุขภาพ					
3. ท่านมีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่น ๆ					
ด้านทุนการเงิน (Financial capitals)					
4. ท่านมีรายได้จากการทำประมงพื้นบ้านเพียงพอต่อความต้องการ					
5. ท่านมีรายได้จากแหล่งอื่นนอกเหนือจากรายได้จากอาชีพประมงพื้นบ้าน					
6. ท่านมีบริเวณให้จับสัตว์น้ำได้อย่างกว้างขวาง					
7. ท่านมีทรัพย์สิน เครื่องใช้ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน					
ด้านทุนธรรมชาติ (Natural capitals)					
8. สัตว์น้ำในบริเวณที่ทำการประมงมีความอุดมสมบูรณ์					
9. สัตว์น้ำในทะเลมีความหลากหลายสามารถจับได้ตลอดทั้งปี					
ด้านทุนกายภาพ (Physical capitals)					
10. อุปกรณ์จับสัตว์น้ำมีการพัฒนาที่หลากหลายและทันสมัย					
11. ขอบเขตพื้นที่ในการจับสัตว์น้ำมีพื้นที่กว้างขวาง					
12. เรือขนาดใหญ่ที่จับสัตว์น้ำได้จำนวนมากมีเพิ่มมากขึ้น					
ด้านทุนสังคม (Social capitals)					
13. กลุ่มประมงพื้นบ้านของท่านมีความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม					
14. กลุ่มประมงพื้นบ้านมีเครือข่ายพันธมิตรกลุ่มอื่น ๆ ที่สนับสนุนซึ่งกันและกัน					
15. ชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับการทำการประมงและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ					
16. สมาชิกชุมชนมีการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน					

ประเด็น	ระดับการครอบครอง/ปริมาณ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านทุนสถาบัน (Institutional capitals)					
17. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้คำแนะนำ ความรู้ และการอบรมที่เป็นประโยชน์แก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน					
18. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้าให้งบประมาณสนับสนุนแก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน					
19. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้าให้อุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ แก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน					

กิจกรรม (Activities) ในการดำรงชีพ

ประเด็น	ระดับการทำกิจกรรม/ความถี่				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านทุนมนุษย์ (Human capitals)					
1. ท่านเข้ารับการฝึกอบรมที่จัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ					
2. ท่านเข้ารับการตรวจสุขภาพเป็นประจำทุกปี					
3. ท่านเจ็บป่วยจากการประกอบอาชีพประมง					
4. ท่านเข้ารับการรักษาโรคเฉพาะจากการประกอบอาชีพประมง					
5. ท่านได้รับอันตรายหรือบาดเจ็บจากการประกอบอาชีพประมง					
ด้านทุนการเงิน (Financial capitals)					
6. ท่านกู้ยืมเงินเพื่อการลงทุนประกอบอาชีพประมง					
7. ท่านแบ่งเงินออมแต่ละครั้งที่มีรายได้เข้ามา					
8. ท่านลงทุนในกิจการอื่น ๆ นอกเหนือจากการลงทุนในอาชีพประมงพื้นบ้าน					
9. ท่านต้องนำเงินมาใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่ได้วางแผนและไม่เกี่ยวข้องกับประกอบอาชีพประมง					

ประเด็น	ระดับการทำกิจกรรม/ความถี่				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านทุนธรรมชาติ (Natural capitals)					
10. ท้องทะเลเกิดภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมหรือคาดการณ์ได้					
11. สภาพภูมิอากาศมีการแปรปรวนไม่เป็นไปตามฤดูกาล					
ด้านทุนกายภาพ (Physical capitals)					
12. อุปกรณ์การจับสัตว์น้ำมีการชำรุดเสียหายต้องซ่อมแซม					
13. อุปกรณ์การจับสัตว์น้ำเสียหายต้องทิ้งเพราะไม่อาจซ่อมแซมได้					
14. ท่านได้รับผลกระทบจากเครื่องมือของเรือจับสัตว์น้ำขนาดใหญ่					
ด้านทุนสังคม (Social capitals)					
15. กลุ่มประมงพื้นบ้านจัดกิจกรรมร่วมกันในกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มตนเอง					
16. กลุ่มประมงพื้นบ้านเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดโดยหน่วยงานภาครัฐและเอกชน					
17. สมาชิกชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณี					
ด้านทุนสถาบัน (Institutional capitals)					
18. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนความช่วยเหลือด้านคำแนะนำแก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน					
19. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนความช่วยเหลือด้านงบประมาณแก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน					
20. หน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนความช่วยเหลือด้านอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ แก่กลุ่มประมงพื้นบ้าน					

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในส่วนที่นอกเหนือจากข้อความ
ด้านบน เพื่อประกอบการจัดทำยุทธศาสตร์ในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการ
พัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก : กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

ด้านทุนมนุษย์

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านทุนธรรมชาติ

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านทุนการเงิน

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านทุนกายภาพ

.....

.....

.....

.....

.....

ด้านทุนสังคม

.....
.....
.....
.....
.....

ด้านทุนสถาบัน

.....
.....
.....
.....
.....

ขอบคุณค่ะ

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์ฉบับที่ 1

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเล

ตะวันออก : กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

(สำหรับชาวประมงพื้นบ้าน)

ตอนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของชาวประมงพื้นบ้าน

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
- อายุ.....
2. ที่
อยู่.....
3. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน..... คน
4. การสืบทอดอาชีพประมงพื้นบ้านจากอดีตถึงปัจจุบัน.....รุ่น
5. วันที่สัมภาษณ์.....สถานที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับ “ทุน” เพื่อใช้ในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดระยอง

ทุนมนุษย์

1. ท่านใช้ระยะเวลาานเพียงใดในการวิเคราะห์ทิศทางลมและกระแสน้ำได้ และมีวิธีการฝึกฝนเรียนรู้เกี่ยวกับการทำประมงพื้นบ้านอย่างไร
2. โดยปกติแล้วการรักษาสุขภาพ โดยเฉพาะโรคเฉพาะทาง เช่น อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ และปวดข้อต่อ เป็นต้น ท่านมีการรักษาด้วยวิธีใด

ทุนการเงิน

1. รายได้จากการทำประมงสามารถประมาณการเพื่อวางแผนการใช้จ่ายในครัวเรือน และเก็บออมเพื่อใช้จ่ายในอนาคตได้มากน้อยเพียงใด และเพราะเหตุใด
2. หนี้สินที่เกิดขึ้น เป็นหนี้สินจากการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เช่น เรือ เครื่องมือ การจับสัตว์น้ำ เป็นต้น หรือเกิดจากค่าใช้จ่ายอื่น เช่น รถยนต์ บ้าน การเลี้ยงดูบุตรหลาน เป็นต้น

ทุนธรรมชาติ

1. การเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลที่ไม่เป็นเหมือนในอดีตหรือการเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงจนไม่สามารถควบคุมได้ส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านอย่างไร และมีวิธีการอยู่กับธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

2. ท่านเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างไรบ้าง และคาดการณ์ว่าในอนาคตทรัพยากรทางทะเลจะมีความอุดมสมบูรณ์ไปในทิศทางที่ดีขึ้นหรือแย่ลงอย่างไร

ทวนกายภาพ

1. ทำไมการที่ท่านมีเรือ 1 ลำ จึงต้องมีเครื่องมือหลายประเภท และการมีเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการจับสัตว์น้ำได้หลายชนิดนั้น จะทำให้ท่านมีคุณภาพชีวิตของท่านดีขึ้นหรือไม่/อย่างไร
2. ในการทำประมงชายฝั่งนั้น จะพบเรือขนาดใหญ่กว่าและมีเครื่องมือที่ทันสมัยมาทำลายเครื่องมือของเราให้เสียหายหรือสูญหายได้บ่อยหรือไม่ และส่งผลต่อการทำประมงเรือเล็กอย่างไร

ทวนสังคม

1. การรวมกลุ่มของประมงพื้นบ้านเกิดขึ้นเพราะสาเหตุใด และในกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลกัน มีการนัดรวมตัวกัน หรือให้ความช่วยเหลือกันหรือไม่
2. ความเชื่อหรือวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา สำหรับผู้ที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านคืออะไร และทำไมสิ่งนั้นถึงเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวประมง

ทวนสถาบัน

1. เจ้าหน้าที่และหน่วยงานภาครัฐ ให้ความช่วยเหลือ ให้การสนับสนุน และคำแนะนำกับชาวประมงพื้นบ้านอย่างไรบ้าง
2. หน่วยงานภาคเอกชน ให้ความช่วยเหลือ ให้การสนับสนุน และคำแนะนำกับชาวประมงพื้นบ้านอย่างไรบ้าง

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการปรับตัวเพื่ออยู่กับการพัฒนาและธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป

1. ท่านคิดว่าปัญหาสำคัญที่สุดในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านคืออะไร
2. ท่านคิดว่า การทำประมงในปัจจุบันมีความแตกต่างกับการทำประมงในอดีตอย่างไร และการทำประมงในอนาคตต้องมีการวางแผนหรือมีการปรับตัวอย่างไร เพื่อให้การทำประมงพื้นบ้านสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงต่อไป

3. ท่านคิดว่าการประมงพื้นบ้านในปัจจุบันต้องพัฒนาตนเองในด้านใดเพิ่มเติม เพื่อให้การทำประมงบ้านเป็นอาชีพที่สามารถสร้างความมั่นคงให้กับตัวท่านและลูกหลานได้

แบบสัมภาษณ์ฉบับที่ 2

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเล

ตะวันออก : กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

(สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ)

ตอนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของเจ้าหน้าที่รัฐ

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

อายุ.....ปี

หน่วยงานที่

สังกัด.....

ตำแหน่ง.....

ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง.....ปี

วันที่สัมภาษณ์.....สถานที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับ “ทุน” เพื่อใช้ในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดระยอง

ทุนมนุษย์

1. ท่านคิดว่าผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านควรมีความรู้และทักษะด้านใดในการสืบทอดอาชีพประมงพื้นบ้านให้คงอยู่ต่อไป
2. ท่านคิดว่าผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านประสบปัญหาด้านสุขภาพหรือไม่ และควรได้รับการดูแลและการส่งเสริมสุขภาพเพิ่มเติมอย่างไร

ทุนการเงิน

1. ท่านคิดว่าผู้ประกอบการอาชีพประมงประสบปัญหาทางการเงินหรือไม่ เป็นปัญหาใด และมีสาเหตุมาจากสิ่งใด
2. ท่านคิดผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านควรแก้ไขปัญหาทางการเงินของพวกเขาอย่างไร

ทุนธรรมชาติ

1. ท่านคิดว่า สภาพอากาศในบริเวณจังหวัดระยองมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงมากขึ้นหรือไม่
2. ท่านคิดว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลในอดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบันเป็นอย่างไร
3. ท่านคิดว่า การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศและทรัพยากรทางทะเลส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านอย่างไรบ้าง และจะมีวิธีปรับตัวอย่างไร

ทวนกายภาพ

1. ท่านคิดว่าคุณภาพชีวิตในครัวเรือนของชาวประมงพื้นบ้าน ขึ้นอยู่กับความหลากหลายของเครื่องมือ/อุปกรณ์ในการจับสัตว์น้ำหรือไม่ เพราะเหตุใด
2. ท่านคิดว่าสิ่งใดบ้างที่เป็นภัยคุกคาม ในการทำลายเครื่องมือของประมงเรือเล็กให้เกิดความเสียหายหรือสูญหายไป และมีวิธีในการแก้ไขอย่างไรได้บ้าง
3. ท่านคิดว่าพื้นที่จังหวัดระยองยังคงเป็นพื้นที่ที่สามารถทำการประมงพื้นบ้านต่อไปในอนาคตได้หรือไม่ อย่างไร

ทวนสังคม

1. ท่านคิดว่าสภาพสังคมในจังหวัดระยองและบริเวณชายฝั่งที่ทำการประมงพื้นบ้านเป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตหรือไม่
2. ท่านคิดว่าการรวมกลุ่มกันของชาวประมงพื้นบ้านมีความเข้มแข็งมากน้อยเพียงใด และการรวมกลุ่มกันนี้จะเกิดประโยชน์อย่างไรกับชาวประมงพื้นบ้าน
3. ท่านคิดว่าวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านที่สืบทอดกันรุ่นสู่รุ่นจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างไร

ทวนสถาบัน

1. ท่านคิดว่าเจ้าหน้าที่และหน่วยงานภาครัฐ ควรให้ความช่วยเหลือให้การสนับสนุนและคำแนะนำกับชาวประมงพื้นบ้านในเรื่องใดบ้าง
2. ท่านคิดว่าหน่วยงานภาคเอกชน ควรให้ความช่วยเหลือให้การสนับสนุนและคำแนะนำกับชาวประมงพื้นบ้านในเรื่องใดบ้าง

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการปรับตัวเพื่ออยู่กับการพัฒนาและธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป

1. ท่านคิดว่า เพื่อให้การทำประมงพื้นบ้านสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงต่อไป หน่วยงานภาครัฐควรมียุทธศาสตร์หรือแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ชาวประมงพื้นบ้านสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับความเจริญทางอุตสาหกรรมและธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไรบ้าง
2. ท่านคิดว่าชาวประมงพื้นบ้านควรได้รับการพัฒนาในด้านใดเพิ่มเติม เพื่อให้การทำประมงบ้านเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างความมั่งคั่งให้กับครอบครัวของพวกเขาได้

แบบสัมภาษณ์ฉบับที่ 3

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเล

ตะวันออก : กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

(สำหรับผู้นำชุมชน)

ตอนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของผู้นำชุมชนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
- อายุ..... ปี
2. อาชีพ.....
3. ตำแหน่ง.....ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง.....ปี
4. วันที่สัมภาษณ์.....สถานที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับ “ทุน” เพื่อใช้ในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดระยอง
ทุนมนุษย์

1. ชาวประมงพื้นบ้านมีทักษะเฉพาะตัว ในการประกอบอาชีพของพวกเขาเป็นอย่างดี ดังนั้นในฐานะผู้นำชุมชนท่านมีวิธีการธำรงรักษาภูมิปัญญาของอาชีพนี้ให้อยู่คู่กับท้องถิ่นต่อไปอย่างไร
2. ท่านคิดว่าชาวประมงพื้นบ้านประสบปัญหาด้านสุขภาพหรือไม่ และควรจะได้รับ การดูแลและการส่งเสริมสุขภาพเพิ่มเติมอย่างไร

ทุนการเงิน

1. ท่านคิดว่า การทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย และการวางแผนการเงินในอนาคตมีความสำคัญกับชาวประมงพื้นบ้านอย่างไร
2. ท่านคิดว่า ชาวประมงพื้นบ้านควรมีวิธีการจัดการกับหนี้สินของพวกเขาอย่างไร

ทุนธรรมชาติ

1. ท่านคิดว่า สภาพอากาศมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงมากขึ้นหรือไม่
2. ท่านคิดว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลในอดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบันเป็นอย่างไร
3. ท่านคิดว่า การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศและทรัพยากรทางทะเลส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านอย่างไรบ้าง และจะมีวิธีปรับตัวอย่างไร

ทุนกายภาพ

1. ท่านคิดว่า เครื่องมือ/อุปกรณ์การจับสัตว์น้ำที่มีความหลากหลาย มีความสำคัญและความจำเป็นต่อการทำประมงพื้นบ้านอย่างไร
2. ท่านคิดว่า การที่ชาวประมงพื้นบ้านนำเครื่องมือไปหาปลาในทะเล นั้น ต้องเผชิญความเสี่ยงในความเสี่ยงหายหรือสูญหายของเครื่องมือมากน้อยเพียงใด และมีวิธีใดบ้างที่ท่านเห็นว่าเป็นการลดความเสี่ยงในด้านนี้ได้
3. ท่านคิดว่าพื้นที่จังหวัดระยองยังคงเป็นพื้นที่ที่สามารถทำการประมงพื้นบ้านต่อไปในอนาคตได้หรือไม่ อย่างไร

ทุนสังคม

1. ท่านคิดว่า การรวมกลุ่มของชาวประมงพื้นบ้านมีประโยชน์ต่อชาวประมงและมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไร
2. ท่านคิดว่าความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีผลกับการทำประมงของชาวประมงพื้นบ้านอย่างไร
3. ชุมชนของท่านมีความเข้มแข็งในการรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ หรือแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเองหรือไม่ อย่างไร

ทุนสถาบัน

1. ท่านคิดว่าการพัฒนาภาคตะวันออกด้วยการส่งเสริมอุตสาหกรรมมีผลกระทบต่อพื้นที่จังหวัดระยอง
2. ท่านคิดว่าเจ้าหน้าที่และหน่วยงานภาครัฐ ควรให้ความช่วยเหลือ ให้การสนับสนุน และให้คำแนะนำกับชาวประมงพื้นบ้านอย่างไรบ้าง
3. ท่านคิดว่าหน่วยงานภาคเอกชน ควรให้ความช่วยเหลือ ให้การสนับสนุน และให้คำแนะนำกับชาวประมงพื้นบ้านอย่างไรบ้าง

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการปรับตัวเพื่ออยู่กับการพัฒนาและธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป

1. ท่านเห็นถึงคิด ความเปลี่ยนแปลงของการทำประมงพื้นบ้านในอดีตและปัจจุบัน ว่ามีความแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด และท่านคิดว่าชาวประมงพื้นบ้านควรปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้อย่างไร
2. ท่านคิดว่า การประมงพื้นบ้านในปัจจุบันต้องพัฒนาตนเองในด้านใดเพิ่มเติม เพื่อให้การทำประมงบ้านเป็นอาชีพที่สามารถสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวของพวกเขาและชุมชนต่อไป

แบบสัมภาษณ์ฉบับที่ 4

ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านภายใต้โครงการพัฒนาบริเวณชายฝั่งทะเล

ตะวันออก : กรณีศึกษาจังหวัดระยอง

(สำหรับนักวิชาการ)

ตอนที่ 1 ลักษณะทั่วไปของนักวิชาการ

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
- อายุ.....ปี
2. หน่วยงานที่สังกัด.....
3. ตำแหน่ง.....
4. ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่ง.....ปี
5. วันที่สัมภาษณ์.....สถานที่สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับ “ทุน” เพื่อใช้ในการดำรงชีพของชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดระยอง ทุนมนุษย์

1. ท่านคิดว่าผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านควรมีความรู้และทักษะด้านใดในการสืบทอดอาชีพประมงพื้นบ้านให้คงอยู่ต่อไป
2. ท่านคิดว่าผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านประสบปัญหาด้านสุขภาพหรือไม่ และควรได้รับการดูแลและการส่งเสริมสุขภาพเพิ่มเติมอย่างไร

ทุนการเงิน

1. ท่านคิดว่าผู้ประกอบการอาชีพประมงประสบปัญหาทางการเงินหรือไม่ เป็นปัญหาใด และมีสาเหตุมาจากสิ่งใด
2. ท่านคิดว่าผู้ประกอบการอาชีพประมงพื้นบ้านควรแก้ไขปัญหาทางการเงินของพวกเขาอย่างไร

ทุนธรรมชาติ

1. ท่านคิดว่า สภาพอากาศในบริเวณจังหวัดระยองมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และเกิดภัยธรรมชาติที่รุนแรงมากขึ้นหรือไม่
2. ท่านคิดว่าความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลในอดีตเปรียบเทียบกับปัจจุบันเป็นอย่างไร
3. ท่านคิดว่า การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศและทรัพยากรทางทะเลส่งผลกระทบต่อชาวประมงพื้นบ้านอย่างไรบ้าง และชาวประมงพื้นบ้านควรมีวิธีปรับตัวอย่างไร

ทุนกายภาพ

1. ท่านคิดว่าคุณภาพชีวิตในครัวเรือนของชาวประมงพื้นบ้าน ขึ้นอยู่กับความหลากหลายของเครื่องมือ/อุปกรณ์ในการจับสัตว์น้ำหรือไม่ เพราะเหตุใด
2. ท่านคิดว่าสิ่งใดบ้างที่เป็นภัยคุกคาม ในการทำลายเครื่องมือของประมงเรือเล็กให้เกิดความเสียหายหรือสูญหายไป และควรมีวิธีในการแก้ไขอย่างไรได้บ้าง
3. ท่านคิดว่าพื้นที่จังหวัดระยองยังคงเป็นพื้นที่ที่สามารถทำการประมงพื้นบ้านต่อไปในอนาคตได้หรือไม่ อย่างไร

ทุนสังคม

1. ท่านคิดว่าสภาพสังคมในจังหวัดระยองและบริเวณชายฝั่งที่ทำการประมงพื้นบ้านเป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตหรือไม่
2. ท่านคิดว่าการรวมกลุ่มกันของชาวประมงพื้นบ้านมีความเข้มแข็งมากน้อยเพียงใด และการรวมกลุ่มกันนี้จะเกิดประโยชน์อย่างไรกับชาวประมงพื้นบ้าน
3. ท่านคิดว่าวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านที่สืบทอดกันรุ่นสู่รุ่นจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างไร

ทุนสถาบัน

1. ท่านคิดว่าเจ้าหน้าที่และหน่วยงานภาครัฐ ควรให้ความช่วยเหลือให้การสนับสนุนและคำแนะนำกับชาวประมงพื้นบ้านในเรื่องใดบ้าง
2. ท่านคิดว่าหน่วยงานภาคเอกชน ควรให้ความช่วยเหลือให้การสนับสนุนและคำแนะนำกับชาวประมงพื้นบ้านในเรื่องใดบ้าง

ตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการปรับตัวเพื่ออยู่กับการพัฒนาและธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไป

1. ในฐานะนักวิชาการผู้มีงานวิจัยที่ให้การส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ท่านคิดว่า เพื่อให้การทำประมงพื้นบ้านสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงต่อไป หน่วยงานภาครัฐควรมียุทธศาสตร์หรือแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้ชาวประมงพื้นบ้านสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับความเจริญทางอุตสาหกรรมและธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไรบ้าง

2. ท่านคิดว่าชาวประมงพื้นบ้านควรได้รับการพัฒนาในด้านใดเพิ่มเติม เพื่อให้การทำประมงบ้านเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัวของพวกเขาได้